

ACADEMIC PAPERS

Právo dítěte s nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou na styk s rodiči a dalšími osobami

Silvie Konopková

Právo dítěte s nařízenou ústavní nebo uloženou
ochrannou výchovou na styk s rodiči a dalšími osobami

ACADEMIC PAPERS

Právo dítěte
s nařízenou ústavní
nebo uloženou
ochrannou výchovou
na styk s rodiči
a dalšími osobami

Silvie Konopková

Vzor citace:

Konopková, S. *Právo dítěte s nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou na styk s rodiči a dalšími osobami*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2024, 192 s.

Tato kniha je výstupem projektu specifického výzkumu s názvem Rozvoj a podpora vědecko-výzkumných aktivit doktorského studijního programu Soukromé právo a civilní právo procesní I (MUNI/A/1417/2023).

Recenzováno:

prof. JUDr. Milana Hrušáková, CSc., Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
JUDr. Ing. Zdeněk Kapitán, Ph.D., Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí

Právní stav publikace je k 1. 9. 2024.

© Mgr. Silvie Konopková, Ph.D., 2024

ISBN 978-80-286-0110-2 (brož.)

ISBN 978-80-286-0111-9 (e-pub)

ISBN 978-80-286-0112-6 (mobi)

www.wolterskluwer.cz

OBSAH

O autorce	IX
Seznam pojmů a zkratk	X
Předmluva	XV
Úvodem k publikaci	XVI

1 Vymezení základních pojmů a prvotní vhled do stavu

právní úpravy	1
1.1 Dítě	1
1.1.1 Dítě v občanském zákoníku	1
1.1.2 Dítě v trestněprávních předpisech	2
1.1.3 Dítě v zákoně o ústavní a ochranné výchově	3
1.1.4 Dítě v zákoně a sociálně-právní ochraně dětí	3
1.1.5 Dítě v Úmluvě o právech dítěte	3
1.2 Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy v minulosti a dnes	4
1.3 Mýtus sirotka	5
1.4 Stav právní úpravy týkající se dětí s nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou	7
1.4.1 Možná inspirace zahraničními právními řády?	9
1.4.2 Dosavadní stav doktríny	11

2 Právo dítěte na styk

2.1 Právo dítěte na styk v akademických Principech evropského rodinného práva	13
2.2 Právo dítěte na styk v pramenech mezinárodního práva	16
2.2.1 Právo dítěte na styk v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech	17
2.2.2 Právo dítěte na styk v Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod	18
2.2.3 Právo dítěte na styk v Úmluvě o právech dítěte	24
2.2.4 Právo dítěte na styk v Úmluvě o styku s dětmi	28
2.3 Právo dítěte na styk ve vnitrostátních pramenech	29
2.3.1 Vliv rozsahu rodičovské odpovědnosti na právo na styk	32
2.4 Právo na styk a participační práva dítěte	35
2.5 Dílčí závěr	37

3	Institucionální výchova	41
3.1	Ústavní výchova	41
3.1.1	Důvody vedoucí k nařízení ústavní výchovy	42
3.1.2	Ústavní výchova ve vztahu k věku	43
3.1.3	Předchozí výchovná opatření	44
3.1.4	Ústavní výchova jako prostředek <i>ultima ratio</i>	46
3.1.5	Dočasnost ústavní výchovy a sanace rodiny	46
3.2	Ochranná výchova	47
3.2.1	Důvody vedoucí k uložení ochranné výchovy	48
3.2.2	Ochranná výchova ve vztahu k věku	48
3.2.3	Ochranná výchova jako <i>ultima ratio</i>	49
3.2.4	Nemožnost souběhu ústavní a ochranné výchovy	54
3.2.5	Dočasnost ochranné výchovy a sanace rodiny	55
3.3	Prodloužení ústavní a ochranné výchovy po dosažení zletilosti	56
3.3.1	Prodloužení ústavní výchovy	56
3.3.2	Prodloužení ochranné výchovy	63
3.4	Výkon institucionální výchovy	63
3.4.1	Zařízení, v nichž může být vykonávána ústavní výchova	64
3.4.2	Zařízení, v nichž může být vykonávána ochranná výchova	71
3.5	Dílčí závěr	72
4	Pobyt dítěte mimo zařízení	75
4.1	Náležitosti žádosti o povolení pobytu dítěte mimo zařízení	76
4.1.1	Problém s elektronickým podpisem	77
4.2	Žadatelé o povolení pobytu dítěte mimo zařízení	81
4.2.1	Rodiče	82
4.2.2	Prarodiče a sourozenci	84
4.2.3	Osoby vzdáleněji příbuzné a osoby blízké	84
4.2.4	Další lidé	85
4.2.5	Právnícké osoby	87
4.2.6	Dítě	90
4.3	Pobyt dítěte mimo zařízení ve vztahu k věku dítěte	91
4.4	Kdo o žádostech o pobyt dítěte mimo zařízení rozhoduje?	94
4.4.1	OSPOD vydá kladné stanovisko a ředitel se s ním ztotožní	95
4.4.2	OSPOD vydá kladné stanovisko, ale ředitel pobyt dítěte mimo zařízení nepovolí	99
4.4.3	OSPOD vydá nesouhlasné stanovisko, a proto ředitel nemůže pobyt dítěte mimo zařízení povolit	102
4.5	Problematická místa v procesu (ne)povolování žádostí o pobyt mimo zařízení	102
4.5.1	Přednost při dvou žádostech o pobyt dítěte mimo zařízení	102
4.5.2	Vyrozumění účastníků o zahájení řízení a procesní zastoupení	104

4.5.3	Rozhodnutí o pobytu dítěte mimo zařízení při žádosti podané s minimálním časovým předstihem	106
4.5.4	Účinky odvolání proti (ne)povolení pobytu dítěte mimo zařízení	110
4.5.5	Změna okolností po vydání rozhodnutí o pobytu dítěte mimo zařízení	111
4.6	Odlišnosti pro děti s uloženou ochrannou výchovou	114
4.7	Dílčí závěr	115
5	Samostatné vycházky	121
5.1	Podmínky pro uskutečnění samostatné vycházky u dětí s nařízenou ústavní výchovou	121
5.1.1	Souhlas pedagogického pracovníka	122
5.1.2	Dítě starší 7 let	125
5.1.3	Absence opatření ve výchově	126
5.2	Podmínky pro uskutečnění samostatné vycházky u dětí s uloženou ochrannou výchovou	129
5.3	Dílčí závěr	129
6	Návštěvy	133
6.1	Návštěvy u dětí s nařízenou ústavní výchovou	133
6.2	Návštěvy u dětí s uloženou ochrannou výchovou	136
6.3	Dílčí závěr	137
7	Nepřímý styk	139
7.1	Omezování nepřímého styku činěného prostřednictvím mobilního telefonu	139
7.2	Kontrola korespondence	142
7.3	Odlišnosti pro děti s uloženou ochrannou výchovou	143
7.4	Dílčí závěr	143
	Závěr	147
	Abstract	157
	Použité zdroje	160

O AUTORCE

Mgr. Silvie Konopková je právnička s bohatými zkušenostmi z akademického prostředí, justice i veřejného sektoru. Od roku 2022 působí jako asistentka na Katedře občanského práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity, kde se věnuje výzkumu a výuce. Do listopadu 2024 současně působila jako právnička v Kanceláři veřejného ochránce práv, kde se věnovala dohledu nad omezováním osobní svobody a problematice ochrany práv dětí v ústavní a ochranné výchově. V letech 2019 až 2021 pracovala jako asistentka soudce JUDr. Pavla Simona na Nejvyšším soudu. Mezi její nejvýznamnější publikace patří odborné články „Proces schvalování žádosti o pobyt dítěte mimo zařízení pro výkon ústavní výchovy“ (Právník) nebo „Oprávnění zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy při přemísťování dítěte“ (Právní rozhledy). Od 1. prosince 2024 se stala členkou Úřadu pro dohled nad hospodařením politických stran a hnutí.

SEZNAM POJMŮ A ZKRATEK¹**CEFL**

Komise pro evropské rodinné právo

eIDAS

nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 910/2014, o elektronické identifikaci a službách vytvářejících důvěru pro elektronické transakce na vnitřním trhu a o zrušení směrnice 1999/93/ES

ESLP

Evropský soud pro lidská práva

Úmluva

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, publikovaná sdělením č. 209/1992 Sb.

IPOD

Individuální plán ochrany dítěte

Listina

Listina základních práv a svobod, vyhlášená usnesením předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb.

MPSV

Ministerstvo práce a sociálních věcí

MŠMT

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

OPAC

Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů

OPSC

Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte týkající se prodeje dětí, dětské prostituce a dětské pornografie

OSPOD

orgán sociálně právní ochrany dětí

o. s. ř.

zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

obč. zák.

zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

o. z. o.

zákon č. 946/1811 Sb.z.s., obecný zákoník občanský

MPOPP

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, publikovaný sdělením č. 120/1976 Sb.

PEFL

Principy evropského rodinného práva

Poslanecká sněmovna

Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR

PROD

Program rozvoje osobnosti dítěte

spr. ř.

zákon č. 500/2004 Sb., správní řád

styková úmluva

Úmluva o styku s dětmi, vyhlášená sdělením č. 91/2005 Sb. m. s.,

ŠZ

zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

tr. řád

zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

tr. zákoník

zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Úmluva o právech dítěte

Úmluva o právech dítěte, vyhlášená sdělením č. 104/1991 Sb.

ÚPOZP

Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, vyhlášená sdělením č. 10/2010 Sb. m. s.

Ústava

ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Zařízení

zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy

zák. o rodině

zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

z. ř. s.

zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

z. s. m.

zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

zák. o SPOD

zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Žadatel

žadatel o povolení pobytu mimo ústavní zařízení

¹ Není-li dále uvedeno jinak, jsou všechny předpisy v textu citovány ve znění pozdějších předpisů.

zák. o ústav. a ochranné výchově

zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

*Tato práce je věnovaná všem dětem,
které procházejí nesnadným životním obdobím.*

PŘEDMLUVA

Právo dítěte na styk s rodiči a dalšími blízkými osobami představuje jedno z klíčových práv, které vyplývá z právního rámce ochrany dětí. Toto právo nabývá obzvláště významného rozměru v případech, kdy dítěti byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova.

Tato kniha analyzuje právo na styk z hlediska mezinárodních i vnitrostátních pramenů práva. Dále se zabývá institucionální výchovou, zejména důvody vedoucími k nařízení ústavní nebo ochranné výchovy, účelem těchto institutů a možnostem jejich prodloužení po dosažení zletilosti. Jsou zkoumány jednotlivé instituty, prostřednictvím nichž může být u těchto dětí právo na styk realizováno, tedy pobyt dítěte mimo zařízení, samostatné vycházky, návštěvy a formy nepřímého kontaktu.

Analýza současné právní úpravy a judikatury poskytuje ucelený přehled o možnostech, jak právo na styk realizovat, a jaké právní nástroje lze v této oblasti využít.

Knihou, jež držíte v rukou, se věnuje výzvám, které mohou v praxi nastat, a navrhuje konkrétní postupy pro ochranu a uplatnění práva na styk. Nezapomíná na praktické otázky, ale ani možné návrhy na zlepšení současného právního stavu.

Tato práce vznikla jako výsledek mého disertačního výzkumu, který jsem prováděla na Katedře občanského práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity pod vedením mé školitelky, prof. JUDr. Zdeňky Králíčkové, Ph.D. Současně jde o jeden z výstupů projektu specifického výzkumu s názvem Rozvoj a podpora vědecko-výzkumných aktivit doktorského studijního programu Soukromé právo a civilní právo procesní I (MUNI/A/1417/2023).

V této kvalitě by kniha nevznikla bez Mgr. Martina Kornela, Ph.D., Mgr. Marie Kmecové, Ph.D., Mgr. Petry Zdražilové, Mgr. Adély Frédy, Mgr. Bc. Štěpána Jílky a Mgr. Elišky Černé, kteří byli ochotni mi dát zpětnou vazbu.

Text je určen nejen odborníkům z řad právníků, soudců, sociálních pracovníků a pedagogů, ale také ředitelům a personálu zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Kniha si klade za cíl nejen objasnit aktuální právní stav, ale především podpořit ochranu nejlepších zájmů dítěte, které by měly být na prvním místě.

Doufám, že přispěje k řádnému naplňování práv dětí, které jsou v nesnadné životní situaci.

Tato kniha vychází ze stavu právní úpravy platné ke dni 1. září 2024 a z judikatury k této úpravě.

Brno, říjen 2024

Silvie Konopková

ÚVODEM K PUBLIKACI

Tato monografie se zabývá právem dítěte s nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou na styk s rodiči a dalšími osobami.

Právo dítěte na styk s rodičem patří mezi základní lidská práva.¹ Pro rodiče a dítě je podle ustálené judikatury ESLP právo být spolu základním prvkem rodinného života². Aby vnitrostátní opatření, která jim v tom brání, nepředstavovala nedovolený zásah do práv zaručených čl. 8 Úmluvy, musí splňovat podmínky uvedené v čl. 8 odst. 2 Úmluvy.

Dítě má právo udržovat kontakt a stýkat se nejen s rodiči, ale i s dalšími osobami dítěti blízkými.³ To vyplývá z širokého chápání práva na rodinný život. Nejde pouze o nukleární rodinu, ale o širší vazby. Chráněny jsou ale i vazby s dalšími osobami, které nespádají pod subjekty práva na rodinný život, např. s přáteli. Jedná se o projev práva na respektování soukromého života.

Stát má v kontextu práva na rodinný život jak negativní (ochrana před svévolnými zásahy státu)⁴, tak pozitivní závazky (povinnost za splnění zákonných podmínek v určitých případech zasáhnout).⁵ Do jaké míry může a zároveň musí stát zasáhnout, představuje zásadní otázku, neboť to, jakým způsobem je zasahováno do práva na rodinný život, ovlivňuje strukturu rodiny, její funkce i postavení členů.⁶

Pozitivní závazky státu se mohou promítnout do nutnosti nařízení ústavní výchovy. Podle § 971 a násl. obč. zák. je důležité, zda je její nařízení vedeno snahou o ochranu zájmů dětí.⁷ Jedná se o prostředek *ultima ratio*, k němuž lze přistoupit jen v nevyhnutelných případech, kdy není možné svěřit dítě do péče jiné osoby⁸, a rodiče se o dítě nemohou či nechtějí starat.

Ochranná výchova je naproti tomu jedním z možných právních následků za spáchání činu jinak trestného⁹ či provinění.¹⁰ Uložením ochranné výchovy by mělo

¹ Čapek, J. *Evropská úmluva o ochraně lidských práv, I. část*. Brno: Linde, 2010, s. 280.

² *Kutzner proti Německu*, rozsudek ESLP, 26. 2. 2002, č. stížnosti 46544/99.

³ Křístek, A. *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 194.

⁴ *Eriksson proti Švédsku*, rozsudek ESLP, 22. 6. 1989, č. stížnosti 11373/85.

⁵ Prest, Ch. a kol. *Children Law: an Interdisciplinary Handbook*. Bristol: Jordan Publishing Limited, 2005, s. 66.

⁶ Hrušáková, M. *Dítě, rodina, stát*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 10.

⁷ *Wallová a Walla proti České republice*, rozsudek ESLP, 26. 10. 2006, č. stížnosti 23848/04.

⁸ Trnková, L. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Wolters Kluwer, 2018, s. 122.

⁹ Čin jinak trestný je protiprávním činem, kterého se mohou dle § 2 odst. 2 písm. a) z. s. m. ve spojení s § 2 odst. 1 písm. b) z. s. m. dopustit děti mladší 15. let.

¹⁰ Provinění je protiprávním činem, kterého se mohou dle § 2 odst. 2 písm. a) z. s. m. ve spojení s § 2 odst. 1 písm. c) z. s. m. dopustit mladiství, kteří dovršili 15. rok věku a nepřekročili 18. rok věku.

dojít ke kladnému ovlivnění duševního, mravního a sociálního vývoje dítěte, ale také k ochraně společnosti. Uložení ochranné výchovy dle § 22 odst. 1 z. s. m. je subsidiární vůči uložení výchovných opatření, která jsou méně zasahující a omezující ve vztahu k osobní svobodě.¹¹

Výkon ústavní a ochranné výchovy může být prováděn v tomtéž zařízení. Ačkoliv se jedná o zcela odlišné instituty (nařizované/ukládáné z jiných důvodů a sloužící odlišnému účelu), právo na styk s rodinou a dalšími osobami mají děti v obou případech. V rámci knihy bude zkoumáno, zda se liší jejich rozsah.

Tato kniha má ambici zodpovědět tyto výzkumné otázky týkající se interpretace a aplikace stávající právní úpravy:

1. Jaký má nařízení ústavní a uložení ochranné výchovy vliv na uplatňování práva dítěte na styk s rodiči a dalšími osobami?
2. Jsou právním řádem kladeny překážky k naplňování práva na styk u jednotlivých institutů (pobytu dítěte mimo zařízení, samostatných vycházek, návštěv a používání prostředků umožňujících nepřímý styk), prostřednictvím kterých je toto právo konkrétně naplňováno?
3. Jaký je důvod těchto překážek (např. kolize s jiným právem chráněným zájmem) a lze tyto překážky odstranit?
4. Je (a měla by být) širší práva na styk s rodiči a dalšími osobami totožná u dětí s nařízenou ústavní a uloženou ochrannou výchovou?

Dané výzkumné otázky nabírají konkrétních rozměrů v rámci analýzy zákonné úpravy jednotlivých institutů, kde jsou detekována problematická místa. Tato budou shrnuta v dílčích závěrech u příslušných kapitol.

Hlavní výzkumné otázky budou rekapitulovány (v souladu se zjištěními v dílčích závěrech) v závěru na konci knihy.

Metodologie

Z důvodu transparentnosti a verifikovatelnosti závěrů prezentovaných v monografii je třeba popsat také užití metodologického instrumentária.¹²

V rámci textu knihy jsou kombinovány dva základní přístupy, kterými lze vymezené téma zkoumat: analytický (doktrinální) a normativní. Nosnou část představuje přístup analytický na půdorysu platného práva. Normativní přístup (také přístup hodnotový) poměřuje institut či systém pozitivního práva s určitou teorií, postulátem, či principem.¹³

Má se za to, že mladistvým je i ten, kdo v době spáchání provinění dovršil 15. rok věku, ale u něhož není možné bez důvodné pochybnosti určit, že v době spáchání provinění překročil 18. rok věku.

¹¹ Šámal, P. § 22. Ochranná výchova. In: Šámal, P. a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 236.

¹² Urbániková, M., Smejkal, H. Právní věda a právní psaní: Postačí vždy jako výzkumná metoda „číst, přemýšlet a psát“? *Jurisprudence*. 2017, roč. XXVI, č. 4, s. 38.

¹³ Bobek, M. Výzkum v právu: reklama na Nike anebo kvantová fyzika? *Jurisprudence*. 2016, roč. XXV, č. 6., s. 4.

V rámci analytického přístupu dochází ke zkoumání všech základních výzkumných otázek. Je provedena kritická analýza právních norem, v rámci níž dochází k zodpovídání právních otázek (tedy analýze konkrétních ustanovení zákona) s cílem vyřešit určitý právní problém, či poskytnout nový a vhodnější způsob výkladu daného ustanovení.¹⁴ Kniha detekuje právní problémy, které budou následně interpretovány pomocí formálních právně dogmatických interpretačních metod právní vědy. Na základě toho budou formulovány výkladové závěry, které jsou ústavně konformní a souladné s mezinárodními smlouvami a dalšími prameny práva, jimiž je Česká republika vázána. Bude tedy zjištěno, co je po právu *de lege lata*, a to systematickým zkoumáním existující odborné doktríny s využitím interpretačních metod právní vědy. Konkrétní interpretační metody budou uvedeny vždy v rámci řešení daného právního problému.

K zodpovězení výzkumné otázky č. 1 dojde navíc pomocí syntézy, jejímž cílem je identifikovat souvislosti mezi prvky zjištěnými u otázek č. 2 a 3, aby bylo možné dospět k sourodému a ucelenému závěru, zda a jaký má nařízení ústavní a uložení ochranné výchovy vliv na uplatňování práva dítěte na styk s rodiči a dalšími osobami. K zodpovězení výzkumné otázky č. 4 bude použita také metoda komparace, kdy bude přistoupeno ke srovnávání rozsahu práva na styk u dětí s nařízenou ústavní a uloženou ochrannou výchovou. S ohledem na odlišný účel a cíle ústavní a ochranné výchovy bude také hodnoceno, zda jsou případné rozdíly v šíři práva na styk opodstatněné.

Nelze přehlížet, že zvolené téma má také hodnotový přesah, proto je nutné v určité míře užít i přístup normativní. Na pozitivní právo je v práci nahlíženo perspektivou práva na rodinný život, konkrétněji práva dítěte na styk s dalšími osobami. Důležitým hlediskem je také nejlepší zájem dítěte.

Pokud je to žádoucí, uvádí kniha nad rámec interpretačního závěru *de lege lata* také poznámky ke zjištěným legislativně-technickým vadám a doporučuje jejich odstranění v rámci legislativního procesu (poznámky *de lege ferenda*).

Kniha staví na systémově strukturní metodě. Nejdříve se zaměřuje na analýzu výchozích pojmů, teprve poté následuje jádro zkoumané problematiky, tedy analýza konkrétních institutů, v nichž se právo na styk u dětí s nařízenou ústavní či uloženou ochrannou výchovou promítá (pobyt dítěte mimo zařízení, samostatné vycházky, návštěvy a nepřímý styk).

1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ A PRVOTNÍ VHLED DO STAVU PRÁVNÍ ÚPRAVY

1.1 Dítě

Nejdříve je nutné terminologicky vymezit pojem dítěte, neboť i v rámci zákonů, kterými se tato kniha zabývá, je tento pojem užíván odlišně.

Různá právní odvětví nazývají osoby mladší 18 let rozdílně – např. dítě, nezletilý, mládež, mladistvý atd. Terminologie je zpravidla odlišná pro právo veřejné a právo soukromé.

Cílem není provést ucelený výklad k pojmu „dítě“, ale spíše uvést, v jakém smyslu je tento pojem užíván v rámci této monografie a také upřesnit, z jakého důvodu nejsou užívány pojmy odlišné.

V monografii je užíván pojem dítě ve smyslu čl. 1 Úmluvy o právech dítěte, kdy dítětem je každá lidská bytost mladší 18 let.

1.1.1 Dítě v občanském zákoníku

České občanské právo historicky vykládalo pojem dítě ve dvou smyslech. V širším smyslu jej uváděl např. § 42 o. z. o., kdy se jednalo o všechny příbuzné v řadě sestupné (tj. syn/dcera, vnuk/vnučka, pravnuk/pravnučka atd.). V užším smyslu se nejedná o všechny descendenty, ale pouze potomka v prvním stupni (tj. syn/dcera), což je pojetí vlastní všem následujícím občanským zákoníkům, tj. zákonu č. 141/1950 Sb., č. 40/1964 Sb. i nyní účinnému občanskému zákoníku.

Občanský zákoník dítětem tedy označuje fyzickou osobu, která je potomkem svých rodičů bez ohledu na věk, zletilost a svéprávnost¹. Pojem potomek je užíván např. v § 1635 odst. 2 obč. zák., kdy se jedná o vzdálenější potomky téhož předka (tj. nikoliv děti, ale vnuky/vnučky atd.)

Pouze nezletilým dětem, které nenabýly svéprávnosti přiznáním svéprávnosti či uzavřením manželství před dosažením věku 18 let, je však (zejména prostřednictvím rodičovské odpovědnosti) přiznávána speciální ochrana.² Rozlišování dítěte³

¹ Srov. § 776 obč. zák.

² Radvanová, S. a kol. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 25.

³ Krom dítěte bez přívlastku je v § 767 odst. 2 obč. zák. uveden také termín nezaopatřené dítě.

¹⁴ Siems, M. Legal Originality. *Oxford Journal of Legal Studies*. 2008, č. 28, s. 148.

a nezletilého dítěte má význam v řadě oblastí, např. v otázkách osvojení⁴, či výpočtu povinného dílu nepominutelného dědice podle § 1643 odst. 2 obč. zák.⁵

1.1.2 Dítě v trestněprávních předpisech

Předpisy práva veřejného, zejména trestního používají zcela odlišnou terminologii, která se navíc liší v rámci zákona o soudnictví ve věcech mládeže a trestního zákoníku.

Ustanovení § 2 odst. 1 z. s. m. vymezuje pojmy mládež, mladiství a dítě. Mladistvého definuje § 2 odst. 1 písm. c) z. s. m. jako fyzickou osobu, která v době spáchání provinění dovršila patnáctý rok a nepřekročila osmnáctý rok svého věku. Dále i ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok věku, ale u něhož není možné bez důvodné pochybnosti určit, že v době spáchání provinění překročil osmnáctý rok věku. Jedná se o osoby trestně odpovědné.⁶

Dítětem je podle § 2 odst. 1 písm. b) z. s. m. fyzická osoba, která v době spáchání činu jinak trestného nedovršila patnáctý rok věku. Jedná se o osobu trestně neodpovědnou.⁷

Pojem mládež je podle § 2 odst. 1 písm. a) z. s. m. zaštitující pojem pro děti a mladistvé.

Co se týče uložení ochranné výchovy, tak ta může být uložena jak mladistvým, tak i dětem. Podle § 93 odst. 2 z. s. m. věty druhé soud zpravidla uloží ochrannou výchovu dětem, které dovršily 12. rok svého věku a které spáchaly čin, za nějž trestní zákoník dovoluje uložení výjimečného trestu a podle věty první téhož ustanovení fakultativně i dítěti mladšímu 15 let, odůvodňuje-li to povaha spáchaného činu jinak trestného a je-li to nezbytně nutné k zajištění jeho řádné výchovy.

Trestní zákoník v § 126 tr. zákoníku stanovuje, že dítětem se rozumí osoba mladší 18 let, pokud trestní zákon nestanoví jinak. Z pohledu trestního zákoníku se nejedná o pachatele provinění, či činů jinak trestných, ale naopak o osoby, proti nimž může být namířena trestná činnost. Dodatek, že trestní zákon může stanovit jinak, znamená, že v případě dítěte mladšího 15 let, se zpravidla jedná o znak kvalifikované skutkové podstaty.

Judikatura však dovozuje, že v případě § 195 tr. zákoníku u skutkové podstaty opuštění dítěte nebo svěřené osoby se na rozdíl od legální definice uvedené v § 126 tr. zákoníku bude jednat o dítě zpravidla mladší, neboť o něj měl pachatel povinnost pečovat vzhledem k jeho nesamostatnosti atd.⁸

⁴ Srov. § 846 obč. zák. a § 802 obč. zák.

⁵ Králíčková, Z. Právní osobnost, zletilost, svéprávnost, osoby blízké a další pojmy občanského zákoníku. In: Králíčková, Z. a kol. *Rodinné právo*. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 36.

⁶ Žatecká, E., Hrušáková, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 7.

⁷ Ibidem.

⁸ Soud vždy musí vzít v úvahu věk dítěte, stupeň jeho tělesného a duševního rozvoje, povahu prostředí, v němž bylo ponecháno samotné, včetně okolností, které znamenaly objektivní existenci

Monografie užívá pojmu dítě zpravidla pro všechny osoby mladší 18 let. Pouze tam, kde je věk podstatné diferenční kritérium a dané neplatí pro děti do 15 let, užívá v případě osob starších 15 let a mladších 18 let pojem mladistvý.

1.1.3 Dítě v zákoně o ústavní a ochranné výchově

Zákon o ústavní a ochranné výchově používá pojem dítě jak v kontextu nařízené ústavní, tak v kontextu uložené ochranné výchovy, a to jako legislativní zkratku definovanou v § 1 odst. 2 zák. o ústav. a ochranné výchově pro nezletilou osobu, a to zpravidla ve věku od 3 do 18 let, případně zletilou osobu do 19 let. Hranice 19 let zde je z důvodu, že podle § 974 obč. zák. soud může z důležitých důvodů prodloužit ústavní výchovu až o jeden rok po dosažení zletilosti.

Ačkoliv zákon o ústavní a ochranné výchově je ústředním zákonem této problematiky, z důvodů vysvětlených níže (zejm. v kontextu prodlužování ústavní výchovy) není legislativní zkratka uvedená v § 1 odst. 2 zák. o ústav. a ochranné výchově vhodná. Monografie tedy v tomto smyslu pojem dítě neuvádí. V případě, že by zmíněvala osobu starší 18 let, která má nařízenou ústavní výchovu, ji bude označovat jako mladého dospělého.

1.1.4 Dítě v zákoně a sociálně-právní ochraně dětí

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí definuje pro účely tohoto zákona dítě v § 2 odst. 1 zák. o SPOD, kdy dítětem rozumí nezletilou osobu. V případě nezletilých osob, které nabyly plné svéprávnosti, se sociálně-právní ochrana poskytuje jen v rozsahu uvedeném v § 2 odst. 1 zák. o SPOD. Pouze v případě ustanovení, která mají souvislost s vedením přestupkového⁹, trestního řízení¹⁰, či v souvislosti s výkonem trestu¹¹ nepoužívá pojem dítě, ale mladistvý.

1.1.5 Dítě v Úmluvě o právech dítěte

Vůbec první definici dítěte na mezinárodní úrovni¹² poskytuje čl. 1 Úmluvy o právech dítěte, který vymezuje pojem dítěte, a to tak, že pro účely této úmluvy jím rozumí každou lidskou bytost mladší 18 let, pokud podle právního řádu, jenž se na

nebezpečí pro život a zdraví opuštěného dítěte. Viz Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 5. 2012, sp. zn. 8 Tdo 506/2012.

⁹ Srov. § 32 odst. 4 písm. b) a § 33 odst. 2 zák. o SPOD.

¹⁰ Srov. § 32 odst. 4 písm. d) a § 34 odst. 4 zák. o SPOD.

¹¹ Srov. § 51 odst. 5 písm. a) bod 7 zák. o SPOD.

¹² Hofschneiderová, A. Článek 9. Právo dítěte nebýt oddělen od svých rodičů. In: Dušková, Š. a kol. *Úmluva o právech dítěte. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 147.

dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve. Tím je vymezena osobní působnost Úmluvy o právech dítěte.¹³ Vzhledem k tomu, že v českém právním řádu se zletilost podle § 30 odst. 1 obč. zák. nabyvá dovršením 18. roku věku, tak i v kontextu čl. 1 Úmluvy o právech dítěte platí, že dítě je člověk mladší 18 let.

1.2 Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy v minulosti a dnes¹⁴

Zřizování zařízení (historicky nalezinců a sirotčinců) se v českých zemích datuje ke konci třicetileté války v r. 1648, neboť bylo třeba vypořádat se s prudkým nárůstem opuštěných dětí.¹⁵ Historicky byla zařízení pro výkon ústavní výchovy vnímána jako „bohulibá“ činnost¹⁶, která vyřešila nepříznivou situaci dítěte. Ve druhé polovině 19. stol. a na počátku 20. stol. již nebylo cílem pouze zajistit přežití dítěte, ale též jeho výchova, vzdělání a příprava na další samostatný život.¹⁷ Péče o osiřelé a opuštěné děti se v tomto období zlepšovala, a to i díky rozvoji náhradní rodinné péče.¹⁸ Diskontinuitu ve vývoji a velký krok zpět přinesla po 2. světové válce změna režimu a s tím související změna právních předpisů, díky níž se prosadila mohutná kolektivizace, která se nevyhnula ani péči o děti.¹⁹

Z pohledu dnešní společnosti lze sledovat opačný trend, kdy ústavní výchova je vnímána negativně²⁰, respektive roste k ní skepse²¹ a zvyšují se mezinárodní snahy o co nejmenší institucionalizaci.²² V závěrečném doporučení ke spojené 5. a 6. pravidelné zprávě České republiky Výbor OSN pro práva dítěte mimo jiné vyjádřil znepokojení nad vysokou mírou umístění dětí do ústavní péče.²³

¹³ Detrick, S. *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*. Hague: Kluwer Law International, 1999, s. 51.

¹⁴ Konopková, S. Proces schvalování žádosti o pobyt dítěte mimo zařízení pro výkon ústavní výchovy. *Právník*. 2024, roč. 163, č. 9, s. 956 – 985. Pokud jsou užívány větší kusy článků autorky, zpravidla je na ně odkazováno již u nadpisu kapitoly, případně jsou jinak vhodně označeny.

¹⁵ Smolíková, V. *Tradice pěstounské péče v českých zemích*. Ostrava: Key Publishing, 2014, s. 17.

¹⁶ Molek, P. *Základní práva, svazek druhý – Svoboda*. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 133.

¹⁷ Trnková. *Náhradní rodinná péče*, s. 109.

¹⁸ Smolíková. *Tradice pěstounské péče v českých zemích*, s. 35.

¹⁹ Trnková. *Náhradní rodinná péče*, s. 109.

²⁰ Frinta, O., Melicharová, D. Náhradní péče o dítě – právní rámec v obecných souvislostech. In: Dvořák, J., Radvanová, S. (eds.). *Náhradní výchova dětí – možnosti a meze*. Praha: Nakladatelství Eva Rozkotová, 2008, s. 32.

²¹ Molek, P. *Základní práva, svazek první – Důstojnost*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 495.

²² Byť samozřejmě negativní vnímání ústavní výchovy není jednomyslné a je třeba připustit, že minimálně ve stávajících podmínkách českého systému bude pro děti (zejména se závažnými a extrémními poruchami chování) ústavní výchova stále potřebná. Více viz Pěkník, V. Je ústavní výchova pouze tím nejhorším možným řešením, či nikoliv? *Právo a rodina*. 2023, roč. 25, č. 7–8, s. 19.

²³ Concluding observations on the combined fifth and sixth periodic reports of Czechia, č. CRC/C/CZE/CO/5-6 [online]. *United Nations*. 22. 10. 2021. [cit. 1. 5. 2024]. https://uv.gov.cz/assets/ppov/rfp/vybory/pro-prava-ditete/ze-zasedani-vyboru/CRC-CO-5_6-G2129372-final.pdf

Historicky ne vždy byla věnována dostatečná pozornost právům dětí umístěných v zařízeních (mimo jiných i právu dítěte na styk s rodiči a dalšími osobami)²⁴, neboť po dlouhá desetiletí (zejm. v době socialismu) byl jediným legitimním směrem přístup paternalistický²⁵, jenž se vyznačuje tím, že příliš neakcentuje názor ani práva dítěte a pozornost je upřena spíše na jeho ochranu.²⁶

Nyní je zřejmé, že ochraně práv dětí je třeba věnovat mnohem větší pozornost²⁷, což dokládá např. i plánované zřízení dětského ombudsmana, který bude na dodržování práv dětí dohlížet.²⁸

1.3 Mýtus sirotka

Skutečnost, že práva dětí zaslouhují zajištění nezávislé ochrany specifické pouze pro tuto oblast, však ještě nezodpovídá otázku, zda je třeba zabývat se právem na styk dětí s nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou a jejich rodičů či dalších osob. Je tato otázka relevantní a nejsou děti umístěny do zařízení právě proto, že nikoho nemají, a je tudíž zbytečné se vůbec právem na styk zabývat?

Zahraníční výzkumy vystihují hluboce zakořeněné přesvědčení veřejnosti, že zařízení slouží primárně k uspokojení potřeb sirotek. Tento fenomén je nazýván tzv. *orphan myth* neboli mýtus sirotka.²⁹

Ze statistických údajů MŠMT vyplývá, že ve školním roce 2023/2024 z celkového počtu 6 396 dětí s nařízenou ústavní či uloženou ochrannou výchovou bylo pouze 58 z nich úplnými sirotky.³⁰ MŠMT tímto termínem nazývá děti, kterým zemřeli oba rodiče, případně jediný rodič dítěte, jenž byl nositelem a vykonavatelem rodičovské odpovědnosti³¹ (judikatura takové děti vymezuje jako tzv. oboustranné

²⁴ Např. pobyt dítěte mimo zařízení byl ještě v roce 2001 označen jako problémová oblast, jejíž nedostatečná právní úprava znemožňuje opravdové osobní poznání dítěte. Viz Bílek, P., Kunstová, H. *Ochrana práv dětí*. In: Schelle, K., Pospíšil, I. (eds.). *Plnění Úmluvy o právech dítěte Českou republikou*. Brno: Vysoká škola Karla Engliš s Nejvyšším státním zastupitelstvím České republiky, 2001, s. 96.

²⁵ Hrušáková. *Dítě, rodina, stát*, s. 28.

²⁶ *Ibidem*, s. 26.

²⁷ Otýpková, L. Specifika omezování osobní svobody dětí. In: Hofmannová, H. a kol. *Lidská práva za mřížemi. Ústavněprávní aspekty omezování osobní svobody*. Praha: Auditorium, 2021, s. 155.

²⁸ Vláda dne 26. 4. 2024 předložila Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR (dále jen „Poslanecká sněmovna“) sněmovní tisk 688/0, kterým má dojít ke změně zákona č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv. Více viz sněmovní tisk č. 688/0. *Novela zákona o Veřejném ochránci práv* [online]. *Poslanecká sněmovna*. [cit. 1. 5. 2024]. <https://public.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=9&CT=688&CT1=0>

²⁹ Children in institutions: The Global Picture [online]. *LUMOS*. [cit. 25. 10. 2023]. <https://www.wearelumos.org/resources/children-institutions-global-picture/>

³⁰ Statistika MŠMT. Zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy – počet zařízení, prostorové podmínky, děti a mládež – podle zařízení a území [online]. *MŠMT*. [cit. 1. 7. 2023]. <https://statis.msmt.cz/rocnka/rocnka.asp>

³¹ Rogalewitzová, R. § 6. Ohrožené dítě. In: Rogalewitzová, R. a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2018, s. 42.

sirotky³²), a také děti nalezené (nejčastěji děti z tzv. babyboxů), jejichž rodiče nejsou známi.³³ V České republice se tedy jedná o méně než 1 % z celkového počtu dětí umístěných v zařízení, což je výrazně méně, než je celosvětový průměr, který činí 20 %.³⁴

Navzdory mylnému přesvědčení veřejnosti tedy naprostá většina dětí žijících v zařízení má alespoň jednoho z rodičů, který by potenciálně mohl jevit zájem o uplatnění práva na styk. Zpravidla se o dítě zajímají také další osoby (např. prarodiče, sourozenci, osoby blízké apod.).

Skutečnost, že toto právo má své nezastupitelné místo, je stvrzeno řadou mezinárodních úmluv týkajících se práv dítěte. Důležitost tohoto práva je zjevná také z judikatury ESLP, který se právem na styk opakovaně zabýval.³⁵

Ačkoliv je nepochybné, že legislativně je toto právo zaručeno, a to nejen v právu mezinárodním, ale také vnitrostátním, Česká republika byla Výborem OSN pro práva dítěte kritizována za nedostatečné snahy k zajištění práva dítěte v péči³⁶ na kontakt se svými rodiči.³⁷

Je třeba zkoumat příčiny této kritiky. Konkrétně, zda realizaci co nejšířšího styku dítěte s rodiči a dalšími osobami (za předpokladu, že je to v nejlepším zájmu dítěte) nebrání překážky spojené s problematou interpretací či aplikací konkrétních projevů tohoto práva v rámci jednotlivých zákonných institutů týkajících se ústavní a ochranné výchovy.

Ačkoliv by mělo být usilováno o to, aby co nejvíce dětí mohlo vyrůstat v rodině (ať už v rodině původní, či náhradní), s ohledem na stav dnešní společnosti není pravděpodobné, že by došlo ke zrušení institucionální péče o děti.³⁸ Proto nelze

otázku ústavní péče zjednodušovat na pouhé zrušení institucí, ale je také třeba hledat způsoby, jak institucionální výchovu zlepšovat³⁹, a to zejména tím, že budou děti (i rodiče a další osoby) moci efektivně uplatňovat práva, která mají garantovaná jak na mezinárodní, tak vnitrostátní úrovni.

Právní úprava nejenže přiznává dítěti právo na styk s dalšími osobami, ale podrobněji také určuje jednotlivé instituty, prostřednictvím kterých může být toto právo naplněno u dětí s nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou. Jedná se o pobyt dítěte mimo zařízení, samostatné vycházky, návštěvy a formy nepřímého kontaktu.

Zachování styku je součástí snah o sanaci rodiny. Nařízení ústavní výchovy nebo uložení ochranné výchovy je totiž zpravidla součástí většího problému, a to nefungování celé rodiny. Součástí sociální práce by měla být snaha pracovat na změně patologických vzorců chování.

Z hlediska praktického je důležitá činnost OSPOD a samotného zařízení, které provádí výchovné, vzdělávací a aktivizační působení na děti i rodiče. Umístěním dítěte do zařízení práce OSPOD v žádném případě nekončí, ba naopak by se měla výrazně zintenzivnit⁴⁰, čemuž odpovídá i § 12 odst. 2 zákona zák. o SPOD, který tuto povinnost zakotvuje. Jedná se však o problematiku velmi citlivou, která vyžaduje odborné vedení a zodpovědnost, aby se předešlo případným negativním důsledkům, které by dítě mohlo pociťovat.⁴¹

Umístění do zařízení tedy nepředstavuje vyřešení problému, naopak práce s rodinou a dítětem by se měla o to více zintenzivnit.

1.4 Stav právní úpravy týkající se dětí s nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou

Tato monografie se zabývá právem dítěte s nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou na styk s rodiči a dalšími osobami. Pro systematické uvažování nad touto problematikou je klíčové znát základní vymezení stavu právní úpravy, v níž se tyto vztahy odehrávají.

V zařízeních žije silně heterogenní skupina dětí s velmi rozdílnými potřebami a problémy, které vyžadují např. jinou odbornou skladbu personálu, jiná režimová opatření, výchovné postupy a metody.⁴² Tomu by měla odpovídat i právní úprava,

³² Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 20. 8. 2003, sp. zn. 2 A 570/2002, shodně např. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 25. 6. 2003, sp. zn. 6 A 549/2002, rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 6. 11. 2003, sp. zn. 2 A 1004/2002.

³³ Králíčková, Z. § 775. Mateřství. In: Králíčková, Z. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo* (§ 655–975). Praha: C. H. Beck, 2020, s. 490.

³⁴ Csaky, C. *Keeping children out of harmful institutions. Why we should be investing in family-based care*. London: Save the Children, 2009, s. 5.

³⁵ Právo na styk dítěte je jedním z důležitých témat, o němž ESLP rozhoduje. Z rozhodnutí např. *Zavřel proti České republice*, rozsudek ESLP, 18. 1. 2007, č. stížnosti 14044/05, *Reslová proti České republice*, rozsudek ESLP, 18. 7. 2006, č. stížnosti 7550/04, *Drenk proti České republice*, rozsudek ESLP, 4. 9. 2014, č. stížnosti 1071/12 a další. V uvedených případech se zpravidla jednalo o zajištění vynutitelnosti styku rodiče s dítětem v případech, kdy jeden rodič brání druhému ve styku, a absenci opravných prostředků v právních řádech jednotlivých států. K právu na styk v souvislosti s ústavní výchovou více viz judikaturu v následujících kapitolách.

³⁶ L. Westphalová definuje péči jako předání do výchovy, osvojení a v nutných případech umístění do vhodného zařízení pro děti. Viz Westphalová, L. Ústavní a ochranná výchova. In: Králíčková, Z. a kol. *Rodinné právo*. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 327. Dále Výbor OSN pro práva dítěte rozlišuje pojmy „péče“ a „náhradní rodinná péče“. Ústavní výchova spadá v pojetí L. Westphalové i Výboru OSN pro práva dítěte pod pojem „péče“.

³⁷ *Concluding observations on the combined fifth and sixth periodic reports of Czechia*, č. CRC/C/CZE/CO/5-6, bod 30 písm. f [online].

³⁸ Institucionální péče může být dětem v mnoha případech prospěšná, např. v podobě krátkodobé pobytové specializované péče apod.

³⁹ Trnková. *Náhradní rodinná péče*, s. 110.

⁴⁰ Šabatová, A. a kol. *Rodina a dítě II. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv č. 16*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 43.

⁴¹ Petrášová, J. Odborné vedení při obnovení vztahů mezi dětmi vyrůstajícími mimo rodinu a jejich rodiči. In: Radvanová, S. (eds.). *Náhradní rodinná péče – představy a skutečnost*. Praha: Univerzita Karlova, 2009, s. 50.

⁴² Výzkum Nadace Sirius a SocioFactoru k překážkám ústavní péče [online]. *Nadace Sirius*. [cit. 1. 5. 2024]. <https://ditearodina.cz/vyzkum-nadace-sirius-a-sociofactoru-k-prekazkam-ustavni-pece/>

kteřá tyto odlišnosti bude odrážet v různé míře práv a povinností dítěte, a to například i ve vztahu k jeho právu na styk s rodiči a dalšími osobami. Aktuální úprava výkonu ústavní a ochranné výchovy je v mnohém nejasná a nevyhovující. O tom svědčí několik skutečností.

Zákon o ústavní a ochranné výchově byl vytvořen a přijat před více než 20 lety. Jednalo se o první právní úpravu řešící náhradní péči ve školství na úrovni zákona. Ten neměl ambici konzervovat systém ústavní a ochranné výchovy jako konečný a neměnný.⁴³ Naopak na tento zákon měla navazovat nová propracovaná koncepce systému náhradní péče.⁴⁴ To se však doposud nestalo a zákon procházel pouze dílčími novelizacemi.

I z těchto důvodů veřejný ochránce práv doporučil v roce 2022 Poslanecké sněmovně, aby požádala vládu o předložení návrhu nového zákona, neboť výchova dětí v zařízeních neodpovídá potřebám dětí. Odborná péče o děti často zasahuje do základních práv dětí, proto ji zákon musí jasně vymezit a zavést kontrolu.⁴⁵

Přestože v roce 2023 MŠMT zřídilo meziresortní pracovní skupinu s cílem připravit věcný záměr nového zákona, tato pracovní skupina nepřinesla žádné výsledky. To stejné platí o jednáních MŠMT s MPSV o začlenění úpravy ústavních zařízení do obecnějšího zákona o podpoře rodin.⁴⁶

Děti v ústavní a ochranné výchově by si jistě zasloužily nový přístup a také koncepční zákon, případně zákony. Historická zkušenost posledních více než 20 let napovídá, že jeho přijetí v nejbližší době nelze očekávat. Proto je nutné zkoumat platné a účinné právo tak, aby i pro případné zvažované změny existovala jednoznačná vytyčení funkčních, a naopak nefunkčních řešení.

Vady předpisu obvykle lze (nikoli však bezvýjimečně) překlenout pozitivisticky správnou, tudíž ústavně konformní interpretací, aniž by nutně muselo dojít k nápravě legislativní.⁴⁷ Tato kniha má ambici poskytnout odpovědi na sporné právní otázky *de lege lata*, a přispět tak k preciznější interpretaci a aplikaci daných institutů za stávajících podmínek.

⁴³ Důvodová zpráva k zákonu č. 383/2005 Sb., kterým se mění zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. Obecná část [online]. *Beck online* [cit. 27. 7. 2024]. <https://app-beck-online-cz.ezproxy.muni.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz5f6mrqga2v-6mzygnpw16q&rowIndex=0>

⁴⁴ Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy. Zpráva z návštěv zařízení 2022, č. 33/2021/NZ, s. 12 [online]. *Veřejný ochránce práv*. [cit. 17. 5. 2024]. <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/10388>

⁴⁵ Výroční zpráva veřejného ochránce práv z r. 2022 [online]. *Veřejný ochránce práv*. [cit. 1. 5. 2023]. https://www.ochrance.cz/dokument/zpravy_pro_poslaneckou_snemovnu_2022/vyrocní-zprava-2022.pdf

⁴⁶ Výroční zpráva veřejného ochránce práv z r. 2023 [online]. *Veřejný ochránce práv*. [cit. 1. 5. 2023]. https://www.ochrance.cz/dokument/zpravy_pro_poslaneckou_snemovnu_2023/vyrocní-zprava-2023.pdf

⁴⁷ Telec, I. *Metodika výkladu právních předpisů*. Brno: Doplněk, 2001, s. 8.

Monografie si klade za cíl zanalyzovat a shrnout, jak je realizováno právo na styk⁴⁸ dítěte s nařízenou ústavní či uloženou ochrannou výchovou s rodiči a dalšími osobami. Jednak sleduje lidskoprávní dimenze, ale rovněž identifikuje negativní projevy doktríny paternalistického přístupu k dětem. Bude se zabývat tím, zda jsou právním řádem kladeny překážky k naplňování práva na styk, jaký je jejich důvod (např. kolize s jiným právem chráněným zájmem) a jak je v rámci interpretace a aplikace řešit s ohledem na nejlepší zájem dětí. Učiní tak v rámci konkrétních institutů, kde se toto právo projevuje, tedy v rámci pobytu dítěte mimo ústavní zařízení, samostatných vycházek, návštěv a možností užívání různých forem nepřímého styku (pomocí mobilního telefonu, sociálních sítí apod.). Z odpoví, zda je právo na styk realizováno v totožném rozsahu u dětí s nařízenou ústavní či uloženou ochrannou výchovou.

Zodpovězení těchto otázek je klíčové pro naplňování (interpretaci a aplikaci) práva na styk dětí s nařízenou ústavní či uloženou ochrannou výchovou a dalších osob.

Děti umístěné v zařízeních s ohledem na svou zvýšenou zranitelnost nemusí využít všech prostředků, jak se případným nespravedlnostem bránit. Specifičnost cílové skupiny (nejen dětí samotných, ale také jejich rodičů, kteří jim v bránění jejich práv často nemohou či nechťejí pomoci) může být jedním z aspektů, které hrají roli také v poměrně omezené judikatuře. Ta je sice bohatá, pokud jde o samotné nařízení ústavní či uložení ochranné výchovy, ne však, pokud jde o podmínky jejich výkonu. Ty jsou mnohem častěji předmětem zpráv veřejného ochránce práv.

Z povahy věci má téma multidisciplinární charakter, neboť se dotýká problematiky lidských práv, rodinného práva, trestního a správního práva.

1.4.1 Možná inspirace zahraničními právními řády?

Hlavním cílem této monografie není provést komparaci se zahraničními právními řády, protože přístupy v péči o ohrožené děti jsou v každé zemi velmi specifické. Systém náhradní péče navazuje na právní kulturu dané země, vývoj sociálního státu, kulturu sociálních služeb, rezortní dělení, demografický vývoj společnosti atd.⁴⁹ Do těchto úvah se také nutně musí promítat přístup států ke kriminalitě páchané dětmi a také dostupnosti např. pobytové psychiatrické péče a adiktologické léčby.

Za ideálních podmínek by v institucionální péči (zejména to platí pro děti s nařízenou ústavní výchovou) většina dětí nebyla. Dítě patří do rodiny, ať už do původní

⁴⁸ Právo na styk je reciproční právo. Přestože tato publikace užívá pojem „právo dítěte na styk“, je právo na styk právem jak dítěte, tak rodiče, a to ve stejném rozsahu. Shodně právo na styk chápou i zahraniční právní řády, např. rakouský. Srov. Nademleinsky, M. Tensions between legal, biological and social conceptions of parentage report for Austria. In: Schwenzer, I. (ed). *Tensions Between Legal, Biological and Social Conceptions of Parentage*. Antwerpen: Intersentia, 2007, s. 41.

⁴⁹ Paleček, J. Úvod. In: Novák, O. a kol. *Náhradní péče o děti v Dánsku, v Anglii a Walesu, na Slovensku a v Polsku*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2013, s. 8.

rodiny, či náhradní. Benefity rodinné péče však nepřeváží případnou traumatizaci dítěte, pokud je dítě zanedbáváno, zneužíváno apod. Z těchto důvodů neplatí, že špatná rodina je lepší než dobré zařízení. Za nynějších podmínek (nejen legislativních, ale zejména finančních, materiálně-technických, personálních atd.) je obtížné komparovat Českou republiku se skandinávskými státy⁵⁰, či například Velkou Británií⁵¹, kde je velmi rozšířená pěstounská péče a péče v ústavech směřuje k výrazné deinstitucionalizaci.⁵²

Jako nejprůhodnější právní úprava ke komparaci by byla nepochybně ta slovenská, neboť přestože Česká a Slovenská republika procházely společným vývojem a historicky byly vázány stejnou legislativou, jejich systémy péče o ohrožené děti se nyní významně liší, a to zejména s ohledem na institut profesionálního rodičovství jako jednu z forem individuální péče o dítě s nařízenou ústavní výchovou.⁵³ Díky němu totiž zásadně klesl počet dětí, které žijí v instituci.

Porovnání celkových koncepcí jednotlivých států může sloužit jako užitečné vodítko pro další vývoj systému ústavní a ochranné výchovy. Ačkoliv podoba systému do značné míry určuje i to, jak je vykonáváno právo na styk (lze totiž shrnout, že čím více dětí je v náhradní rodinné péči, tím je k právu na styk přístupováno neformálněji), jedná se o právně-politické otázky, které nejsou předmětem této publikace.

Je možné inspirovat se cizím právním řádem a výsledky cizí právní vědy, jsou-li v souladu s dikcí a teleologií českého práva.⁵⁴ Při zvažování obdobných řešení, či právních transplantátů, je tak třeba komplexní znalost nejen právní úpravy, ale také společenské reality daného státu. Proto je k nim v rámci knihy přístupováno obezřetně, pouze neexistuje-li riziko konfliktu s mezerami interpretovaného právního řádu, a pokud jsou vědecky objektivní.

1.4.2 Dosavadní stav doktríny

Stav poznání je v této oblasti značně omezený.⁵⁵ Jestliže existují doktrinální práce na téma práva rodiče na styk s dítětem, zpravidla jej řeší obecně⁵⁶ nebo v souvislosti s rozvodem rodičů a svěřením dítěte do péče jednomu z nich⁵⁷, nikoliv ve vztahu k výkonu ústavní a ochranné výchovy.

Nejen problematika realizace práva dítěte s nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou na styk s rodiči a dalšími osobami, ale obecně ústavní a ochranné výchovy, jakkoliv je mezi pedagogickou odbornou veřejností⁵⁸ či napříč neziskovým sektorem⁵⁹ velmi diskutována, pozornosti právní doktríny zatím spíše „unikala“⁶⁰, a to i navzdory skutečnosti, že jsou to častokrát právě otázky interpretace a aplikace právní normy, s níž si subjekty, které normu aplikují, neví rady.

Zásadní zdroje, které lze pro zkoumání ústavní a ochranné výchovy užít, jsou koncentrovány zejména do komentářové literatury a odborných článků. Časopisecké zdroje zpravidla nemají ambice řešit otázky právní, ale spíše právně-politické, ke kterým přirozeně debata o ústavní a ochranné výchově s ohledem na výše uvedenou potřebu změny celkové koncepce inklinuje.

Nedostatek zdrojů však nemůže představovat překážku pro řešení této problematiky, ale naopak důvod, proč se jí zabývat, neboť je významnou mezerou v doktríně.

⁵⁰ Do skandinávského modelu patří Dánsko, Švédsko, Norsko. Např. v r. 2019 bylo v Dánsku 63 % dětí umístěno do pěstounské péče, pouze 37 % do institucionální péče, přičemž v institucionální péči bývají zejména děti starší. Více viz Bryderup, I. M., Johansen, S. A. Continuity and coherence for Danish children and young people placed outside their homes – a positive development? *Social Work and Society International Online Journal*. 2021, roč. 19, č. 1, s. 3.

⁵¹ V r. 2020 žilo ve Velké Británii 72 % dětí v pěstounských rodinách a pouze 13 % dětí v ústavní péči (ostatní děti byly např. dány k adopci, či žily samostatně v rezidenčním zaměstnání atd.). Více viz The Fostering Network has a mandate to create a better future for everyone who is fostered [online]. *Capstone forset care*. [cit. 10. 7. 2024]. <https://www.capstonefostercare.co.uk/knowledge-centre/foster-care-statistics>

⁵² Novák, O. Závěr – hlavní zjištění a inspirace. In: Novák, O. a kol. *Náhradní péče o děti v Dánsku, v Anglii a Walesu, na Slovensku a v Polsku*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2013, s. 243.

⁵³ Paleček, J. Slovensko. Systém náhradní péče o děti na Slovensku. In: Novák, O. a kol. *Náhradní péče o děti v Dánsku, v Anglii a Walesu, na Slovensku a v Polsku*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2013, s. 111.

⁵⁴ Melzer, F. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 195–196.

⁵⁵ Obecně se analýzou právního postavení dítěte v rodině i ve společnosti, resp. státu zabývá M. Hrušáková. Viz Hrušáková. *Dítě, rodina, stát*.

⁵⁶ Srov. Kornel, M. *Právo rodiče na styk s dítětem*. 2008, diplomová práce, Masarykova univerzita, Právnická fakulta, nebo Rogalewiczová, R. *Realizace práva na styk s dítětem v České republice a Německu*. 2012, rigorózní práce, Masarykova univerzita, Právnická fakulta.

⁵⁷ Srov. Novák, D. Styk dítěte s druhým rodičem: nový pohled na starý problém. *Právo a rodina*. 2003, roč. 5, č. 11., Průchová, B. Omezený styk dítěte s rodiči. *Právo a rodina*. 2004, roč. 6, č. 3.

⁵⁸ Například na setkáních Asociace náhradní výchovy, či Federace dětských domovů, kterých se autor-ka pravidelně účastní.

⁵⁹ Například na konferenci Problémy a překážky ústavní péče v perspektivě jejích pracovníků ze dne 14. 3. 2024 pořádané nadací Sirius, či v rámci činnosti nadace Lumos a dalších.

⁶⁰ A. Hofschneiderová k tomu uvádí, že v oblasti ochrany práv dětí v ústavní a ochranné výchově je často přehlížen širší lidskoprávní kontext, což odvozuje od nízkého právního vědomí, které v České republice v této oblasti panuje. Viz Hofschneiderová, A. O kritice doktríny paternalistického přístupu k dětem v kontextu realizace ústavní výchovy a připravovaných změn v této oblasti [online]. *epravo.cz*. 10. 4. 2019. [cit. 1. 6. 2024]. <https://www.epravo.cz/top/clanky/o-kritice-doktriny-paternalistického-pristupu-k-detem-v-kontextu-realizace-ustavni-vychovy-a-pripravovanych-zmen-v-teto-oblasti-109148.html>

2 PRÁVO DÍTĚTE NA STYK

Právo na styk je jedním z prvků práva na respektování rodinného⁶¹ a soukromého života. Právem na styk je nutné zabývat se v kontextu PEFL zpracovaných CEFL, mezinárodních úmluv a vnitrostátních pramenů.

Základním prvkem rodinného života je soužití rodičů a dětí, což opakovaně konstatuje i Ústavní soud při výkladu čl. 10 odst. 2 Listiny a použití čl. 8 Úmluvy.⁶² Řada mezinárodních i vnitrostátních předpisů rodičům garantuje rozhodující roli ve výchově, jakož i svobodu žít podle svého.

Právo na nerušený rodinný život je subjektivní veřejné právo, které chrání rodiče před svévolnými zásahy ze strany státních orgánů (tzv. negativní závazky státu).⁶³ Povinnost státních orgánů nezasahovat do rodinného života není absolutní. Právo na respektování rodinného života je právem kvalifikovaným a stát do něj může (za splnění zákonných podmínek) v určitých případech zasáhnout.⁶⁴

Zároveň má stát řadu pozitivních závazků, které z práva na ochranu rodinného života vyplývají.⁶⁵ Orgány veřejné moci by měly jednat tak, aby se vztah mezi rodiči a dětmi mohl rozvíjet, a měly by přijímat vhodná opatření za účelem sloučení rodiče s dítětem.⁶⁶ Závazkem státu není povinnost dosáhnout výsledku, nýbrž použití všechny dostupné prostředky k dosažení cíle.⁶⁷

V kontextu rodinného práva je třeba vnímat i to, že dítě je vůči rodičům ve fakticky slabším postavení. Může se stát, že rodiče nemohou, nechtějí, či nedokáží vykonávat práva a povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti v zájmu dítěte. V takovém případě musí stát zasáhnout.⁶⁸ Může tak učinit v různé intenzitě. Přednost mají ta opatření, která zabezpečí příznivý vývoj dítěte v jeho rodinném

⁶¹ *Nazarenko proti Rusku*, rozsudek ESLP, 16. 7. 2015, č. stížnosti 394338/13.

⁶² Nález Ústavního soudu ze dne 13. 7. 2011, sp. zn. III. ÚS 3363/10, nález Ústavního soudu ze dne 10. 10. 2007, sp. zn. II. ÚS 838/07, či usnesení Ústavního soudu ze dne 2. 6. 2021, sp. zn. II. ÚS 545/21.

⁶³ *Eriksson proti Švédsku*, rozsudek ESLP, 22. 6. 1989, č. stížnosti 11373/85.

⁶⁴ Prest a kol. *Children Law: an Interdisciplinary Handbook*, s. 66.

⁶⁵ *Kutzner proti Německu*, rozsudek ESLP, 26. 2. 2002, č. stížnosti 46544/99, *Nazarenko proti Rusku*, rozsudek ESLP, 16. 7. 2015, č. stížnosti 39438/13, nebo také nález Ústavního soudu ze dne 10. 10. 2007, sp. zn. II. ÚS 838/07.

⁶⁶ Westphalová, L. § 888. Právo dítěte stýkat se s rodičem, právo dítěte stýkat se s dítětem. In: Králíčková, Z. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 851.

⁶⁷ Petrová, E. Práva a postavení dítěte v judikatuře ESLP. In: Šínová, R., Kapitán, Z. a kol. *Rodina v mezinárodních souvislostech*. Praha: Leges, 2019, s. 84.

⁶⁸ Králíčková, Z. *Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 73.

prostředí, a když to není možné, tak v náhradním rodinném prostředí.⁶⁹ Teprve poslední možností je nařízení ústavní výchovy.⁷⁰

V případě ochranné výchovy stát sleduje oddělením dítěte od rodičů jiný legitimní cíl. V § 9 odst. 1 z. s. m. je uvedeno, že účelem všech opatření je především vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj se zřetelem k dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje mladistvého⁷¹, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí, z něhož pochází. Dále také ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páchání provinění či činů jinak trestných. Ochrannou výchovu lze nařídit pouze subsidiárně, tedy tehdy, pokud nepostačuje uložení jiných výchovných opatření.⁷² Je zde také zájem na ochraně společnosti, který představuje legitimní cíl jakýchkoliv opatření přijímaných v systému trestní spravedlnosti, a to včetně systému trestní spravedlnosti dopadající na děti.⁷³

Pro ústavní i ochrannou výchovu však obdobně platí, že se jedná o závažný následek, který lze připustit pouze tehdy, když je to nezbytné a přiměřené.

Ať už má dítě nařízenou ústavní výchovu, či uloženou ochrannou výchovu, má právo stýkat se jak s rodiči, tak případně s dalšími osobami. Toto právo vyplývá buď z práva na respektování rodinného života, nebo z práva na soukromý život.

Právo na styk je reciproční právo dítěte mít styk s rodiči (případně s dalšími osobami) a právo rodičů (či dalších osob) na styk s dítětem. Na základě styku dochází ke vzniku (nebo rozvoji) vzájemné citové vazby, předávání postojů, dovedností a zkušeností.⁷⁴ Rozsah práva na styk nemusí být pro děti s nařízenou ústavní výchovou a děti s uloženou ochrannou výchovou totožný.

Právo na styk nezahrnuje pouze právo na osobní setkání s dítětem, ale také právo kontaktovat jej, možnost s ním komunikovat a případně právo na informace o dítěti.⁷⁵

⁶⁹ Šabatová. *Rodina a dítě II. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv č. 16*, s. 30.

⁷⁰ Šínová, R., Nováková, M. Náhradní rodinná péče v mezinárodním kontextu. In: Šínová, R., Kapitán, Z. a kol. *Rodina v mezinárodních souvislostech*. Praha: Leges, 2019, s. 262.

⁷¹ Ačkoliv § 9 odst. 1 uvádí explicitně pojem „mladistvý“, s ohledem na možnost uložení ochranné výchovy podle § 93 z. s. m. i dětem toto platí i pro děti. Označení „mladistvý“ je v textu této publikace pro přístě užíváno jen tehdy, kdy věk hraje klíčovou roli a dané neplatí pro děti do 15 let.

⁷² Hulmáková, J. *Trestání delikventní mládeže*. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 37.

⁷³ Hofschneiderová, A. Článek 9. Právo dítěte nebyt oddělen od svých rodičů. In: Dušková, Š. a kol. *Úmluva o právech dítěte. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 147.

⁷⁴ Matyšková, L. Styk dětí v pěstounské péči s rodiči, příbuznými a blízkými osobami. *Právo a rodina*. 2021, roč. 23, č. 3, s. 14.

⁷⁵ Zda je právo na informace součástí práva na styk není v doktríně jednoznačné, např. v koncepci úpravy občanského zákoníku je v § 887 a násl. obč. zák. upraven osobní styk a § 890 obč. zák. zvlášť formuluje právo na informaci jen mezi rodiči vzájemně.

2.1 Právo dítěte na styk v akademických Principech evropského rodinného práva

PEFL tvoří soubory pravidel, které byly navrženy CEFL s cílem harmonizovat evropské rodinné právo.⁷⁶ Došlo k vytvoření několika souboru pravidel, nejen ve vazbě na rodičovskou odpovědnost. Principy byly zpracovány na základě srovnávací analýzy národních právních systémů⁷⁷ tak, aby došlo k vytvoření společného právního základu, jenž by, mimo jiné, usnadnil a zkvalitnil ochranu práv dětí napříč Evropou.⁷⁸ Ačkoliv nejsou právně závazné, slouží jako důležité vodítko nejen pro judikaturu a právní praxi, ale také v případě novelizací vnitrostátních zákonů atd.⁷⁹

Právo na styk bylo označováno v angličtině jako *right of access to children* (právo na přístup). Postupně však docházelo ke změně terminologie nahrazením tohoto pojmu modernějším *right to contact*⁸⁰, ke kterému se přiklonila i styková úmluva.⁸¹ Termín *right to contact* má zohledňovat fakt, že dítě není objektem, ale subjektem (nositelem) práv.⁸² Dříve byl pojem *right to contact* vykládán úžeji, ve smyslu udržování jiných forem kontaktu s dítětem (tj. nikoliv osobní styk).⁸³

V rámci PEFL je užíváno *right to contact*, které je v této práci přeloženo jako právo na styk.⁸⁴

Princip 3:1 (b) PEFL uvádí, že rodičovská odpovědnost zahrnuje mimo jiné i právo na udržování osobních vztahů.

Kapitola 5, oddíl B pak toto právo rozvíjí. Podle principu 3:25 (1) PEFL by dítě a rodiče měli mít právo na získání a udržování pravidelného styku. Podle principu 3:25 (2) PEFL by styk měl být navázán mezi dítětem a jeho blízkými příbuznými a princip 3:25 (3) PEFL připouští, aby byl navázán i mezi dítětem a osobami, s nimiž má blízké osobní vztahy.

⁷⁶ Boele-Woelki, K. Parental responsibilities – CEFL’s initial results. In: Boele-Woelki, K. (eds.). *Common Core and Better Law in European Family Law*. Oxford: Intersentia, 2005, s. 141.

⁷⁷ Boele-Woelki, K., Martiny, D. The Commission on European Family Law (CEFL) and its Principles of European Family Law Regarding Parental Responsibilities. *ERA Forum. Journal of the Academy of European Law*. 2007, č. 8, s. 126.

⁷⁸ Boele-Woelki, K., Ferrand, F. a kol. *Principles of European Family Law Revisited*. Cambridge: Intersentia, 2024, s. 1.

⁷⁹ PEFL byly inspiračním zdrojem pro reformu rozvodového práva v Portugalsku (zákona č. 61/2008 Sb.). Viz Paula Távora, V. Portugal [online]. *CEFLonline*. [cit. 6. 6. 2024]. <https://ceflonline.net/wp-content/uploads/Portugal-Vitor-.pdf>

⁸⁰ Explanatory Report to the Convention on Contact concerning Children [online]. *Hague Conference on Private International Law*. 3. 5. 2003. [cit. 6. 6. 2024]. <https://rm.coe.int/16800d380d>

⁸¹ Stark, B. *International family law. An introduction*. Aldershot: Ashgate, 2005, s. 166.

⁸² Todorova, V. Contact arrangements: unification on the basis of european principles? In: Boele-Woelki, K. (eds.). *Common Core and Better Law in European Family Law*. Oxford: Intersentia, 2005, s. 173.

⁸³ Rogalewiczová. *Realizace práva na styk s dítětem v České republice a Německu*, s. 11.

⁸⁴ I s ohledem na skutečnost, že Styková úmluva (v angličtině *Convention on Contact concerning Children*) používá také pojem *contact*, který je v české jazykové mutaci přeložen jako „styk“.

Princip 3:26 (1) PEFL určuje formy práva dítěte na styk, tedy pobyt dítěte po omezenou dobu u rodiče či jiné osoby, s nimiž obvykle nežije, či jakoukoliv formu komunikace mezi dítětem a touto osobou. Tento styk by měl být podle 3:26 (2) PEFL v nejlepším zájmu dítěte.

Podle principu 3:28 PEFL je možné styk omezit, ukončit, nebo podmínit, pokud to vyžaduje nejlepší zájem dítěte.

Právu na informování rodičů ohledně záležitostí týkajících se dítěte je věnován samostatný princip 3:29 PEFL, který je součástí práva na udržování osobních kontaktů (ne však součástí práva na styk, byť je s ním úzce spjat).

2.2 Právo dítěte na styk v pramenech mezinárodního práva

Právo dítěte na styk s rodiči a dalšími osobami je zaručeno v poměrně velkém množství pramenů mezinárodního práva, které se staly součástí českého právního řádu na základě čl. 10 Ústavy.

Níže jsou analyzovány ty, které jsou důležité v kontextu ústavní a ochranné výchovy. Existuje však řada dalších mezinárodních úmluv, které právo na styk také upravují, např. Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí, Evropská úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství, Evropská úmluva o výkonu práv dětí, Úmluva o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání, výkonu a spolupráci ve věcech rodičovské odpovědnosti a opatření k ochraně dětí aj. Těmito úmluvami se však kniha nezabývá, neboť pro závěry v kontextu ústavní a ochranné výchovy nejsou klíčové.

Všechny prameny rozebírané v rámci této kapitoly jsou pro Českou republiku závazné ve smyslu čl. 10 a čl. 1 odst. 2 nebo čl. 10a Ústavy.

Klíčový čl. 10 Ústavy stanovuje jak podmínky inkorporace mezinárodních smluv, tak i důsledky této inkorporace.⁸⁵ Důsledkem inkorporace na základě čl. 10 Ústavy je to, že stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon (individuální ustanovení zákona), použije se mezinárodní smlouva.

Mezinárodní smlouvy z hlediska aplikace dělí svá ustanovení na samovykonatelná (*self-executing*) a nesamovykonatelná (nikoliv přímo vykonatelná ustanovení ve vnitrostátním právu).⁸⁶ Z povahy věci plyne, že mezi subjekty vnitrostátního práva mohou být aplikovatelná přímo vykonatelná pravidla (tedy ustanovení, která jsou *self-executing*).⁸⁷

⁸⁵ Malenovský, J. *Mezinárodní právo veřejné a poměr k jiným právním systémům. Obecná část*. Brno: Doplněk, 2014, s. 443.

⁸⁶ Králíčková, Z. O rodinném právu. In: Králíčková, Z. a kol. *Rodinné právo*. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 11.

⁸⁷ *Ibidem*, s. 447.

Ačkoliv mezinárodní prameny garantují různá práva týkající se dětí, neřeší, jak reálně tato práva realizovat. To, jak se styk konkrétně uskutečňuje, určují pravidla vnitrostátních předpisů.

2.2.1 Právo dítěte na styk v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech

Čl. 17 MPOPP je doslovným přepisem čl. 12 Všeobecné deklarace lidských práv, která má pouze doporučující povahu. Jak je ale zjevné i z tohoto příkladu, měla klíčový význam, neboť její pravidla byla přejata do jiných úmluv o ochraně lidských práv, které jsou pro státy závazné, či je významně inspirovala.⁸⁸

Podle čl. 17 odst. 1 MPOPP nesmí být nikdo mimo jiné vystaven svévůli zasahování do soukromého života, do rodiny, domova nebo korespondence. Článek 17 odst. 2 MPOPP pak přiznává každému právo na zákonnou ochranu proti takovým zásahům. Ochrana je rodině jakožto přirozené a základní jednotce společnosti poskytnuta i v čl. 23 odst. 1 MPOPP.

Jedná se o obecnější úpravu, kam spadá i právo na styk, což potvrzuje i činnost Výboru OSN pro lidská práva představujícího kontrolní mechanismus pro dodržování práv zaručených v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech.

Výbor OSN pro lidská práva státy podávají zprávy o opatřeních, které přijaly v souvislosti s plněním Mezinárodního paktu o občanských a politických právech.⁸⁹ Výbor OSN pro lidská práva také může přijímat a posuzovat individuální sdělení, známá také jako stížnosti, od osoby nebo skupiny osob nebo jejich jménem, které tvrdí, že smluvní stát zasáhl do jejich práva garantovaného Mezinárodním paktem o občanských a politických právech.⁹⁰

Mezi důležité závěry, které učinil Výbor OSN pro lidská práva ve vztahu k právu dítěte na styk, patří, že se nejedná o právo absolutní, ale lze jej omezit, je-li to v nejlepším zájmu dítěte.⁹¹

⁸⁸ Fortin, J. *Children's Rights and the Developing Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, s. 50.

⁸⁹ Treaty Bodies. Human Rights Committee [online]. *United Nations* [cit. 14. 5. 2024]. <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/ccpr>

⁹⁰ Individual communications. Human Rights Committee [online]. *United Nations* [cit. 14. 5. 2024]. <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/ccpr/individual-communications>

⁹¹ Rozhodnutí Výboru OSN pro lidská práva ve věci *E. B. proti Novému Zélandu* ze dne 26. 9. 2007, č. CCPR/C/89/D/1368/2005/Rev.1. <https://documents.un.org/access.nsf/get?OpenAgent&DS=C-CPR/C/89/D/1368/2005/Rev.1&Lang=E>. Dále rozhodnutí Výboru OSN pro lidská práva ve věci *Hendriks proti Nizozemsku* ze dne 25. 3. 1987, č. CCPR/C/33/D/201/1985. <http://hrlibrary.umn.edu/undocs/201-1985.html>

2.2.2 Právo dítěte na styk v Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod⁹²

V kontextu ústavní a ochranné výchovy monografie nejdříve v krátkosti uvede čl. 5 Úmluvy garantující právo na svobodu, které s nařízením ústavní a uložením ochranné výchovy také souvisí. Dále bude podrobněji pojednávat již jen o čl. 8 Úmluvy. Konkrétněji se zaměří na právo na respektování rodinného života jako jednu z oblastí chráněnou čl. 8 Úmluvy a zejména na subjekty tohoto práva. Také uvede několik poznámek k právu na respektování soukromého života. Následující pasáž se bude zabývat právem na styk a podmínkám dovolených zásahů do práv chráněných čl. 8 Úmluvy (konkrétně pak v rámci práva na styk). Poslední oblastí bude rozsah práva na styk u dětí s nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou.

Čl. 5 Úmluvy

Nařízení ústavní a uložením ochranné výchovy představuje výjimku z čl. 5 Úmluvy, který garantuje právo na svobodu.

Nařízení ústavní výchovy spadá pod čl. 5 odst. 1 písm. d) Úmluvy a uložení ochranné výchovy pod čl. 5 odst. 1 písm. a) Úmluvy.⁹³

Rozlišovacím kritériem mezi těmito písmeny je to, zda odsouzení (ve smyslu shledání subjektivní odpovědnosti soudem⁹⁴), na jehož základě je osoba zbavena osobní svobody, bylo výsledkem procesu naplňujícího požadavky čl. 6 Úmluvy.⁹⁵

Trestní obvinění ve smyslu čl. 6 Úmluvy je třeba vykládat autonomně s důrazem na materiální obsah tohoto pojmu.⁹⁶ I řízení o činu jinak trestném a o provinění materiálně naplňuje znaky „trestního řízení“.⁹⁷

⁹² Konopková, S. Právo dítěte s nařízenou ústavní výchovou na styk podle Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. *Právo a rodina*. 2024, roč. 26, č. 10.

⁹³ V *Blokhin proti Rusku*, rozsudek ESLP, 14. 11. 2013, stížnosti č. 47152/02, se ESLP i přes skutečnost, že se jednalo o dítě, které se dopustilo vydírání jiného dítěte, dotkl i umístování do zařízení u dětí, které se nedopustily provinění či činu jinak trestného, ale záškoláctví, útěků z domova, či provozování prostituce (Výbor pro práva dítěte je nazývá statusovými delikty). U těchto dětí se nejedná o „odsouzení“ ve smyslu čl. 5 odst. 1 a) Úmluvy. Pro úplnost je třeba dodat, že následně velký senát v *Blokhin proti Rusku*, rozsudek ESLP, 23. 3. 2016, č. stížnosti 47152/06, uvedl, že se v případě dítěte jednalo o detenci mimo dovolené důvody.

⁹⁴ Hofschneiderová, A. *Ochrana práv dětí v konfliktu se zákonem v mezinárodněprávních dokumentech*. Brno: Liga lidských práv, 2014, s. 5.

⁹⁵ Ve věci *A. a další proti Bulharsku*, rozsudek ESLP, 29. 11. 2011, stížnost č. 51776/08, se soud nejdříve zabýval možností aplikace čl. 5 odst. 1 písm. a) Úmluvy. Teprve poté, co vyloučil jeho aplikaci, řešil možnost aplikace čl. 5 odst. 1 písm. d) Úmluvy. Písm. a) považoval za *lex specialis* k písm. d), což je i s ohledem na účel ustanovení pod písm. d) správné, neboť tento má pokrývat případy „jiného zbavení svobody“.

⁹⁶ *Adolf proti Rakousku*, rozsudek ESLP, 26. 3. 1982, stížnost č. 8269/78.

⁹⁷ *Blokhin proti Rusku*, rozsudek ESLP, 14. 11. 2013, stížnost č. 47152/02.

Čl. 8 Úmluvy

Pro právo dítěte na styk je klíčový čl. 8 Úmluvy, podle kterého má každý právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydli a korespondence. Čl. 8 Úmluvy tedy chrání čtyři základní oblasti života jednotlivce, a to soukromý život, rodinný život, obydli a korespondenci.

Je formulován negativně, tedy zakazuje státním orgánům zasahovat do chráněných práv. To však neznamená, že státu z tohoto ustanovení neplynou také pozitivní závazky.⁹⁸ Za určitých okolností mají totiž státní orgány, jednotlivci, či soukromé subjekty povinnost přijmout také pozitivní opatření.⁹⁹

V případě, že je prokázána existence rodinného života, musí stát jednat tak, aby se rodinné vztahy mohly rozvíjet. Je třeba, aby stát podporoval sanaci rodiny (tedy přijímal vhodná opatření v rovině pozitivních závazků), a to nejen z důvodu snahy o sloučení rodiny¹⁰⁰, ale také s ohledem na identitu dítěte, které má právo znát své rodiče a na vazbu s nimi i přesto, že rodiče o dítě nepečují. Porušení práva na ochranu rodinného života může spočívat i v nečinnosti státu.¹⁰¹

Ne všechny osoby, se kterými se dítě může chtít stýkat, však jsou subjekty práva na rodinný život.¹⁰² Může mít zájem stýkat se např. s přáteli, spolužáky, u starších dětí kolegy z brigády apod.

Článek 8 Úmluvy na rozdíl od Mezinárodního paktu o občanských a politických právech či Všeobecné deklarace lidských práv nechrání jen soukromí, ale soukromý život, což je pojem širší.¹⁰³ V rámci garance práva na respektování soukromého života je zahrnuto do určité míry i právo na vytváření a rozvíjení vztahů s ostatními lidmi.¹⁰⁴ Tím jsou pokryty například jak vztahy čistě přátelské, tak třeba i profesní.¹⁰⁵

Subjekty práva na rodinný život

Právo na respektování rodinného života je pojímáno široce¹⁰⁶ a zahrnuje nejen vztahy s rodiči, ale i dalšími osobami, např. sourozenci¹⁰⁷, prarodiči¹⁰⁸ a osobami jinak spřízněnými¹⁰⁹.

⁹⁸ *Nazarenko proti Rusku*, rozsudek ESLP, 16. 7. 2015, č. stížnosti 39438/13.

⁹⁹ Hubálková, E. *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika*. Praha: Linde, 2003, s. 201.

¹⁰⁰ *Strand Lobben a ostatní proti Norsku*, rozsudek ESLP, 10. 9. 2019, č. stížnosti 37283/13.

¹⁰¹ *I. G. D proti Bulharsku*, rozsudek ESLP, 7. 6. 2022, č. stížnosti 20139/14. Dále např. *Kutzner proti Německu*, rozsudek ESLP, 26. 2. 2002, č. stížnosti 46544/99.

¹⁰² Více viz níže pod nadpisem Subjekty práva na rodinný život.

¹⁰³ Kratochvíl, J. Právo na respektování soukromého a rodinného života (čl. 8 Úmluvy). In: Kmec, J. a kol. *Evropská úmluva o lidských právech*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 867.

¹⁰⁴ *Niemietz proti Německu*, rozsudek ESLP, 16. 12. 1992, č. stížnosti 13710/88.

¹⁰⁵ Kratochvíl. *Právo na respektování soukromého a rodinného života (čl. 8 Úmluvy)*, s. 869.

¹⁰⁶ Sudre, F. *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 191.

¹⁰⁷ *Olsson proti Švédsku*, rozsudek ESLP, 24. 3. 1988, č. stížnosti 10465/83.

¹⁰⁸ *Bronda proti Itálii*, rozsudek ESLP, 9. 6. 1998, č. stížnosti 22430/93 a *Scozzari a Giunta proti Itálii*, rozsudek ESLP, 13. 7. 2000, č. stížnosti 39221/98 a 41963/98.

¹⁰⁹ *Boyle proti Spojenému království*, rozsudek ESLP, 28. 2. 1994, č. stížnosti 16580/90.

Při existenci biologické příbuznosti lze předpokládat, že existuje také rodinný život ve smyslu čl. 8 Úmluvy.¹¹⁰ ESLP definoval rodinný život i jako potenciální, tedy takový, který se teprve může vytvořit (např. biologický otec má právo na styk s dítětem i v případě, kdy neměl možnost vytvořit si rodinné pouto k dítěti, ačkoliv měl zájem část péče o ně převzít).¹¹¹

ESLP se zabýval aplikací čl. 8 Úmluvy i ve vztahu k osobám bez biologické příbuznosti, kdy uvedl, že s ohledem na velkou rozmanitost možných rodinných situací je pro spravedlivé vyvážení práv všech zúčastněných osob nezbytné zkoumat konkrétní okolnosti každého případu. Je nutné v každém jednotlivém případě zkoumat, zda je v nejlepším zájmu dítěte udržovat kontakt s osobou, ať už biologicky spřízněnou či nikoli, která o něj po dostatečně dlouhou dobu pečovala.¹¹² Může se jednat například o bývalého partnera matky, který není biologickým otcem dítěte¹¹³, původního pěstouna¹¹⁴ atd.).

Důležitá je existence faktických rodinných pout¹¹⁵, tj. dostatečně pevných vztahů a úzkých osobních vazeb¹¹⁶ (ačkoliv zpravidla osoby mají společné soužití, není vždy nutné, aby spolu bydlely k vytvoření rodinných vazeb).¹¹⁷ Existence rodinného života u vztahů bez biologické příbuznosti není předpokládána, ale prokazuje se, zda mezi osobami existují skutečně blízké osobní vazby.¹¹⁸

Článek 8 Úmluvy může být vykládán tak, že ukládá členskému státu vždy individuálně zkoumat, zda je v nejlepším zájmu dítěte udržovat styk s osobou, ať již biologicky spřízněnou, či nikoli, která o něj po dostatečně dlouhou dobu pečovala.¹¹⁹ Jak vyplývá z výše uvedeného výkladu, právo na styk nemusí být přiznáno jen rodičům. I v případě bývalých pěstounů poté, co se dítě vrátilo do své rodiny, ESLP konstatoval porušení čl. 8 Úmluvy, když bylo pěstounům odepráno právo na styk s dítětem formou návštěv.¹²⁰ Tím spíše to platí u dětí s nařízenou ústavní výchovou, které byly od pěstounů přemístěny do zařízení. Styk by samozřejmě nesměl být v rozporu s nejlepším zájmem dítěte¹²¹

¹¹⁰ *Kroon a další proti Nizozemí*, rozsudek ESLP, 27. 10. 1994, č. stížnosti 18535/91.

¹¹¹ *Anayo proti Německu*, rozsudek ESLP, 21. 3. 2011, č. stížnosti 20578/07. K problematice putativního otce i nález Ústavního soudu ze dne 23. 4. 2013, sp. zn. II. ÚS 4160/12-2.

¹¹² *Višňovský proti České republice*, rozsudek ESLP, 28. 11. 2023, č. stížnosti 59252/19.

¹¹³ Novák, T. Vyjádření Kanceláře veřejného ochránce práv k úpravě styku rodičů s dítětem. Novák, T. a kol. *Kontakt s dětmi po rozvodu. Jak nepřijít o dítě*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 189.

¹¹⁴ *Moretti a Benedetti proti Itálii*, rozsudek ESLP, 27. 4. 2012, č. stížnosti 16318/07, *Kopf a Liberda proti Rakousku*, rozsudek ESLP, 17. 1. 2012, č. stížnosti 1598/06, či *Jírová a ostatní proti České republice*, rozsudek ESLP, 13. 4. 2023, č. stížnosti 66015/17.

¹¹⁵ *Keegan proti Irsku*, rozsudek ESLP, 26. 5. 1994, č. stížnosti 16969/90, *Johnston a další proti Irsku*, rozsudek ESLP, 18. 12. 1986, č. stížnosti 9697/82, *Berrehab proti Holandsku*, rozsudek ESLP, 21. 6. 1988, č. stížnosti 10730/84, či *Anayo proti Německu*, rozsudek ESLP, 21. 12. 2010, č. stížnosti 20578/07.

¹¹⁶ *Paradiso a Campanelli proti Itálii*, rozsudek ESLP, 24. 1. 2017, č. stížnosti 25358/12.

¹¹⁷ Hubálková. *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika*, s. 212.

¹¹⁸ Kratochvíl. Právo na respektování soukromého a rodinného života (čl. 8 Úmluvy), s. 873.

¹¹⁹ *V. D. a ostatní proti Rusku*, rozsudek ESLP, 9. 4. 2019, č. stížnosti 72931/10.

¹²⁰ *Kopf a Liberda proti Rakousku*, rozsudek ESLP, 12. 1. 2012, č. stížnosti 1598/06.

¹²¹ *Jírová a ostatní proti České republice*, rozsudek ESLP, 13. 4. 2023, č. stížnosti 66015/17.

(např. pokud by pěstounská péče byla ukončena z důvodu týrání dítěte, nebylo by právo na styk pěstounům přiznáno).

Právo na styk

Právo být spolu je základním prvkem rodinného života¹²² a právo na respektování rodinného života v sobě zahrnuje i právo na styk.¹²³ Právem na styk se zabývá celá řada rozhodnutí, avšak pro účely této monografie jsou klíčové zejména ty, které se týkají odebrání dítěte z péče rodičů (zejména ústavní výchovy) a ochranné výchovy.

Právo na styk mají jak děti s nařízenou ústavní výchovou, tak děti s uloženou ochrannou výchovou.

Pro ústavní výchovu platí, že za standardních okolností je třeba ji považovat za dočasný nástroj k řešení situace dítěte, od kterého bude ustoupeno okamžitě, jakmile to okolnosti dovolí¹²⁴, neboť při dlouhodobém pobytu v zařízení může dojít k deprivaci dítěte.¹²⁵ Dítě se časem může vrátit do své rodiny zpět. Aby k tomu mohlo dojít, je nutné, aby si rodiče mohli udržet svůj kontakt s dítětem.¹²⁶ Proto pokud je dítě umístěno do zařízení, ESLP dovozuje práva na vhodná opatření směřující k tomu, aby se rodič mohl setkávat se svým dítětem (tzv. pozitivní závazky státu). I kdyby se však dítě do rodiny již nevrátilo (např. po zletilosti se rozhodne odstěhovat do zahraničí), zpravidla je žádoucí, aby se nezpřetrhaly rodinné vazby, které jsou důležité i pro identitu dítěte.

Vazby mezi členy rodiny a vyhlídky na úspěšné sloučení jsou oslabené, pokud jsou snadnému a pravidelnému kontaktu kladeny překážky. Rozmezí mezi jednotlivými setkáními rodičů s dítětem by nemělo činit týdny, či dokonce měsíce.¹²⁷

Dovolené zásahy do práv uvedených v čl. 8 Úmluvy a konkrétně do práva na styk

Státní orgán nemůže do práv garantovaných čl. 8 Úmluvy nedovoleným způsobem zasahovat. Dovolenými výjimkami jsou případy, kdy jsou splněny tři podmínky: (a) je to v souladu se zákonem¹²⁸, (b) nezbytné v demokratické společnosti¹²⁹ a (c) zásah sleduje legitimní cíl (je v zájmu národní bezpečnosti, veřejné

¹²² *Kutzner proti Německu*, rozsudek ESLP, 26. 2. 2002, č. stížnosti 46544/99.

¹²³ *Nazarenko proti Rusku*, rozsudek ESLP, 16. 7. 2015, č. stížnosti 394338/13.

¹²⁴ *Haase proti Německu*, rozsudek ESLP, 8. 4. 2004, č. stížnosti 11057/02.

¹²⁵ Frinta, Melicharová. *Náhradní péče o dítě – právní rámec v obecných souvislostech*, s. 32. Srov. I. Sobotková, která uvádí, že situace vypadá jinak, než když docházelo ke studiu psychické deprivace v podmínkách kolektivní výchovy, neboť zařízení prošla transformací na tzv. zařízení rodinného typu. Přiznává však, že i nadále je v rámci ústavní výchovy prostor ke zlepšování. Viz Sobotková, I. Poznámky k současné situaci v ústavní výchově dětí. In: Dvořák, J., Radvanová, S. (eds.). *Náhradní výchova dětí – možnosti a meze*. Praha: Nakladatelství Eva Rozkotová, 2008, s. 107.

¹²⁶ *Olsson proti Švédsku*, rozsudek ESLP, 24. 3. 1988, č. stížnosti 10465/83.

¹²⁷ *K. O. a V. M. proti Norsku*, rozsudek ESLP, 19. 11. 2019, č. stížnosti 64808/16.

¹²⁸ *Pojatina proti Chorvatsku*, rozsudek ESLP, 4. 10. 2018, č. stížnosti 18568/12.

¹²⁹ *Havelka proti České republice*, rozsudek ESLP, 21. 6. 2007, č. stížnosti 23499/06.

bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví a blaha nebo morálky dítěte¹³⁰ nebo ochrany práv a svobod jiných).

Nezbytný je takový zásah, který je založený na naléhavé společenské potřebě, která je zejména přiměřená sledovanému legitimnímu cíli.¹³¹

Odebírání dětí z péče rodičů je velmi závažný zásah do rodinného života. Aby nařízení ústavní nebo uložení ochranné výchovy nepředstavovalo nedovolený zásah do čl. 8 Úmluvy, musí být naplněny tři výše uvedené podmínky a rozhodnutí se musí opírat o dostatečně závažné a pádné argumenty motivované zájmem dítěte.¹³² K odebrání dítěte z péče rodičů je možné přistoupit až tehdy, kdy se vyčerpaly jiné prostředky, jak situaci dítěte vyřešit.¹³³

Co se týče podmínek, za jakých je možné zasáhnout do práva na styk, který představuje konkrétní projev práva na respektování rodinného života, limitem je případný rozpor s ochranou nejlepšího zájmu dítěte.¹³⁴ Někdy je totiž právě omezení styku po nařízení ústavní, či uložení ochranné výchovy v nejlepšího zájmu dítěte. Vždy je nutné pečlivě posuzovat okolnosti daného případu.

ESLP například v *Dolhamre proti Švédsku*, rozsudek ESLP, 8. 6. 2010, č. stížnosti 67/04, judikoval, že za některých okolností může být omezen telefonický kontakt. Zejména pokud má na děti špatný vliv a je z něj rozrušené. V tomto případě dítě např. do telefonu říkalo, aby jej rodiče nebili, pokud se vrátí domů. ESLP však uzavřel, že i přes výrazné omezení telefonického kontaktu nelze dovést porušení čl. 8 Úmluvy, protože státní orgány měly snahu zachovat styk jinými (pro děti vhodnějšími) způsoby, třeba přímým setkáním na neutrální půdě. Nebyly tak přerušeny veškeré vazby a přijatá opatření naopak byla přijímána s cílem dosáhnout sloučení rodiny.

Vě věci *Levin proti Švédsku*, rozsudek ESLP ze dne 15. 3. 2012, č. stížnosti 35141/06, matka považovala omezení jejího styku s dětmi za porušení práva na respektování rodinného života. Děti byly odebrány z péče matky z důvodu závažného zanedbávání. Matce byl přiznán styk dvakrát ročně, protože po styku s ní reagovaly děti velmi negativně (zvracením, enurézou, špatným spánkem apod.) a potřebovaly čas, aby se mohly zdárně rozvíjet. Negativní projevy děti měly i přesto, že ke styku docházelo v bezpečném prostředí, za přítomnosti dalších osob, plánovaně a strukturovaně. Toto omezení trvalo více než 2 roky. ESLP porušení čl. 8 Úmluvy neshledal. Naopak konstatoval, že omezení styku sledovalo legitimní cíl, tedy že bylo v nejlepšího zájmu dětí. Uvedl, že bylo nutné brát v úvahu negativní reakce dětí, ale také práva otce, který se s dětmi také chtěl vídat, a všechny tyto zájmy vyvážit s potřebou dětí na stabilní prostředí a zdárný rozvoj.

Rozsah práva na styk u dětí s nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou

S ohledem na odlišné předpoklady, pro něž je nařizována ústavní a ukládána ochranná výchova, nelze přistupovat zcela totožně k rozsahu práva na styk.

Ústavní výchova vzhledem ke svému účelu nemá příliš restriktivní charakter, proto by i omezení styku měla být velmi úzká.

U ochranné výchovy je třeba zohlednit, že součástí legitimního účelu uložení ochranné výchovy je i zájem společnosti na tom, aby dítě bylo umístěno do zařízení a eliminovaly se tak příležitosti, kdy by mohlo dál jednat protiprávně. Ne všechny závěry, které byly uvedeny k právu na styk dítěte s nařízenou ústavní výchovou (či u dětí v náhradní rodinné péči), se plně projeví i u dětí s uloženou ochrannou výchovou.

Právo na styk by mělo být přiznáváno i dětem s uloženou ochrannou výchovou, avšak nelze přehlížet silnější ohledy na bezpečnost a prevenci negativních jevů. ESLP i u jiného výkonu sankce za kriminalitu připustil, že pobyt v zařízení může být do jisté míry tíživý a omezující. Konkrétně u vězňů dovedl, že součástí práv vězňů je i právo na respektování rodinného života, a to včetně práva udržovat styky s blízkou rodinou.¹³⁵

V případech detence u dospělých osob obecně ESLP nemá problém s určitými omezeními. Ta mohou spočívat např. v omezení počtu rodinných návštěv, v dohledu nad těmito návštěvami nebo v podrobení vězně zvláštnímu vězeňskému režimu a zvláštním podmínkám, za kterých návštěvy probíhají. Byť tato omezení představují zásah do práv zaručených čl. 8 Úmluvy, sama o sobě nejsou s tímto ustanovením v rozporu.¹³⁶

Rodinný a soukromý život je chráněn i u dětí s uloženou ochrannou výchovou. ESLP mimo jiné uvedl (sice v kontextu vyhošťování, ale závěry lze zobecnit), že nejlepší zájem dítěte zahrnuje také povinnost napomoci k reintegraci. Tohoto cíle nemůže být dosaženo, jestliže dojde ke zpretrhání rodinných nebo sociálních vazeb.¹³⁷

Z těchto důvodů je zřejmé, že dítě s uloženou ochrannou výchovou má nepochybně právo na styk s rodinou. Je však otázkou, jak by ESLP rozhodl v případech jiných osob (např. přátel), tedy jak by hodnotil případné zásahy do práva na soukromý život.

Pro dítě s uloženou ochrannou výchovou je důležité udržovat sociální vazby, a to nejen ty rodinné. Navíc pro reintegraci dítěte je zcela klíčové umět komunikovat a navazovat běžné lidské vztahy. Cílem by neměla být naprostá izolace dítěte, ale snaha naučit jej do budoucna žít bez páchání protiprávní činnosti.

¹³⁰ *Jírová a ostatní proti České republice*, rozsudek ESLP, 13. 4. 2023, č. stížnosti 66015/17.

¹³¹ *Couillard Maugery proti Francii*, rozsudek ESLP, 1. 7. 2004, č. stížnosti 64796/01.

¹³² *Scozzari a Giunta proti Itálii*, rozsudek ESLP, 13. 7. 2000, č. stížnosti 39221/98 a 41963/98.

¹³³ *Kutzner proti Německu*, rozsudek ESLP, 26. 2. 2002, č. stížnosti 46544/99.

¹³⁴ *Eriksson proti Švédsku*, rozsudek ESLP, 22. 6. 1989, č. stížnosti 11373/85.

¹³⁵ *Subaşi a ostatní proti Turecku*, rozsudek ESLP, 6. 12. 2022, č. stížnosti 3468/20, či *Hilgartner proti Polsku*, rozsudek ESLP, 3. 3. 2009, č. stížnosti 37976/06.

¹³⁶ Kratochvíl. Právo na respektování soukromého a rodinného života (čl. 8 Úmluvy), s. 908.

¹³⁷ *Maslov proti Rakousku*, rozsudek ESLP, 23. 6. 2008, stížnost č. 1638/03.

Je však možné (a s ohledem na důvody uložení ochranné výchovy, chování dítěte a zájem na ochraně společnosti někdy i nutné), aby byl tento styk určitým způsobem modifikován, respektive omezen (např. podmínění samostatných vycházek žádoucím chováním).

2.2.3 Právo dítěte na styk v Úmluvě o právech dítěte

Úmluva o právech dítěte představuje stěžejní dokument, který zásadně ovlivnil kurz rodinného práva. V kontextu této publikace jsou ve vazbě na klíčové úvahy relevantní zejména následující články.¹³⁸ Čl. 7 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte mimo jiné uvádí, že pokud je to možné, každé dítě má právo znát své rodiče a právo na jejich péči. Zároveň se státy podle čl. 3 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte zavázaly zajistit dítěti ochranu a péči, a to v takovém rozsahu, jaká je nezbytná pro blaho dítěte. Musí přitom také brát ohled na práva a povinnosti rodičů a dalších osob.

V některých případech však jsou podle čl. 5 Úmluvy o právech dítěte konstatována práva i ve vztahu k dalším osobám (zejména širší rodině), nikoliv jen k rodičům. V čl. 8 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte je kromě dalšího uvedeno také právo dítěte na zachování rodinných svazků a v čl. 16 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte je stanoven zákaz svévolného zasahování do soukromého života, rodiny a domova dítěte. Přičemž proti takovým zásahům má dítě dle čl. 16 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte garantováno právo na zákonnou ochranu.

Kontrolním mechanismem pro dodržování práv garantovaných Úmluvou o právech dítěte je podle čl. 43 Úmluvy o právech dítěte Výbor OSN pro práva dítěte. Rovněž sleduje provádění opčních protokolů k Úmluvě, a to OPAC a OPSC. Výbor může posuzovat individuální stížnosti na údajné porušování Úmluvy o právech dítěte, OPAC a OPSC ze strany států, které jsou smluvními stranami Úmluvy o právech dítěte a provádět šetření údajného závažného či systematického porušování.

Na základě sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 28/2016 Sb. m. s., Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte zavádějícího postup předkládání oznámení, je umožněno dětem podávat stížnosti týkající se konkrétních porušení jejich práv podle Úmluvy o právech dítěte, OPAC a OPSC.

Kromě toho Výbor OSN pro práva dítěte přezkoumává zprávy o provádění Úmluvy o právech dítěte, které předkládají smluvní státy každých pět let. Výbor OSN pro práva dítěte své připomínky a doporučení adresuje smluvnímu státu formou závěrečných doporučení.¹³⁹

¹³⁸ Může se stát, že dítě umístěné v zařízení v České republice bude mít rodiče za hranicemi České republiky. Na tyto případy se vztahují další články, např. čl. 10 Úmluvy o právech dítěte.

¹³⁹ Introduction to the Committee. Committee on the Rights of the Child [online]. *United Nations* [cit. 18. 5. 2024]. <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crc/introduction-committee>

V nedávné době se Výbor OSN pro práva dítěte zabýval stížnostmi dvou českých sourozenců umístěných do ústavního zařízení. Vyslovil názor, že odebrání dítěte z rodiny je krajním řešením (prostředkem *ultima ratio*), které by mělo trvat co nejkratší dobu. Má podléhat pravidelnému přezkumu a dítě se má vrátit do rodiny, jakmile to okolnosti umožní. V průběhu pobytu v zařízení by dítě mělo mít možnost pravidelného kontaktu se svými rodiči, pokud to není v rozporu s jeho nejlepším zájmem. Výbor OSN pro práva dítěte také kritizoval, že ač byly děti ve věku 13 a 16 let, nemohly v prvních týdnech na samostatnou vycházku, čímž byly zbaveny svobody v rozporu s čl. 37 písm. b) Úmluvy o právech dítěte. Došlo také k porušení participačních práv dětí, neboť děti nebyly přímo slyšeny. Česká republika tak porušila čl. 3 odst. 1, čl. 9 odst. 1, 2 a 3, čl. 12 a čl. 37 písm. b) Úmluvy o právech dítěte.¹⁴⁰

V závěrečném doporučení ke spojené 5. a 6. pravidelné zprávě České republiky Výbor OSN pro práva dítěte mimo jiné vyjádřil znepokojení nad vysokou mírou umístování do ústavní péče, včetně umístování do velkých ústavních zařízení a nedostatečnými snahami k zajištění práva dítěte v péči¹⁴¹ na kontakt se svými rodiči.¹⁴²

Nejlepší zájem dítěte v čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte

Před tím, než kniha přistoupí k analýze čl. 9 odst. 3 Úmluvy o právech dítěte a čl. 37 písm. c) Úmluvy o právech dítěte, je třeba krátce analyzovat i čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.

Ustanovení čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte obecně zakotvuje koncept nejlepšího zájmu dítěte. Dle tohoto článku se má jednat o přední hledisko při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárskými orgány.

V anglickém originále je použito pro „přední hledisko“ sousloví „*a primary consideration*“. Výraz přední hledisko přisuzuje nejlepšímu zájmu dítěte silnější postavení ve srovnání s jinými hledisky, je tedy hlediskem prvořadého významu, avšak nemá absolutní přednost před jinými hledisky.¹⁴³ V doktríně se objevují

¹⁴⁰ Rozhodnutí Výboru OSN pro práva dítěte ve věci *B. J. a P. J. proti České republice* ze dne 5. 6. 2023, č. CRC/C/93/D/139/2021. <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPFPRiCAqhKb7yhssP8363FmFiDEE7t9Iskm8whXcNgnvU%2FEzTCnEfYB0nih-N9UDY3YLJThjmYBSkeNnxVHUos93dBkdOhufO%2BoV7ayq2SEQdk8vID8sVT7VqaeDf-o4yLwCL36YDZ6Si669hg%3D%3D>

¹⁴¹ L. Westphalová definuje péči jako předání do výchovy, osvojení a v nutných případech umístění do vhodného zařízení pro děti. Viz Westphalová, L. Ústavní a ochranná výchova. In: Králíčková, Z. a kol. *Rodinné právo*. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 327. Dále Výbor OSN pro práva dítěte rozlišuje pojmy „péče“ a „náhradní rodinná péče“. Ústavní výchova spadá v pojetí L. Westphalové i Výboru OSN pro práva dítěte pod pojem „péče“.

¹⁴² *Concluding observations on the combined fifth and sixth periodic reports of Czechia*, č. CRC/C/CZE/CO/5-6 [online].

¹⁴³ Freeman, M. The Rights of the Child. Article 3. The Best interests of the Child. In: Alen, A. (eds.). *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2007, s. 74.

názory, že v Úmluvě o právech dítěte existují články, v nichž je koncept nejlepšího zájmu dítěte ještě více posílen oproti čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.¹⁴⁴

Čl. 9 Úmluvy o právech dítěte

Úmluva o právech dítěte má článek věnovaný přímo dětem odděleným od rodičů proti jejich vůli, což je specifikum oproti většině jiných mezinárodních úmluv.¹⁴⁵ Jedná se o čl. 9 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.¹⁴⁶

Pro děti s nařízenou ústavní výchovou tak platí čl. 9 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, podle kterého dítě nemůže být odděleno od svých rodičů proti jejich vůli, ledaže příslušné úřady na základě soudního rozhodnutí a v souladu s platným právem a v příslušném řízení určí, že takové oddělení je potřebné v nejlepším zájmu dítěte.¹⁴⁷

Požadavek legitimacy oddělení dítěte od jeho rodičů je společně s požadavkem proporcionality vyjádřen v čl. 9 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte prostřednictvím nejlepšího zájmu dítěte.¹⁴⁸

Článek 9 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte obdobně jako další články přímo zmiňuje nejlepší zájem dítěte. Nespoléhá jen na obecnou úpravu čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, podle níž musí být nejlepší zájem dítěte předním hlediskem při jakékoliv záležitosti týkající se dětí.

Článek 9 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte vyžaduje přísnější standard. Nepojímá nejlepší zájem dítěte pouze jako přední hledisko („*a primary consideration*“), ale posouvá tento koncept v otázkách odloučení a udržení styku o krok dále nad rámec předního hlediska.¹⁴⁹ Někteří autoři jej v souvislosti s čl. 9 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte považují za hledisko nejvyšší („*the paramount consideration*“).¹⁵⁰

Toto rozlišování není jen otázkou terminologie, ale má významné normativní dopady.¹⁵² Toto odlišování má význam např. i v nařizování ústavní a ukládání

ochranné výchovy, protože v případech, kdy je primárním (a výlučným) předmětem otázka oddělení dítěte od jeho rodičů v důsledku ochrany života a psychické integrity dítěte, má nejlepší zájem dítěte postavení nejvyššího hlediska. Kdežto tehdy, kdy oddělení od rodičů je sekundární otázkou, má nejlepší zájem dítěte postavení předního hlediska.¹⁵³

V případě ústavní výchovy je tedy nejlepší zájem dítěte nejvyšším hlediskem¹⁵⁴, kdežto u ochranné výchovy pouze předním hlediskem, neboť součástí legitimního cíle při ukládání ochranné výchovy je navíc vždy také zájem na ochraně společnosti. Požadavky čl. 9 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte na uložení ochranné výchovy dopadat nebudou.¹⁵⁵

Právem na styk se zabývá čl. 9 odst. 3 Úmluvy o právech dítěte, který uznává právo dítěte odděleného od jednoho nebo obou rodičů udržovat pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči, ledaže by to bylo v rozporu s nejlepším zájmem¹⁵⁶ dítěte.

Pojem „osobní kontakty“ je nedokonalým českým překladem autentického pojmosloví „*personal relations and direct contact*“, neboť dostatečně nereflektuje, že se jedná o právo na udržení osobních kontaktů a právo na přímý styk. Ke kontaktu dítěte s rodičem by nemělo docházet v případě, kdy kontakt nepřiměřeně ohrožuje jeho příznivý vývoj.¹⁵⁷

Čl. 37 Úmluvy o právech dítěte

Na děti s uloženou ochrannou výchovou se uplatní buď obecné články, či ty, které upravují specificky právě zacházení s dětmi v konfliktu se zákonem, tedy čl. 3 odst. 1, čl. 37 a čl. 40 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.¹⁵⁸

Právě čl. 37 písm. c) Úmluvy o právech dítěte stanovuje, že s výjimkou závažných okolností musí mít dítě právo udržovat písemný a přímý styk se svou rodinou.

Výbor OSN pro práva dítěte uvádí, že dítě má právo na kontakt prostřednictvím korespondence a návštěv. Opakovaně zdůrazňuje, že je třeba mimo jiné dodržovat zákaz uplatňování detence bez možnosti komunikace s okolím, a naopak podporovat a usnadňovat časté kontakty dítěte se širším okolím (rodinou, přáteli a dalšími osobami) a možnost navštívit domov a svou rodinu.¹⁵⁹

Committee on the Rights of the Child [cit. 12. 6. 2024]. https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/gc/crc_c_gc_14_eng.pdf

¹⁵³ Hofschneiderová. Článek 9. Právo dítěte nebýt oddělen od svých rodičů, s. 140.

¹⁵⁴ R. M. S. proti Španělsku, rozsudek ESLP, 18. 6. 2013, č. stížnosti 28775/12.

¹⁵⁵ Hofschneiderová. Článek 9. Právo dítěte nebýt oddělen od svých rodičů, s. 147.

¹⁵⁶ V případě „rozporu se zájmy dítěte“ se jedná o nepřesný překlad. Správný překlad by měl znít „rozporu s nejlepším zájmem dítěte“. Anglický originál totiž uvádí „*the child's best interests*“.

¹⁵⁷ Hofschneiderová. Článek 9. Právo dítěte nebýt oddělen od svých rodičů, s. 159.

¹⁵⁸ Hofschneiderová. Článek 9. Právo dítěte nebýt oddělen od svých rodičů, s. 147.

¹⁵⁹ Shodně General comment No. 24 (2019) on children's rights in the child justice system [online]. *Committee on the Rights of the Child* [cit. 12. 5. 2024]. <https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=CRC/C/GC/24&Lang=E> i General comment No. 10 (2007) on children's rights in juvenile justice [online]. *Committee on the Rights of the Child* [cit. 12. 5. 2024]. <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPRiCAqhKb7y->

¹⁴⁴ Ruggiero, R. Article 3: The Best interests of the Child. In: Vaghri, Z., Zermatten, J. (eds.). *Monitoring State Compliance with the UN Convention on the Rights of the Child. An Analysis of Attributes*. Geneva: Springer, 2022, s. 26.

¹⁴⁵ Doek, J. E. Article 9: The Right Not to Be Separated from His or Her Parents. In: Alen, A., Lanotte, V. (eds.). *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2006, s. 17.

¹⁴⁶ Obdobnou úpravu má čl. 19 Africké charty práv a blaha dítěte.

¹⁴⁷ Překlad Úmluvy o právech dítěte v čl. 9 odst. 1 ÚPD sice uvádí jen „zájem“ dítěte, avšak anglický originál pracuje s pojmem „*the best interests of the child*“. Správný překlad by tedy měl být „nejlepší zájmy dítěte“.

¹⁴⁸ Detrick, A. *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, s. 172.

¹⁴⁹ Whalen, Ch. Article 9: The Right Not to Be Separated from Parents. In: Vaghri, Z., Zermatten, J. (eds.). *Monitoring State Compliance with the UN Convention on the Rights of the Child. An Analysis of Attributes*. Geneva: Springer, 2022, s. 127.

¹⁵⁰ Nehledě na to, že s pojmem „*the paramount consideration*“ Úmluva o právech dítěte výslovně nepracuje, zahraniční doktrína jej užívá.

¹⁵¹ Hofschneiderová. Článek 9. Právo dítěte nebýt oddělen od svých rodičů, s. 140.

¹⁵² Shodně nejvyšší a přední hledisko odlišuje i bod 38 v General comment No. 14 (2013). The right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1) [online].

Lze tak konstatovat, že podle Úmluvy o právech dítěte má jak dítě s nařízenou ústavní výchovou, tak dítě s uloženou ochrannou výchovou právo na styk s rodiči i rodinou. Tato práva však nejsou ve svém rozsahu totožná.

U dítěte s nařízenou ústavní výchovou bude platit, že omezit právo na styk lze jen tehdy, bude-li to v jeho nejlepším zájmu. Kdežto u dítěte s uloženou ochrannou výchovou může být dle čl. 37 písm. c) Úmluvy o právech dítěte jeho právo na písemný a přímý styk omezeno na základě závažných okolností. Tyto závažné okolnosti nesmí být ponechány na libovůli státních orgánů, ale měly by být zakotveny zákonem.¹⁶⁰

Pro odlišný rozsah práva na styk u dětí s nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou svědčí obdobné argumenty, které byly použity výše v rámci úvah týkajících se čl. 8 Úmluvy.

2.2.4 Právo dítěte na styk v Úmluvě o styku s dětmi

Nejkomplexnější definici práva na styk lze nalézt ve stykové úmluvě, která se přijímala zejména z důvodu potíží se zajištěním styku s dítětem v přeshraničních případech.¹⁶¹

Vůdčím principem této úmluvy je, že dítě má právo na pravidelný styk s oběma rodiči. Tento styk je možné omezit nebo vyloučit jen za předpokladu, že je to v nejlepším zájmu dítěte. Rodič, který nemá dítě svěřeno do výchovy, má zároveň právo na pravidelnou informaci o něm.¹⁶²

Čl. 2 písm. a) stykové úmluvy definuje styk, který může probíhat jako přímý styk, jiný než přímý styk (jakákoliv forma komunikace) a poskytování informací o dítěti (či dítěti o osobách uvedených v čl. 4 a 5 stykové úmluvy).

Přímý styk je osobní styk, kde je fyzicky přítomno dítě a jeho rodiče.¹⁶³ Pokud je to v nejlepším zájmu dítěte, lze rozhodnout o styku i s jinými osobami, které mají s dítětem rodinné vazby dle čl. 5 odst. 1 stykové úmluvy (případně jiné osoby, pokud státy rozšířily okruh těchto osob v souladu se zákonem o sociálním zabezpečení podle čl. 5 odst. 2 stykové úmluvy). Jedná se o styk, kdy dítě po omezenou dobu zůstane nebo se setká s těmito osobami, se kterými obvykle nežije. Přímý styk je zpravidla nejvhodnějším způsobem pro udržování kontaktu. Do přímého styku lze zařadit jak pobyt dítěte mimo zařízení, tak setkání v průběhu samostatné vycházky i návštěva přímo v zařízení.

Mezi jiné formy kontaktu, než je přímý kontakt, patří jakákoliv jiná forma komunikace, která není založena na osobní přítomnosti. Může se jednat např. o telefonický kontakt, kontakt prostřednictvím dopisů, prostřednictvím SMS a sociálních sítí atd. Tento typ kontaktu může být využíván jako doplněk k přímému kontaktu, či namísto něj, pokud přímý kontakt nemůže být z určitých důvodů uskutečněn (např. pokud je to v rozporu s nejlepším zájmem dítěte, osoby dělí velká vzdálenost, osoba je ve výkonu trestu odnětí svobody atd.).¹⁶⁴

Třetí úroveň, kterou styková úmluva zahrnuje pod právo na styk, je poskytování informací o dítěti výše uvedeným osobám (např. zasílání aktuálních fotografií, školních vysvědčení, informací o dítěti, lékařských zpráv atd.) nebo naopak dítěti o těchto osobách.¹⁶⁵

Stykovou úmluvu ratifikovalo pouze 9 států, 10 dalších států ji podepsalo, avšak prozatím neratifikovalo.¹⁶⁶ Praktické využití stykové úmluvy je tudíž tímto limitované.

2.3 Právo dítěte na styk ve vnitrostátních pramenech

Právo na rodinný život, resp. právo na styk nepřiznávají jen výše zmíněné prameny mezinárodního práva, ale také právo vnitrostátní, které je mezinárodními prameny často ovlivněno a inspirováno.

Prameny ústavního práva

Jedná se zejména o čl. 10 odst. 2 Listiny poskytující ochranu před neoprávněnými zásahy do soukromého a rodinného života a čl. 32 odst. 4 Listiny, který uvádí, že péče o děti a jejich výchova je právem rodičů a děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Toto právo lze omezit, neboť nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli. To se však může stát jen rozhodnutím soudu na základě zákona.

Ačkoliv zde právo na styk není zakotveno přímo, Ústavní soud jej chrání prostřednictvím čl. 10 odst. 2 Listiny a zejména čl. 32 odst. 4 Listiny.¹⁶⁷

Občanský zákoník

Uvedené ústavní principy se promítají i do zákonné úpravy styku s dítětem dle občanského zákoníku, který v § 927 obč. zák. stanoví, že právo stýkat se s dítětem

¹⁶⁴ *Explanatory Report to the Convention on Contact concerning Children* [online].

¹⁶⁵ *Ibidem*.

¹⁶⁶ Chart of signatures and ratifications of Treaty 192 [online]. *Council of Europe* [cit. 12. 5. 2024]. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=192>

¹⁶⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 17. 5. 2019, sp. zn. II. ÚS 4247/18.

hsqIkirKQZLK2M58RF%2F5F0vEZN%2Bo3pFhJYL%2B%2Fo2i711JgP6Ej-qSGKnB2CPSr6g7ed2E3KHJE5N00u2eV6314J5DpG8DXl6G%2FXWR2nJhyAX63P

¹⁶⁰ *General comment No. 24 (2019) on children's rights in the child justice system* [online].

¹⁶¹ Novotná, V. Úmluva o styku s dětmi. *Právo a rodina*, 2003, roč. 5, č. 4, s. 15.

¹⁶² *Ibidem*, s. 16.

¹⁶³ *Explanatory Report to the Convention on Contact concerning Children* [online]. *Hague Conference on Private International Law*. [cit. 6. 6. 2024]. <https://rm.coe.int/16800d380d>

mají osoby příbuzné s dítětem, ať blíže či vzdáleně, i osoby dítěti společensky blízké za předpokladu, že k nim dítě má citový vztah. Tento citový vztah nesmí být jen přechodný. Zároveň musí být zřejmé, že by nedostatek styku s těmito osobami pro dítě znamenal újmu. Recipročně má i dítě právo stýkat se s těmito osobami, pokud tyto osoby se stykem souhlasí.

Ústavní soud opakovaně potvrdil, že základním kritériem (a to nejen při stanovení rozsahu styku, ale i při zjišťování, zda vůbec je dáno právo na styk) je nejlepší zájem dítěte.¹⁶⁸ Styk s širším příbuzenstvem například nemusí být v nejlepším zájmu dítěte, pokud vede k rodinnému napětí.¹⁶⁹

Realizaci práva na styk by měly být kladeny co nejmenší praktické překážky. Proto pro nařizování ústavní výchovy (stejně tak i pro přemísťování z jednoho zařízení do jiného) je důležitý § 971 odst. 4 obč. zák., dle kterého mimo jiné soud dbá na umístění dítěte co nejbližše bydlišti rodičů nebo jiných osob dítěti blízkých. Může se stát, že rodiče (či jiní příbuzní) již nežijí v České republice, ale v zahraničí. I v takovém případě je třeba zjišťovat, zda by měli zájem s dítětem udržovat styk, a zvažovat umístění do zahraničního zařízení.¹⁷⁰

Zákon o ústavní a ochranné výchově

Pravidlo § 971 odst. 4 obč. zák. je doplněno ještě konkrétnějším § 20 odst. 1 písm. d) zák. o ústav. a ochranné výchově, podle něhož má dítě s nařízenou ústavní výchovou právo na společné umístění se svými sourozenci, nebrání-li tomu závažné okolnosti ve vývoji a vztazích sourozenců.¹⁷¹ Zároveň podle § 4 odst. 4 *in fine* zák. o ústav. a ochranné výchově se sourozenci zařazují do jedné rodinné skupiny. Do různých rodinných skupin je možné zařadit je pouze výjimečně z výchovných důvodů. Je tomu tak proto, aby mohlo dojít k zachování styku s těmito osobami.¹⁷²

Právě umístění sourozenců je v praxi zvláště problematické.¹⁷³ U velkých sourozeneckých skupin se může objevit problém nedostatečných kapacit zařízení, kdy žádné ze zařízení, která by připadala v úvahu, nemá potřebný počet volných

míst. Také se může stát, že starší sourozenci umístěvaného dítěte již v nějakém zařízení pobývají, ale soud se při výběru zařízení, nehledě na dikci zákona, vzdáleností mezi sourozenci nijak nezabývá.¹⁷⁴

Z analýzy soudních rozhodnutí o nařízení ústavní výchovy zveřejněné veřejným ochráncem práv vyplývá, že v 11,7 % zkoumaných rozhodnutí soud nezohlednil při výběru zařízení fakt, že dítě má sourozence, kterým byla také nařízena ústavní výchova.¹⁷⁵

Při odebírání dětí by mělo být jejich společné umístění samozřejmostí¹⁷⁶ (až na případy, kdy se např. jeden ze sourozenců dopustí na svém sourozenci trestného činu), přesto stále lze napříč Českou republikou najít případy, kdy děti (např. z kapacitních důvodů či proto, že nejdříve bylo odebráno jedno a až následně další dítě) nejsou umístěvány společně. V takových případech mají sourozenci často jen sporadický a v některých případech i nulový kontakt.¹⁷⁷

Co se týče forem styku, vnitrostátní předpisy je nijak nedefinují a právo dítěte na styk pouze konstatují. Není však zcela přesné tvrzení uvedené v komentářové literatuře, že vnitrostátní úprava výslovně neupravuje jiné formy styku než osobní kontakt (byť doktrína nepochybuje o tom, že styk je třeba chápat také jako nepřímý styk realizovaný prostřednictvím nejrůznějších forem komunikace)¹⁷⁸, neboť v případě dětí s nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou je i nepřímý styk v zákoně uveden.

U dětí s nařízenou ústavní výchovou je toto právo upraveno v ustanovení § 20 odst. 1 písm. n) zák. o ústavní a ochranné výchově, jež uvádí, že dítě s nařízenou ústavní výchovou má právo na udržování kontaktu s osobami odpovědnými za výchovu a dalšími blízkými osobami, a to formou korespondence, telefonických hovorů a osobních návštěv.

Ustanovení § 20 odst. 1 písm. n) zák. o ústav. a ochranné výchově nemá ambici vyjmenovat konkrétní instituty, na základě kterých se právo na styk realizuje, ale pouze stanovuje formy udržování styku (psaná, telefonická a osobní).

S ohledem na § 20 odst. 3 zák. o ústav. a ochranné výchově platí § 20 odst. 1 písm. n) téhož zákona i pro děti s uloženou ochrannou výchovou.

Zrcadlovým ustanovením k § 20 odst. 1 písm. n) zák. o ústav. a ochranné výchově je pak § 26 odst. 1 odst. c) téhož zákona, kdy mezi právo osob odpovědných

¹⁶⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 30. 8. 2021, sp. zn. I. ÚS 1081/20, usnesení Ústavního soudu ze dne 30. 8. 2016, sp. zn. II. ÚS 2465/16, nebo usnesení Ústavního soudu ze dne 18. 10. 2016, sp. zn. I. ÚS 1901/16.

¹⁶⁹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 27. 8. 2008, sp. zn. I. ÚS 2750/07, a usnesení Ústavního soudu ze dne 22. 1. 2015, sp. zn. III. ÚS 3694/14.

¹⁷⁰ Více viz Rogalewiczová, R. Umístění dítěte v jiném členském státě (postup dle čl. 82 nařízení Brusel IIb). *Právo a rodina*. 2023, roč. 25, č. 7-8, s. 9.

¹⁷¹ Křístek, A. Pravidla pro rozhodování soudu o svěření dítěte do péče jmenovitě určeného ústavního zařízení. *Právo a rodina*. 2015, roč. 17, č. 4, s. 1.

¹⁷² Westphalová, L. § 971. Ústavní výchova a péče v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. In: Králíčková, Z. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 1174.

¹⁷³ Zdražilová, P. Právo dítěte odloučeného od rodičů na kontakt s nimi a se svými sourozenci – poznatky ochránce ze systematických návštěv. In: Rotreklová, E. (eds.). *Aktuální otázky péče o děti separované od rodičů*. Praha: Triada, 2011, s. 21.

¹⁷⁴ Konopková, S. Oprávnění zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy při přemísťování dítěte. *Právní rozhledy*. 2023, roč. 31, č. 4, s. 126.

¹⁷⁵ *Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy. Zpráva z návštěv zařízení 2022, č. 33/2021/NZ*, s. 77 [online].

¹⁷⁶ Praxi rozdělování sourozenců kritizuje také ESLP, který třebaže neshledá pochybení v samotném odebrání dětí rodičům, shledá problém v tom, že sourozenci nejsou umístěni společně. Ospravedlnitelným důvodem není ani potřeba zvýšené péče o jednoho ze sourozenců. Viz *Ollson proti Švédsku*, rozsudek ESLP, 24. 3. 1988, stížnost č. 10465/83.

¹⁷⁷ Zdražilová, P. *Právo dítěte odloučeného od rodičů na kontakt s nimi a se svými sourozenci – poznatky ochránce ze systematických návštěv*, s. 23.

¹⁷⁸ Westphalová, L. § 888. *Právo dítěte stýkat se s rodičem, právo dítěte stýkat se s dítětem*, s. 857.

za výchovu patří právo na udržování kontaktu s dítětem, nebrání-li tomu závažné okolnosti ohrožující dítě.¹⁷⁹

Ustanovení § 26 odst. 1 písm. c) zák. o ústav. a ochranné výchově platí jak pro zákonné zástupce dětí s nařízenou ústavní výchovou, tak pro zákonné zástupce dětí s uloženou ochrannou výchovou.

Lze mít pochybnosti o vhodnosti užití sousloví „závažné okolnosti ohrožující dítě“.

Jak bylo uvedeno již výše, u dítěte s nařízenou ústavní výchovou lze omezit právo na styk na základě legitimního cíle, kterým je nejlepší zájem dítěte. U dítěte s uloženou ochrannou výchovou může být v souladu s čl. 37 písm. c) Úmluvy o právech dítěte jeho právo na písemný a přímý styk omezeno na základě závažných okolností. Totožné závěry vyplývají i z analýzy čl. 8 Úmluvy a v souladu s nimi je třeba čl. 26 odst. 1 písm. c) zák. o ústav. a ochranné výchově vykládat.

Závažnými okolnostmi mohou být u dětí s ochrannou výchovou také závažné okolnosti ohrožující společnost (s ohledem na odlišný účel ochranné výchovy), proto užití sousloví s dovětkem „ohrožující dítě“ není vhodné.

De lege ferenda by bylo vhodnější možnosti omezení styku samostatně upravit pro děti s nařízenou ústavní výchovou (kdy legitimním cílem pro omezení styku dítěte je nejlepší zájem dítěte) a pro děti s uloženou ochrannou výchovou (legitimním cílem pro omezení styku je nejen nejlepší zájem dítěte, ale i další závažné okolnosti). Tyto závažné okolnosti nesmí být ponechány na libovůli státních orgánů, ale měly by být zakotveny zákonem.¹⁸⁰

2.3.1 Vliv rozsahu rodičovské odpovědnosti na právo na styk¹⁸¹

Podle čl. 32 odst. 4 Listiny ve spojení s § 858 obč. zák. je péče o děti a jejich výchova právem rodičů, přičemž tomu odpovídá právo dětí na rodičovskou výchovu a péči. Zákonem stanovený rozsah rodičovské odpovědnosti a trvání rodičovské odpovědnosti lze změnit jen na základě rozhodnutí soudu.

Už samotné umístění do zařízení z povahy věci fakticky omezuje výkon rodičovské odpovědnosti, neboť rodiče se musí přizpůsobovat skutečnosti, že s dítětem nežijí ve společném obydlí.

Významnou roli v životě dítěte najednou nehrají jen rodiče, ale i ředitel zařízení.¹⁸² V § 23 zák. o ústav. a ochranné výchově lze nalézt práva, resp. oprávnění

ředitele zařízení, mezi něž patří mimo jiné i povolení pobytu dítěte mimo zařízení, schvalování opatření ve výchově (a tím možnost např. zakázat samostatnou vycházku). To má vliv v otázkách týkajících se práva na styk.

Jedná se o jeden z případů tzv. faktického omezení výkonu rodičovské odpovědnosti.¹⁸³ Vedle toho ale může soud omezit rodičovskou odpovědnost či její výkon dle § 870 obč. zák., pozastavit ji dle § 869 obč. zák., či dokonce rodiče rodičovské odpovědnosti zbavit dle § 871 obč. zák.

Kromě rozsahu rodičovské odpovědnosti může mít na právo na styk vliv také soudní omezení styku, a to např. tak, že styk bude probíhat pouze přes den bez možnosti přespaní, případně na neutrálním místě, nebo půjde o asistovaný styk za přítomnosti třetí osoby (např. psychologa, sociálního pracovníka atd.). Všechny tyto zásahy musí být odůvodněny nejlepším zájmem dítěte a měly by trvat pouze dočasně (cílem je zjistit, zda by byl neomezený styk funkční). To platí v případě potřeby navazování vztahu, což je situace odlišná od asistovaného styku z důvodu domácího násilí (na dítěti, či na jiných členech domácnosti, kterému dítě přihlíželo). K omezení osobního styku zde dochází primárně z bezpečnostních důvodů.¹⁸⁴

V rámci této podkapitoly bude zkoumáno, jaký dopad mají rozhodnutí týkající se rozsahu rodičovské odpovědnosti na styk s dítětem umístěným v zařízení.

Pozastavení rodičovské odpovědnosti

K pozastavení rodičovské odpovědnosti přistupuje soud dle § 869 obč. zák. tehdy, když rodiči ve výkonu jeho rodičovské odpovědnosti brání závažná okolnost a lze se domnívat, že je toho v souladu se zájmy dítěte třeba. Pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti je vystavěno na objektivním principu a nemá, na rozdíl od omezení a zbavení rodičovské odpovědnosti, sankční charakter pro rodiče, který řádně neplní své povinnosti nebo porušuje práva vůči dítěti.¹⁸⁵

Závažnou okolností bránící rodiči ve výkonu jeho rodičovské odpovědnosti může být jeho dlouhodobá nepřítomnost v rodině, ať už se jedná o zahraniční pobyt většího rozsahu, důsledek dlouhodobé nemoci, či například výkon trestu odnětí svobody.¹⁸⁶ Právě poslední uvedený důvod bývá v případě rodičů dětí s nařízenou ústavní výchovou nejběžnější.¹⁸⁷

K pozastavení rodičovské odpovědnosti dochází na základě rozhodnutí soudu, v některých případech však i *ex lege*, a to u nezletilého ne plně svéprávného rodiče dle § 868 odst. 1 obč. zák., rodiče omezeného ve svéprávnosti a rodičovské

¹⁷⁹ Pasáž k § 20 odst. 1 zák. o ústav. a ochranné výchově vyplývá z článku Konopková. *Proces schvalování žádosti o pobyt dítěte mimo zařízení pro výkon ústavní výchovy*, s. 959.

¹⁸⁰ *General comment No. 24 (2019) on children's rights in the child justice system* [online].

¹⁸¹ Konopková *Proces schvalování žádosti o pobyt dítěte mimo zařízení pro výkon ústavní výchovy*, s. 961–964.

¹⁸² Pokud dále monografie užívá termín „ředitel zařízení“, jedná se o ředitele zařízení, které je zřizováno státem, krajem, obcí nebo svazkem obcí.

¹⁸³ Westphalová. § 870. *Omezení rodičovské odpovědnosti nebo jejího výkonu*, s. 805.

¹⁸⁴ Westphalová. § 888. *Právo dítěte stýkat se s rodičem, právo dítěte stýkat se s dítětem*, s. 857.

¹⁸⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 3. 2012, sp. zn. 30 Cdo 1686/2011.

¹⁸⁶ Westphalová, L. § 869. Pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti. In: Králíčková, Z. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 801.

¹⁸⁷ Poznotek vyplývá ze zjištění učiněných v rámci systematických návštěv zařízení, resp. ze studia spisové dokumentace dětí v těchto zařízeních.

odpovědnosti dle § 868 odst. 2 obč. zák. a dále v případě procesu osvojení nezletilého dítěte dle § 825 obč. zák.

Zákon na rozdíl od omezení a zbavení rodičovské odpovědnosti výslovně neupravuje v případě pozastavení rodičovské odpovědnosti osobní styk s dítětem. S ohledem na to, že se jedná o objektivní překážky ve výkonu práv a povinností, není zpravidla třeba o úpravě osobního přímého styku samostatně uvažovat. Pokud však vyvstane potřeba stanovení styku (např. nepřímého ve formě telefonů, videohovorů, korespondence apod.), není vyloučeno, aby i rodiči s pozastavenou rodičovskou odpovědností určil soud v rozhodnutí styk s dítětem.¹⁸⁸

Omezení rodičovské odpovědnosti

Omezit rodičovskou odpovědnost či její výkon dle § 870 obč. zák. lze tehdy, když ji rodič nevykonává řádně a vyžaduje to zájem dítěte. Důvodem pro její omezení nejsou důvody objektivní jako u pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti, ale důvody subjektivní – soud posuzuje, zda rodič vykonává práva a povinnosti pramenící z rodičovské odpovědnosti řádně.¹⁸⁹

Podle § 872 obč. zák. platí, že před rozhodnutím soudu o omezení rodičovské odpovědnosti soud vždy posuzuje, zda je vzhledem k zájmu dítěte nutné omezit právo rodiče osobně se stýkat s dítětem.

Zbavení rodičovské odpovědnosti

Ke zbavení rodičovské odpovědnosti dochází podle § 871 odst. 1 obč. zák. při zneužívání rodičovské odpovědnosti nebo jejího výkonu, případně při závažném zanedbávání rodičovské odpovědnosti či jejího výkonu. Děje se tak v důsledku nejzávažnějších pochybení a projevů rodičů namířených proti zájmům dítěte, v rozporu s cílem výchovy a nejzávažnějším způsobem tyto zájmy poškozující.¹⁹⁰ Příkladem lze uvést týrání dětí¹⁹¹ či odepírání potravy. V takovém případě soud konat musí a rodiče rodičovské odpovědnosti zbaví.¹⁹²

Pokud rodič proti svému dítěti spáchal úmyslný trestný čin nejen přímo, ale i nepřímo¹⁹³, či pokud rodič použil trestně neodpovědné dítě ke spáchání trestného činu,

¹⁸⁸ Westphalová, L. § 869. Pozastavení rodičovské odpovědnosti. In: Králíčková, Z. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 801.

¹⁸⁹ Westphalová, L. § 870. Omezení rodičovské odpovědnosti nebo jejího výkonu. In: Králíčková, Z. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 804.

¹⁹⁰ Nová, H. § 871. Zbavení rodičovské odpovědnosti. In: Petrov, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2019 (citována je aktualizace z r. 2023 dostupná pouze v systému Beck-online), s. 923.

¹⁹¹ Polišínská, P. a kol. *Rodinné právo. Právní postavení dítěte*. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 156.

¹⁹² Králíčková, Z. Rodiče a děti. In: Králíčková, Z. a kol. *Rodinné právo*. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 244.

¹⁹³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 5. 2013, sp. zn. 30 Cdo 1376/2012, či náleze Ústavního soudu ze dne 12. 9. 2014, sp. zn. I. ÚS 2643/13.

nebo rodič spáchal trestný čin jako spolupachatel, návodce, pomocník a organizátor trestného činu spáchaného jeho dítětem, soud podle § 871 odst. 2 obč. zák. zvlášť posoudí, zda existují důvody pro zbavení rodičovské odpovědnosti. Ke zbavení rodičovské odpovědnosti tak nemusí soud přistoupit vždy.¹⁹⁴

S ohledem na skutečnost, že se jedná v tomto směru o nejtvrďší zásah do vztahů mezi rodiči a dětmi¹⁹⁵, soud musí při zvažování zbavení rodičovské odpovědnosti pečlivě zvážit všechny okolnosti každého jednotlivého případu v souladu se zájmem dítěte.

V případě zbavení rodiče rodičovské odpovědnosti zůstává dle § 872 obč. zák. rodiči právo osobně se stýkat s dítětem, jen pokud soud rozhodne o zachování tohoto práva s přihlédnutím k zájmu dítěte. Byť je tedy právo na osobní styk rodiče a dítěte součástí rodičovské odpovědnosti, s ohledem na zcela zásadní důležitost osobního styku, kterým se realizuje rodičovství jako takové, je zapotřebí přistupovat k němu diferencovaně, resp. i tehdy, pokud soud rozhodne, že je třeba nejsilnějšího prostředku, tedy rodiče rodičovské odpovědnosti zbavit, musí současně zvažovat, zda nelze přiznat osobní styk s dítětem.¹⁹⁶

2.4 Právo na styk a participační práva dítěte

Dítě není objektem a pasivním pozorovatelem událostí, které se dějí v jeho životě, ale důležitým subjektem práva.¹⁹⁷ Participační práva dítěte mohou mít vliv i na styk, neboť starší děti se mohou přiměřeně svému věku podílet na určitých rozhodnutích týkajících se jejich života, mají právo na sdělení informací, vyjádřit názor, být slyšeny apod.

V kontextu této knihy se participační práva dítěte promítají v celé řadě oblastí, nejvýrazněji na dvou zásadních úrovních. V první řadě je lze spatřovat již při samotném nařizování ústavní či ukládání ochranné výchovy. Dále se projeví např. v rámci správního řízení při žádostech o povolení pobytu mimo ústavní zařízení.

Participační práva dítěte jsou výslovně zakotvena v čl. 9 odst. 2 a čl. 12 Úmluvy o právech dítěte, čl. 6 stykové úmluvy a čl. 24 Listiny základních práv a svobod Evropské unie. Na vnitrostátní úrovni jsou upravena v § 867 obč. zák. a v § 8 odst. 3 zák. o SPOD a § 20 odst. 1 písm. j) zák. o ústav. a ochranné výchově.

Podle čl. 9 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte v jakémkoliv řízení, kterým by mohlo dojít v zájmu dítěte k jeho oddělení od rodičů proti jejich vůli, mají všechny dotčené strany možnost zúčastnit se řízení a sdělit svoje stanoviska.

¹⁹⁴ Králíčková. *Rodiče a děti*, s. 244.

¹⁹⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 12. 2017, sp. zn. 21 Cdo 5461/2015, usnesení Ústavního soudu ze dne 20. 10. 2020, sp. zn. IV. ÚS 2692/20.

¹⁹⁶ Westphalová, L. § 872. Právo osobně se stýkat s dítětem. In: Králíčková, Z. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 811.

¹⁹⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 2. 4. 2009, sp. zn. II. ÚS 1945/08.

Klíčovým článkem je čl. 12 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, který zabezpečuje dítěti, jež je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat. Může tak činit ve všech záležitostech, které se jej dotýkají. Názorům dítěte musí být věnována patřičná pozornost, která odpovídá jeho věku a úrovni. Podle čl. 12 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte se dítěti poskytuje zejména možnost být vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká.

Důležitým článkem je také čl. 6 stykové úmluvy, který stanovuje, že dítě, které má podle vnitrostátních právních předpisů dostatečnou schopnost chápání, a pokud toto není zjevně v rozporu s jeho nejlepšími zájmy, má právo dostávat veškeré příslušné informace, být konzultováno a vyjádřit svůj názor, přičemž názorům dítěte a jeho prokázaným přáním a pocitům se přikládá náležitá váha. Jedná se o úpravu, jejíž účel je obdobný jako v čl. 12 Úmluvy o právech dítěte.

Je na vnitrostátních úpravách, jak posoudit, zda je dítě schopno formulovat své vlastní názory.¹⁹⁸

Podle § 867 odst. 2 obč. zák. se o dítěti starším 12 let má za to, že je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit. Věkovou hranici nelze chápat striktně.

První oblastí, která je v kontextu této monografie důležitá, a kde se projevuje participační práva dítěte, je nařizování ústavní výchovy a ukládání ochranné výchovy. Je zejména na soudu, aby v každém jednotlivém případě zhodnotil, jestli je dítě dostatečně rozumově a volně vyspělé. Schopnost vyjádřit se může být dána i u dítěte mladšího 12 let. Věk 12 let je však nejzazší možnou hranicí, kdy už je dítě schopné uceleně prezentovat bez větší újmy svůj názor před soudem. Jakmile tedy dosáhne 12 let, je nezbytné, pokud tomu nebrání zvlášť významné okolnosti, zjistit postoj dítěte přímo před soudem.¹⁹⁹

Ačkoliv § 100 odst. 3 o. s. ř. upravuje možnost vyslyšet dítě, které je schopné formulovat své názory, je třeba pro zajištění participačních práv dítěte přistupovat k výkladu tohoto ustanovení extenzivním způsobem s ohledem na § 867 obč. zák. Další rovinnou představuje zapojení dítěte, které sice není schopno formulovat své názory, ale je způsobilé přijmout informaci o situaci či si vytvořit názor. Podobně formuluje zjišťování názoru dítěte i § 20 odst. 4 z. ř. s.²⁰⁰

V druhé řadě lze participační práva spatřovat při samotné realizaci práva na styk. Projev se tedy také např. v rámci správního řízení při žádostech o povolení pobytu mimo ústavní zařízení.

Ve správním řízení chrání zájmy nezletilého § 29 odst. 4 spr. ř., který stanovuje postup správního orgánu v případě, kdy je účastníkem řízení nezletilé dítě, které je schopno formulovat své názory. Správní orgán poskytne dítěti možnost být vyslyšeno buď přímo, prostřednictvím zástupce nebo příslušného OSPOD. Pokud to

¹⁹⁸ Ibidem.

¹⁹⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 1. 11. 2023, sp. zn. II. ÚS 2225/23.

²⁰⁰ Westphalová, L. § 867. Zjištění názoru nezletilého dítěte. In: Králíčková, Z. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 789.

vyžaduje zájem dítěte, je možné jeho názor zjistit i bez přítomnosti rodičů nebo jiných osob zodpovědných za výchovu dítěte. Tehdy správní orgán k úkonu přibere jinou vhodnou dospělou osobu. K názoru dítěte správní orgán přihlíží s přihlédnutím k jeho věku a rozumové vyspělosti. Dítě má právo vyjádřit svůj názor (resp. být vyslechnuto) nehledě na skutečnost, zda má procesní způsobilost dle § 29 odst. 1 spr. ř. Není tedy rozhodné, zda je způsobilé činit samostatně ve správním řízení úkony.²⁰¹

2.5 Dílčí závěr

V rámci této kapitoly došlo k vymezení styku v širších souvislostech práva na rodinný a soukromý život.

Vnitrostátní předpisy nedefinují styk dítěte, pouze toto právo konstatují. Definici práva na styk poskytuje PEFL i styková úmluva. Co se týče práva na styk, je možné tento pojem chápat obsahově širěji (včetně práva na poskytnutí informací o dítěti) podle čl. 2 písm. a) stykové úmluvy, či úžeji podle principu 3:26 (1) PEFL jako přímý styk (pobyt dítěte mimo zařízení, samostatné vycházky, na kterých se dítě potká s rodičem, a návštěvy rodiče v zařízení) i nepřímý styk s dítětem (jakákoliv jiná forma komunikace, která není založena na osobní přítomnosti). Také doktrína dělí styk na přímý a nepřímý.²⁰²

Tato kniha užívá právo na styk v užším pojetí, tedy jako přímý a nepřímý styk, kdy právo na informace je v souladu s PEFL (i vnitrostátním pojmáním²⁰³) vnímáno jako samostatný princip, který stojí vně práva na styk.

Právo na styk mají nejen rodiče či širší rodina, ale za určitých okolností také další osoby. Subjekty práva na rodinný život mají větší ochranu a jejich právo na styk vyplývá z práva na respektování rodinného života. Důležitá je existence faktických rodinných pout.²⁰⁴ Při existenci biologické příbuznosti (např. u rodičů, sourozenců²⁰⁵, prarodičů²⁰⁶ a osob jinak spřízněných²⁰⁷) lze předpokládat, že existuje také rodinný život ve smyslu čl. 8 Úmluvy.²⁰⁸ Existence rodinného života u vztahů bez

²⁰¹ Jemelka, L. a kol. *Správní řád*. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 222.

²⁰² Westphalová. § 888. *Právo dítěte stýkat se s rodičem, právo dítěte stýkat se s dítětem*, s. 857.

²⁰³ Zda je právo na informace součástí práva na styk není v doktríně jednoznačné, např. v koncepci úpravy občanského zákoníku je v § 887 a násl. obč. zák. upraven osobní styk a § 890 obč. zák. zvlášť formuluje právo na informaci jen mezi rodiči vzájemně.

²⁰⁴ *Keegan proti Irsku*, rozsudek ESLP, 26. 5. 1994, č. stížnosti 16969/90, *Johnston a další proti Irsku*, rozsudek ESLP, 18. 12. 1986, č. stížnosti 9697/82, *Berrehab proti Holandsku*, rozsudek ESLP, 21. 6. 1988, č. stížnosti 10730/84, či *Anayo proti Německu*, rozsudek ESLP, 21. 12. 2010, č. stížnosti 20578/07.

²⁰⁵ *Olsson proti Švédsku*, rozsudek ESLP, 24. 3. 1988, č. stížnosti 10465/83.

²⁰⁶ *Bronda proti Itálii*, rozsudek ESLP, 9. 6. 1998, č. stížnosti 22430/93 a *Scozzari a Giunta proti Itálii*, rozsudek ESLP, 13. 7. 2000, č. stížnosti 39221/98 a 41963/98.

²⁰⁷ *Boyle proti Spojenému království*, rozsudek ESLP, 28. 2. 1994, č. stížnosti 16580/90.

²⁰⁸ *Kroon a další proti Nizozemí*, rozsudek ESLP, 27. 10. 1994, č. stížnosti 18535/91.

biologické příbuznosti (např. u bývalého partnera matky, který není biologickým otcem dítěte²⁰⁹ a původního pěstouna²¹⁰) není předpokládána, ale prokazuje se, zda mezi osobami existují skutečně blízké osobní vazby.²¹¹

Ne všechny osoby, se kterými se dítě může chtít stýkat, však jsou subjekty práva na rodinný život. Může mít zájem stýkat se např. s přáteli, spolužáky, u starších dětí kolegy z brigády apod.²¹² Tyto vztahy chrání právo na soukromý život, v rámci kterého má dítě právo na vytváření a rozvíjení vztahů s ostatními lidmi.²¹³

Státy mají jak negativní závazky (zákaz zasahovat do chráněných práv), tak povinnost přijmout pozitivní opatření (např. sanace rodiny).²¹⁴

Výjimkou ze zákazu zasahovat do práv garantovaných čl. 8 Úmluvy je splnění tří podmínek: (a) pokud je to v souladu se zákonem²¹⁵, (b) nezbytné v demokratické společnosti²¹⁶ a (c) zásah sleduje legitimní cíl. Co se týče styku, vždy je limitem případný rozpor s nejlepším zájmem dítěte. U ochranné výchovy by však mohlo dojít k omezení i na základě sledování jiného legitimního cíle, např. bezpečnosti a ochrany společnosti. Je možné (a s ohledem na důvody uložení ochranné výchovy, chování dítěte a zájem na ochraně společnosti někdy i nutné), aby byl tento styk určitým způsobem modifikován, respektive omezen (např. podmínění samostatných vycházek žádoucím chováním).

Nejlepší zájem dítěte je také jedním z klíčových konceptů v Úmluvě o právech dítěte. Ustanovení čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte obecně zakotvuje, že se má jednat o přední hledisko při jakékoli činnosti týkající se dětí. V doktríně se však objevují názory, že existují články, v nichž je koncept nejlepšího zájmu dítěte ještě více posílen oproti čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.²¹⁷ Jedná se o např. o čl. 9 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, který dopadá pouze na děti s nařízenou ústavní výchovou.²¹⁸ Takové rozlišování dává rozumný smysl v případech nařizování ústavní a ukládání ochranné výchovy. Pro děti s uloženou ochrannou výchovou platí, že podle obecného čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte je nejlepší zájem dítěte jen předním hlediskem.

Pro právo dítěte s uloženou ochrannou výchovou je důležitý i čl. 37 písm. c) Úmluvy o právech dítěte, dle kterého s výjimkou závažných okolností musí mít dítě právo udržovat písemný a přímý styk se svou rodinou. I z Úmluvy o právech dítěte

tedy vyplývá, že právo na styk nemá u dítěte s nařízenou ústavní výchovou a u dítěte s uloženou ochrannou výchovou stejný rozsah.

Závěry vyplývající z Úmluvy o právech dítěte a z čl. 8 Úmluvy jsou totožné, tedy že u dítěte s nařízenou ústavní výchovou lze omezit právo na styk, bude-li to v jeho nejlepším zájmu. U dítěte s uloženou ochrannou výchovou může být právo na styk omezeno i na základě jiných závažných okolností.

Z tohoto důvodu lze kriticky hodnotit § 26 odst. 1 odst. c) zák. o ústav. a ochranné výchově, kdy mezi právo osob odpovědných za výchovu patří právo na udržování kontaktu s dítětem, nebrání-li tomu závažné okolnosti ohrožující dítě. Lze mít pochybnosti o vhodnosti sousloví „závažné okolnosti ohrožující dítě“ uvedeném v § 26 odst. 1 písm. c) zák. o ústav. a ochranné výchově, neboť z analýzy čl. 8 Úmluvy i čl. 37 písm. c) Úmluvy o právech dítěte vyplývá, že u dětí s uloženou ochrannou výchovou může být styk omezen i na základě jiných závažných okolností, nejen těm, které ohrožují dítě (např. v zájmu ochrany společnosti). Omezení práva na styk je třeba vykládat v souladu s prameny mezinárodního práva.

Umístěním dítěte do zařízení dochází k faktickému omezení práv a povinností vyplývajících z rodičovské odpovědnosti. Jedná se o intervenci státu, která sice nemění právní postavení subjektů, fakticky však k omezení dochází.²¹⁹

Kromě toho může soud za splnění zákonných podmínek rozhodnout navíc o omezení rodičovské odpovědnosti či jejího výkonu dle § 870 obč. zák., jejím pozastavení dle § 869 obč. zák., či dokonce zbavení dle § 871 obč. zák. Každé z těchto rozhodnutí má jiný vliv na právo na styk. U pozastavení rodičovské odpovědnosti dle § 869 obč. zák. zpravidla není třeba o úpravě styku samostatně uvažovat, protože se jedná o objektivní překážky ve výkonu práv a povinností. U omezení rodičovské odpovědnosti či jejího výkonu dle § 870 obč. zák. ve spojení s § 872 obč. zák. platí, že soud vždy posuzuje, zda je vzhledem k zájmu dítěte nutné omezit právo rodiče osobně se stýkat s dítětem. V případě zbavení rodiče rodičovské odpovědnosti podle § 871 obč. zák. zůstává dle § 872 obč. zák. rodiči právo osobně se stýkat s dítětem, jen pokud soud rozhodne o zachování tohoto práva s přihlédnutím k zájmu dítěte.

V rámci ústavní výchovy se také objevuje problém nedostatečného styku sourozenců, pokud žijí v jiných zařízeních. Jedná se však o problém praktický, nikoliv právní, neboť právní úprava na to reaguje v § 971 odst. 4 obč. zák. a § 20 odst. 1 písm. d) zák. o ústav. a ochranné výchově.

Participační práva dítěte lze spatřovat v kontextu této monografie minimálně ve dvou zásadních rovinách, a to při samotném nařizování ústavní či ukládání ochranné výchovy a také v kontextu práva na styk, např. při vedení správního řízení o žádosti o pobyt dítěte mimo zařízení.

²⁰⁹ Novák. *Výjádření Kanceláře veřejného ochránce práv k úpravě styku rodičů s dítětem*, s. 189.

²¹⁰ *Moretti a Benedetti proti Itálii*, rozsudek ESLP, 27. 4. 2012, č. stížnosti 16318/07, *Kopf a Liberda proti Rakousku*, rozsudek ESLP, 17. 1. 2012, č. stížnosti 1598/06, či *Jírová a ostatní proti České republice*, rozsudek ESLP, 13. 4. 2023, č. stížnosti 66015/17.

²¹¹ Kratochvíl. *Právo na respektování soukromého a rodinného života (čl. 8 EÚLP)*, s. 873.

²¹² Kratochvíl. *Právo na respektování soukromého a rodinného života (čl. 8 EÚLP)*, s. 869.

²¹³ *Niemietz proti Německu*, rozsudek ESLP, 16. 12. 1992, č. stížnosti 13710/88.

²¹⁴ *Strand Lobben a ostatní proti Norsku*, rozsudek ESLP, 10. 9. 2019, č. stížnosti 37283/13.

²¹⁵ *Pojatina proti Chorvatsku*, rozsudek ESLP, 4. 10. 2018, č. stížnosti 18568/12.

²¹⁶ *Havelka proti České republice*, rozsudek ESLP, 21. 6. 2007, č. stížnosti 23499/06.

²¹⁷ Ruggiero. *Article 3: The Best interests of the Child*, s. 26.

²¹⁸ Whalen. *Article 9: The Right Not to Be Separated from Parents*, s. 127.

²¹⁹ Hrušáková. *Dítě, rodina, stát*, s. 109.

3 INSTITUCIONÁLNÍ VÝCHOVA

Dítě je nedílnou součástí své rodiny. V životě dítěte však mohou nastat různorodé situace, v jejichž důsledku nebude moci krátkodobě, či dlouhodobě, případně vůbec žít se svou rodinou.

Nadřazeným pojmem pro ústavní a ochrannou výchovu je institucionální výchova. Institucionální výchova²²⁰ je výchova v oficiální společenské instituci speciálně zřízené k výchovným účelům. Na rozdíl od rodinné péče se z povahy věci neodehrává v rodinné domácnosti (ať už původní nebo náhradní rodiny).

Český právní řád odlišuje ústavní a ochrannou výchovu. Jedná se o odlišné instituty, které se užijí v důsledku zcela jiných životních situací a jejichž vznik se řídí odlišnými zákonnými úpravami, nehledě na to, že jsou v praxi i doktríně nezřídka nevhodně směřovány.

3.1 Ústavní výchova

Základním prvkem práva na ochranu rodinného života je soužití rodičů a dětí, v jehož rámci se uskutečňuje péče o děti a jejich výchova rodiči, na což mají děti i rodiče právo dle čl. 32 odst. 4 Listiny²²¹, ale také s ohledem na úpravu pramenů mezinárodního práva. Jakékoliv opatření státu spočívající v rozdělení rodiny, respektive soužití rodičů a dětí, představuje zásah do práva na ochranu rodinného života. Aby byl tento zásah oprávněný, musí být činěn na základě zákona, být opodstatněný a přiměřený sledovanému legitimnímu cíli.²²²

Co se týče účelu, je ústavní výchova totožná s institutem náhradní rodinné péče (svěření do péče jiné fyzické osoby, pěstounské péče, péče poručníka atd.). Liší se však tím, že v tomto případě o dítě nepečuje fyzická osoba, ale zařízení (respektive fyzické osoby prostřednictvím jejich pracovního vztahu se zařízením). Ústavní výchovu nelze pojímat jako druh sankce.²²³

²²⁰ Tento pojem používá i MŠMT na svých internetových stránkách. Viz Institucionální výchova [online]. MŠMT [cit. 1. 5. 2023]. <https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/institucionalni-vychova>

²²¹ Nález ústavního soudu ze dne 10. 10. 2007, sp. zn. II. ÚS 838/07, nález Ústavního soudu ze dne 13. 7. 2011, sp. zn. III. ÚS 3363/10.

²²² Nález Ústavního soudu ze dne 29. 11. 2022, sp. zn. IV. ÚS 412/22.

²²³ *Důvodová zpráva k zákonu č. 220/2021 Sb. kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky,*

Při zvažování ústavní výchovy je podstatné, zda rodiče nebo pečující osoby mají o tuto péči zájem, plní své povinnosti vůči dítěti a péče dítě nijak neohrožuje ani nepoškozuje.²²⁴ Vzhledem k radikálnosti a závažnosti zásahu do rodiny je možné ústavní výchovu nařídit pouze v nejdůležitějších případech, které jsou v souladu s nejlepším zájmem dítěte.²²⁵

I přes veškeré snahy vyřešit situaci dítěte jinak však určité procento dětí v zařízení zůstane. Je proto třeba hledat způsoby, jak ústavní péči zlepšit²²⁶ a jak dětem garantovat jejich práva.²²⁷

3.1.1 Důvody vedoucí k nařízení ústavní výchovy

Ústavní výchova představuje jinou formu péče o dítě než v rodině, kterou upravuje § 971 až 975 obč. zák. Může ji jako nezbytné opatření nařídit obecný soud příslušný k řízení ve věcech péče o nezletilé²²⁸, pokud jsou podle § 971 odst. 1 obč. zák. výchova dítěte nebo jeho tělesný, rozumový či duševní stav, anebo jeho řádný vývoj vážně ohroženy nebo narušeny do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte, anebo jsou-li tu vážné důvody, pro které rodiče dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečit.

Existují tři důvody, pro které se ústavní výchova nařizuje.

Prvním je ohrožení výchovy nebo vývoje dítěte natolik, že je to v rozporu se zájmem dítěte. Ohrožení musí dosáhnout intenzity, která je pro dítě sociálně-patologická (např. rodiče dítěti tolerují užívání návykových látek, záškoláctví, rodiče zanedbávají zdravotní péči o dítě, nedostatečně dítě vyživují atd.). Cílem nařízení ústavní výchovy je preventivní zásah, aby další jednání rodiče (či samotného dítěte) nenapravitelně nenarušilo další výchovu dítěte.²²⁹

Druhým důvodem není ohrožení, ale již narušení výchovy nebo vývoje dítěte natolik, že je v rozporu se zájmem dítěte, aby v rodině zůstalo. Typicky se jedná

o případy vážného zanedbávání²³⁰, týrání či zneužívání a ústavní výchova zde plní nápravnou funkci.²³¹

Třetím důvodem pro nařízení ústavní výchovy je nemožnost zabezpečit výchovu ze strany rodičů. Pod tento důvod lze zařadit např. nemožnost pečovat osobně o dítě z důvodu nemoci, smrti, či např. výkonu trestu odnětí svobody. Ústavní výchova zde plní výchovnou funkci.²³²

Za ohrožení nebo narušení výchovy nebo vývoje dítěte však nelze dle § 971 odst. 3 obč. zák. bez dalšího považovat sociální poměry rodičů (zejména nevhodné nebo nedostatečné bytové a majetkové podmínky). Jedná se o ustanovení, které navazuje na závěry judikatury učiněné již za předchozí právní úpravy.²³³ Jiná situace však je, když je chudoba zaviněným důsledkem špatného hospodaření rodičů např. z důvodu hraní hazardních her, závislosti a odmítání či nezájmu situaci řešit za pomoci příslušných orgánů.²³⁴ Konstatování nevhodných bytových podmínek může stát vedle dalších relevantních důvodů (např. vedle záškoláctví dítěte²³⁵, trestné činnosti rodiče vůči dětem, či dalších důvodů spočívajících v zanedbávání výchovy a zdravého vývoje dítěte²³⁶).

Z analýzy učiněné veřejným ochráncem práv vyplývá, že ve většině analyzovaných rozhodnutí byly nedostatečné sociální poměry jedním z důvodů pro nařízení ústavní výchovy (což je v případě dalších relevantních důvodů v pořádku). V několika případech však soud chybně nařídil ústavní výchovu pouze na základě tohoto jediného hlediska.²³⁷

3.1.2 Ústavní výchova ve vztahu k věku

Možnost nařízení ústavní výchovy zatím není vázána na věk dítěte. Stávající právní úprava umožňuje její nařízení všem dětem. Zákonem č. 363/2021 Sb., kterým se mění zák. o SPOD a další související zákony, má mimo jiné od 1. 1. 2025 nabýt

ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. K bodům 7 až 9 a 25 (§ 23, § 87) [online].

²²⁴ Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 8. 12. 2010, sp. zn. Cpjn 202/2010.

²²⁵ Scozzari a Giunta proti Itálii, rozsudek ESLP, 13. 7. 2000, č. stížnosti 39221/98 a 41963/98.

²²⁶ Matějček, Z. *Výbor z díla*. Praha: Karolinum, 2005, s. 177.

²²⁷ Minimálně od r. 1990 se standard práv dětí zlepšil. Posun lze spatřovat ve vnímání dítěte jako subjektu, nikoliv objektu, a také v tom, že existuje řada kontrolních mechanismů, které práva dítěte v zařízeních kontrolují, zejm. dozoroví státní zástupci, veřejný ochránce práv, OSPOD, ČŠI a zřizovatelé zařízení. Viz Kohoutová, J. *Stručný vývoj ústavní výchovy od roku 1990 do dneška*. In: Dvořák, J., Radvanová, S. (eds.). *Náhradní výchova dětí – možnosti a meze*. Praha: Nakladatelství Eva Rozkotová, 2008, s. 57.

²²⁸ Žatecká, Hrušáková. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*, s. 67.

²²⁹ Westphalová. § 971. *Ústavní výchova a péče v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc*, s. 1164.

²³⁰ Právě zanedbávání výchovy bývá nejčastějším důvodem pro nařízení ústavní výchovy. Více viz Zpráva o stavu péče o ohrožené děti v ČR v roce 2023. Prevence ohrožení dítěte stále Achillovou patou [online]. *8000důvodů*. [cit. 1. 7. 2024]. https://www.edu.cz/wp-content/uploads/2023/06/Zprava_pecce_ohrozene_deti_2023.pdf či Pěkník, V. *Statistika jako řeč čísel, nebo spíše matení smyslů? Právo a rodina*. 2024, roč. 26, č. 5, s. 18.

²³¹ Westphalová. § 971. *Ústavní výchova a péče v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc*, s. 1164.

²³² *Ibidem*.

²³³ Nález Ústavního soudu ze dne 6. 9. 2011, sp. zn. II. ÚS 2546/10.

²³⁴ Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 8. 12. 2010, sp. zn. Cpjn 202/2010.

²³⁵ Rozsudek Okresního soudu v Nymburce ze dne 6. 1. 2009, sp. zn. 13 P 115/2007.

²³⁶ Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 8. 12. 2010, sp. zn. Cpjn 202/2010.

²³⁷ *Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy. Zpráva z návštěv zařízení 2022, č. 33/2021/NZ*, s. 73 [online].

účinnosti zákaz umístování dětí mladších 4 let do ústavních zařízení (s výjimkou sourozeneckých skupin).^{238, 239} Možnost nařízení ústavní výchovy tak bude omezena spodní hranicí.

Navíc může dojít k prodloužení ústavní výchovy do 19 let dle § 974 obč. zák. Od prodloužení ústavní výchovy je třeba rozlišovat situaci podle § 2 odst. 6 zák. o ústav. a ochranné výchově, kdy zařízení může na základě žádosti (podané nejpozději do 1 roku od ukončení ústavní výchovy) poskytovat plné přímé zaopatření zletilé nezaopatřené osobě po ukončení výkonu ústavní výchovy, pokud se připravuje na budoucí povolání, nejdéle však do věku 26 let. Smlouva uzavřená mezi zařízením a mladým dospělým se nazývá zaopatřovací smlouva, konkrétně častěji smlouva o dobrovolném pobytu.²⁴⁰

3.1.3 Předchozí výchovná opatření

Podle § 971 odst. 1 obč. zák. nařídí soud ústavní výchovu zejména tehdy, kdy dříve učiněná opatření nevedla k nápravě. Zkoumají se tedy výchovná opatření, která předcházela rozhodnutí o nařízení ústavní výchovy. Za tato výchovná opatření jsou považována zejména opatření dle § 925 odst. 1 obč. zák., tedy napomenutí, stanovení dohledu a omezení spočívající zejména v zákazu určité činnosti, ale i další opatření podle § 13 a 13a zák. o SPOD.

Komentářová literatura se rozchází v tom, zda je možné nařídít ústavní výchovu, aniž by jí muselo předcházet jiné výchovné opatření.

Část doktríny považuje § 971 odst. 1 obč. zák. za zpřísnění oproti dříve platné právní úpravě v § 46 odst. 1 zák. o rodině, neboť stávající úprava výslovně nepřipouští výjimku dříve uvedenou v § 46 odst. 1 zák. o rodině, tedy že předchozí výchovná opatření nejsou nutná, jestliže je to v zájmu nezletilého nutné.²⁴¹

Jiní autoři naopak uznávají nařízení ústavní výchovy i bez předchozích výchovných opatření, a to v krajních (výjimečných) případech, což odvozují z dikce „*učiní tak zejména tehdy, když dříve učiněná opatření nevedla k nápravě*“.²⁴²

²³⁸ Dne 31. 5. 2024 Poslanecká sněmovna navíc ve 3. čtení schválila návrh zákona, kterým se mění zák. o SPOD tak, že od 1. 1. 2028 nebude možné umístovat do ústavní výchovy děti do 7 let věku. Následně návrh projednal senát, který jej dne 10. 7. 2024 schválil a dne 23. 7. 2024 byl zákon podepsán prezidentem. Do sbírky zákonů byl zákon odeslán k publikaci dne 25. 7. 2024. Viz Sněmovní tisk č. 573 [online]. *Poslanecká sněmovna*. [cit. 1. 6. 2024]. <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=9&CT=573&CT1=0>.

²³⁹ Křístek, A. Umístování dětí předškolního věku do ústavní formy cizí péče ve světle vývoje právní úpravy posledních let. *Právo a rodina*. 2024, roč. 26, č. 4, s. 28.

²⁴⁰ Více viz Prodloužení ústavní a ochranné výchovy po dosažení zletilosti

²⁴¹ Enochová, D. § 971. Ústavní výchova. In: Petrov, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2019 (citována je aktualizace z r. 2023 dostupná pouze v systému Beck-online), s. 1007.

²⁴² Westphalová. § 971. Ústavní výchova a péče v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, s. 1164.

Druhý názor lze považovat za správný, a to nejen z gramatického výkladu pojmu „zejména“, ale také z účelu tohoto ustanovení, kterým je mimo jiné promptně reagovat na krizové situace, kdy by bylo zcela v rozporu s nejlepším zájmem dítěte, aby soudy neměly za žádných okolností možnost nařídít ústavní výchovu bez existence předchozích výchovných opatření. Jedná se o krizovou situaci, na kterou se z různých důvodů nemuselo přijít včas^{243,244} a k jejímuž řešení musí mít právní řád nástroje. V opačném případě by bylo prakticky nemožné řešit výjimečně složité případy. Je však třeba mít na paměti, že nařízení ústavní výchovy představuje vygradování zásahů státních orgánů do vztahu rodičů s dětmi.²⁴⁵

Byť je znění § 971 odst. 1 obč. zák. a § 46 odst. 1 zák. o rodině odlišné, obsahově se nejedná o posun ke zpřísnění podmínek. Ustanovení § 46 odst. 1 zák. o rodině připouštělo, bylo-li to v zájmu dítěte, nařízení ústavní výchovy bez toho, aby předcházela jiná výchovná opatření.²⁴⁶ Jednalo se však spíše o výjimky.

Již dřívější judikatura před postupem podle § 46 odst. 1 zák. o rodině považovala za nezbytné zjištění, že jiná výchovná opatření nevedla k nápravě.²⁴⁷ Pouze ve výjimečných případech nemusela jiná výchovná opatření předcházet.²⁴⁸ Soud však musel tento postup vysvětlit v odůvodnění.²⁴⁹ Tyto závěry jsou stále využitelné i při stávající právní úpravě. Pokud se nařizuje ústavní výchova bez předchozích opatření, platí, že je třeba tento postup v rozhodnutí velmi důsledně odůvodnit.

V praxi dochází k nařízení ústavní výchovy bez předchozích opatření cca v 11, 6 % případů²⁵⁰, přičemž veřejný ochránce práv se k tomuto zjištění nijak negativně nevyjádřil, což může být dalším argumentem pro závěr, že i nyní je možné (ve

²⁴³ Česká republika momentálně čelí personálním nedostatkům sociálních pracovníků na OSPOD, kteří mají často na starost cca 120-160 rodin, což je až dvojnásobek doporučeného limitu, který činí dle kritéria 8d Standardů kvality sociálně právní ochrany dětí 80 rodin. Viz Manuál implementace Standardů kvality sociálně právní ochrany pro orgány sociálně-právní ochrany [online]. *MPSV*. [cit. 1. 6. 2024]. <https://kr-stredocesky.cz/documents/20688/140729/Manu%C3%A1l+implementace+Standard%C5%AF+kvality+v%C3%BDkonu+SPO+%28MPSV%29.pdf/03f00905-3eb6-4dc3-ba4b-257c0a979ef4?t=1406727014516> a Sociálních pracovníků je nedostatek. Někteří pracují až s dvojnásobným počtem ohrožených dětí, upozorňuje právnička z kanceláře ombudsmana [online]. *Radiožurnál*. [cit. 17. 6. 2024]. <https://radiozurnal.rozhlas.cz/socialnich-pracovniku-je-nedostatek-nekteri-pracuji-az-s-dvojnaso-bnym-poctem-8889360>.

²⁴⁴ Samotné sociální pracovníce uvádí, že záleží na tom, zda rodiče jejich pomoc vyhledají, jinak se na takovou rodinu vůbec nemusí přijít. Více viz Mazánková, M. *Praxe OSPOD po zjištění neplnění rodičovské odpovědnosti*. 2017, bakalářská práce, Univerzita Hradec Králové, Ústav sociální práce, s. 43.

²⁴⁵ Westphalová. § 971. Ústavní výchova a péče v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, s. 1164.

²⁴⁶ Enochová. § 971. Ústavní výchova, s. 1007.

²⁴⁷ Rozsudek Okresního soudu v Nymburce ze dne 6. 1. 2009, sp. zn. 13 P 115/2007.

²⁴⁸ Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 8. 12. 2010, sp. zn. Cpjn 202/2010.

²⁴⁹ Odůvodnění s nedostatečným vysvětlením, proč jiné výchovné opatření nemusí předcházet, lze nalézt v rozsudku Okresního soudu v Mostě ze dne 19. 2. 2009, sp. zn. 19 P 153/2008, či Okresního soudu v Kladně ze dne 30. 3. 2006, sp. zn. 9 Nc 951/2005.

²⁵⁰ *Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy. Zpráva z návštěv zařízení 2022, č. 33/2021/NZ*, s. 75 [online].

výjimečných, zejména krizových případech) nařídit ústavní výchovu bez předchozích opatření.

3.1.4 Ústavní výchova jako prostředek *ultima ratio*

Vůči rodičům je dítě ve fakticky slabším postavení. Pokud rodiče nemohou, nechtějí, či nedokáží vykonávat práva a povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti v zájmu dítěte, musí stát v zájmu blaha dítěte zasáhnout.²⁵¹ Může tak učinit v různé intenzitě. Přednost mají ta opatření, která zabezpečí příznivý vývoj dítěte v jeho rodinném prostředí, a když to není možné, tak v náhradním rodinném prostředí.²⁵² Teprve poslední možností je pak nařízení ústavní výchovy.²⁵³ Soud totiž musí dle § 971 odst. 1 obč. zák. *in fine* vždy zvážit, zda nelze dát přednost svěřeni dítěte do péče fyzické osoby.

Soud by tedy měl nařídit ústavní výchovu až tehdy, když není k dispozici vhodná osoba, do jejíž péče by dítě mohlo být svěřeno.²⁵⁴ Jedná se o krajní řešení²⁵⁵ pro případ, kdy původní rodina buď vůbec neexistuje, či selhala při plnění svých funkcí a nelze zabezpečit vhodné rodinné prostředí (ať už v širším rodinném kruhu dítěte, či mimo něj).²⁵⁶

3.1.5 Dočasnost ústavní výchovy a sanace rodiny

Ústavní výchova by také zásadně měla představovat opatření dočasné, které bude ukončeno, jakmile to okolnosti dovolí.²⁵⁷ Po nevyhnutelném odnětí dítěte z péče rodičů je totiž zásadní, aby bylo vyvinuto veškeré úsilí k tomu, aby došlo k sanaci rodiny.²⁵⁸

Sanace rodiny je jedním z pozitivních závazků státu, který z práva na ochranu rodinného života v případě odejmutí dítěte z péče vyplývá²⁵⁹, protože orgány veřejné

moci by měly přijímat vhodná opatření za účelem sloučení rodiče s dítětem.²⁶⁰ Snaha o sanaci rodiny je důležitá pro samotnou identitu dítěte, které má právo znát své rodiče a mít s nimi vazbu, i když rodiče nejsou schopni o něj pečovat, i ve vazbě na návrat dítěte do rodiny.

Jakmile pominou důvody pro nařízení ústavní výchovy, podle § 972 odst. 2 obč. zák. ji soud neprodleně zruší. Pokud to okolnosti dovolují, je žádoucí, aby se děti vracely do původní rodiny. Předpokladem pro možný návrat je však mimo jiné i to, že se posílí (či nezpřetrhají) vztahy mezi dětmi a rodiči. Tyto vazby se tvoří, udržují a posilují mimo jiné právě stykem dítěte a rodičů.

3.2 Ochranná výchova

Ochranná výchova je institutem práva trestního.²⁶¹ Jedná se o jedno z ochranných opatření, jehož prostřednictvím se naplňuje účel z. s. m. Je jedním z možných právních následků za spáchání činu jinak trestného či provinění.²⁶²

Účelem všech ochranných opatření je podle § 21 odst. 1 z. s. m. kladně ovlivnit duševní, mravní a sociální vývoj dítěte a chránit společnost. Kromě § 21 odst. 1 z. s. m. se na ochranná opatření vztahuje i obecný účel dle § 9 odst. 1 z. s. m., tedy především vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj dítěte se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, k jeho osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí, z něhož pochází, a dále pak i ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páchaní provinění či činů jinak trestných. Vedle akcentu na výchovné působení na dítě má ochranná výchova svůj význam i z hlediska ochrany společnosti.²⁶³

Výkonem ochranné výchovy, upuštěním od výkonu ochranné výchovy, propuštěním z ochranné výchovy, podmíněným umístěním mimo zařízení a prodloužením ochranné výchovy se zabývají § 82 až 87 z. s. m.

²⁵¹ Králíčková. *Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva*, s. 73.

²⁵² Šabatová. *Rodina a dítě II. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv č. 16*, s. 30.

²⁵³ Šínová, R., Nováková, M. Náhradní rodinná péče v mezinárodním kontextu. In: Šínová, R., Kapitán, Z. a kol. *Rodina v mezinárodních souvislostech*. Praha: Leges, 2019, s. 262.

²⁵⁴ *Ibidem*, s. 14.

²⁵⁵ Některé učebnice (zejména zahraniční) označují ústavní výchovu jako nejnevhodnější řešení viz Pavelková, B. Náhradná starostlivosť o dieťa. In: Cirák, J. a kol. *Rodinné právo*. Šamorín: Heuréka, 2008, s. 131.

²⁵⁶ Hrušáková, M. Ústavní výchova. In: Hendrych, D. a kol. *Právní slovník*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1189.

²⁵⁷ Usnesení Ústavního soudu ze dne 2. 6. 2021, sp. zn. II. ÚS 545/21.

²⁵⁸ Motejl, O. a kol. *Rodina a dítě. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv č. 2*. Praha: Wolters Kluwer, 2007, s. 67.

²⁵⁹ *Kutzner proti Německu*, rozsudek ESLP, 26. 2. 2002, č. stížnosti 46544/99, *Nazarenko proti Rusku*, rozsudek ESLP, 16. 7. 2015, č. stížnosti 39438/13, nebo také nález Ústavního soudu ze dne 10. 10. 2007, sp. zn. II. ÚS 838/07.

²⁶⁰ Westphalová, L. § 888. Právo dítěte stýkat se s rodičem, právo dítěte stýkat se s dítětem. In: Králíčková, Z. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 851.

²⁶¹ Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 26. 6. 2003, sp. zn. 26 Co 124/2003.

²⁶² Šámal. § 22. *Ochranná výchova*, s. 236.

²⁶³ Důvodová zpráva k zákonu č. 220/2021 Sb. kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. K bodům 7 až 9 a 25 (§ 23, § 87) [online]. *Beck online* [cit. 27. 7. 2024]. <https://app.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz5f6mrqiyv6mrsbgpwi6q&rowIndex=0>

3.2.1 Důvody vedoucí k uložení ochranné výchovy

Předpokladem pro uložení ochranné výchovy je spáchání provinění nebo činu jinak trestného. Aby mohla být uložena ochranná výchova, musí být splněny podmínky § 22 odst. 1 z. s. m., tedy o výchovu není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit ve vlastní rodině nebo v rodině, v níž žije, dosavadní výchova byla zanedbána, nebo prostředí neposkytuje záruku náležité výchovy. Zároveň však může být uložena jen tehdy, pokud nepostačuje uložení výchovných opatření.

3.2.2 Ochranná výchova ve vztahu k věku

Základním ustanovením je § 22 odst. 1 z. s. m., jenž uvádí, že ochranná výchova může být uložena za výše uvedených podmínek mladistvému jakožto trestně odpovědné osobě ve věku od 15 do 18 let. Z jiných ustanovení zákona je však zřejmé, že může být uložena i mladším dětem.

Podle § 93 odst. 1 z. s. m. může být ochranná výchova fakultativně uložena vedle jiných opatření i dítěti mladšímu 15 let, které se dopustilo činu jinak trestného, pokud je to nezbytně nutné k zajištění jeho řádné výchovy. Úprava fakultativní ochranné výchovy neobsahuje žádnou věkovou hranici, proto je možné ji uložit i dítěti mladšímu 12 let.²⁶⁴

Dle § 93 odst. 2 z. s. m. může soud pro mládež uložit dítěti mladšímu patnácti let, odůvodňuje-li to povaha spáchaného činu jinak trestného, je-li to nezbytně nutné k zajištění jeho řádné výchovy a nepostačuje-li uložení mírnějšího opatření. Soud pro mládež zpravidla uloží ochrannou výchovu dítěti mladšímu patnácti let, které spáchalo čin, za nějž trestní zákoník dovoluje uložení výjimečného trestu (tj. trestu odnětí svobody na doživotí, či v délce nad 20 do 30 let), a které v době spáchání činu dovršilo dvanáctý rok svého věku.

K datu 1. 7. 2024 došlo k novele zákona o soudnictví ve věcech mládeže.²⁶⁵ Ustanovení § 93 odst. 2 z. s. m. před touto novelou uvádělo pouze tzv. obligatorní ochrannou výchovu. Po srovnání znění obou paragrafů však nedošlo pouze ke vložení původního § 93 odst. 3 z. s. m, ve znění do 30. 6. 2024, do § 93 odst. 2 z. s. m. Další změna se týká původní části věnované obligatorní ochranné výchově, kdy do věty druhé do § 93 odst. 2 z. s. m. došlo k vložení slova „zpravidla“. Jedná se tedy o změkčení povinnosti uložit obligatorně ochrannou výchovu dítěti, které spáchalo čin, u kterého trestní zákoník dovoluje uložení ochranné výchovy. Důvodová zpráva k tomu uvádí, že praxi se výjimečně objevují případy, kdy se obligatorní uložení

²⁶⁴ Hrušáková, M., Sotolář, A. § 93. Opatření. In: Šámal, P. a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 763.

²⁶⁵ Kaiserová, V. Novinky v odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a v soudnictví ve věcech mládeže. *Právo a rodina*, 2024, roč. 26, č. 1, s. 19.

ochranné výchovy jeví jako nepřiměřené a jako dostačující jsou jiná výchovná opatření.²⁶⁶

U dětí mladších 15 let platí, že se jedná o nejpřísnější opatření, které je možné jim uložit.²⁶⁷

Specifikem ochranných opatření tedy je, že mohou být ukládána i osobám trestně neodpovědným (ať už z důvodu věku, či pro nepřičetnost).²⁶⁸ Mohou být ukládána samostatně, ale i vedle trestních či případně výchovných opatření.²⁶⁹

Uvedené je jedním z rozdílů mezi ochrannou a ústavní výchovou. Ústavní výchovu nemůže nařídit soud pro mládež²⁷⁰, zjistí-li však, že jsou dány důvody pro nařízení ústavní výchovy, má podle § 15 odst. 6 z. s. m. povinnost dát obecnému soudu podnět k zahájení řízení.

3.2.3 Ochranná výchova jako *ultima ratio*

Historicky existovalo krátké období, kdy § 22 odst. 1 z. s. m. zněl odlišně. Od účinnosti zákona o soudnictví ve věcech mládeže, tedy ode dne 1. 1. 2004 do 30. 11. 2005, kdy se zákonem č. 383/2005 Sb. změnil § 22 z. s. m., zde bylo místo dovětky „a nepostačuje uložení výchovných opatření“ dříve uvedené „a nepostačuje uložení ústavní výchovy podle zákona o rodině“ (tedy ústavní výchova).

Potřebu této změny velmi dobře vysvětlila důvodová zpráva. Dosavadní úpravu označila za nevhodně formulovanou a navozující chybný dojem, že oba typy institucionální výchovy lze považovat za určitý druh sankce a liší se jen mírou omezujících prvků při jejich výkonech. Cílem změny zákona bylo oddělit ochrannou a ústavní výchovu zcela od sebe (což se však ne vždy, bohužel, v praxi a doktríně dostatečně projevilo).²⁷¹

Komentář uvádí, že odebrání dítěte z rodiny a jeho umístění do zařízení pro výkon ochranné výchovy je vždy krajním řešením, a pokud to jde, je na místě dát přednost jinému mírnějšímu opatření podle § 15 až 20 z. s. m., nebo ústavní výchově.²⁷²

²⁶⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 165/2024 Sb. kterým se mění zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. K bodům 24 až 31 [§ 93 odst. 1 až (dnešní) 4, 8, 10 a 11] [online]. Beck online [cit. 27. 8. 2024]. <https://app-beck-online-cz.ezproxy.muni.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz5f6mrqgi2f6mjwgvpi6q&rowIndex=0>

²⁶⁷ Žatecká, Hrušáková. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*, s. 251.

²⁶⁸ Šámal. § 22. *Ochranná výchova*, s. 212.

²⁶⁹ Žatecká, Hrušáková. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*, s. 66.

²⁷⁰ Žatecká, Hrušáková. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*, s. 251.

²⁷¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 383/2005 Sb. kterým se mění zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. K části druhé [online]. Beck online [cit. 27. 7. 2024]. <https://app-beck-online-cz.ezproxy.muni.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz5f6mrqga2v6mzygnpwi6q&rowIndex=0>

²⁷² Hrušáková, Sotolář. § 93. *Opatření*, s. 763.

Obdobně se vyjadřuje i další komentář, který uvádí, že k ochranné výchově lze přistoupit poté, co nestačí nařízení ústavní výchovy jakožto méně drastického opatření. Panuje mezi nimi vztah subsidiarity.²⁷³

Je nepochybné a lze naprosto souhlasit s tím, že ochranná výchova je subsidiární k uložení výchovných opatření, která jsou méně invazivní k osobní svobodě.²⁷⁴ Ochrannou výchovu lze uložit, pokud nepostačuje uložení jiných výchovných opatření a zároveň je splněna některá z podmínek písm. a) až c) v § 22 odst. 1 z. s. m.²⁷⁵

Nelze však zcela souhlasit s tím, jak je pojmán vztah ústavní a ochranné výchovy, neboť daným úvahám chybí podrobnější vysvětlení. Dle komentářové literatury by se mohlo zdát, že ústavní výchova je jakýsi „předstupeň“ ochranné výchovy, která se užívá v méně závažných případech. To je však nesprávné pojetí.

Je třeba důsledně odlišovat ústavní výchovu nařizovanou dle § 971 obč. zák. a ochrannou výchovu jako možný následek protiprávního jednání. Jak již bylo uvedeno výše, kromě naplnění podmínek v § 22 odst. 1 z. s. m., je prvotním předpokladem uložení ochranné výchovy to, že byl spáchán čin jinak trestný či provinění.

Nařízení ústavní výchovy není odvislé od toho, zda došlo k provinění či činu jinak trestnému. Ústavní výchova plní preventivní funkci (výchova ještě narušena nebyla, ale už je ohrožena), či výchovnou funkci (rodiče nemohou o dítě pečovat např. z důvodu nemoci, smrti, výkonu trestu odnětí svobody). Pouze v případě, kdy jsou výchova nebo vývoj dítěte natolik zanedbány, že dítě musí být odebráno, má ústavní výchova funkci nápravnou.

Byť jsou v množině dětí s nařízenou ústavní výchovou, která má nápravnou funkci, i děti „delikventní“, nemělo by být nařízení ústavní výchovy (vynětí dítěte z jeho přirozeného prostředí od jeho rodiny) podle § 971 a. n. obč. zák. využíváno k účelům, jejichž řešení je vyhrazeno jiným právním předpisům, neboť pro tyto případy existují opatření uvedená v z. s. m. Tím však není vyloučeno, aby i „delikventní“ děti mohly mít někdy nařízenou pouze ústavní výchovu.

Může nastat více možných situací.

Za prvé, může se stát, že dítě již nařízenou ústavní výchovu má a následně např. ve věku 17 let spáchá provinění. Aby mohlo dojít k uložení ochranné výchovy, musí být splněny podmínky dle § 22 odst. 1 z. s. m., mimo jiné nesmí postačovat uložení výchovných opatření podle § 15 odst. 2 z. s. m. Ta v určitých případech mohou být dostatečná a ochranná výchova nemusí být dítěti uložena (je tedy v pořádku, že v zařízeních jsou děti, které spáchaly „méně závažná“ provinění či činy jinak trestné, pouze s nařízenou ústavní výchovou). Jindy však dostatečná nejsou. V takovém případě je nutné uložení ochranné výchovy a nepostačuje, že dítě už fakticky žije např. ve výchovném ústavu, kde by stejně v případě uložení ochranné výchovy nadále pobývalo (např. z důvodu, že „více režimové“ zařízení již v České

republiky není). Dítě sice může nadále žít v tomtéž zařízení, podmínky jeho pobytu zde, resp. rozsah jeho práv a povinností, se však bude lišit s ohledem na právní titul, na jehož základě zde dítě je. V rámci ústavní výchovy jsou totiž práva dítěte širší, zatímco ochranná výchova rozsah jeho práv zužuje.

Za druhé je možné, aby soud pro mládež projednal méně závažné provinění a uložil pouze některé z výchovných opatření (neboť i mírnější opatření v tomto případě postačují). Při té příležitosti však zjistil, že ačkoliv dítě ještě nařízenou ústavní výchovu nemá, existují důvody pro její nařízení. Proto v souladu s § 15 odst. 6 z. s. m. dá obecnému soudu podnět k zahájení řízení o nařízení ústavní výchovy.

Důvodem institucionalizace není to, že bylo spácháno provinění či čin jinak trestný. V daném případě to nehraje žádnou roli, neboť k „vyřízení“ provinění či činu jinak trestného došlo uložení jiného opatření. Důvodem pro institucionalizaci dítěte je pouze to, že soud pro mládež zjistil, že jsou naplněny podmínky § 971 obč. zák., proto dal obecnému soudu podnět k zahájení řízení o nařízení ústavní výchovy dle § 15 odst. 6 z. s. m.

Třetí (avšak již problematičtější) situací je, když soud preferuje namísto uložení ochranné výchovy dát podnět obecnému soudu dle § 15 odst. 6 z. s. m. k zahájení řízení o nařízení ústavní výchovy a uložení jiného opatření dle z. s. m., ačkoliv věc by měla být „vyřízena“ v rámci soudu pro mládež.

Soudce může být například přesvědčen, že institucionalizace dítěte je s ohledem na spáchaná provinění či činy jinak trestné sice potřeba, domnívá se však, že k jeho nápravě by mohl stačit „méně přísný režim“ ústavní výchovy, která je co do možnosti uplatňování práv dětí „velkorysejší“. Proto soud v rámci řízení u soudu pro mládež zvolí jiný právní následek než ochrannou výchovu, např. podmíněný trest odnětí svobody, byť takový následek není dostatečný. Proto dá podle § 15 odst. 6 z. s. m. obecnému soudu podnět k zahájení řízení o nařízení ústavní výchovy. Pokud by mělo být předním hlediskem pro nařízení ústavní výchovy zabránit dalšímu páchání protiprávních činů, takový postup není v pořádku.

Takový přístup je nesprávný. Jedná se o projev doktríny paternalistického přístupu k dětem²⁷⁶, kde zákonnost není v popředí zájmu. Místo toho se přikládá váha zájmu na výchově dítěte, či na ochraně dítěte, který odráží spíše představy společnosti o dítěti než potřeby dítěte.²⁷⁷ Ačkoliv doktrína paternalistického přístupu k dětem může budít dojem, že vede ke zlepšení situace dětí, ve skutečnosti je jejím důsledkem jen to, že jsou děti zbaveny práva na předvídatelnost výkonu veřejné moci a aplikaci práva, jakož i obecně svých základních práv a svobod, jelikož jim nejsou garantovány buď žádné, anebo dostatečné záruky před nelegitimními nebo

²⁷³ Žatecká, Hrušáková. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*, s. 67.

²⁷⁴ K tomuto závěru se přiklání i konstantní judikatura, např. již rozhodnutí Krajského soudu v Brně ze dne 16. 2. 1962, sp. zn. 2 To 41/62.

²⁷⁵ Hulmáková. *Trestání delikventní mládeže*, s. 37.

²⁷⁶ Bainham, A. *Children. The modern Law*. Bristol: Jordan Publishing Limited, 2005, s. 108.

²⁷⁷ V zahraničí je uplatňování paternalistického přístupu k dětem považováno za nevhodné, neboť myšlenka, že dítě má právo spíše na péči (ochranu), nikoliv předně na svobodu (zákonný proces), vedla ke svévoli, která často vyústila až v odepření zákonného procesu a odepření záruk, které dospělí pachatelé měli. Viz rozsudek Nejvyššího soudu USA ze dne 15. 5. 1967 ve věci Gault, 387 U.S. 1 (1967), č. 116.

nepřiměřenými zásahy do těchto práv.²⁷⁸ Dítě totiž vidí jako předmět ochrany a péče (objekt), nikoliv jako subjekt práv, což je v rozporu s pojmáním dítěte v Úmluvě o právech dítěte,²⁷⁹ která namísto doktríny paternalistického přístupu k dětem užívá celostní přístup založený na právech dítěte.²⁸⁰ Tento přístup Výbor OSN pro práva dítěte znovu popsal v Obecném komentáři č. 21 z roku 2017, který se sice týkal dětí ulice²⁸¹, jeho závěry ohledně tohoto přístupu jsou však uplatnitelné vůči všem dětem obecně.

Zaměňováním trestněprávních a netrestněprávních institutů se v minulosti zabýval jak ESLP²⁸², tak Ústavní soud.

Ústavní soud v nálezu ze dne 17. 2. 2015, sp. zn. III. ÚS 916/13, řešil případ čtrnáctiletého chlapce, který se ve škole dopustil násilného činu jinak trestného. Bodnul do zad svou učitelku a následně ji několikrát udeřil pěstí. Učitelka utrpěla vážná zranění zahrnující poškození orgánu důležitého pro život. Následně byl chlapec hospitalizován v psychiatrické nemocnici, s čímž rodiče souhlasili. Souhlas poté odvolali s tím, že chlapec bude pobývat doma a psychiatrii bude navštěvovat pouze ambulantně. Na to reagoval OSPOD, který podal návrh na nařízení tzv. rychlého předběžného opatření²⁸³ ohledně pokračování umístění chlapce v psychiatrické nemocnici, které odůvodnil tím, že stále probíhá prověřování činu jinak trestného, probíhá diagnostika chlapce a bez jejího dokončení nelze vyloučit, že by chlapec mohl být nebezpečný sobě i okolí. Ústavní soud se zabýval otázkou, zda lze k dosažení těchto účelů využívat instituty, které mají primárně sloužit k zajištění příznivého vývoje dítěte.

Ustanovení § 38 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejího poskytování (zákon o zdravotních službách), ve znění tehdejších předpisů, umožňovalo pacienta hospitalizovat bez souhlasu (či souhlasu jeho zákonných

zástupců) jen na základě tam uvedených taxativních důvodů, mezi něž nařízení předběžného opatření nepatří.

Ústavní soud rozhodl, že je třeba důsledně respektovat podmínky zákonnosti. K naplnění účelů, pro které bylo předběžné opatření nařízeno, slouží jiné instituty²⁸⁴ s přísnějšími procesními zárukami, které člověka chrání před zásahem do jeho osobní svobody, a tyto nelze obcházet rychlým předběžným opatřením.

Byť se předmětné rozhodnutí týkalo jiných institutů, závěry o tom, že ke splnění určitého účelu je nutné užívat instituty, které jsou k tomuto účelu v právním řádu zakotveny, a které mají přísnější procesní záruky, lze zobecnit.

Obdobně by nemělo být možné nařízení ústavní výchovy namísto uložení ochranné výchovy. Řízení o uložení ochranné výchovy totiž dítěti zajišťuje více procesních garancí před neoprávněným zásahem do osobní svobody, které v řízení o nařízení ústavní výchovy nejsou (např. zastoupení, požadovaná míra dokazování atd.) Takové zaměňování by s ohledem na citované rozhodnutí představovalo neoprávněný zásah do rodinného života a práva dítěte na rodičovskou péči a ochranu a zároveň by znamenalo zbavení osobní svobody v rozporu s čl. 8 odst. 1 a 2 Listiny. Má-li být důvodem institucionalizace primárně zájem na ochraně společnosti před spácháním provinění či činu jinak trestného, nelze uložení ochranné výchovy nahrazovat nařízením ústavní výchovy.

Účelem ústavní výchovy (na rozdíl od ochranné výchovy) není ochrana společnosti, stejně jako tento účel nemají ani jiné formy náhradní péče o děti.

Nepochopení účelu ústavní výchovy je zjevné i ze znění komentářové literatury k § 46 odst. 1 z. s. m., kde je uvedeno, že dosažení účelu vazby lze docílit i jinými prostředky, mimo jiné nařízením ústavní výchovy do výchovného ústavu.²⁸⁵ To je však s ohledem na výše zobecněné závěry uvedené k nálezu Ústavního soudu ze dne 17. 2. 2015, sp. zn. III. ÚS 916/13, zcela nesprávné tvrzení. Nehledě na to, že se jedná o školské zařízení, které z povahy věci nedokáže zajistit například to, aby z něj dítě neuteklo. Útěky ze školských zařízení jsou běžné²⁸⁶, což u vazby představuje zásadní problém, ať už se jedná o vazbu útěkovou, koluzní, či předstížnou.

Důsledné odlišování ústavní a ochranné výchovy je i nyní v praxi problematické.²⁸⁷ Dá se dokonce hovořit o nesystematickém až nahodilém ukládání ochranné výchovy.²⁸⁸ Veřejný ochránce práv ve své souhrnné zprávě popisuje, že rozhodovací praxe soudů je v otázkách ukládání ochranné výchovy velmi nejednotná. Je zcela běžnou praxí, že v jednom zařízení jsou umístěny děti páchající obdobně závažnou

²⁷⁸ Hofschneiderová, O kritice doktríny paternalistického přístupu k dětem v kontextu realizace ústavní výchovy a připravovaných změn v této oblasti.

²⁷⁹ Hofschneiderová, A. Článek 2. Obecný zákaz diskriminace při realizaci práv garantovaných CRC. In: Dušková, Š. a kol. *Úmluva o právech dítěte. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 17. Shodně Prest a kol. *Children Law: an Interdisciplinary Handbook*, s. 129.

²⁸⁰ I. 3. (b) of General comment No. 13 (2011). The right of the child to freedom from all forms of violence [online]. *Committee on the Rights of the Child* [cit. 12. 6. 2024]. https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2FC%2FGC%2F13&Lang=en

²⁸¹ IV. A. 11 of General comment No. 21 (2017) on children in street situations [online]. *Committee on the Rights of the Child* [cit. 12. 6. 2024]. https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2FC%2FGC%2F21&Lang=en

²⁸² ESLP se zabýval případem chlapce, který se dopustil činu jinak trestného, za což byl umístěn do zařízení v rámci občanskoprávního řízení opatřením rodinně právní povahy. Mělo zde dojít k nápravě jeho chování a předním hlediskem pro umístění byla potřeba zabránit dalšímu páchání protiprávních činů. ESLP konstatoval, že důvody umístění do zařízení splývají s důvody pro uložení trestněprávního postihu, proto se mělo postupovat nikoliv umístěním na základě rodinně právních opatření, ale trestněprávních. Viz *Blokhin proti Rusku*, rozsudek ESLP, 23. 3. 2016, č. stížnosti 47152/06.

²⁸³ V době rozhodnutí podle § 76a zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu (dále jen „o. s. ř.“), nyní podle § 452 a násl. zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále jen „z. ř. s.“).

²⁸⁴ V tomto konkrétním případě se jednalo o zdravotnické detence podle § 191a a násl. o. s. ř. ve znění do 31. 12. 2013 (nyní podle § 104a násl. obč. zák. ve spojení s § 66 a násl. z. ř. s.) a vyšetření duševního stavu podle § 116 a 117 TR v souladu s § 93 odst. 4 a § 58 z. s. m.

²⁸⁵ Šámal, P. § 46. Vazba mladistvého. In: Šámal, P. a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 426.

²⁸⁶ Houfková, A. *Útěky dětí ze zařízení realizujících ústavní a ochrannou výchovu*. 2009, diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Husitská teleologická fakulta.

²⁸⁷ Hulmáková. *Trestání delikventní mládeže*, s. 37.

²⁸⁸ Hodnocení systému péče o ohrožené děti, s. 14 [online]. *Ministerstvo vnitra* [cit. 27. 2. 2024]. <https://www.mvcr.cz/soubor/hodnoceni-systemu3-pdf.aspx>

trestnou činnost, avšak každé z nich je v zařízení na základě jiného právního titulu (jedno má nařízenou ústavní výchovu a druhé uloženou ochrannou výchovu), byť účelem institucionalizace je v obou případech zájem na ochraně společnosti. Veřejný ochránce práv vyjadřuje domněnku, že v rozhodovací praxi panuje mylná představa, že zejména pokud již dítě má nařízenou ústavní výchovu a žije v zařízení se striktnějším režimem (typicky ve výchovném ústavu), uložení ochranné výchovy by pro něj nic neměnilo, a proto mu soud raději uloží např. již v řadě několikrátý podmíněný trest odnětí svobody (u dětí starších 15 let).^{289, 290} To se však opakovaně ukazuje jako nedostatečné a zcela se míjející účinkem, neboť děti s nařízenou ústavní výchovou, kterým jsou opakovaně uloženy podmíněné tresty, často páchají provinění zejména při samostatných vycházkách, na které mají nárok (oproti dětem s uloženou ochrannou výchovou, které si je „musí zasloužit“).²⁹¹

Jak bude podrobně vysvětleno v následujících kapitolách, zákon o ústavní a ochranné výchově upravuje jen málo rozdílů ve výkonu obou typů výchov. Pomineme-li materiálně technické odlišnosti (v režimu ochranné výchovy je možné dle § 15 odst. 1 zák. o ústav. a ochranné výchově užívat stavebně technické prostředky k zabránění útěku a za podmínek § 15 odst. 2 téhož zákona také audiovizuální systémy, kdežto v ústavní výchově nikoliv), nejvíce se rozdíly projevují zejména v rozsahu uplatnění práva na styk.

Pro děti (i pro personál) v zařízení je těžko pochopitelné, aby děti, které jsou v zařízení zejména proto, že je třeba ochránit před nimi společnost, měly jiné penzum práv a povinností.²⁹² Nesrozumitelná a netransparentní pravidla navíc mohou vést i k šikaně mezi dětmi – má-li jedno dítě „výhody“ plynoucí z režimu ústavní výchovy, i když ví, že jejich kriminalita dosahuje stejné úrovně, mohou mu děti s uloženou ochrannou výchovou závidět. Z tohoto důvodu také nezřídky dochází k tomu, že nehledě na to, zda mají děti nařízenou ústavní či uloženou ochrannou výchovu, uplatňuje se na ně v zařízení (z hlediska zákona nesprávně) stejný režim a mají totožný rozsah práv a povinností.²⁹³

3.2.4 Nemožnost souběhu ústavní a ochranné výchovy

Dítě nemůže mít současně nařízenou ústavní a uloženou ochrannou výchovu, neboť ochranná výchova je ochranným opatřením dle z. s. m., které zahrnuje i cíl, k němuž

²⁸⁹ Školská zařízení pro výkon ochranné výchovy. Zpráva ze systematických návštěv zástupce veřejného ochránce práv, č. 27/2023/NZ, s. 20 [online]. *Veřejný ochránce práv*. [cit. 30. 8. 2024]. <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/12914>

²⁹⁰ Např. chlapec, který se dopustil 27 loupežných přepadení a 1 mravnostního deliktu, měl pouze nařízenou ústavní výchovu. Viz *Hodnocení systému péče o ohrožené děti*, s. 14 [online].

²⁹¹ Více viz Podmínky pro uskutečnění samostatné vycházky u dětí s uloženou ochrannou výchovou.

²⁹² *Ibidem*.

²⁹³ Např. *Výchovný ústav Ostrava-Hrabůvka, oddělení Frýdek-Místek* (viz zpráva veřejného ochránce práv ze dne 14. 12. 2023, sp. zn. 25/2023/NZ/AF).

má vést ústavní výchova. Ústavní výchova je tak ochrannou výchovou konzumována.²⁹⁴ Účelem, který má navíc ochranná výchova oproti ústavní výchově (které tento účel chybí), je zájem na ochraně společnosti. Má-li tedy být uložena ochranná výchova dítěti, které již má nařízenou ústavní výchovu, má přednost výkon ochranné výchovy a ústavní výchova se ukončí.²⁹⁵

Správnost této argumentace potvrzuje i důvodová zpráva k novelizovanému znění § 23 z. s. m. a zrušenému § 87 z. s. m., které byly novelizovány zákonem č. 220/2021 Sb. Po těchto změnách již není možná přeměna ochranné výchovy na ústavní. Důvodová zpráva tuto změnu odůvodňuje právě rozdílným účelem těchto opatření. Účelem ústavní výchovy je zajistit osobní péči o dítě. Nejedná se o následek za spáchání provinění či činu jinak trestného, jak je tomu u ochranné výchovy. Z těchto důvodů je nutné striktně tyto dva instituty odlišovat a především nezaměňovat. Není pravdou, že oba instituty mohou být uloženy jako určitý druh sankce za spáchané provinění či čin jinak trestný a že se od sebe liší jen mírou omezujících prvků při jejich výkonu.²⁹⁶

Přestože to potvrzuje i Ústavní soud²⁹⁷, v doktríně i v praxi nižších soudů se lze stále setkat se směřováním ústavní a ochranné výchovy a jejich účelů.

3.2.5 Dočasnost ochranné výchovy a sanace rodiny

Ochranná výchova potrvá, dokud to dle § 22 odst. 2 z. s. m. vyžaduje její účel, nejdéle však do dovršení 18. roku věku.²⁹⁸ Na rozdíl od ústavní výchovy se ochrannou výchovou neřeší primárně nedostatky či nevole péče rodičů (či jiných osob), ale jedná se o důsledek spáchání činu jinak trestného či provinění. Pouhé vyřešení

²⁹⁴ Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 26. 6. 2003, sp. zn. 26 Co 124/2003.

²⁹⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 10. 2007, sp. zn. 8 Tdo 1158/2007.

²⁹⁶ *Důvodová zpráva k zákonu č. 220/2021 Sb. kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. K bodům 7 až 9 a 25 (§ 23, § 87) [online].*

²⁹⁷ Z nálezu Ústavního soudu ze dne 9. 4. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 31/96: „Ochranná výchova jako jedno z ochranných opatření (...) je druhem trestněprávní sankce. Naproti tomu ústavní výchova představuje výchovné opatření, které má vytvořit co nejpříznivější podmínky pro výchovu nezletilého dítěte a je především výchovným, nikoliv represivním opatřením. Je také v mnoha případech nařizována tehdy, když se výchovu dítěte nepodařilo zajistit jinou individuální péčí, například i v situaci vyvolané faktickou absencí vhodné osoby, která by mohla výchovu zajistit. Reálně tedy přicházejí v úvahu i situace, kdy nezletilý svým chováním nemusel před nařízením ústavní výchovy sám zavdat příčinu k tomuto opatření, kterým pak soud řeší v zájmu dítěte zajištění jeho řádné výchovy. Ústavní výchovu tedy nelze chápat jako formu sankce nebo povinnosti dítěti uložené (...). Na ústavní výchovu je proto třeba nahlížet jako na krajní případ řešení řádně nezajištěné výchovy dítěte tak, jak to má na mysli Úmluva o právech dítěte.“

²⁹⁸ Šámal. § 22. *Ochranná výchova*, s. 241.

rodinné situace bez naplnění účelu ochranné výchovy tak nemůže být dostatečným důvodem pro její ukončení.

Přesto i u dětí s uloženou ochrannou výchovou je zachování styku klíčové, neboť snaha o sanaci rodiny je důležitá pro samotnou identitu dítěte, které má právo znát své rodiče a právo na vazbu s nimi. U dítěte s ochrannou výchovou by měly být podporovány časté kontakty i se širším okolím (rodinou, přáteli a dalšími osobami) a možnost navštívit domov a svou rodinu²⁹⁹, aby v případě ukončení ochranné výchovy došlo k co možná nejsnazší reintegraci dítěte. Je však třeba připustit, že právo na styk může být s ohledem na odlišný účel u dětí s uloženou ochrannou výchovou svým rozsahem odlišné od práva na styk, které mají mít garantované děti s nařízenou ústavní výchovou.

3.3 Prodloužení ústavní a ochranné výchovy po dosažení zletilosti

Pro ústavní i ochrannou výchovu obecně platí, že končí dosažením zletilosti. V případě ochranné výchovy to stanovuje § 22 odst. 2 z. s. m., v případě ústavní výchovy to výslovně v zákoně uvedeno není, lze to však implicitně vyvodit z § 974 OZ.

Ústavní i ochranná výchova může být prodloužena i po dosažení zletilosti do 19 let věku, což má (může mít) následně dopad také na to, jakým způsobem se k mladému dospělmu³⁰⁰ přistupuje v rámci realizace práva na styk (zejména stran pobytu mimo zařízení a samostatných vycházek).

3.3.1 Prodloužení ústavní výchovy

Ustanovení § 974 obč. zák., které se zabývá prodloužením ústavní výchovy, je velmi problematické. Případná ústavně nekonformní interpretace a aplikace tohoto ustanovení může mít obrovské právní důsledky na život mladého dospělého. Zkoumat výklad § 974 obč. zák. je důležité pro zjištění, jaké účely může legitimně naplňovat prodloužení ústavní výchovy a do jaké míry je oprávněné omezovat práva mladých dospělých (v kontextu této monografie zejm. právo na styk). Přesto se mu většina komentářové literatury věnuje pouze zcela okrajově, aniž by se právními důsledky prodloužení ústavní výchovy zvláště zabývala.

²⁹⁹ Shodně *General comment No. 24 (2019) on children's rights in the child justice system* [online] i *General comment No. 10 (2007) on children's rights in juvenile justice* [online].

³⁰⁰ Byť § 1 odst. 2 zák. o ústav. a ochranné výchově zavádí i pro zletilé osoby do 19 let legislativní zkratku „dítě“, v této práci není z důvodu její nevhodnosti související s problematickou aplikací § 974 obč. zák. užívána. Lidé s prodlouženou ústavní nebo ochrannou výchovou jsou nazýváni „mladí dospělí“.

Kritice jej podrobil A. Křístek, který prodloužení ústavní výchovy považuje v kontextu soukromého práva za zcela ojedinělé, až kuriózní opatření, jež je legislativně i teoreticky naprosto podceněné a jehož právní důsledky jsou výsledkem zcela mylné a zvykové aplikace.³⁰¹

Toto ustanovení považují za problematické také M. Kornel a R. Šínová, kteří uvedli, že i přes výslovné znění § 974 obč. zák. není možné po dosažení zletilosti ústavní výchovu prodloužit, je-li účelem ústavní výchovy péče o dítě, které nemá nikoho, kdo by jeho záležitosti mohl obstarávat (a zároveň je s ohledem na svou nezletilost nemůže dítě obstarávat samo). Možné je to jen v případě, kdy ústavní výchova byla nařízena za účelem ochrany společnosti.³⁰² Jak bylo však uvedeno výše, za účelem ochrany společnosti by ústavní výchova neměla být nařízena nikdy.

Výkladové cíle § 974 obč. zák.

Základní otázkou, kterou je třeba si klást, je, jaké právní důsledky má prodloužení ústavní výchovy co do práv a povinností mladého dospělého. Jinými slovy je třeba hledat recentní objektivní výkladový cíl § 974 obč. zák. pomocí formálně systematického a objektivně teleologického výkladu právní normy.³⁰³ V českém právu je legitimním výkladovým cílem také subjektivně historický výkladový cíl, který pokud je v souladu s výsledky objektivně recentního výkladového cíle, jsou výsledky učiněné v rámci subjektivně historického výkladového cíle dalším legitimním argumentem, který utvrzuje výsledek v rámci recentního objektivního výkladového cíle. K výsledku subjektivně historického výkladového cíle naopak nelze přihlídnout, pokud je v rozporu s výsledky objektivně recentního výkladového cíle.³⁰⁴

Vzhledem k tomu, že subjektivní historický cíl lze nalézt pomocí subjektivně historického výkladu (ať už jednoduchého, subjektivně historického, subjektivně teleologického, či nepravého subjektivně historického)³⁰⁵, je nutné zabývat se i historickou genezí § 974 obč. zák. a zejména důvodovými zprávami, které mohou přispět k osvětlení skutečných záměrů zákonodárce.

Subjektivně historický výkladový cíl § 974 obč. zák.

Pomocí jednoduchého subjektivně historického výkladu není možné dospět k žádnému výsledku, neboť důvodová zpráva k § 974 obč. zák., která by měla obsahovat

³⁰¹ Křístek, A. Prodloužení ústavní výchovy [online]. *epravo.cz*. 13. 1. 2015. [cit. 1. 7. 2024]. <https://www.epravo.cz/top/clanky/prodlouzeni-ustavni-vychovy-96533.html>

³⁰² Kornel, M., Šínová, R. K § 974. In: Melzer, F. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 794-975*. Praha: Leges, 2016, s. 1969.

³⁰³ Melzer. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*, s. 86.

³⁰⁴ Ibidem, s. 202.

³⁰⁵ Ibidem, s. 121–125.

hlavní odůvodnění dané úpravy, pouze lakonicky uvádí, že „se jedná o přepis dosavadní právní úpravy, pouze formulačně upravený“³⁰⁶.

Z tohoto důvodu je třeba užít nepravý subjektivně historický výklad, pro něhož je zásadní srovnání s předchozí právní úpravou, tedy hledat důvody zavedení prodloužení ústavní výchovy v historických zdrojích, zejména v důvodových zprávách k zákonu č. 69/1952 Sb., o rodině. Ani ty se bohužel k důvodům zavedení prodloužení ústavní výchovy nijak nevyjadřují. Ve své podstatě se však jedná o modifikaci pravidla, které poprvé upravil § 21 odst. 1 zákona č. 69/1952 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění účinném do 21. 12. 1955. Toto ustanovení užívalo termínu „ochranná výchova“ coby termínu zastřešujícího, nyní je však spojen výlučně se zákonem o soudnictví ve věcech mládeže. Toto období, jež lze považovat za období rozkladu právního řádu, se vyznačovalo tím, že stát zcela ignoroval, zda bylo umístění dítěte v zařízení důsledkem spáchání provinění či činu jinak trestného, nebo opatřením spočívajícím v řešení neutěšené rodinné situace dítěte. Docházelo k tomu, že se veřejnoprávní (trestní) aspekty promítaly i do rodinného práva.³⁰⁷ Reliktem té doby může být právě i existence § 974 obč. zák. a také stále zřetelné chybné tendence praxe a části doktríny příliš nerozlišovat mezi ústavní výchovou a ochrannou výchovou.

Zákonodárce sice téměř doslova převzal úpravu z dříve účinných právních předpisů, s ohledem na pozdější změnu v pojmání ústavní a ochranné výchovy (tedy odlišování jejich vzájemných účelů) by jen stěží bylo možné převzít i dřívější výklad ohledně prodloužení ústavní výchovy. Nehledě na to, že o důsledcích prodloužení ústavní výchovy se ani historické zdroje nezmiňují.

Objektivně recentní výkladový cíl § 974 obč. zák.

Co se týče objektivně recentního výkladového cíle, je třeba zkoumat, jaký rozumný účel a smysl může být § 974 obč. zák. přiřazen s respektem k platnému právnímu řádu a existujícím společenským podmínkám, a to pomocí formálně systematického a objektivně teleologického výkladu.

V rámci objektivně teleologického výkladu je třeba hledat účel § 974 obč. zák. nikoliv pomocí historické vůle zákonodárce, ale pomocí zjištění, jaký objektivní účel by s daným ustanovením spojoval informovaný adresát.³⁰⁸

Komentáře se shodují, že k prodloužení ústavní výchovy může dojít ve dvou případech.

Prvním je, když je dítě neschopné samostatné existence, zejména když je třeba, aby dokončilo vzdělání, či aby upevnilo své pracovní návyky.³⁰⁹

Druhým je neutěšený zdravotní stav dítěte, jehož důsledkem bude omezení svéprávnosti a ustanovení opatrovníka.³¹⁰

Některé zdroje uvádí i třetí případ, a to „kdy ústavní výchova byla nařízena z důvodů, za jakých může být nařízena i ochranná výchova, tedy za účelem ochrany nezletilého či společnosti před trestnou činností.“³¹¹ K tomu by však nemělo docházet, neboť účel ústavní a ochranné výchovy není totožný. Součástí účelu nařízení ústavní výchovy není ochrana společnosti před pácháním provinění či činů jinak trestných, jak již bylo uvedeno výše.

Racionálním účelem § 974 obč. zák. je citlivě řešit neschopnost samostatné existence mladého dospělého. Jakkoliv jsou děti před dosažením zletilosti na tento moment připravovány, jedná se o zásadní změnu v jejich životě. I když konečným cílem je, aby mladý dospělý byl schopný žít samostatný život, je třeba citlivě přistupovat i k jeho odchodu ze zařízení, které pro něj doposud bylo domovem, neboť ani u dětí žijících v rodině se neočekává, že se odstěhují od rodičů ihned po 18. narozeninách.

Na prodloužení ústavní výchovy jakožto „vnuceného režimu dospělé osobě“, který navíc postrádá reálnou vykonatelnost, poukazovali i stěžovatelé ve věci, kterou rozhodl Ústavní soud usnesením ze dne 28. 2. 2017, sp. zn. III. ÚS 3544/16. Ústavní soud se v tomto usnesení k prodloužení ústavní výchovy bohužel vyjádřil jen jednou větou, a to když konstatoval, že „dojde-li k prodloužení ústavní výchovy do 19 let věku především za účelem ochrany zájmů původně nezletilého dítěte, veškerá práva i povinnosti do té doby nezletilého dítěte by měly být zachovány v dosavadním rozsahu, tj. včetně práva nestýkat se s osobami, jimž to bylo zakázáno po dobu jeho nezletilosti.“³¹²

Důsledek je, že má mladý dospělý prodlouženou ústavní výchovu, a to se všemi právy a povinnostmi, které se s ní pojí. Pro mladého dospělého tak platí stejná pravidla, která pro něj platila v době, kdy byl ještě nezletilý.

Jakkoliv tento výklad může dávat smysl v případech, kdy dochází k prodlužování ústavní výchovy na základě neutěšeného zdravotního stavu dítěte (jehož důsledkem je i omezení svéprávnosti a stanovení opatrovníka) a je třeba např. překlenout dobu, než mladý dospělý přejde do jiného typu zařízení, těchto případů je v praxi minimum.

U naprosté většiny dětí dochází před nabytím zletilosti (a tím plné svéprávnosti) k prodloužení ústavní výchovy proto, aby si dokončily vzdělání.³¹³ To je však opět projevem doktríny paternalistického přístupu k dětem³¹⁴, kdy svoboda mladého dospělého je upozaděna zájmem na vzdělání. Vzdělání je sice nepochybně důležité

³⁰⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. K § 974 a 975. [online]. Beck online [cit. 4. 7. 2024]. <https://app-beck-online-cz.ezproxy.muni.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz5f6mrqgezff6obzl5shu&rowIndex=0>

³⁰⁷ Křístek. *Prodloužení ústavní výchovy*.

³⁰⁸ Melzer. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*, s. 161.

³⁰⁹ Westphalová, L. § 974. Prodloužení ústavní výchovy. In: Králíčková, Z. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 1180.

³¹⁰ Enochová, D. § 974. Prodloužení ústavní výchovy po dosažení zletilosti. In: Petrov, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2019 (citována je aktualizace z r. 2023 dostupná pouze v systému Beck-online).

³¹¹ Westphalová. § 974. *Prodloužení ústavní výchovy*, s. 1180.

³¹² Usnesení Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2017, sp. zn. III. ÚS 3544/16.

³¹³ Křístek. *Prodloužení ústavní výchovy*.

³¹⁴ Bainham. *Children. The modern Law*, s. 108.

a může hrát rozhodující roli v dalším uplatnění dítěte, tento přístup však pouze odráží představy společnosti o tom, co je pro dítě, resp. mladého dospělého nejlepší, a zcela upozaduje jeho svobodu rozhodnout o svém osudu sám.

I přes závěry usnesení Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2017, sp. zn. III. ÚS 3544/16, o výkladu § 974 obč. zák. přetrvávají pochybnosti. Tato problematika by si jistě zasloužila, aby jí v nějakém dalším případě Ústavní soud věnoval bližší pozornost.

Z prodloužení ústavní výchovy totiž není možno dovozovat povinnost mladého a plně svéprávného člověka strpět držení v zařízení se všemi souvisejícími právy a především povinnostmi. Tedy nejen ho limitovat v otázce osobní svobody a volby bydliště, ale i v jiných situacích, které mohou prakticky dosahovat až rozměru omezení svéprávnosti.³¹⁵ Přesto však zařízení a bohužel i Ústavní soud³¹⁶, prodloužení ústavní výchovy takto interpretují.

Stran formálně systematického výkladu mohou být důležité i argumenty vyplývající z jiných kusů právního řádu.³¹⁷ Ustanovení § 1 odst. 2 zák. o ústav. a ochranné výchově zavádí zkratku, kdy dítětem je nezletilá osoba (zpravidla ve věku od 3 do 18 let³¹⁸), případně zletilá osoba do 19 let.

Povinnosti dítěte lze nalézt v § 20 zák. o ústav. a ochranné výchově. V § 23 téhož zákona pak lze nalézt práva, resp. oprávnění ředitele zařízení, mezi něž patří mimo jiné i povolení pobytu dítěte mimo zařízení, schvalování opatření ve výchově (a tím např. zakázat atraktivní činnost či samostatnou vycházku) nebo zastupování dítěte v běžných záležitostech, pokud jeho zákonní zástupci neplní své povinnosti nebo o něj nejeví skutečný zájem.

Z toho, jak je tento předpis koncipován, z jeho smyslu a účelu, jakož i z pojetí svéprávnosti je zřejmé, že § 23 zák. o ústav. a ochranné výchově dává smysl pouze u dětí, neboť u nich ředitel zařízení fakticky vykonává část rodičovské odpovědnosti, která je nikoliv soudně, ale fakticky omezená jejich umístěním do zařízení. Od dosažení zletilosti (tudíž i nabytí plně svéprávnosti) však není důvod, aby ředitel zařízení „nahrazoval“ rodičovskou odpovědnost, protože stejně jako každý jiný zletilý a plně svéprávný člověk, i ten, kdo má prodlouženou ústavní výchovu, může o svých záležitostech rozhodovat sám (včetně toho, s kým se bude stýkat, jak bude trávit volný čas apod.).

Mladý dospělý je však stále povinen (stejně jako dospělý žijící v zařízení na základě zaopatřovací smlouvy, v praxi označované jako smlouvy o dobrovolném pobytu³¹⁹) dodržovat základní pravidla, která souvisejí s faktickým provozem zařízení. Dle § 20 odst. 2 písm. a) zák. o ústav. a ochranné výchově stále platí povinnost dodržovat stanovený pořádek, šetrně zacházet se svěřenými věcmi, nepoškozovat cizí

majetek, dodržovat zásady slušného jednání a v osobních věcech udržovat pořádek a čistotu apod.

Prodloužení ústavní výchovy by nemělo znamenat povinnost mladého dospělého podřídit se kompletnímu režimu práv a povinností, které s tímto přicházejí. Mělo by být jen na něm samotném, zda např. na víkend odjede přespat k partnerovi. Nelze připustit, že by mladý dospělý procházel procesem povolování pobytu mimo zařízení, a nelze mu ukládat negativní opatření ve výchově, v jejichž důsledku by mu mimo jiné mohly být zakázány samostatné vycházky apod.

Z tohoto důvodu je třeba dovodit, že u mladých dospělých (ať už jsou v zařízení na základě prodloužení ústavní výchovy nebo smlouvy o dobrovolném pobytu) není aplikační prostor pro ustanovení zákona o ústavní a ochranné výchově, která by mohla svým obsahem dosahovat až rozměru omezení svéprávnosti.³²⁰

Ačkoliv se nejedná o omezení na základě řízení o omezení svéprávnosti, i zde by měly platit obdobné principy. Omezení svéprávnosti je třeba zkoumat z pohledu potenciálních zásahů do základních práv omezovaného, garantovaných především čl. 5 a čl. 10 odst. 2 Listiny. Protože tato práva jsou garantována jako tzv. základní práva absolutní, lze k jejich omezení přikročit jen za účelem ochrany základních práv jiných osob anebo za účelem ochrany veřejného zájmu, který je v podobě principu či hodnoty obsažen v ústavním pořádku. Potenciální omezení těchto základních práv za tímto účelem však vždy musí být provedeno proporcionálně.³²¹

Je absurdní, že v praxi je jen v případě mladých dospělých, kteří v zařízení žijí na základě smlouvy o dobrovolném pobytu, dovozováno, že nemusí procházet procesem povolování pobytu mimo zařízení, nesmí jim být ukládána opatření ve výchově apod., ač se podle § 20 odst. 5 zák. o ústav. a ochranné výchově i na ně vztahuje „dětská“ úprava práv a povinností. Ustanovení § 20 odst. 5 zák. o ústav. a ochranné výchově je tedy jedním z těch ustanovení, která jsou (alespoň do části) neaplikovatelná, protože by svým obsahem mohla dosahovat až rozměru nepřipustného omezení svéprávnosti dospělé osoby bez toho, aby k omezení svéprávnosti došlo.

Rozdíl mezi prodloužením ústavní výchovy a dobrovolným pobytem

Není nutné označit § 974 obč. zák. za neaplikovatelný.³²² I za nynějších podmínek lze § 974 obč. zák. vykládat jiným, ústavně konformním způsobem, aniž by se jednalo o zbytečné ustanovení „dublující“ úpravu o dobrovolném pobytu. Tvorba obsolentních ustanovení by byla v rozporu s předpokladem racionálního zákonodávce, a proto vzniknou-li pochybnosti o tom, jak se má norma interpretovat, je třeba

³¹⁵ Křístek. *Prodloužení ústavní výchovy*.

³¹⁶ Jak bylo již výše uvedeno v usnesení Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2017, sp. zn. III. ÚS 3544/16.

³¹⁷ *Ibidem*, s. 143.

³¹⁸ Budoucí znění zákona platné od 1. 1. 2025 bude stanovovat hranici od 4 let věku namísto 3 let věku.

³¹⁹ Ke smlouvě o dobrovolném pobytu více níže.

³²⁰ Křístek. *Prodloužení ústavní výchovy*.

³²¹ Nález Ústavního soudu ze dne 13. 12. 2016, sp. zn. II. ÚS 934/16.

³²² M. Kornel a R. Šínová dovozují aplikovatelnost § 974 obč. zák., jen pokud je účelem ústavní výchovy účel na ochraně společnosti. Ten by však správně neměl být účelem nařízené ústavní výchovy nikdy, neboť účel ochrany společnosti je vlastní ukládání ochranné výchovy. Více viz Kornel, Šínová. *K § 974*, s. 1969.

interpretovat ji tak, aby se nestala neaplikovatelnou, neúčelnou, či neztratila svou funkci.³²³

Rozhodnutí o prodloužení ústavní výchovy by mělo být chápáno ve smyslu povinnosti zařízení strpět v něm mladého dospělého do dovršení 19 let.

Tím je mladému dospělému poskytnuta vyšší ochrana, než jakou má v případě, kdy zůstane v zařízení na základě tzv. smlouvy o dobrovolném pobytu dle § 2 odst. 6 zák. o ústav. a ochranné výchově ve spojení s § 24 odst. 4 téhož zákona. Smlouva o dobrovolném pobytu je totiž bezvýhradně spojena s přípravou na výkon budoucího povolání, tedy se vzděláváním mladého dospělého. Pokud mladý dospělý předčasně ukončí své vzdělávání, nemůže již na základě smlouvy o dobrovolném pobytu v zařízení zůstat. V případě prodloužení ústavní výchovy (byť se často prodlužuje právě z důvodu dostudování) tato podmínka stanovena není, a zcela tak postačuje, že mladý dospělý není schopný samostatné obživy, nemá kde bydlet atd.

Prodloužení ústavní výchovy dle § 974 obč. zák. představuje řešení pro situace, kdy smlouvu o dobrovolném pobytu nelze uzavřít (např. z důvodu absence přípravy na budoucí povolání). Okrajově je třeba zmínit, že hrozba neuzavření smlouvy o dobrovolném pobytu, ač jsou splněny podmínky pro její uzavření, by měla být nízká, neboť zde platí smluvní přímus.³²⁴

Další výhodou prodloužení ústavní výchovy oproti smlouvě o dobrovolném pobytu je, že prodloužení ústavní výchovy mladému dospělému dává jistotu, že přestože by porušoval pravidla uvedená v § 20 odst. 2 zák. o ústav. a ochranné výchově, zařízení musí strpět jeho přítomnost (či navrhnout zrušení ústavní výchovy, což však zařízení z důvodu zdoluhavosti řízení nedělají). Pokud dojde k porušení v případě smlouvy o dobrovolném pobytu, následkem může být její jednostranné ukončení ze strany zařízení.

Mladí dospělí a právo na styk

Závěrem této podkapitoly lze konstatovat nejasnost režimu mladého dospělého v oblasti styku, který je v praxi uplatňován jinak u mladých dospělých s prodlouženou ústavní výchovou a těch, kteří v zařízení žijí na základě smlouvy, přestože pro to není žádný důvod (i s ohledem na § 20 odst. 5 zák. o ústav. a ochranné výchově).

Styk nelze omezovat na základě pravidel, která jsou platná pro děti, protože u nich ředitel zařízení fakticky vykonává část rodičovské odpovědnosti, která je nikoliv soudně, ale fakticky omezená jejich umístěním do zařízení. To však u plně svéprávných zletilých lidí neplatí. S ohledem na garanci práv stanovených v čl. 5 a čl. 10 odst. 2 Listiny nelze tímto způsobem styk omezovat, proto ustanovení zákona, která by tak vůči mladému dospělému činila, nemají aplikační prostor. Pro tento

³²³ Melzer. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*, s. 147.

³²⁴ Křístek. *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči. Komentář*, s. 39.

závěr není rozhodující, zda se jedná o mladého dospělého v režimu prodloužení ústavní výchovy nebo smlouvy o dobrovolném pobytu.

3.3.2 Prodloužení ochranné výchovy

Podle § 22 odst. 2 z. s. m. ochranná výchova trvá tak dlouho, dokud to vyžaduje její účel, avšak nejdéle do 18 let. Pouze pokud to vyžaduje zájem mladistvého, může soud pro mládež ochrannou výchovu o rok prodloužit. Pak ochranná výchova trvá do dovršení 19 let. Ve výroku rozsudku, jímž soud pro mládež ukládá mladistvému ochrannou výchovu, proto nelze časově vymezit dobu jejího trvání.³²⁵

Na rozdíl od prodloužení ústavní výchovy je účelem prodloužení ochranné výchovy mimo jiné omezení osobní svobody a ochrana společnosti. Proto je správné, aby pro mladé dospělé s prodlouženou ochrannou výchovou platila zcela totožná pravidla, jaká pro ně platila do jejich zletilosti.

Tyto úvahy se zřetelně promítají do práva na styk, zejména pak do otázek nutnosti schvalovat pobyty mimo zařízení a v dospělosti stále platného pravidla, že samostatné vycházky mohou být v případě mladých dospělých s prodlouženou ochrannou výchovou pouze „za odměnu“.

3.4 Výkon institucionální výchovy

První otázkou, kterou je nutné si položit, je to, kdo má pravomoc určovat, do kterého zařízení bude dítě umístěno.

V případě ukládání ochranné výchovy podle § 82 odst. 2 z. s. m. nařizuje soud pro mládež, který ve věci rozhodl v prvním stupni v souladu s § 315 odst. 3 tr. řádu, její výkon v diagnostickém ústavu,³²⁶ který zpravidla po provedení diagnostiky dítěte rozhodne, které zařízení je pro dítě s ohledem na jeho potřeby a projevy chování nejvhodnější.

V případě nařizování ústavní výchovy určí konkrétní zařízení podle § 971 odst. 4 obč. zák. soud. Jinak tomu bylo před rokem 2014, kdy o výběru konkrétního zařízení pro výkon ústavní výchovy rozhodoval obdobně jako u ochranné výchovy diagnostický ústav.³²⁷ Tato pravomoc však byla od 1. 1. 2014, tj. s nabytím účinnosti občanského zákoníku, přenechána soudu.

V této souvislosti je třeba uvést, že aby mohlo být právo dítěte na styk zejména s rodiči efektivně naplňováno, je nutné, aby došlo v souladu s § 971 odst. 4 obč. zák. k umístění do zařízení, které je co nejbližší bydlišti rodičů nebo jiných osob dítěti

³²⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 7. 2007, sp. zn. 8 Tz 9/2008.

³²⁶ Šámal, P. § 82. Výkon ochranné výchovy. In: Šámal, P. a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 677.

³²⁷ Srov. § 5 odst. 9 zák. o ústav. a ochranné výchově, ve znění účinném do 31. 12. 2013.

blízkých, mezi které patří např. i vzdálenější příbuzní, pojí-li je s dítětem osobní vazba.³²⁸

Rozhoduje-li soud o umístění sourozenců, měli by být sourozenci z hlediska zachování rodinných vazeb umístěni do téhož zařízení. To je však v praxi problematické a mnohdy těžko proveditelné, zejména u větších sourozeneckých skupin.

Při výběru zařízení, do něhož bude dítě umístěno, hraje roli rovněž specializace tohoto zařízení, resp. konkrétní potřeby dítěte, a to s přihlédnutím k jeho obtížím. Výkon institucionální výchovy je stále roztržštěný, a to nejen v rámci několika zákonů, ale také v rámci resortní působnosti různých ministerstev.

Struktura zařízení, která bude popsána níže, sice zdánlivě odpovídá resortnímu uspořádání, ve skutečnosti však dochází k dalšímu dělení v rámci jednotlivých typů zařízení. V praxi existují vedle „běžných“ zařízení i specializovaná školská zařízení, např. pro děti se závislostmi, pro děti s extrémními poruchami chování (tzv. EPCHO), zařízení s výchovně léčebným režimem (tzv. VLR) atd.³²⁹

Převážná část úpravy výkonu institucionální výchovy je v zákoně o ústavní a ochranné výchově.³³⁰ Tento zákon upravuje společně výkon jak ústavní, tak ochranné výchovy.

Byť se tato kniha zabývá zejména školskými zařízeními, neboť je to jediný druh zařízení, kde může být vykonávána ochranná výchova a nejčastější druh zařízení, kde je vykonávána ústavní výchova, je důležité, zejména s ohledem na plánované legislativní změny, krátce zmínit i jiná zařízení, kde může být ústavní výchova nyní vykonávána.

3.4.1 Zařízení, v nichž může být vykonávána ústavní výchova

Dítě s nařízenou ústavní výchovou může být umístěno ve zdravotnickém zařízení (v gesci Ministerstva zdravotnictví), zařízení sociálních služeb (v gesci Ministerstva práce a sociálních věcí), či ve školském zařízení (v gesci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy).³³¹

³²⁸ Zuklínová, M. § 971. Ústavní výchova. In: Švestka a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Sv. II (§ 655–975)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014 (citována je aktualizace z r. 2023 dostupná v systému ASPI), s. 714.

³²⁹ Základní pojmy a zkratky. Databáze ústavní výchovy. [online]. MŠMT [cit. 1. 7. 2024]. <https://dbuv.msmt.cz/zkratky.asp>

³³⁰ Byť dílčí pravidla lze nalézt i na jiných místech, např. pro ochrannou výchovu § 82 z. s. m., dále zák. o SPOD, či vyhláška č. 410/2005 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých.

³³¹ Frinta, Melicharová. *Náhradní péče o dítě – právní rámec v obecných souvislostech*, s. 34.

a) Zdravotnická zařízení

Co se týče zdravotnických zařízení, jedná se za nyní účinné právní úpravy zejména o dětské domovy pro děti do 3 let věku (dříve tzv. kojenecké ústavy). Zákonem č. 363/2021 Sb., kterým se mění zák. o SPOD a další související zákony, má mimo jiné s účinností od 1. 1. 2025 ze zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách) dojít k vypuštění úpravy dětských domovů pro děti do 3 let věku.³³²

Zrušení dětských domovů pro děti do 3 let věku nastalo mimo jiné v reakci na kritiku Evropského výboru pro sociální práva, který při posuzování kolektivní stížnosti proti České republice dospěl k tomu, že dětské domovy pro děti do 3 let věku jsou v rozporu s čl. 17 sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 14/2000 Sb., Evropské sociální charty³³³ a Výboru OSN pro práva dítěte, který negativně zhodnotil zejména vysoký podíl umístění do ústavní péče, umístění dětí do 3 let věku, roztržštěnost systému ústavní výchovy mezi tři resorty a nedostatečnou národní politikou deinstitucionalizace.³³⁴

Předmětem této publikace není zabývat se úpravou dětských domovů pro děti do 3 let věku, je však na místě alespoň upozornit, že z hlediska práva na styk se v nich nepostupovalo vždy dle zákona. Veřejný ochránce práv k tomu uvedl, že dětské domovy pro děti do 3 let věku sice umožňují kontakt dětí s rodiči či jinými osobami blízkými, často jej však neoprávněně omezují či podmiňují (rodič se musí podrobit testu na návykové látky, když chce dítě navštívit, návštěvy jsou plošně kontrolovány přes prosklené návštěvní místnosti, nezákonné neumožňování krátkodobých pobytů mimo zařízení atd.). Kontakt dětí se sourozenci, kteří žijí jinde (ať už v jiném zařízení, pěstounské péči či v obydlí rodičů), je sporadický. Orgány veřejné moci by přitom měly jednat tak, aby se vztah mezi rodiči a dětmi mohl rozvíjet, a měly by přijímat vhodná opatření za účelem sloučení rodiče s dítětem³³⁵, aby dodržely pozitivní závazky, které v oblasti práva na rodinný život podle čl. 8 Úmluvy mají. Tyto pozitivní závazky však dětské domovy pro děti do 3 let věku až na výjimky neplnily.³³⁶

³³² Sněmovní tisk č. 573 [online].

³³³ *European Roma Rights Centre (ERRC) a Mental Disability Advocacy Centre (MDAC) proti České republice*, rozhodnutí Evropského výboru pro sociální práva, 17. 6. 2020, č. 157/2017.

³³⁴ *Concluding observations on the combined fifth and sixth periodic reports of Czechia*, č. CRC/C/CZE/CO/5-6 [online].

³³⁵ Westphalová. § 888. *Právo dítěte stýkat se s rodičem, právo dítěte stýkat se s dítětem*, s. 851.

³³⁶ Souhrnná zpráva z návštěv 2024, č. 36/2024/OZP/PH, 17/2024/NZ/PH, s. 9 [online]. *Veřejný ochránce práv*. [cit. 26. 6. 2024]. <https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/Souhrn%C3%A1%20zpr%C3%A1va-dopor%C4%8Den%C3%AD%2036-24-OZP-PH-2+17-24-NZ-PH-2%20final%20PH+KI+SKO+VAS.pdf>

b) Zařízení sociálních služeb

Mezi zařízení sociálních služeb, která souvisí s tématem této publikace, patří domovy pro osoby se zdravotním postižením a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Přestože ve druhém z obou typů zařízení ústavní výchovu vykonávat nelze, jsou zařazeny tato zařízení do výkladu také, a to s ohledem na různé doktrinární přístupy k této otázce.

Domovy pro osoby se zdravotním postižením

Podle § 48 odst. 4 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, může být v domovech pro osoby se zdravotním postižením vykonávána i ústavní výchova. Pro výkon ústavní výchovy v domovech pro osoby se zdravotním postižením platí přiměřeně ustanovení zákona o ústavní a ochranné výchově upravující práva a povinnosti umístěných dětí. Úprava je tedy částečně použitelná, u každého jednotlivého práva je však třeba zvažovat konkrétní okolnosti daného případu³³⁷, s ohledem na specifické potřeby jednotlivých dětí. V kontextu této monografie jsou důležitá zejména práva ředitele zařízení povolit dítěti pobyt mimo zařízení, zakázat nebo přerušit návštěvu, možnosti realizace samostatných vycházek aj.

V případě, že stupeň zdravotního postižení dítěte neodpovídá umístění do zařízení sociálních služeb nebo do specializovaného zdravotnického zařízení, mají se podle § 2 odst. 12 zák. o ústav. a ochranné výchově i děti s mentálním, tělesným, smyslovým postižením, s vadami řeči, popřípadě s více vadami, u nichž byla nařízena ústavní výchova, uložena ochranná výchova nebo nařízeno předběžné opatření, umísťovat do školských zařízení.

Z výzkumu veřejného ochránce práv vyplývá, že v domovech pro osoby se zdravotním postižením žilo v době zpracování výzkumu 365 dětí, kdy 59 % z nich zde bylo umístěno na základě nařízené ústavní výchovy. Více než čtvrtina z celkového počtu dětí žila ve velkokapacitních zařízeních.³³⁸

Z čl. 23 bodu 3 ÚPOZP plyne povinnost států zajistit, aby děti se zdravotním postižením měly rovná práva na život v rodinném prostředí. Dále podle čl. 23 bodu 4 ÚPOZP nesmí být dítě odděleno od svých rodičů proti jejich vůli, kromě případů, kdy příslušné úřady na základě soudního rozhodnutí a v souladu s platným právem a v příslušném řízení rozhodnou, že takové oddělení je potřebné v nejlepším zájmu dítěte. Dítě nesmí být odděleno od rodičů z důvodu jeho zdravotního postižení nebo zdravotního postižení jednoho či obou rodičů.

³³⁷ Krístek. *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči. Komentář*, s. 131.

³³⁸ Výzkum veřejného ochránce práv 2020, č. 6/2019/OZP/MR, s. 30 [online]. *Veřejný ochránce práv*. [cit. 26. 6. 2024]. <https://www.ochrance.cz/uploads-import/CRPD/Vyzkumy/6-2019-domovy-pro-osoby-s-postizenim.pdf>

Pobyt dítěte v domově pro osoby se zdravotním postižením by v souladu s výše uvedenými závazky měl být vnímán jako výjimečné řešení, které potrvá co nejkratší dobu.³³⁹

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Dalším typem, který patří do resortu MPSV, jsou zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc dle § 42 a. n. zák. o SPOD. Do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc však není možné umístit dítě na základě rozhodnutí soudu o nařízení ústavní výchovy³⁴⁰, neboť účelem tohoto zařízení je poskytnout na přechodnou dobu okamžitou pomoc dítěti v ohrožení či krizi, které se ocitlo bez péče, je týrané, zneužívané, zanedbávané atd. Z povahy věci by tyto pobyty měly být krátkodobé. Soud zde svěruje dítě do péče dle § 971 odst. 2 obč. zák.

Je však třeba zmínit, že se objevují názory, které považují fakt, že nelze nařídít ústavní výchovu do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc za „zcela neplodné scholastické úvahy“. Tento názor plyne z přesvědčení, že zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je pouze druhem pobytové (ústavní) služby.³⁴¹

S tímto názorem se však nelze ztotožnit. Účelem školských zařízení (s výjimkou diagnostického ústavu) je poskytnout dítěti po určité delší dobu stabilní místo pro život (domov), kdežto v případě zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc se jedná o dočasné řešení, které na přechodnou dobu řeší situaci ohroženého dítěte.³⁴² V zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc se předpokládá pobyt v rámci měsíců, kdežto ve školských zařízeních zpravidla v řádu let.

Je sice pravda, že v minulosti se zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc zhruba na deset let odklonila od svého účelu spočívajícího v krátkodobé intervenci a soudy zde nařizovaly ústavní výchovu.³⁴³ V té době dokonce měly soudy povinnost tato zařízení pro účely nařízení ústavní výchovy upřednostňovat před jinými zařízeními.³⁴⁴

V roce 2012 však nastala změna a zákonodárce se vrátil k původnímu účelu spočívajícímu v krizovém charakteru zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc tím, že stanovil maximální možnou délku pobytu dítěte v tomto zařízení (dle § 42 odst. 5 zák. o SPOD).³⁴⁵

³³⁹ Ibidem.

³⁴⁰ Doležal, M. § 42. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. In: Rogalewiczová, R. a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2018, s. 391.

³⁴¹ Krístek, A. Petit a výrok soudního rozhodnutí ve věcech cizí péče ústavní, 1. část. *Právo a rodina*. 2016, roč. 18, č. 1, s. 9.

³⁴² Doležal. § 42. *Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc*, s. 405.

³⁴³ Ustanovení § 46 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 109/2002 Sb.

³⁴⁴ Králíčková, Z. § 46. Ústavní výchova. In: Hrušáková, M. a kol. *Zákon o rodině*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2005, s. 188.

³⁴⁵ Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Zpráva ze systematických návštěv veřejného ochránce práv, s. 6 [online]. *Veřejný ochránce práv*. [cit. 17. 5. 2024]. <https://www.ochrance.cz/>

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc tedy neslouží jako dlouhodobé řešení, což potvrzuje i důvodová zpráva, která uvádí, že v takovém případě je nutné využít jiné instituty, např. ústavní péči nebo péči jiné osoby než rodičů.³⁴⁶

Dětem ze zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc se v některých případech, když se jejich situaci nepodaří vyřešit jinak, následně nařídí ústavní výchova. Tyto děti se však ze zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc přesouvají do některého ze zařízení, kde může být vykonávána ústavní výchova, což zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc není.

c) Školská zařízení

Poslední, avšak nejpočetnější skupinou zařízení (z hlediska počtu umístěných dětí), ve kterých lze vykonávat ústavní výchovu, jsou školská zařízení.

Podle § 2 odst. 1 zák. o ústav. a ochranné výchově se jedná o diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav.

Pro úplnost je třeba uvést, že zákon o ústavní a ochranné výchově upravuje ještě jeden typ služby, a to střediska výchovné péče. Nejedná se však o zařízení, kde by mohla být vykonávána ústavní nebo ochranná výchova, ale dle § 1 odst. 1 zák. o ústav. a ochranné výchově se jedná o službu poskytující preventivně výchovnou péči, která může být jak ambulantní, tak pobytová.

Diagnostické ústavy³⁴⁷

Před účinností občanského zákoníku představoval diagnostický ústav pro děti s uloženou ochrannou výchovou a většinu dětí s nařízenou ústavní výchovou první zařízení, kam se dostaly. Prováděla se zde prvotní diagnostika, jejímž cílem bylo zpracování komplexní diagnostické zprávy o dítěti, na základě které pak bylo vybráno zařízení, jež nejvíce odpovídalo potřebám dítěte.³⁴⁸

Dále mohl diagnostický ústav přemístit dítě do jiného dětského domova, dětského domova se školou nebo výchovného ústavu, a to na základě vlastního podnětu nebo odůvodněné písemné žádosti zařízení, v němž bylo dítě umístěno, zákonných zástupců dítěte, dítěte nebo OSPOD.³⁴⁹

To však pro děti s nařízenou ústavní výchovou již neplatí. Změna rozhodovací pravomoci při umístování a přemístování dětí s ústavní výchovou (přesun pravomoci na soudy) měla zvýšit standard ochrany práv dětí. Tato změna však oproti původnímu přístupu přinesla i mnohé nevýhody projevující se zejména v právu na rychlé projednání a na kvalitní službu odpovídající potřebám konkrétního dítěte.

Ačkoliv v případě nařizování ústavní výchovy ve většině případů (84, 8 %) nedochází k překračování zákonných lhůt pro její nařízení,³⁵⁰ v případě přemístování již dochází k výrazným průtahům.

Ze statistik MŠMT z r. 2019 vyplývá, že z celkového počtu 442 dětí žijících v té době v diagnostickém ústavu, jich zde 306 žilo déle než 8 týdnů, tedy déle než předpokládá § 5 odst. 6 zák. o ústav. a ochranné výchově. Diagnostické ústavy jsou postaveny na principu krátkodobosti a děti zde pobývají za účelem diagnostiky, nikoliv proto, aby zde dlouhodobě žily.³⁵¹ Tento stav kritizuje i personál diagnostických ústavů, pro něhož je velmi komplikované správně nastavit výhled pedagogického působení na dítě, když není jasné, na jak dlouho mají plán připravit. Chybí zde právní jistota ohledně toho, jak dlouho dítě v diagnostickém ústavu setrvává.

Dlouhodobé pobyty dětí v diagnostických ústavech produkují navazující problémy. Děti, které potřebují diagnostiku, případně rediagnostiku, jsou nuceny dlouho čekat ve svém původním zařízení, než se v diagnostickém ústavu uvolní místo. Průtahy v řízení o přemístění poškozují jak zájmy konkrétního dítěte, které setrvává v prostředí, jež pro ně není vhodné (např. z důvodu nedostatku interně zaměstnaného odborného personálu, např. etopedů³⁵², psychologů apod.) a tím přispívá k další traumatizaci³⁵³, ale také zájmy ostatních dětí v zařízení, které toto dítě může svými projevy chování ohrožovat, či jim pobyt v zařízení jinak zneprjemňovat.³⁵⁴

Dětské domovy

Dětské domovy jsou zařízení, jejichž úkolem je podle § 12 odst. 2 zák. o ústav. a ochranné výchově zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování a vzdělávají se mimo zařízení v externích školách.

Podle § 12 odst. 3 zák. o ústav. a ochranné výchově do dětského domova mohou být umístovány děti ve věku zpravidla od 3³⁵⁵ do 18 let (v případě prodloužení

³⁵⁰ Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy. Zpráva z návštěv zařízení 2022, č. 33/2021/NZ, s. 78 [online].

³⁵¹ Ibidem, s. 29.

³⁵² Jedná se o speciální pedagogy věnující se poruchám osobnosti.

³⁵³ Pěkník, V. Nařízení ústavní výchovy u dítěte přechájecího z rodné země před válečným konfliktem – dítě jako oběť systému. *Právo a rodina*. 2023, roč. 25, č. 9, s. 11.

³⁵⁴ Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy. Zpráva z návštěv zařízení 2022, č. 33/2021/NZ, s. 30 [online].

³⁵⁵ I když nyní v dětském domově mohou žít i děti mladší, zákonem č. 363/2021 Sb., kterým se mění zák. o SPOD a další související zákony, má mimo jiné od 1. 1. 2025 nabýt účinnosti zákaz umístování dětí mladších 4 let do ústavních zařízení (s výjimkou sourozeneckých skupin).

uploads-import/ochrana_osob/ZARIZENI/Ustavni_vychova/2019_0110_Zprava_DET_zarizeni_pro_deti_A4_CS_04_web.pdf

³⁴⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 401/2012 Sb. kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. K bodu 21. [online]. *Beck online* [cit. 4. 7. 2024]. <https://app.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz-5f6mrqgezZf6nbqgfpwi6q&groupIndex=0&rowIndex=0&refSource=search>

³⁴⁷ Konopková. *Oprávnění zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy při přemístování dítěte*, s. 127.

³⁴⁸ Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy. Zpráva z návštěv zařízení 2022, č. 33/2021/NZ, s. 29 [online].

³⁴⁹ Srov. § 5 odst. 9 zák. o ústav. a ochranné výchově ve znění zákona č. 333/2020 Sb., účinného do 31. 12. 2013.

ústavní výchovy do 19 let a v případě smlouvy o dobrovolném pobytu až do 26 let³⁵⁶) a nezletilé matky spolu s jejich dětmi.³⁵⁷

V dětském domově nemůže být vykonávána ochranná výchova.

Dětské domovy se školou

Jak vyplývá již z jejich názvu, tato zařízení mají při sobě zřízenou i školu. Jsou zde tedy umístěny děti, které nemohou být vzdělávány v externí škole, ale zároveň jsou ve věku odpovídajícím povinné školní docházce, tedy podle § 13 odst. 4 zák. o ústav. a ochranné výchově zpravidla děti od 6 let do ukončení povinné školní docházky.

Účelem dětských domovů se školou je dle § 13 odst. 1 zák. o ústav. a ochranné výchově zajišťovat péči dětem s nařízenou ústavní výchovou, které mají závažné poruchy chování, nebo které pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči. Dále dětem s uloženou ochrannou výchovou. Pokud nezletilá matka splňuje tyto podmínky, může zde být umístěna také.

Pro praktický výkon institucionální výchovy je důležité, že podle § 13 odst. 2 zák. o ústav. a ochranné výchově se zřizují odděleně pro děti s nařízenou ústavní výchovou, uloženou ochrannou výchovou či pro nezletilé matky (s ochrannou či ústavní výchovou) a jejich děti, anebo se v nich zřizují alespoň oddělené rodinné skupiny pro tyto děti. Z tohoto pravidla však platí výjimka uvedená v § 13 odst. 3 zák. o ústav. a ochranné výchově. Tato výjimka spočívá v tom, že na základě svolení MŠMT mohou být všechny tři uvedené kategorie dětí umístěny v zařízení do stejných rodinných skupin.

Výchovné ústavy

Výchovné ústavy jsou zřizovány dle § 14 odst. 1 zák. o ústav. a ochranné výchově pro děti se závažnými poruchami chování (ať už u nich byla nařízena ústavní, či uložena ochranná výchova).

Z hlediska věku se zpravidla dle § 14 odst. 1 a odst. 3 zák. o ústav. a ochranné výchově jedná o děti starší 15 let, ale může jít i o dítě starší 12 let, které má uloženou ochrannou výchovu a v jeho chování se projevují tak závažné poruchy chování, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou. Výjimečně, v případech zvláště závažných poruch chování, lze do výchovného ústavu umístit i dítě s nařízenou ústavní výchovou starší 12 let.

Podle § 14 odst. 2 zák. o ústav. a ochranné výchově platí, že se zřizují odděleně pro děti s nařízenou ústavní výchovou, uloženou ochrannou výchovou, matky s nezletilými dětmi a jejich děti (pokud splňují výše uvedené podmínky) a zvlášť také

³⁵⁶ Více viz kapitolu 2.3.

³⁵⁷ Je však třeba očekávat posunutí minimální věkové hranice směrem nahoru. Dne 31. 5. 2024 Poslanecká sněmovna ve 3. čtení schválila návrh zákona, kterým se mění zákon o sociálně právní ochraně dětí tak, že od 1. 1. 2028 nebude možné umístit do ústavní výchovy děti do 7 let věku. Viz Sněmovní tisk č. 573 [online].

pro děti, které vyžadují výchovně léčebnou péči (zákon však pro děti vyžadující výchovně léčebný režim připouští, že je možné zřídit pro ně ve výchovném ústavu oddělenou výchovnou skupinu). Opět však platí, že s ohledem na § 14 odst. 4 zák. o ústav. a ochranné výchově může MŠMT z tohoto pravidla udělit výjimku, přičemž tyto výjimky jsou z hlediska vysoké četnosti spíše pravidlem.

3.4.2 Zařízení, v nichž může být vykonávána ochranná výchova

Ochrannou výchovu lze vykonávat pouze ve školských zařízeních, ne však ve všech typech.³⁵⁸ Podle § 5 odst. 1 zák. o ústav. a ochranné výchově je prvotním zařízením vždy diagnostický ústav, který po provedení diagnostiky sám umístí dítě do dětského domova se školou nebo výchovného ústavu. Ochranná výchova tak nemůže být vykonávána v dětských domovech.

Pro jednotlivé typy zařízení platí to, co bylo uvedeno v kapitole 3.4.1.

Na základě výjimky MŠMT lze vykonávat ústavní i ochrannou výchovu ve stejném zařízení. Veřejný ochránce práv uvádí, že těchto výjimek je v praxi hojně využíváno. Ze série návštěv veřejného ochránce práv uskutečněných mezi lety 2021–2023 vyplývá, že všechna jím navštívená zařízení byla společná pro výkon ústavní i ochranné výchovy. V některých z nich byl výkon dokonce koncentrován do jedné výchovné skupiny.³⁵⁹

Společný výkon ústavní i ochranné výchovy je dlouhodobě kritizován.³⁶⁰ Jeho zásadní úskalí tkví v tom, že děti, u kterých se sice projevují závažné poruchy chování, ale zatím se nedopustily „delikventního“ chování, mohou podlehnout tzv. kriminální infekci.³⁶¹ Mohou tedy následovat negativní příklad svých vrstevníků ze zařízení. Zároveň také mohou podlehnout falešnému přesvědčení, že i kdyby spáchaly provinění či čin jinak trestný, nestane se jim nic horšího, než že jim bude uložena ochranná výchova, což v podstatě znamená, že „zůstanou žít“ ve stejném výchovném ústavu, pouze se jim poněkud zpřísní pravidla.³⁶² Zpřísnění pravidel navíc nemusí nastat vždy, neboť v některých zařízeních se praxe odchyľuje od textu zákona a režimy dětí s nařízenou ústavní výchovou a uloženou ochrannou výchovou se nijak zvlášť neliší.³⁶³

³⁵⁸ Šámal. § 22. *Ochranná výchova*, s. 239.

³⁵⁹ *Školská zařízení pro výkon ochranné výchovy. Zpráva ze systematických návštěv zástupce veřejného ochránce práv, č. 27/2023/NZ*, s. 32 [online].

³⁶⁰ Pilař, J. Některé problémy v současném pojetí ústavní a ochranné výchovy. In: Dvořák, J., Radvanová, S. (eds.). *Náhradní výchova dětí – možnosti a meze*. Praha: Nakladatelství Eva Rozkotová, 2008, s. 95.

³⁶¹ Hulmáková. *Trestání delikventní mládeže*, s. 37.

³⁶² K odlišným režimům vztahujícím se k právu na styk viz následující kapitoly.

³⁶³ *Školská zařízení pro výkon ochranné výchovy. Zpráva ze systematických návštěv zástupce veřejného ochránce práv, č. 27/2023/NZ*, s. 20 [online].

Nebo naopak může docházet ke stigmatizaci dětí, které ačkoliv se „delikventního“ chování nedopustily, je na ně pohlíženo, jako by již něco spáchaly.

3.5 Dílčí závěr

Pro ústavní i ochrannou výchovu platí, že jsou prostředky *ultima ratio*. Jsou však nařizovány/ukládány z jiných důvodů. Jak v doktríně, tak v praxi dochází ke směřování účelu ústavní a ochranné výchovy, jako by ústavní výchova představovala „předstupeň“ ochranné výchovy. Takové pojetí je však nesprávné. Jedná se o dva samostatné instituty, které plní odlišné funkce a mají odlišný účel. Nahrazování ochranné výchovy rodinně právními instituty je zcela nevhodné.

V případě směřování ústavní a ochranné výchovy se jedná o projev doktríny paternalistického přístupu k dětem, kterou však řada států v minulosti odmítla³⁶⁴ jakožto nepředvídatelnou z hlediska výkonu veřejné moci a z důvodu nedostatečných záruk před nelegitimními (či nepřiměřenými) zásahy do práv dětí.³⁶⁵ Místo toho je třeba užívat celostní přístup založený na právech dítěte³⁶⁶, který je v souladu s Úmluvou o právech dítěte. Doktrínu paternalistického přístupu k dětem (aniž by to v rozhodnutí však pojmenoval) odmítl i Ústavní soud.³⁶⁷ S ohledem na odmítnutí této doktríny je třeba odmítnout také myšlenku zastávanou v komentářové literatuře³⁶⁸, že účelu vazby lze dosáhnout i nařízením ústavní výchovy do výchovného ústavu.

V případě ústavní výchovy je také důležité znovu upozornit na to, že část doktríny nesprávně vychází z premisy, že není možné nařídít ústavní výchovu, aniž by jí předcházelo jiné výchovné opatření.³⁶⁹ Přestože je znění § 971 odst. 1 obč. zák. a dříve platného a účinného § 46 odst. 1 zák. o rodině odlišné, obsahově se nejedná o posun ke zpřísnění podmínek. Stále je možné ve výjimečných případech, kdy je to v nejlepším zájmu dítěte, nařídít ústavní výchovu i bez jiných předcházejících výchovných opatření. To vyplývá zejména z teleologického výkladu § 971 obč. zák., jehož účelem jistě není zabránit státu promptně řešit krizové situace, kdy je nutné dítě umístit do ústavní péče co nejdříve.

Tématem, které má potenciál nepřipustně omezit základní lidská práva (zejména osobní svobodu a právo na rodinný a soukromý život), je prodloužení ústavní výchovy do věku 19 let. Není ústavně konformní, aby z prodloužení ústavní výchovy

bylo možno dovodit povinnost plně svéprávného člověka strpět držení v zařízení se všemi souvisejícími právy a povinnostmi, které mohou prakticky dosahovat až rozměru faktického omezení svéprávnosti, aniž by o omezení svéprávnosti soud rozhodl.

To má zásadní vliv i na možnosti styku. Styk nelze omezovat na základě pravidel, která jsou platná pro děti, protože u nich ředitel zařízení fakticky vykonává část rodičovské odpovědnosti, která je nikoliv soudně, ale fakticky omezená jejich umístěním do zařízení. To však u plně svéprávných zletilých lidí neplatí. S ohledem na garanci práv stanovených v čl. 5 a čl. 10 odst. 2 Listiny nelze tímto způsobem styk omezovat, proto ustanovení zákona, která by tak vůči mladému dospělému činila, nemají aplikační prostor. Pro tento závěr není rozhodující, zda se jedná o mladého dospělého v režimu prodloužení ústavní výchovy nebo smlouvy o dobrovolném pobytu. U smlouvy o dobrovolném pobytu však na rozdíl od prodloužení ústavní výchovy v praxi nedochází k aplikačním problémům.

To však neplatí pro prodloužení ochranné výchovy, která je svým účelem odlišná, protože mimo jiné slouží i k ochraně společnosti, a je tedy prostředkem omezení osobní svobody v důsledku spáchání provinění či činu jinak trestného. Při prodloužení ochranné výchovy se tak mladý dospělý musí podřizovat stejnému režimu a pravidlům, která pro něj platila doposud.

Z hlediska samotného výkonu ústavní a ochranné výchovy lze poukázat na odlišnost v pravomoci určit, do kterého zařízení bude dítě konkrétně zařazeno. V případě ústavní výchovy je to ponecháno na soudu, v případě ochranné výchovy soud dítě umístí do diagnostického ústavu, který následně vybere konkrétní zařízení pro její výkon. Ačkoliv změna rozhodovací pravomoci při umístění a přemísťování dětí v ústavní výchově (přesun pravomoci na soudy) měla zvýšit standard ochrany práv dětí, nakonec oproti původní právní úpravě přinesla i mnohé nevýhody, jež narážejí zejména na právo na rychlé projednání a právo na kvalitní službu odpovídající potřebám konkrétního dítěte. Další nevýhodou je nízká právní jistota ohledně toho, kdy z diagnostického ústavu dítě odejde do jiného zařízení, a také to, že dítě zbytečně dlouho setrvává v prostředí, které pro něj není vhodné (v případě, že na diagnostiku čeká ve svém dosavadním zařízení). Tyto problémy se projevují zejména při přemísťování dítěte.

Výběr možných zařízení je z hlediska ústavní výchovy širší než v případě uložení ochranné výchovy (s ohledem na plánované změny týkající se dětských domovů pro děti do 3 let se však bude výběr zužovat i pro ústavní výchovu³⁷⁰).

Kritizovat lze i praxi, kdy je ústavní a ochranná výchova vykonávána společně v jednom zařízení (u diagnostických ústavů to s ohledem na krátkodobost pobytu není takový problém), neboť může docházet k tzv. kriminální infekci³⁷¹, či naopak stigmatizaci dětí, které mají nařízenou pouze ústavní výchovu.

³⁶⁴ *Blokhin proti Rusku*, rozsudek ESLP, 23. 3. 2016, č. stížnosti 47152/06, dále rozsudek Nejvyššího soudu USA ze dne 15. 5. 1967 ve věci *Gault*, 387 U.S. 1 (1967), č. 116.

³⁶⁵ Hofschneiderová. *O kritice doktríny paternalistického přístupu k dětem v kontextu realizace ústavní výchovy a připravovaných změn v této oblasti*.

³⁶⁶ I. 3. (b) of *General comment No. 13 (2011). The right of the child to freedom from all forms of violence* [online].

³⁶⁷ *Nález Ústavního soudu ze dne 17. 2. 2015, sp. zn. III. ÚS 916/13*.

³⁶⁸ Šámal. *§ 46. Vazba mladistvého*, s. 426.

³⁶⁹ Enochová. *§ 971. Ústavní výchova*, s. 1007.

³⁷⁰ Sněmovní tisk č. 573 [online].

³⁷¹ Hulmáková. *Trestání delikventní mládeže*, s. 37.

De lege ferenda by bylo minimálně vhodné ze zák. o ústav. a ochranné výchově odstranit možnost výjimek udělovaných MŠMT a již existující výjimky odejmout a zřídit specializovaná zařízení pro výkon ochranné výchovy. Ideální by však bylo ochrannou výchovu upravit zcela samostatně v separátním předpise, čímž by se podtrhly odlišné účely ústavní a ochranné výchovy.

4 POBYT DÍTĚTE MIMO ZAŘÍZENÍ³⁷²

Následující výklad se bude týkat dětí s nařízenou ústavní výchovou. Uvedené bude platit i pro děti s uloženou ochrannou výchovou, pokud v textu, či v kapitole 4.6., která se zabývá pobytem dítěte s uloženou ochrannou výchovou mimo zařízení, nebude uvedeno jinak.

Pobyt dítěte mimo zařízení, který upravuje § 23 odst. 1 písm. a) zák. o ústav. a ochranné výchově a § 30 odst. 1 zák. o SPOD, je nejvýznamnější nástroj, jenž umožňuje styk dítěte a rodiče (případně dalších osob).

Ustanovení § 23 odst. 1 písm. a) zák. o ústav. a ochranné výchově stanoví, že ředitel zařízení je oprávněn v zájmu úspěšné výchovy povolit dítěti za podmínek stanovených zvláštním právním předpisem pobyt mimo zařízení. Zvláštní právní předpis, respektive ustanovení, na které je zde odkazováno, je právě § 30 odst. 1 zákona zák. o SPOD, který mimo jiné uvádí, že ředitel zařízení může jen po předchozím písemném souhlasu OSPOD povolit dítěti, které je v zařízení umístěno na základě rozhodnutí soudu, pobyt u rodičů, popřípadě jiných fyzických osob, a to nejvýše v rozsahu 30 kalendářních dnů při prvním pobytu u těchto osob. Tato doba může být prodloužena, jde-li o pobyt u těchto osob, na základě písemného souhlasu OSPOD.

Jedná se o nástroj sloužící zejména k opětovnému sloučení dítěte s rodiči i dalšími osobami a ke znovunavázání či upevnění jejich vzájemného vztahu obvykle v domácích podmínkách žadatele o povolení pobytu mimo zařízení.³⁷³

Průběh pobytu zejména u rodičů dítěte může být jedním ze směrodatných ukazatelů pro zvažování ukončení ústavní výchovy. Jak již bylo uvedeno výše, pokud pominou důvody pro nařízení ústavní výchovy, je třeba ji ukončit. Díky tomu pobyt dítěte mimo zařízení patří mezi jeden z nejvýznamnějších nástrojů, jenž pomáhá zajišťovat dočasnou povahu ústavní péče.^{374, 375}

V praxi se pro pobyt dítěte mimo ústavní zařízení dle § 23 odst. 1 písm. a) zák. o ústav. a ochranné výchově ve spojení s § 30 odst. 1 zák. o SPOD vžily termíny

³⁷² Tato kapitola vychází z článku Konopková. *Proces schvalování žádosti o pobyt dítěte mimo zařízení pro výkon ústavní výchovy*.

³⁷³ Více k různým žadatelům o pobyt dítěte mimo zařízení viz kapitolu 4.2.

³⁷⁴ Metodická příručka pro kurátory pro děti a mládež [online]. In: *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online], s. 158. [cit. 7. 6. 2024]. <http://vyzkum-mladez.cz/zprava/1525117926.pdf>

³⁷⁵ MPSV odstranilo z webových stránek výše uvedenou Metodickou příručku pro kurátory dětí a mládeže z důvodu probíhající revize aktuálního znění v roce 2018. Hlavním důvodem pro revize mělo být vyjasnění nejasností z důvodu dezinterpretace některých pasáží materiálu. Od 1. 9. 2018, kdy byla vydána tisková zpráva, MPSV revidovaný text nezveřejnilo, proto se v praxi stále využívá původní znění. Více viz MPSV reviduje metodickou příručku pro kurátory [online]. In: *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [cit. 7. 6. 2024]. <https://www.mpsv.cz/web/cz/-/mpsv-reviduje-metodickou-prirucku-pro-kuratory?inheritRedirect=true>

„dovolenka“ a „propustka“, které jsou však užívány nejednotně, a to buď jako synonymní výrazy pro pobyt dítěte mimo zařízení, nebo se propustkou myslí jen dokument, na němž je uveden souhlas s pobytem dítěte mimo zařízení.³⁷⁶ Nejtypičtěji se v praxi lze setkat s víkendovými a prázdninovými pobyty u rodičů či dalších osob (např. sourozenců, prarodičů apod.).

4.1 Náležitosti žádosti o povolení pobytu dítěte mimo zařízení³⁷⁷

Řízení o povolení pobytu dítěte mimo zařízení je v komentářové literatuře bez bližšího vysvětlení považováno za řízení o žádosti ve smyslu § 44 a násl. spr. ř.³⁷⁸ Z ustanovení § 23 odst. 1 písm. a) zák. o ústav. a ochranné výchově a § 30 odst. 1 zák. o SPOD však nic takového výslovně nevyplývá, a to na rozdíl od jiných ustanovení těchto předpisů, která s žádostí explicitně pracují. Oba zákony užívají toliko konstrukci, že „ředitel může povolit dítěti pobyt mimo zařízení“. Nabízí se tedy otázka, zda by ředitel mohl povolit pobyt dítěti mimo zařízení i *ex offio*, tedy bez žádosti (samozřejmě při splnění formální podmínky souhlasu OSPOD a materiální podmínky, že by to bylo v zájmu dítěte).

Na tuto otázku částečně odpovídá § 26 odst. 1 písm. e) zák. o ústav. a ochranné výchově, podle něhož mají zákonní zástupci dítěte právo písemně požádat ředitele zařízení o povolení pobytu dítěte u osob podle § 23 odst. 1 písm. a) téhož zákona. Byť zákon explicitně toto právo přiznává pouze zákonným zástupcům (a osobám uvedeným v § 26 odst. 1 písm. e) zák. o ústav. a ochranné výchově), z § 30 zák. o SPOD jednoznačně vyplývá, že právo požádat o povolení pobytu mají i další osoby, přestože v zákoně o ústavní a ochranné výchově nejsou výslovně uvedeny. Již z tohoto je zřejmé, že se jedná o řízení ovládané dispoziční zásadou, tedy řízení o žádosti.

Ačkoliv je zařízení povinno s rodinou podle § 1 odst. 2 zák. o ústav. a ochranné výchově spolupracovat, poskytovat jí pomoc při zajišťování záležitostí týkajících se dítěte a podporu při přechodu dítěte do jeho původního prostředí, nemůže za nikoho (ať už by se jednalo o rodiče, či jiné osoby, případně i dítě) učinit rozhodnutí vyvolat řízení o pobytu dítěte mimo zařízení.

Ředitel zařízení může osoby motivovat k žádosti o pobyt dítěte mimo zařízení, nemůže však toto řízení sám zahájit *ex offio*. Zájem osob, u kterých má pobyt

proběhnout, je pro jeho úspěšné absolvování zcela klíčový, přičemž tento zájem se dává najevo právě podáním žádosti. Z těchto důvodů není možné a ani by nebylo vhodné, aby ředitel zařízení povolil pobyt dítěte mimo zařízení *ex offio*, třebaže by se po zahájení řízení osoba, u níž by dítě mělo pobývat, stala účastníkem řízení a mohla se k dané záležitosti vyjádřit, neboť dle čl. 2 odst. 3 Listiny nikdo nesmí být nucen činit něco, co mu zákon neukládá.

Žádost o povolení pobytu dítěte mimo ústavní zařízení se považuje za podání podle správního řádu a dle § 37 odst. 1, 2 spr. ř. ve spojení s § 45 odst. 1 spr. ř. a § 30 zák. o SPOD musí obsahovat určité náležitosti.

Z podání musí být patrné, kdo je činí, které věci se týká a co se navrhuje. Ve zvláštních případech mohou být rovněž požadovány zvláštní (a další) požadavky na obsahovou stránku podání. Kromě toho zákon uvádí, že podání musí být opatřeno podpisem osoby, která jej činí.

Podle § 37 odst. 4 spr. ř. je možné jej učinit písemně nebo ústně do protokolu anebo v elektronické podobě. Za podmínky, že podání je do 5 dnů potvrzeno, popřípadě doplněno způsobem uvedeným ve větě první, je možno jej učinit pomocí jiných technických prostředků, zejména prostřednictvím dálkopisu, telefaxu nebo veřejné datové sítě bez použití podpisu.

Z ustanovení § 37 odst. 4 spr. ř. tedy plyne, že jiná než písemná podoba podání (odhlédneme-li od možnosti učinit podání ústně do protokolu, čímž v konečném důsledku rovněž nabývá písemné podoby) je možná pouze v elektronickém provedení, a to nejen ve formě písma zachyceného v elektronickém dokumentu. Elektronický podpis, který je předpokladem splnění náležitostí takového podání, lze totiž připojit k elektronickému dokumentu v libovolném formátu (tzn. zvukovém i audiovizuálním).³⁷⁹

4.1.1 Problém s elektronickým podpisem

Vlastnoruční podpis není definován právem a ani pro něj není v psaném právu upravena domněnka projevu vůle.³⁸⁰ Platí pro něj presumpce pravosti, což znamená, že k ověření dochází až *ex post*, panují-li pochybnosti o jeho pravosti.³⁸¹

Z komentářové literatury vyplývá, že podpis je náležitostí podání vždy, bez ohledu na to, jestli má listinnou nebo elektronickou podobu.³⁸² Povinnost připojit podpis jako vyjádření vůle žadatele je tedy řešena obecně bez ohledu na formu, ačkoliv ustanovení § 37 odst. 4 spr. ř. tuto povinnost zmírňuje.

³⁷⁶ Křístek. *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči. Komentář*, s. 194.

³⁷⁷ Tato kapitola vychází z článku Konopková, S. Digitalizace výkonu rodičovských práv u dětí v ústavní péči. In: Kotásek, J. (eds.). *COFOLA 2022*. Brno: Masarykova univerzita, 2022.

³⁷⁸ Explicitně to uvádí Křístek. *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči. Komentář*, s. 197. Implicitně lze tento závěr dovodit také z Doležal. § 30. *Pobyt dítěte mimo ústav*, s. 276.

³⁷⁹ Lechner, L. Podání v elektronické podobě podle správního řádu. *Správní právo*. 2018, roč. LI, č. 4–5, s. 232.

³⁸⁰ Polčák, R. Elektronické právní jednání – změny, problémy a nové možnosti v zákoně č. 89/2012 Sb. In: Zoufalý, V. (eds.). *XXI. Karlovarské právníké dny*. Praha: Leges, 2013, s. 80.

³⁸¹ Lechner. *Podání v elektronické podobě podle správního řádu*, s. 234.

³⁸² Jemelka. *Správní řád*, s. 275.

Povinnost podpisu vyplývá také ze závěru č. 50 ze zasedání poradního sboru Ministerstva vnitra ke správnímu řádu ze dne 11. 12. 2006, kde bylo konstatováno, že „*chybí-li u podání vlastnoruční podpis podatele, není stvrzeno, že podatel se ztotožňuje s obsahem podání, a správní orgán, nebyla-li náprava přes jeho výzvu zjednána, se nebude podáním zabývat*“.³⁸³

Ačkoliv existovala snaha menší části praxe odchýlit se od tohoto názoru³⁸⁴, judikatura jej nakonec akceptovala v rozsudku rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 18. 12. 2018, sp. zn. 4 As 113/2018, kdy uvedla, že chybějící podpis na listinném podání je vadou, pro kterou nelze v řízení pokračovat.

Ještě před vydáním tohoto rozsudku veřejná ochránkyně práv kritizovala, že úřady neměly sjednocený postup, jak vyřizovat e-maily bez elektronického podpisu. Například úřady panovala různorodá praxe, která oscillovala mezi tím, že se správní orgán podáním vůbec nezabýval, vyzýváním odesílatele k jeho doplnění až po přijímání podání bez dalšího. Podle veřejné ochránkyně práv nejednotnost narušovala legitimní očekávání občanů a doporučovala vypracovat metodiku, které typy e-mailů je třeba vyřizovat i bez elektronického podpisu, kdy je naopak třeba odesílatele poučit o nutnosti jeho doplnění a důsledcích pro jeho věc, pokud tak neučiní apod.³⁸⁵ Ačkoliv tato metodika byla vytvořena, vzhledem k rozsudku rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 18. 12. 2018, sp. zn. 4 As 113/2018 byla přislíbená její revize, k níž však zatím nedošlo.³⁸⁶

Úrovně elektronického podpisu

Pro podepisování elektronickým podpisem platí právní úprava zákona č. 297/2016 Sb., o službách vytvářejících důvěru pro elektronické transakce. Jedná se o jeden ze zákonů, který byl přijat v souvislosti s nařízením eIDAS). Právě nařízení eIDAS se zabývá právní úpravou zabezpečovacích prvků v elektronické sféře, např. elektronickým podpisem, elektronickou pečeti, elektronickým časovým razítkem, uznáváním přeshraniční elektronické identity apod.³⁸⁷

Nařízení eIDAS zná několik úrovní elektronického podpisu.

Nejnižší je elektronický podpis, který je v čl. 3 odst. 10 nařízení eIDAS definován jako data v elektronické podobě, která jsou připojena k jiným datům v elektronické podobě nebo jsou s nimi logicky spojena, a která podepisující osoba používá k podepsání (pro lepší orientaci bude tato úroveň elektronického podpisu označena pojmem „prostý elektronický podpis“).

Další úroveň je zaručený elektronický podpis, jenž musí splňovat požadavky uvedené v čl. 26 nařízení eIDAS, tedy musí být jednoznačně spojen s podepisující osobou, umožnit identifikaci podepisující osoby, musí být vytvořen pomocí dat pro vytváření elektronických podpisů, která podepisující osoba může s vysokou úrovní důvěry použít pod svou výhradní kontrolou, a je k datům, která jsou tímto podpisem podepsána, připojen takovým způsobem, že je možné zjistit jakoukoliv následnou změnu dat.

Třetí úroveň je zaručený elektronický podpis založený na kvalifikovaném certifikátu. Zákon č. 297/2016 Sb., o službách vytvářejících důvěru pro elektronické transakce, označuje tento druh podpisu jako uznávaný elektronický podpis.

Čtvrtou a poslední úroveň je kvalifikovaný elektronický podpis, což je dle čl. 3 odst. 12 nařízení eIDAS zaručený elektronický podpis, který je vytvořen kvalifikovaným prostředkem pro vytváření elektronických podpisů a který je založen na kvalifikovaném certifikátu pro elektronické podpisy. Dle nařízení eIDAS má pouze tato úroveň podpisu stejnou sílu jako podpis vlastnoruční.³⁸⁸ Jen tento podpis může využívat veřejnoprávní podepisující ve smyslu § 5 písm. a) zákona č. 297/2016 Sb., o službách vytvářejících důvěru pro elektronické transakce, tedy stát, územní samosprávný celek, právnická osoba zřízená zákonem nebo právnická osoba zřízená nebo založená státem, územní samosprávný celek nebo právnická osoba zřízená zákonem.

Dle ustanovení § 6 odst. 1 zákona č. 297/2016 Sb., o službách vytvářejících důvěru pro elektronické transakce, lze k podepisování elektronickým podpisem použít pouze uznávaný elektronický podpis (tedy založený na kvalifikovaném certifikátu pro elektronické podpisy), podepisuje-li se elektronický dokument, kterým se činí úkon vůči veřejnoprávnímu podepisujícímu ve smyslu § 5 písm. a) tohoto zákona nebo jiné osobě v souvislosti s výkonem jejich působnosti.

Z tohoto ustanovení je zřejmé, že první dvě úrovně podpisu dle eIDAS nejsou možné, neboť ani prostý elektronický podpis, ani zaručený elektronický podpis nespĺňují požadavky na technické zabezpečení stanovené tímto ustanovením. V úvahu tedy připadá pouze třetí a čtvrtá úroveň podpisu.

Možností, jak může být podána žádost v elektronické podobě, je několik, nicméně vždy (kromě výjimky uvedené níže) je nutné dostát povinnosti připojit k podání uznávaný elektronický podpis.

Žádost činěná prostřednictvím e-mailu

Obecně je pro komunikaci se správními orgány typické, že jsou podání činěna prostřednictvím elektronické pošty, tedy e-mailu. Nejrozšířenějším a nejproblematičtějším způsobem je podání napsané v samotném textu e-mailu, který je v závěru podepsán běžným způsobem. Příložený prostý elektronický podpis e-mailu nedosahuje kvalit podpisu vyžadovaných ustanovením § 6 odst. 1 zákona č. 297/2016 Sb.,

³⁸³ Zasedání Poradního sboru ministerstva vnitra ke správnímu řádu ze dne 11. 12. 2006 [online]. *Ministerstvo vnitra*. [cit. 1. 7. 2024]. <https://www.mvcr.cz/soubor/2006-2-50a-pdf.aspx>

³⁸⁴ Např. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 27. 7. 2017, sp. zn. 2 As 80/2017.

³⁸⁵ Jasná pravidla pro e-mailovou komunikaci s úřady [online]. *Veřejný ochránce práv*. [cit. 4. 7. 2024]. <https://www.ochrance.cz/aktualne/jasna-pravidla-pro-e-mailovou-komunikaci-s-urady/>

³⁸⁶ Metodické pomůcky ke správnímu řádu [online]. *Ministerstvo vnitra* [cit. 4. 7. 2024]. <https://www.mvcr.cz/clanek/spravni-rad-metodicke-pomucky-ke-spravnimu-radu-metodicke-pomucky-ke-spravnimu-radu.aspx>

³⁸⁷ Lechner. *Podání v elektronické podobě podle správního řádu*, s. 231.

³⁸⁸ *Ibidem*, s. 237.

o službách vytvářejících důvěru pro elektronické transakce, proto je nutné postupovat dle § 37 odst. 3 spr. ř.

Další možností je podání obsažené v příloze, kdy o dostatečnosti podpisu rozhoduje elektronický podpis tohoto dokumentu.

Žádost činěná prostřednictvím datové schránky

Při podání prostřednictvím datové schránky dle zákona č. 300/2008 Sb., o elektronických úkonech a autorizované konverzi dokumentů, se za předpokladu, že je osoba uvedená v textu podání shodná s držitelem datové schránky, nevyžaduje uznávaný elektronický podpis a podání má stejné účinky jako žádost učiněná písemně a podepsaná vlastní rukou (přináší tak výhodu v podobě možné aplikace fikce podpisu).³⁸⁹

U datových schránek může vznikat spousta otázek, a to zejména v souvislosti s tím, jak posuzovat případy, kdy se osoba uvedená v textu podání neshoduje s držitelem datové schránky, ale vložený elektronický dokument je podepsán uznávaným elektronickým podpisem osoby uvedené v podání apod.

Tyto podrobnosti však nejsou pro téma této publikace podstatné, neboť z praxe plyne, že žadatelé často žádají o povolení o pobyt dítěte mimo zařízení pomocí telefonu, e-mailu, zvukové nahrávky, SMS zprávy, či platformy Whatsapp a Messenger. Vzhledem k tomu, že u soukromoprávních subjektů obecně platí princip dobrovolnosti zřízení datové schránky, jen velice málo žadatelů ji má zřízenou (či je ochotno nebo schopno si ji zřídit a používat). Z hlediska výše uvedených náležitostí pak nastává problém právě s absencí podpisu, resp. jeho dostatečného technického ekvivalentu v elektronické podobě.

Problém ověření identity rodiče při absenci řádného podpisu

Problém nastává zvláště v případech ověření identity rodiče. Nelze přehlédnout skutečnost, že zejména starší děti s ústavní a ochrannou výchovou dokáží být velice vynalézavé, když chtějí zařízení opustit (motivací může být např. schůzka s partnerem mimo zařízení, kterého rodiče neschvalují apod.). Nejsou ojedinělé incidenty, kdy děti zakládají falešné e-mailové schránky rodičů, ze kterých posílají žádosti o povolení pobytu mimo zařízení.

Proč tedy sami rodiče nepředcházejí těmto pro děti potenciálně nebezpečným situacím tím, že minimalizují možnost falzifikace např. zřízením datové schránky? Personál zařízení hovoří o častém problému s absencí zodpovědnosti, nedostatečnými organizačními schopnostmi rodičů a neochotou či neschopností dodržovat formální postupy. V některých případech za to rodiče ani nemohou, neboť často sami vyrůstali v prostředí, kde se těmto věcem nemohli naučit. Může se jednat o rodiče velmi mladé, ze sociálně vyloučených lokalit, ale také o případy spojené s problematikou tzv. bludného kruhu. U posledně jmenovaného se jedná o rodiče, kteří sami

³⁸⁹ Ibidem, s. 238.

nedávno „prošli“ ústavní výchovou, nikdy neviděli, jak funguje běžná rodina, a nemí se orientovat v rámci systému.³⁹⁰ Ať už je důvodem cokoliv, právě nedostatek těchto vlastností, dovedností a schopností mohl v první řadě způsobit, či výraznou měrou přispět k tomu, že došlo k odebrání dětí z péče rodičů.

R. Polčák uvádí, že jakékoliv bezdůvodné bariéry podání se mohou dostávat do konfliktu se základními právy, především pak s právem na spravedlivý proces.³⁹¹ V tomto případě by neodůvodněné stanovování bariér mohlo být také v rozporu s právem na rodinný život. Jak již bylo uvedeno výše, orgány veřejné moci by měly jednat tak, aby se vztah mezi rodiči a dětmi mohl rozvíjet, a měly by přijímat vhodná opatření za účelem sloučení rodiče s dítětem.³⁹² Byť závazkem státu není povinnost dosáhnout výsledku, ale použít všechny dostupné prostředky k dosažení cíle³⁹³, tyto prostředky by měl nastavit tak, aby jejich užití nebylo vysokoprahové. Pokud totiž stát nastaví takové podmínky, které jsou pro žadatele (s ohledem na specifickou skupinu) prakticky nesplnitelné, znemožňuje tím rozvíjení vztahu mezi dítětem a žadatelem (např. rodičem).

V praxi ředitelé zpravidla žádost o povolení pobytu dítěte mimo zařízení i bez příslušného elektronického podpisu projednávají, když nemají podezření, že by se jednalo o podání učiněné jinou osobou.

Ačkoliv je třeba kladně hodnotit rozhodování, které je vedeno snahou o dosažení nejlepšího výsledku pro dítě, ředitelé zařízení by měli mít v zákoně stanovený jasný a nízkoprahový postup, jak v těchto situacích postupovat tak, aby byly kladeňny co nejmenší překážky styku, ale aby to pro dítě bylo stále bezpečné.

De lege ferenda by bylo vhodné upravit v *lex specialis* důsledky absence náležitostí žádosti s ohledem na požadavek nízkoprahovosti. Například by zde mohla být stanovena povinnost ředitele, aby v řízení, ve kterém o žádosti rozhoduje, musel v případě chybějící náležitosti žadatele aktivně kontaktovat, aby ověřil skutečný zájem a totožnost. Pokud by tyto byly osvědčeny, nebylo by nutné podání doplňovat dle § 37 odst. 3 spr. ř. K tomuto postupu by se přistoupilo až v případě, kdy by se nepodařilo žadatele kontaktovat, byť ředitel vyvinul veškeré úsilí, které by po něm bylo možné rozumně požadovat.

4.2 Žadatelé o povolení pobytu dítěte mimo zařízení

O pobyt dítěte mimo zařízení mohou žádat různé osoby, přičemž je zřejmé, že ne všechny mají ve vztahu k dítěti stejné postavení. Rodiče mají obecně vzato nejsilnější práva (neboť právo na styk je součástí rodičovské odpovědnosti), následují

³⁹⁰ *Bludný kruh* [online].

³⁹¹ Polčák, R. *Právo a evropská informační společnost*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 119.

³⁹² Westphalová. § 888. *Právo dítěte stýkat se s rodičem, právo dítěte stýkat se s dítětem*, s. 851.

³⁹³ Petrová. *Práva a postavení dítěte v judikatuře ESLP*, s. 84.

blízcí rodinní příslušníci, osoby blízké a osoby další. Tato kniha se zabývá také problematikou právnických osob v kontextu pobytu dítěte mimo zařízení, tedy zda je možné, aby o takový pobyt žádala právní osoba. Zajímavá a v teorii zcela opomíjená je také otázka, zda lze povolit pobyt mimo zařízení na základě žádosti dítěte samotného.

4.2.1 Rodiče

Právo na styk s rodiči vyplývá z mezinárodních dokumentů, ústavního práva, práva občanského, ale také z dalších předpisů.

Zákonem stanovený rozsah rodičovské odpovědnosti a trvání rodičovské odpovědnosti lze změnit jen na základě rozhodnutí soudu, avšak v případě ústavní výchovy se jedná o případ tzv. faktického omezení výkonu rodičovské odpovědnosti.³⁹⁴ Dochází k modifikaci pravidla uvedeného v § 858 obč. zák., kdy místo standardního zastupování rodiči přechází podle § 23 odst. 1 písm. k) zák. o ústav. a ochranné výchově oprávnění zastupovat dítě v běžných záležitostech na ředitele zařízení.³⁹⁵

Podle A. Křístka u pobytu dětí mimo zařízení platí, že pokud styk s dítětem dle § 858 obč. zák. soud neomezil např. tak, že by výkon tohoto práva podmínil souhlasem ředitele zařízení na základě souhlasného stanoviska OSPOD, není třeba vést ani řízení o žádosti rodičů a zařízení musí požadavku rodiče vyhovět kdykoliv a bezpodmínečně.³⁹⁶ To však odporuje jinak v doktríně jednoznačnému názoru, že v případě nařízení ústavní a uložení ochranné výchovy se jedná o faktické omezení rodičovské odpovědnosti. Není třeba, aby soud v běžných případech více omezoval styk, neboť toto omezení plyne již z podstaty § 23 odst. 1 písm. a) zák. o ústav. a ochranné výchově a § 30 odst. 1 zák. o SPOD. I v případě rodiče, který je ve výkonu rodičovské odpovědnosti omezen pouze tzv. fakticky, se vždy vede řízení o žádosti. Jinými slovy, vždy když žádá o pobyt dítěte mimo zařízení, musí projít procesem uvedeným v kapitole 4.4.

V případě uložení ochranné výchovy tento faktor ustupuje do pozadí, ale u nařízení ústavní výchovy je velmi časté, že soud a rodiče nemusí sdílet názor, že nařízení ústavní výchovy je v nejlepším zájmu dítěte. Naopak se často stává, že ústavní výchova je nařízena i přes jistou nevoli rodičů, kteří nemají nad svým výkonem rodičovské odpovědnosti potřebný nadhled. Kdyby zařízení muselo žádosti rodiče vyhovět kdykoliv a bezpodmínečně, mohlo by dojít k narušení smyslu a účelu ústavní výchovy, pokud by rodič žádal o povolení pobytu dítěte mimo zařízení tak

často, až by *de facto* k žádnému výkonu ústavní výchovy ani nedocházelo. Nehledě na další skutečnosti, např. že dítě musí absolvovat povinnou školní docházku, a ne vždy by bylo v možnostech rodičů ho do školy zavést.

Podle § 36 odst. 6 ŠZ žák umístěný ve školském zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy nebo ve školském zařízení pro preventivně výchovnou péči plní povinnou školní docházku v základní škole zřízené při tomto školském zařízení (což je dle § 13 odst. 1 zák. o ústav. a ochranné výchově případ dětských domovů se školou a výchovných ústavů) nebo v základní škole zřízené obcí nebo svazkem obcí se sídlem ve školském obvodu, v němž má sídlo příslušné školské zařízení (v souladu s § 12 odst. 2 zák. o ústav. a ochranné výchově), popřípadě v jiné škole zřizované státem, krajem, obcí nebo svazkem obcí (tj. nikoliv v církevní nebo soukromé škole).³⁹⁷

To, v jakém školském obvodě dítě navštěvuje školu, je tedy závislé na sídle zařízení, v němž žije. Tím se nezbytným způsobem omezuje právo zákonného zástupce dítěte na volbu školy, v níž dítě bude plnit povinnou školní docházku.³⁹⁸

Jak bylo vysvětleno výše, z různých důvodů (např. specializace zařízení, nedostatečné kapacity zařízení, snaha o společné umístění sourozenců atd.) se může stát, že soud nedostojí povinnosti uvedené v § 971 odst. 4 obč. zák. a dítě nebude umístěno v blízkosti bydliště rodičů nebo jiných osob dítěti blízkých. V důsledku toho pak může být škola bydliště rodičů klidně desítky i stovky kilometrů vzdálená.

Ústavní výchova je prostředek *ultima ratio*.³⁹⁹ K odebrání dítěte z péče rodičů tak musely vést závažné důvody. Byť jsou pobyty dítěte mimo zařízení (konkrétně u rodičů) nepochybně důležitým prvkem při snahách o sanaci rodiny, nelze právo na styk vnímat zcela bezbřezě tak, jak jej chápe A. Křístek, tedy že je rodičům pouze s tzv. faktickým omezením rodičovské odpovědnosti nutné vyhovět kdykoliv a bezpodmínečně. Ostatně i státní zástupci, kteří vykonávají v zařízeních dozorovou činnost, nevidí v nyní uplatňované praxi, kdy rodiče žádají o povolení pobytu mimo zařízení dle postupu uvedeného v kapitole 4.4, žádný problém.

Veřejný ochránce práv k pobyům dětí mimo zařízení v případě dětí v dětských domovech uvádí tento standard: „*Zařízení by mělo podporovat pobyt dítěte mimo zařízení, pokud je to současně v jeho zájmu. Tzv. dovolenkám by neměla být kladena nepřiměřená organizační či administrativní omezení. Žádosti o dovolenky by zařízení mělo zamítnout pouze za splnění zákonem stanovených podmínek spolu s uvedením konkrétních důvodů, které k zamítnutí vedly.*“⁴⁰⁰

Zároveň veřejný ochránce práv ve svých zprávách kritizuje situaci, když zařízení ve svém vnitřním či návštěvním řádu omezuje možnost jezdit na pobyty mimo

³⁹⁴ Westphalová, § 870. *Omezení rodičovské odpovědnosti nebo jejího výkonu*, s. 805.

³⁹⁵ Coufalová, P, Abbasi, S. Zastupování dítěte ředitelem zařízení. *Právo a rodina*. 2024, roč. 26, č. 4, s. 7.

³⁹⁶ Křístek. *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči. Komentář*, s. 194.

³⁹⁷ Puškinová, M. § 37. Povinnost školní docházky. In: Rigel, F. a kol. *Školský zákon*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 209.

³⁹⁸ Katzová, P. *Školský zákon. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 190.

³⁹⁹ Doporučení veřejného ochránce práv ve věci deinstytucionalizace péče o malé děti [online]. *Veřejný ochránce práv* [cit. 1. 5. 2023]. https://www.ochrance.cz/projekty/posileni-aktivit/6_Doporučení-ochrance-ve-veci-deinstytucionalizace-pece-o-male-deti.pdf

⁴⁰⁰ Zpráva veřejného ochránce práv ze dne 4. 1. 2023, sp. zn. 37/2022/NZ/SKO, s. 11.

zařízení např. jednou za 14 dnů. V těchto případech formuluje opatření, kterým zařízením doporučuje umožňovat pobyty mimo zařízení v týdenním intervalu a neomezovat je na termíny určené zařízením.⁴⁰¹ Přístup veřejného ochránce práv tedy předpokládá, že děti mohou za běžných okolností, pokud nejsou prázdniny apod., pobyt mimo zařízení absolvovat zejména o víkendu. Samozřejmě je možné zvažovat i dlouhodobější či jiné pobyty, nicméně ani veřejný ochránce práv ve svých závěrech nepředpokládá, že by rodiči bylo nutné vyhovět kdykoliv a bezpodmínečně.

Nic z výše uvedeného však nebrání tomu, aby byl pobyt dítěte mimo zařízení doplňován návštěvami rodiče v zařízení či stykem na samostatných vycházkách dítěte. Styk, kdy by se rodič např. podílel na školní přípravě, je naopak vítaný.

Dle ustanovení § 30 odst. 3 zák. o SPOD je nutné v případě pobytu dítěte u jiných fyzických osob než rodičů, prarodičů nebo sourozenců posuzovat jejich bezúhonnost podle § 27 odst. 1 písm. e) zák. o SPOD. Zároveň je zde uvedeno, že pro účely vydání souhlasu může obecní úřad obce s rozšířenou působností požádat krajský úřad o odborné posouzení fyzické osoby jiné než rodiče, u níž má dítě pobývat. To znamená, že rodiče mají privilegované postavení, neboť se u nich obligatorně neposuzuje bezúhonnost, a dokonce ani absence bezúhonnosti ve smyslu těchto ustanovení nemůže být sama o sobě důvodem pro zamítnutí žádosti o pobyt dítěte mimo zařízení.⁴⁰²

4.2.2 Prarodiče a sourozenci

Obdobně jako rodiče jsou v otázce posuzování bezúhonnosti privilegováni i někteří příbuzní, neboť jak už bylo analyzováno výše, ustanovení § 30 odst. 3 zák. o SPOD zvýhodňuje kromě rodičů i prarodiče a sourozence, jakožto nejbližší příbuzné dítěte. U těchto osob tedy OSPOD nebude obligatorně posuzovat jejich bezúhonnost podle § 27 odst. 1 písm. e) zák. o SPOD.

Na druhou stranu na ně nedopadá druhá výjimka stanovená v § 30 odst. 3 zák. o SPOD. I v případě prarodičů a sourozenců pro účely vydání souhlasu může obecní úřad obce s rozšířenou působností požádat krajský úřad o jejich odborné posouzení. Pro toto odborné posouzení platí § 27 zák. o SPOD přiměřeně, tedy kromě posuzování bezúhonnosti dle § 27 odst. 1 písm. e) zák. o SPOD.

4.2.3 Osoby vzdáleněji příbuzné a osoby blízké

Z § 927 obč. zák. vyplývá, že právo stýkat se s dítětem mají osoby příbuzné s dítětem, ať blíže či vzdáleně, jakož i osoby dítěti společensky blízké, pokud k nim dítě

⁴⁰¹ Zpráva veřejného ochránce práv ze dne 18. 4. 2023, sp. zn. 42/2022/NZ/SKO, s. 11.

⁴⁰² Křístek. *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči. Komentář*, s. 195.

má citový vztah, který není jen přechodný, a pokud je zřejmé, že by nedostatek styku s těmito osobami pro dítě znamenal újmu. Také dítě má právo stýkat se s těmito osobami, pokud tyto osoby se stykem souhlasí.

Vzhledem k tomu, že na tyto osoby nedopadá výjimka stanovená v § 30 odst. 3 zák. o SPOD, bude nutné posuzovat jejich bezúhonnost podle § 27 odst. 1 písm. e) zák. o SPOD.

Ustanovení § 27 odst. 1 písm. e) zák. o SPOD stanoví, že za bezúhonného se nepovažuje ten, kdo byl pravomocně odsouzen pro trestný čin, který směřoval proti životu, zdraví, svobodě, lidské důstojnosti, mravnímu vývoji nebo jmění dítěte, nebo pro jiný trestný čin, jehož spáchání může mít vliv na způsobilost žadatele k řádné výchově dítěte.

Toto posuzování je obligatorní, OSPOD jej tedy musí učinit vždy, což však neznamená, že by měl u každé jednotlivé žádosti o pobyt mimo zařízení vyžadovat opis z evidence Rejstříků trestů dle § 27 odst. 3 zák. o SPOD, pokud je bezúhonnost žadatelů OSPOD zřejmá z dostatku jiných podkladů a z jeho předchozí činnosti.⁴⁰³

Zároveň pro účely vydání souhlasu může obecní úřad obce s rozšířenou působností požádat krajský úřad o jejich odborné posouzení. Pro toto odborné posouzení platí § 27 zák. o SPOD přiměřeně.

4.2.4 Další lidé

Dokonce i další lidé mohou žádat o pobyt dítěte mimo zařízení. V takovém případě se jedná o tzv. hostitelskou péči, již lze vnímat jako specifický typ pobytu dítěte mimo zařízení, který se využívá u dětí s nařízenou ústavní výchovou. Jedná se o pojem, který zákon nepoužívá, nicméně v praxi se užívá pro kontakt dítěte žijícího v zařízení s fyzickou osobou či osobami, které nejsou jeho rodiči či příbuznými, a někdy (zpočátku) nemusí být ani osobami blízkými.

Tzv. hostitelská péče je typická pro děti s nařízenou ústavní výchovou, nikoliv pro děti s uloženou ochrannou výchovou. Je vykonávána v domácím (či jiném) prostředí lidí odlišných od rodičů a příbuzných, případně i od osob blízkých.

Může se jednat o kontakt pravidelný (např. co 14 dnů), ale i nepravidelně opakovaný (např. Vánoce, Velikonoce, letní dovolená atd.), jehož účelem je poznat život ve funkční rodině.

Je-li to možné, dítě by mělo vyrůstat v rodině – ať už v původní rodině, nebo náhradní. Osvojení přichází do úvahy jen u některých dětí a ne všechny děti jsou v dnešních podmínkách umístitelné do pěstounské péče, ať už pro nedostatek pěstounů, či z jiných důvodů. Pro tyto děti, zpravidla starší a často součástí větší sourozenecké skupiny, které jsou umístěné v zařízení, má smysl právě hostitelská péče. Vhodnost hostitelské péče je vždy nutné pečlivě zvažovat – mladší děti se

⁴⁰³ Křístek, A. § 30. Pobyt dítěte mimo ústav. In: Macela, M. a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 411.

např. často velmi rychle citově naváží na osobu hostitele, aniž by chápaly nutnost návratu do zařízení, což je může zbytečně traumatizovat. Je však optimálním řešením pro starší děti, které dokážou rozumově a citově tuto situaci zvládnout.⁴⁰⁴

Cílem hostitelské péče je navázat dlouhodobé a pevné vztahy a naučit děti partnerským a rodičovským vzorům chování,⁴⁰⁵ aby děti neopakovaly u svých budoucích dětí tytéž chyby.⁴⁰⁶

Někdy jsou hostitelé pro dítě zpočátku zcela „cizí“ lidé. Hostitelství mohli začít vykonávat tak, že kontaktovali OSPOD, který jim vhodné dítě našel a doporučil. Hostiteli se ale mohou stát i lidé, kteří dítě znají z nějakého jiného sociálního prostředí. Typické je např. hostitelství, kdy dítě občas přespává u svých kamarádů mimo zařízení. Jedná se o běžnou situaci, kterou znají i děti z běžných rodin, pouze u dětí s nařízenou ústavní výchovou jsou neformální vztahy mezi rodiči nahrazeny formální žádostí hostitele o pobyt.⁴⁰⁷ Podnětem pro hostitelství může být touha hostitelů pomoci jakémukoliv dítěti, ale také zájem pomoci konkrétnímu dítěti, které hostitel zná, rozumí si s ním a ví, že by pro něj byl pobyt přínosný.

Zákon výslovně neurčuje podmínky pro žadatele o tzv. hostitelskou péči, proto je praxe značně nejednotná a záleží na přístupu každého OSPOD. Musí však být ověřeno, že potenciální hostitel je psychicky způsobilý a má pro hostitelskou péči adekvátní motivaci. Vzhledem k tomu, že hostitel hradí péči o dítě po dobu pobytu u něj z vlastních finančních prostředků, měl by být také finančně zajištěn do té míry, aby této povinnosti mohl dostát.

OSPOD obvykle provádí psychologické vyšetření hostitelů, ale nemusí tomu tak být vždy, v čemž lze spatřovat významný problém, jenž otevírá prostor případné libovůli. Neexistence úpravy hostitelské péče představuje neúplnost zákona, která by však s ohledem na hodnoty a principy v zákoně jednoznačně neměla chybět. Požadavek důkladného posuzování hostitelů vyplývá z cílů a účelů zák. o SPOD, kdy svěřit dítě (byť dočasně) lze jen člověku, který naplňuje určité morální a rozumové předpoklady.

V důsledku nedostatečné legislativy je hostitelství napříč kraji chápáno jinak.⁴⁰⁸ Legitimní očekávání hostitelů, kteří např. již jedno dítě v hostitelství mají a chtějí navázat hostitelství s dalším dítětem z jiného kraje, tak může být narušeno, což může představovat negativní zkušenost, kvůli které by o hostitelství např. již znovu nežádali, nedoporučili jej atd. To představuje za situace, kdy mnoho lidí o možnostech hostitelské péče ani neví⁴⁰⁹, výrazný problém, který může bránit využití

⁴⁰⁴ Kovařík, J. a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*. Praha: Portál, 2004, s. 151.

⁴⁰⁵ Hostitelská péče [online]. *Děti patří domů* [cit. 6. 7. 2024]. <https://www.detipatridomu.cz/hostitel-skapece/>

⁴⁰⁶ *Bludný kruh* [online].

⁴⁰⁷ Kliměš, J. Koncept instituce hostitelství v NRP [online]. *klimes.mysteria.cz*. [cit. 1. 7. 2024]. <https://klimes.mysteria.cz/nrp/hostitelstvi.htm>

⁴⁰⁸ Nožirová, J. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde, 2012, s. 14.

⁴⁰⁹ Hostitelská péče [online]. *Spoluživot*. [cit. 6. 7. 2024]. <https://www.spoluzivot.cz/o-hostitelce>

potenciálu jak stávajících, tak nových hostitelů, kteří by mohli být pro děti velkým přínosem.

O hostitelské péči je rozhodováno na základě ustanovení § 30 odst. 1 zák. o SPOD. Souhlas s hostitelskou péčí vydává příslušný OSPOD, který pomocí místního šetření v místě bydliště zjišťuje, zda má hostitel adekvátní rodinné a sociální prostředí. To je nutné zjistit pro posouzení vhodnosti realizace hostitelské péče, která následně může být (a častokrát ve srovnání s klasickými pobyty dítěte mimo zařízení také je) vykonávána např. na společné dovolené či na výletě, nikoliv pouze v obydlí hostitele. Styk s hostitelem může být mimo to realizován také formou návštěv v zařízení, pomocí nepřímého styku aj.

Pro žadatele o hostitelskou péči platí obdobně podmínky uvedené v kapitole 4.2.3.

4.2.5 Právnícké osoby

Právníckých osob, v jejichž sídle (případně tam, kde vykonávají svou činnost) mohou děti trávit čas mimo zařízení, školu a zájmové kroužky nepřipadá v úvahu mnoho. V zásadě se jedná o případy, kdy je dítě na internátu, v nemocnici a na táboře (či jiné volnočasové aktivitě delšího charakteru), který neorganizuje samo zařízení.

V případě internátů se postupuje dle § 23 odst. 1 písm. c) zák. o ústav. a ochranné výchově. V případě pobytu v nemocnici je zásadní zejména úprava zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotnických službách a podmínkách jejich poskytování. S ohledem na speciální úpravy dříve jmenovaných případů doktrína pouze u táborů zvažuje, že by mohl být aplikovatelný § 23 odst. 1 písm. a) zák. o ústav. a ochranné výchově a § 30 odst. 1 zák. o SPOD.

Z povahy věci se opět jedná o úpravu, která dopadá pouze na děti s nařízenou ústavní výchovou, neboť děti s uloženou ochrannou výchovou s ohledem na účel ochranné výchovy na tábory jezdit nesmí.

Tábory a jiné volnočasové aktivity obdobného charakteru pro děti s nařízenou ústavní výchovou znamenají možnost trávit smysluplně volný čas ve zcela jiném sociálním prostředí společně s dětmi z „běžných“ rodin, často bez toho aby trpěly stigmatem dětí ze zařízení. Tato aktivita je velmi častá zejména v případě dětí v dětských domovech, přičemž dětské domovy samy uvádí, že mají dlouhodobě ověřeno, že investice do těchto aktivit se vyplácí.⁴¹⁰

S ohledem na všeobecnou shodu pedagogické odborné veřejnosti ohledně prospěšnosti táborů je třeba vypořádat se s absencí výslovné právní úpravy, s cílem zabránit formalistickému přístupu, tedy závěru, že tábor nelze realizovat jen kvůli

⁴¹⁰ Bertík pomáhá – podpořené projekty [online]. *Nadační fond Albert* [cit. 6. 7. 2024]. <https://www.nadacnifondalbert.cz/bertik-pomaha/podporene-projekty>

tomu, že zákon nepředpokládá možnost předání dítěte jiné právnické osobě (až na výjimky vyjmenované výše).⁴¹¹

Lze souhlasit, že v případě klasických táborů nelze aplikovat § 23 odst. 1 písm. c) zák. o ústav. a ochranné výchově, neboť se nejedná o přechodný pobyt ani za účelem vzdělání, ani zaměstnání, protože aktivity na běžném táboře nejsou vzdělávacího, ale volnočasového charakteru.⁴¹² Existují však i pobyty vzdělávací povahy (např. za účelem naučení se cizího jazyka). Tehdy by úprava § 23 odst. 1 písm. c) zák. o ústav. a ochranné výchově byla aplikovatelná.

Další úvahy uvedené v komentářích však není možné považovat za správné. Komentáře k zákonu o ústavní a ochranné výchově a zákonu o sociálně-právní ochraně dětí uvádí, že se jedná o případ, kdy lze realizovat u právnické osoby hostitelskou péči na základě § 30 zák. o SPOD, neboť s ohledem na § 166 obč. zák. by právnickou osobu zastupovali zaměstnanci, a proto se *de facto* jedná o pobyt u cizích fyzických osob, a použila by se tedy právní úprava uvedená v kapitole 4.2.4. Nepředpokládá se však, že by právnická osoba či její zaměstnanci měli žádat o povolení pobytu dítěte mimo zařízení, takže o úmyslu realizovat tábor by zřejmě OSPOD měl kontaktovat ředitel zařízení. Argumentem pro aplikaci § 30 zák. o SPOD je obava, že by jinak mohlo docházet k nekontrolovatelnému povolování táborů, a je proto nutné vždy žádat o souhlas OSPOD, zákonných zástupců (pokud nebyli v tomto rozsahu omezeni ve výkonu rodičovské odpovědnosti) a s ohledem na participační práva dítěte také samotné dítě.⁴¹³

Tato konstrukce zásadně ovlivňuje vnímání hostitelské péče i proces, jaký musí být v případě hostitelské péče dodržován. Není proto vhodným řešením. Ředitel zařízení je oprávněn podle § 23 odst. 1 písm. k) zák. o ústav. a ochranné výchově zastoupit dítě v běžných záležitostech, a pokud jeho zákonní zástupci neplní své povinnosti nebo nejeví o dítě skutečný zájem, je oprávněn zastoupit dítě i ve věcech zásadní důležitosti, vyžaduje-li to zájem dítěte.

Zákon o ústavní a ochranné výchově nespécifikuje, jaká záležitost je běžná a jaká je naopak zásadní důležitosti. Co se týče běžných záležitostí, dle veřejného ochránce práv se jedná především o záležitosti každodenního charakteru, které vyplývají zejména z osobní péče o dítě. Mezi záležitosti zásadní důležitosti řadí mimo jiné složitější léčebné či obdobné zákroky a volbu vzdělání nebo pracovního uplatnění dítěte.⁴¹⁴

Výkladu veřejného ochránce práv ohledně záležitosti zásadní důležitosti obsahově odpovídá díkce § 877 obč. zák., který sice míří na situace nedostatku shody vůle mezi rodiči, ale ve svém druhém odstavci demonstrativně uvádí, jaké záležitosti považuje v životě dítěte za významné, přičemž výslovně uvedené jsou nikoli běžné léčebné a obdobné zákroky, určení místa bydliště a volba vzdělání nebo

pracovního uplatnění dítěte. Další, výslovně neuvedenou významnou záležitostí může být například náboženské vyznání dítěte,⁴¹⁵ změna bydliště dítěte⁴¹⁶ či jeho jména a příjmení.⁴¹⁷

Tábor nespádá do kategorie záležitostí věci zásadní důležitosti, neboť společným jmenovatelem těchto záležitostí je dlouhodobý dopad na život dítěte, což účasti na táboře jednoznačně chybí.

Situaci lze přirovnat také k rozhodování o táboře dítěte v běžné rodičovské péči u rozvedených rodičů, kde by také stačilo rozhodnutí jednoho rodiče (který by však měl respektovat to, aby tábor proběhl v době, kdy o dítě pečuje tento rozhodující rodič). Obdobně i o krátkodobé zahraniční dovolené může rozhodnout za stejných předpokladů rodič sám, ačkoliv zejména při cestách mimo Evropu se souhlas doporučuje.⁴¹⁸

To neznamená, že by názor OSPOD nebyl důležitý, jen postačí volnější součinnost na základě § 1 odst. 4 zák. o ústav. a ochranné výchově v souladu s cíli stanovenými v IPOD a PROD, který z něj částečně vychází.

Komentář s výše uvedeným nesouhlasí, neboť tábor považuje za „něco mezi“ běžnou záležitostí a věcí zásadní důležitosti.⁴¹⁹ Takovou kategorii však zákon o ústavní a ochranné výchově nezná.

Úvaha prezentovaná v komentářové literatuře nedává logický smysl ani s ohledem na *argumentum a fortiori*, aby u dlouhodobějších pobytů mimo zařízení (internáty) s ohledem na znění § 23 odst. 1 písm. c) zák. o ústav. a ochranné výchově zákonodárce nepožadoval povolení OSPOD dle § 30 zák. o SPOD, ale stačila pouze volnější součinnost s OSPOD na základě § 1 odst. 4 zák. o ústav. a ochranné výchově v souladu s IPOD a PROD, a v případě mnohem kratších pobytů volnočasového charakteru by povolení OSPOD podle § 30 zák. o SPOD bylo požadováno.

Specifickou výjimkou jsou letní pobyty dětí v psychiatrických nemocnicích⁴²⁰, které jsou na pomezí tábora a léčebného pobytu. S ohledem na skutečnost, že takový pobyt lze uskutečnit pouze na základě doporučení odborného lékaře, by bylo nutné zohlednit specifickou právní úpravu zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování.

Proto lze uzavřít, že pobyt dítěte mimo zařízení ve smyslu § 23 odst. 1 písm. a) zák. o ústav. a ochranné výchově a § 30 odst. 1 zák. o SPOD není možné absolvovat

⁴¹⁵ Westphalová, L. § 877. Neshoda rodičů ve významné záležitosti. In: Králíčková, Z. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 821.

⁴¹⁶ Nová, H. § 877. Nedostatek shody vůle mezi rodiči. In: Petrov, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2019 (citována je aktualizace z r. 2023 dostupná pouze v systému Beck-online), s. 926.

⁴¹⁷ Usnesení Ústavního soudu ze dne 27. 1. 2023, sp. zn. II. ÚS 187/23.

⁴¹⁸ Cestování s dětmi [online]. *Ministerstvo zahraničních věcí* [cit. 6. 7. 2024]. https://mzv.gov.cz/jnp/cz/cestujeme/podminky_vycestovani_z_cr/cestovani_s_detmi.html

⁴¹⁹ Křístek. § 30. *Pobyt dítěte mimo ústav*, s. 407.

⁴²⁰ Např. letní pobyt pro enuretiky pořádaný Psychiatrickou léčebnou Šternberk. Více viz Dětské oddělení [online]. *Psychiatrická léčebna Šternberk* [cit. 6. 7. 2024]. <https://www.plstbk.cz/detske-oddeleni>

⁴¹¹ Křístek. § 30. *Pobyt dítěte mimo ústav*, s. 407.

⁴¹² Ibidem.

⁴¹³ Křístek. *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči. Komentář*, s. 196. Shodně Křístek. § 30. *Pobyt dítěte mimo ústav*, s. 407.

⁴¹⁴ Zpráva veřejného ochránce práv ze dne 3. 8. 2022, sp. zn. 21/2022/NZ/SKO, s. 12.

u právnické osoby. Dítě se samozřejmě může ocitnout v místech, kde má právnická osoba své sídlo nebo kde vykonává určitou činnost, a bude tedy fakticky pobývat mimo zařízení, nicméně dítě zde bude na základě jiných zákonných ustanovení, než je § 23 odst. 1 písm. a) zák. o ústav. a ochranné výchově a § 30 odst. 1 zák. o SPOD. Není nutné, aby v těchto případech bylo žádáno o souhlas dle § 30 zák. o SPOD a následoval postup uvedený v kapitole 4.4.

4.2.6 Dítě

Jak už bylo naznačeno výše, ustanovení § 26 odst. 1 písm. e) zák. o ústav. a ochranné výchově uvádí, že zákonní zástupci dítěte mají právo písemně požádat ředitele zařízení o povolení pobytu dítěte u osob podle § 23 odst. 1 písm. a) téhož zákona. Byť zákon explicitně uvádí pouze zákonné zástupce, z § 30 zák. o SPOD jednoznačně vyplývá, že právo požádat o povolení pobytu mají i další osoby, přestože v zákoně o ústavní a ochranné výchově nejsou výslovně uvedeny. Je však takovou osobou i samotné dítě? Je třeba uvést, že se jedná o otázku spíše akademickou. V praxi k žádostem ze strany dětí (krom výše uvedeného příkladu, kdy je podávají z falešných e-mailů jménem svých rodičů) nedochází. Je tomu však proto, že o této možnosti děti ani nevědí. Touto otázkou se vůbec nezabývá ani doktrína.

Nejdříve je třeba zjistit, zda by dítě bylo procesně způsobilé. Procesní způsobilost vymezuje § 29 spr. ř. Ustanovení § 29 odst. 1 spr. ř. při stanovování procesní způsobilosti dětí odkazuje na vymezení svéprávnosti v § 31 obč. zák., a to na vyvratitelnou právní domněnku, že každý nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, je způsobilý k právním jednáním co do povahy přiměřeným rozumově a volní vyspělosti nezletilých jeho věku. Rozumovou vyspělostí se rozumí schopnost posoudit následky svého vlastního jednání, volní vyspělostí pak schopnost své jednání ovládnout.⁴²¹

V rozsahu, v jakém dítě nemá procesní způsobilost, musí být podle § 32 odst. 1 spr. ř. zastupováno zákonným zástupcem. Může však být podle § 928 a násl. obč. zák. zastupováno také poručníkem či opatrovníkem. Podle § 32 odst. 2 písm. a) spr. ř. pokud dítě nemá kdo zastupovat, ustanoví mu správní orgán opatrovníka.

Již výše bylo uvedeno, že zájem osob, u kterých má pobyt proběhnout, je pro jeho úspěšné absolvování zcela klíčový, přičemž tento zájem se dává najevo právě podáním žádosti. Jedná se o řízení ovládané dispoziční zásadou a ředitel zařízení nemůže s ohledem na čl. 2 odst. 3 Listiny, dle kterého nikdo nesmí být nucen činit něco, co mu zákon neukládá, povolit pobyt dítěte mimo zařízení *ex officio*, a tím tak osobu, u níž by měl pobyt proběhnout, i samotné dítě k pobytu nutit. Platí toto tvrzení obdobně i v případě, když by žádost podalo dítě?

⁴²¹ Dobrovolná, E. § 31. Svěprávnost nezletilých. In: Lavický, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–302)*. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 138.

K tomu, aby dítě mohlo pobývat mimo zařízení, musí existovat vůle osob, u nichž má pobývat, tento pobyt uskutečnit, neboť dle čl. 2 odst. 3 Listiny nikdo nesmí být nucen činit něco, co mu zákon neukládá. Tato vůle by měla existovat již při podávání žádosti (třebaže by ji podalo procesně způsobilé dítě). Je možné, aby o vlastní pobyt mimo zařízení požádalo dítě, pokud je s osobou, u níž má pobývat, na pobytu domluvené, a jde jen o to, kdo formálně podá žádost, s níž jsou jak dítě, tak i osoba, u níž má pobývat, srozuměni. Oba by se stali účastníky řízení o žádosti.

To však nejsou jediné situace, kdy si lze představit, že by dítě žádalo samo. Mnohem typičtější by zpravidla byly případy, kdy by další osoba ani nebyla zapojena. Dítě například může chtít jít o víkendu přespat pod stan, aby uniklo přeplněnému zařízení, odjet na koncert do jiného města s přespaním, našetřit si peníze na noc v hotelu apod. Pokud se bude jednat o dostatečně rozumově a volně vyspělé dítě, těmto aktivitám by nemělo nic bránit. Jedná se o činnosti, které poměrně běžně dělají před zletilostí i děti z běžných rodin.

Byť praxe nepočítá s tím, že by dítě (třebaže procesně způsobilé) mohlo požádat o svůj vlastní pobyt mimo zařízení, z žádného zákonného ustanovení nevyplývá, že by byla tato varianta vyloučena.

4.3 Pobyt dítěte mimo zařízení ve vztahu k věku dítěte

Předchozí kapitola se zabývala otázkou, zda může žádost podat dítě. Doktrína sice neřeší otázku, zda může dítě podat žádost samo, ale v úvahách, jak se stavět k dětem a jejich pobytům, zachází ještě o krok dál.

Dle A. Křístka je důležitým aspektem postupné nabývání svéprávnosti dětí s nařízenou ústavní výchovou ve smyslu § 31 obč. zák. Uvádí, že dítě starší 14 (v závorce 15) let zásadně nelze omezovat ve svobodném pohybu a svobodě pobytu, proto se u něj nebude vést žádné řízení o pobytu dítěte mimo zařízení a věc má být vyřízena pouze faktickým rozhodnutím dítěte samotného. Výjimkou jsou podle něj děti, které jsou nezpůsobilé v důsledku toho, že nejsou schopny posoudit své jednání a ovládnout je – např. pokud dítě starší 14 let trpí duševní poruchou (přechodnou či dlouhodobou), v jejímž důsledku není schopno právně jednat. Plně se tedy podle něj řízení o žádosti o povolení pobytu dítěte mimo zařízení v případě dětí s nařízenou ústavní výchovou uplatní jen u těch mladších 14 (v závorce 15) let, pokud žádá jiná osoba než rodič, osoba s vyživovací povinností a rodina dítěte.⁴²²

⁴²² Křístek. *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči. Komentář*, s. 194.

S čím lze nepochybně souhlasit, je jen fakt, že děti nabývají svéprávnost postupně, neboli mají omezenou⁴²³ (někteří autoři používají pojem částečnou⁴²⁴) svéprávnost. Dle § 31 obč. zák. se má za to, že každý nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, je způsobilý k právním jednáním co do povahy přiměřeným rozumově a volní vyspělosti nezletilých jeho věku.

V textu však A. Křístek nevysvětluje důvod stanovení hranice 14 (v závorce 15) let a která z těchto dvou věkových hranic by tedy měla platit. Je pravda, že různé předpisy stanovují pro různá právní jednání určité věkové hranice, např. občanský zákoník v případě § 100 odst. 1, § 672, § 806 odst. 2, § 811, § 867 odst. 2, § 1526, 2920 obč. zák. (ty se však této otázky netýkají). Zákon o ústavní a ochranné výchově žádnou věkovou hranici v otázkách povolování pobytu mimo zařízení nestanovuje a komentář nijak neupřesňuje, jak k této věkové hranici autor dospěl.

U výše uvedené výjimky, kdy jsou děti nezpůsobilé právně jednat v důsledku toho, že nejsou schopny posoudit své jednání a ovládnout je (např. pokud nezletilý dítě starší 14 let trpí duševní poruchou [přechodnou či dlouhodobou])⁴²⁵, by navíc mělo být nutné posuzovat stav dítěte (tedy jeho rozumovou a volní vyspělost) vždy *ad hoc* ve chvíli, kdy by mělo k pobytu mimo zařízení dojít, neboť jeho duševní stav nemusí být konstantní. Pokud by se uplatnil tento přístup, týkala by se výjimka pravděpodobně např. i dětí s adiktologickými problémy.

Stanovení věkové hranice si však lze těžko představit i u dětí bez obtíží, které dokáží posoudit své jednání a ovládnout ho. Pro adolescentní životní etapu je normální a přirozené rebelovat, vymezovat se a hledat vlastní individualitu.⁴²⁶ To s sebou nese i riziko navazování nevhodných přátelství a partnerství s lidmi, kteří využívají jejich bezbrannosti atd. Situaci lze připodobnit k výkonu rodičovských kompetencí u dětí bez nařízené ústavní výchovy. Rodiče mají (a měli by mít) také povědomí o tom, s kým se dítě setkává, a jedná-li se o člověka, který je pro jeho vývoj nevhodný (např. osobu páchající trestnou činností, ke které dítě ponouká atd.), je na rodiči, aby vhodným způsobem působil. Povinnost chránit dítě plyne ze samotné podstaty rodičovské odpovědnosti, dále také z § 881 obč. zák. Dle ustanovení § 884 odst. 2 obč. zák. mohou rodiče k ochraně dítěte používat výchovné prostředky v podobě a míře, která je přiměřená okolnostem, neohrožuje-li zdraví dítěte ani jeho rozvoj a nedotýká-li se lidské důstojnosti dítěte.

Z faktického omezení rodičovské odpovědnosti dané tím, že je dítě v zařízení, plyne, že rodič nemůže dohlédnout na všechny situace. Proto by zařízení a OSPOD měly mít možnost (právě přes formální proces povolování pobytu mimo zařízení)

usměrňovat případnou nezodpovědnost všech dětí, která se může projevat různě, třeba přílišnou důvěrou k nevhodným osobám.

Konkrétně hranice 14 let by byla problematická také s ohledem na povinnou školní docházku. Jedním z důvodů nařízení ústavní výchovy může být právě to, že dítě v péči jiných osob neplnilo povinnou školní docházku, což potvrzuje i četná judikatura.⁴²⁷ Často tedy dítěti schází motivace⁴²⁸ a zařízení ho musí v plnění školní docházky podporovat a kontrolovat. Podle § 36 odst. 1 ŠZ je školní docházka povinná po dobu devíti školních roků, nejvýše však do konce školního roku, v němž žák dosáhne 17. roku věku. Vzhledem k tomu, že dítě obvykle chodí do první třídy v šesti letech, je ve věku 14 let ještě školou povinné.

Není to jen otázka nezodpovědnosti či nevyspělosti. Může se stát, že dítě starší 14 let je sice rozumově a volně vyspělé, ale jednoduše má jinak „nastavené priority“ a škola pro něj není důležitá. Není tedy problém v tom, že by dítě nebylo schopno posoudit následky toho, co se stane, když nepřejde do školy (to je mu obvykle naprosto zřejmé), nebo že by nebylo schopné své jednání ovládnout. Způsob, jakým jedná, je zcela vědomý a úmyslný, bohužel ale ne v jeho nejlepším zájmu.

Výklad v komentáři tak vykazuje dílčí nejasnosti a celkově jej lze hodnotit v přímém rozporu se smyslem a účelem § 30 odst. 1 zák. o SPOD, který má zamezit nekontrolovatelnému povolování pobytu mimo ústavní zařízení.⁴²⁹

U dětí je tedy vždy nutné projít procesem žádosti o povolení pobytu mimo zařízení. Jedině tehdy, když v zařízení žijí mladí dospělí (nikoliv však s prodlouženou ochrannou výchovou), by povolování pobytu mimo zařízení dle § 23 odst. 1 písm. a) zák. o ústav. a ochranné výchově a § 30 odst. 1 zák. o SPOD nemělo být aplikováno a mladý dospělý by se měl rozhodnout o tom, zda odjede na pobyt mimo zařízení, sám.^{430,431} Tomu svědčí i dikce § 30 odst. 1 zák. o SPOD, který v této souvislosti uvádí ve svém textu „dítě“, jež definuje v § 2 odst. 1 zák. o SPOD jako nezletilou osobu.

Přesto by však u zletilých osob s prodlouženou ochrannou výchovou dle § 22 odst. 2 z. s. m. měl být povolovací proces zachován, a to z důvodu, že účelem ochranné výchovy je mimo jiné i ochrana společnosti, přičemž tato potřeba po nabytí zletilosti nezmizí.

⁴²³ Dobrovolná, § 31. *Svéprávnost nezletilých*, s. 138.

⁴²⁴ Králíčková. *Právní osobnost, zletilost, svéprávnost, osoby blízké a další pojmy občanského zákoníku*, s. 37.

⁴²⁵ Křístek. *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči. Komentář*, s. 194.

⁴²⁶ Kociánová, H. Dá se ve výchovném ústavu zažít „normální“ puberta? [online]. *8000 důvodů*. 3. 2. 2023. [cit. 6. 7. 2024]. <https://www.8000duvodu.cz/blog/da-se-ve-vychovnem-ustavu-zazit-normalni-puberta>

⁴²⁷ Usnesení Ústavního soudu ze dne 2. 6. 2021, sp. zn. II. ÚS 545/21, usnesení Ústavního soudu ze dne 28. 5. 2019, sp. zn. IV. ÚS 75/19.

⁴²⁸ Dle L. Myškové osoby se zkušeností s náhradními formami péče mají tendence k rezignaci v případě náročného úkolu a mají nižší sebepojetí, což může být důsledkem nižšího vzdělání a školních neúspěchů. Viz Myšková, L. a kol. *Vzdělání u osob se zkušeností s náhradní formou péče v dětství. Pedagogická orientace*. 2015 roč. 25, č. 1, s. 78.

⁴²⁹ Novotná, V. § 30 Pobyt dítěte mimo ústav. In: Novotná, V. a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: ANAG, 2022, s. 233.

⁴³⁰ Více viz práva veřejného ochránce práv ze dne 27. 2. 2023, sp. zn. 44/2022/NZ/ŠJ.

⁴³¹ Více viz kapitolu 3.3.

4.4 Kdo o žádostech o pobyt dítěte mimo zařízení rozhoduje?

Svou roli v procesu schvalování pobytu dítěte mimo zařízení hraje OSPOD a ředitel zařízení. Adresátem žádosti musí být ředitel zařízení. Pokud by žádost byla doručena OSPOD, tento by ji s ohledem na § 12 spr. ř. jako správní orgán, který není věcně ani místně příslušný, bezodkladně postoupil příslušnému řediteli zařízení a současně by uvědomil podatele o tom, že tak učinil.

Postoupení by bylo vhodné rovnou spojit s vydáním souhlasného, či nesouhlasného stanoviska k žádosti o povolení pobytu dítěte mimo zařízení. Tento písemný souhlas OSPOD je povinným podkladem pro rozhodování ředitele.

Aby OSPOD mohl vydat závazné stanovisko, potřebuje mít podle § 30 odst. 3 zák. o SPOD poznatky o rodinném a sociálním prostředí, v němž má dítě pobývat. Není nutné u každé jednotlivé žádosti provádět šetření, respektive zákon tuto povinnost nestanovuje, nicméně je nezbytné, aby tyto poznatky byly aktuální.⁴³²

Ustanovení § 53 odst. 2 písm. a), b) a § 53 odst. 3 zák. o SPOD stanoví, že jsou-li žadateli rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, jsou povinni spolupracovat s OSPOD při ochraně zájmů a práv dítěte, dostavit se na výzvu příslušného OSPOD k osobnímu jednání, předložit listiny a další doklady a poskytnout nezbytné informace, je-li jich třeba pro výkon sociálně-právní ochrany.

OSPOD má omezené možnosti, jak to učinit. Dle § 52 odst. 1 zák. o SPOD sice má OSPOD právo navštěvovat obydlí, ve kterých dítě žije, v případě dítěte v ústavní výchově však dítě žije v zařízení a obydlí žadatele pouze navštěvuje (respektive může být žádáno o to, aby navštěvovalo) v rámci pobytu dítěte mimo zařízení.⁴³³

Jinými slovy nelze vynucovat vstup do obydlí, kde dítě nežije (s ohledem na ústavněprávní ochranu obydlí dle čl. 12 Listiny), avšak odmítnutí dotčených osob takovou návštěvu dobrovolně umožnit může mít podle povahy úkonu důsledek v negativním stanovisku OSPOD, neboť OSPOD nebude schopen prověřit prostředí, kde by se dítě nacházelo, tedy dané obydlí.⁴³⁴ Je povinností OSPOD prošetřit dané prostředí natolik, aby bylo zřejmé, že dočasný pobyt je pro dítě vhodný a dítě zde není vystaveno žádnému ohrožení.⁴³⁵

Místní šetření představuje pro OSPOD nepochybně nejsilnější nástroj, díky kterému lze o rodinném a sociálním prostředí, v němž má dítě pobývat, získat přesvědčivé poznatky. Proto je tohoto nástroje v praxi hojně využíváno. Stejně tak lze potvrdit, že v případě neposkytnutí dostatečné součinnosti jsou v praxi

⁴³² Křístek. § 30. *Pobyt dítěte mimo ústav*, s. 410.

⁴³³ Křístek, A. § 52. Oprávnění vstupovat do domácnosti a úřední licence k pořizování obrazových a zvukových záznamů. In: Macela, M. a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 704.

⁴³⁴ Křístek. § 30. *Pobyt dítěte mimo ústav*, s. 410.

⁴³⁵ Doležal. § 30. *Pobyt dítěte mimo ústav*, s. 276.

žádosti o pobyt dítěte mimo zařízení zamítány z důvodu nesouhlasného stanoviska OSPOD.⁴³⁶

Na první pohled by se mohlo zdát, že právní úprava této konkrétní otázky komplikuje budování vztahu dítěte a rodiny, případně jiných osob. Tak tomu ovšem není. Pobyt dítěte mimo zařízení musí probíhat v takovém rodinném a sociálním prostředí, aby se zvýšila šance, že bude postupnými kroky dosaženo vybudování (silnějších) rodinných vazeb. Mělo by tedy docházet k sanaci rodiny, která případně může vyústit až v ukončení ústavní výchovy.

Pokud žadatelé nemají pro uskutečnění pobytu dítěte mimo zařízení příslušné podmínky, nebude pobyt pro dítě přínosný a může vytvořit prostor pro negativní zkušenosti. Je v nejlepším zájmu dítěte, aby OSPOD nejdříve rodinné a sociální prostředí prošetřil a v případě problémů rodinu nasměroval ke zlepšení podmínek, aby pobyty u ní mohly proběhnout pro dítě co nejlépe.

Mohou nastat tři možné varianty: (1) OSPOD vydá kladné stanovisko a ředitel se s ním ztotožní, (2) OSPOD vydá kladné stanovisko, ale ředitel pobyt dítěte mimo zařízení nepovolí, (3) OSPOD vydá nesouhlasné stanovisko, a proto ředitel nemůže pobyt dítěte mimo zařízení povolit.

4.4.1 OSPOD vydá kladné stanovisko a ředitel se s ním ztotožní

Řízení o pobytu dítěte mimo zařízení je řízením o žádosti ve smyslu § 44 a násl. spr. ř. Od obecné úpravy správního řízení se však liší v tom, že v případě souhlasu s pobytem mimo zařízení se nevydává písemné rozhodnutí ve smyslu § 67 spr. ř.⁴³⁷ Písemné rozhodnutí je nutné vyhotovit ředitelem zařízení, jen pokud je žádost zamítna,⁴³⁸ přičemž není důležité, zda se tak stalo v důsledku nesouhlasného stanoviska OSPOD, či následného nepovolení ředitelem zařízení. Veřejný ochránce práv k tomu uvádí, že v případě, že ředitel žádost o pobyt dítěte mimo zařízení zamítne, jedná se o rozhodování v oblasti státní správy.⁴³⁹

Možná právě tyto závěry přispěly, společně s matoucím zněním § 24 odst. 3 zák. o ústav. a ochranné výchově, který uvádí, kdy ředitel zařízení rozhoduje v oblasti státní správy, ke zcela mylnému a v kruzích ředitelů zařízení zcela zakořeněnému závěru, že v případě povolení pobytu dítěte mimo zařízení není nutné vést správní řízení, neboť povolení pobytu mimo zařízení není jedním z vyjmenovaných případů uvedených v § 24 odst. 3 zák. o ústav. a ochranné výchově. Ve vztahu k pobytům dítěte mimo zařízení je zde výslovně uvedeno pouze zamítnutí žádosti o povolení

⁴³⁶ Křístek. § 30. *Pobyt dítěte mimo ústav*, s. 410.

⁴³⁷ Novotná, V. § 30 *Pobyt dítěte mimo ústav*, s. 234.

⁴³⁸ Křístek. § 30. *Pobyt dítěte mimo ústav*, s. 408.

⁴³⁹ *Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy. Zpráva z návštěv zařízení 2022, č. 33/2021/NZ*, s. 33 [online].

pobytu podle § 23 odst. 1 písm. a) nebo c) zák. o ústav. a ochranné výchově, což stanovuje § 24 odst. 3 písm. e) téhož zákona.

Ustanovení § 24 odst. 3 zák. o ústav. a ochranné výchově je v praxi vykládáno nesprávně, neboť na první pohled působí tak, jako by snad stanovovalo, že správní řád se subsidiárně použije jen v těchto taxativně vyjmenovaných případech. Tak tomu ale není.

V prvé řadě je třeba uvést, že správní řád se vztahuje na takovou veřejnou správu, jež je výkonem veřejné moci. Veřejnou mocí se rozumí taková moc, která autoritativně rozhoduje o právech a povinnostech subjektů, přičemž nezáleží na tom, zda se tak děje přímo, nebo zprostředkovaně. Subjekt, o jehož právech nebo povinnostech rozhoduje orgán veřejné moci, není v rovnoprávném postavení s tímto orgánem a obsah rozhodnutí tohoto orgánu nezávisí na vůli subjektu.⁴⁴⁰ Není pochyb, že v případě rozhodování o pobytu dítěte mimo ústavní zařízení se jedná o výkon veřejné moci, neboť se zde rozhoduje o právech a povinnostech dítěte a žadatelů.

Ustanovení § 24 odst. 3 zák. o ústav. a ochranné výchově je reliktem minulosti, kdy bylo zvykem vylučovat procesní úpravu správního řádu pro rozhodování orgánů veřejné moci, či ji stanovovat velmi úzce.

Řada obdobných ustanovení nejen v tomto zákoně pochází z doby před r. 2004 (před účinností správního řádu č. 500/2004 Sb.). Tato ustanovení, vymezující vztah daného zákona se správním řádem, jsou již obsolentní. Byla často formulována ještě za účinnosti zákona č. 71/1967 Sb., o správním řízení, ve znění pozdějších předpisů, jehož působnost byla výrazně užší a neodpovídá tomu, jak se dnes platný a účinný správní řád skutečně uplatní.⁴⁴¹

Nyní se užíje zejména § 1 spr. ř., který ve svém odst. 1 upravuje svou působnost na postup orgánů moci výkonné, orgánů územních samosprávných celků a jiných orgánů, právnických a fyzických osob, pokud vykonávají působnost v oblasti veřejné správy, a dále odst. 2, který stanovuje použitelnost správního řádu nebo jeho jednotlivých ustanovení. Tyto se použijí, pokud nestanoví zvláštní zákon jiný postup.

Zákon o ústavní a ochranné výchově nevyklučuje aplikaci správního řádu v jiných otázkách než v těch, které jsou uvedené v § 24 odst. 3 tohoto zákona. Ustanovení § 24 odst. 3 zák. o ústav. ochranné výchově pouze zdůrazňuje to, co vychází z bazálních zásad fungování právního řádu. Toto zdůraznění však není ku prospěchu věci, neboť může vést k mylnému přesvědčení, že v ostatních věcech se o výkon státní správy nejedná, a proto se správní řád nepoužije.

Pro posouzení otázky, zda se správní řád nebo jeho jednotlivá ustanovení v určitém případě uplatní, není směrodatné to, co zvláštní zákon o použití správního řádu uvádí, ale to, zda tento zákon obsahuje vlastní procesní úpravu. Nelze akceptovat absenci explicitní zákonné úpravy v její úplnosti se současným vyloučením použití

obecných předpisů o správním řízení, neboť to by bylo v rozporu s čl. 2 odst. 3 Ústavy i čl. 2 odst. 2 a 36 odst. 1 Listiny.⁴⁴²

Zákon o ústavní a ochranné výchově je zvláštní úpravou, nicméně pokud určité otázky procesního charakteru neupravuje, použije se subsidiární právní úprava, kterou je podle § 1 odst. 2 spr. ř. správní řád.⁴⁴³ Jedná se totiž o normu širší, která se uplatní tam, kde zvláštní předpis věc neupravuje.

To, že k takovým řízením a správním rozhodnutím patří kromě jiných také všechna řízení a rozhodnutí vypočtená v § 24 odst. 3 zák. o ústav. a ochranné výchově, je samozřejmé a nebylo třeba to uvádět. Ustanovení je tak nadbytečné a současně zmatečné, neboť může zavádět příčinu k dohadům, že řízení v jiných, než v něm uvedených věcech, nejsou vedena podle správního řádu.⁴⁴⁴ *De lege ferenda* by bylo vhodnější, aby bylo bez náhrady ze zákona o ústavní a ochranné výchově odstraněno.

Přihlédneme-li k závěrům uvedeným v prvním odstavci této podkapitoly, ani jeden neimplikuje, že by nemělo být v jiných věcech vedeno správní řízení. Plyne z nich pouze to, že v případě povolení pobytu dítěte mimo zařízení není nutné zachovat pro toto rozhodnutí princip písemnosti. Pokud veřejný ochránce práv uvádí, že v případě zamítání pobytu dítěte mimo zařízení se jedná o rozhodování v oblasti státní správy, neimplikuje tím závěr, že v jiném případě se o rozhodování v oblasti státní správy nejedná.

Ať už tedy pobyt dítěte mimo zařízení bude, či nebude nakonec povolen, jedná se o rozhodování v oblasti státní správy a podle § 1 odst. 2 spr. ř. se podpůrně aplikuje správní řád, pokud *lex specialis* neurčuje jiný postup. Jinými slovy každá žádost o pobyt dítěte mimo zařízení by měla být řádně zaevidována a měla by být nějakým způsobem také řádně ukončena (nehledě na to, zda bude „ukončovací“ rozhodnutí v písemné formě, či nikoliv).

K tvrzení, že v případě souhlasu s pobytem dítěte mimo zařízení se nevydává písemné rozhodnutí ve smyslu § 67 spr. ř.,⁴⁴⁵ lze uvést následující.

Jedním ze základních procesních principů správního řízení je právě písemnost. Správní řád tedy předpokládá, že rozhodnutí se vyhotovuje vždy v písemné formě, kromě případů, kdy buď sám správní řád, nebo zvláštní zákon stanoví jinak.⁴⁴⁶ *Lex specialis* o formě rozhodnutí u povolování pobytu dítěte mimo zařízení mlčí.

Jediný postup, jakým by bylo možné za nynějších podmínek docílit toho, že nebude nutné vyhotovovat písemné rozhodnutí, je ústní vyhlášení podle § 72 odst. 1 spr. ř. spojené se vzdáním se práva na doručení písemného vyhotovení. Toto je

⁴⁴² Nález Ústavního soudu ze dne 26. 4. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 21/04.

⁴⁴³ Poláková, H., Hromková, M. *Správní řád v praxi ředitelů škol a školských zařízení*. Žďár nad Sázavou: Fakta, 2005, s. 3.

⁴⁴⁴ Křístek. *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči*. Komentář, s. 219.

⁴⁴⁵ Novotná, V. § 30 *Pobyt dítěte mimo ústav*, s. 234.

⁴⁴⁶ Frumarová, K. § 67. Obsah a forma rozhodnutí. In: Fiala, Z. a kol. *Správní řád: Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2020, s. 333.

⁴⁴⁰ Usnesení Ústavního soudu ze dne 25. 11. 1993, sp. zn. II. ÚS 75/93.

⁴⁴¹ Ve vztahu k oblasti kázeňských řízení ve výkonu trestu odnětí svobody tento závěr formuloval Husseini, F. Možnost subsidiární aplikace správního řádu na „správní řízení“ dle zákona o výkonu trestu odnětí svobody (úvaha zejména s ohledem na kázeňské řízení a na mimořádné opravné prostředky). *Správní právo*. 2009, roč. 62, č. 7-8, s. 388.

typické právě pro případy, kdy je účastníkovi plně vyhověno a on nemá potřebu se podrobněji a v delším časovém rozmezí seznamovat s rozhodnutím a jeho závěry, případně zvažovat procesní obranu proti němu. V takovém případě se ústně vyhlásí výroková část rozhodnutí, podstatné části jeho odůvodnění a poučení o opravném prostředku a rozhodnutí se písemně vůbec nevyhotovuje. Namísto toho se do spisu podle § 67 odst. 2 spr. ř. učiní pouze záznam, který obsahuje výrokovou část, odůvodnění, datum vydání, číslo jednací, datum vyhotovení, otisk úředního razítka, jméno, příjmení, funkci nebo služební číslo a podpis oprávněné úřední osoby. Zároveň však podle § 68 odst. 4 spr. ř. odůvodnění rozhodnutí není třeba, jestliže správní orgán prvního stupně všem účastníkům v plném rozsahu vyhoví.

Postup podle § 72 odst. 1 spr. ř. není totožný s postupem v praxi uplatňovaným, kdy v případě vyhovění žádosti je žadatel vždy a bez dalšího pouze neformálně (zpravidla telefonicky) informován, že jeho žádosti bylo vyhověno. Ve spisech dětí zpravidla absentuje záznam podle § 67 odst. 2 spr. ř. a má se za to, že pokud zde není rozhodnutí o zamítnutí pobytu dítěte mimo zařízení, dítě skutečně odjelo (fyzické opuštění zařízení je pak často evidováno jiným způsobem, např. v systému EVIX⁴⁴⁷).

Na ředitele je kladeno neúnosné množství administrativních požadavků, a proto se v případech, kdy je to z jejich pohledu účelné, snaží tuto administrativu snižovat, aby se mohli věnovat přímé péči o děti, a nikoliv formálním postupům. To však nemění nic na tom, že zákon záznam podle § 67 odst. 2 v souladu s § 68 odst. 4 spr. ř. vyžaduje. Kdyby tomu mělo být jinak, opět by to musel stanovovat *lex specialis*.

S ohledem na velmi vysoké nároky, které jsou na ředitele zařízení kladeny, by bylo vhodné v případech, kdy to nijak neohrožuje a nesnižuje standard práv dětí a jiných účastníků, co nejvíce snižovat nutnost vedení administrativy. V tomto případě by bylo dostatečné, aby zákon o ústavní a ochranné výchově *de lege ferenda* stanovoval, že o vyhovění žádosti o povolení pobytu dítěte mimo zařízení musí být žadatel vhodným způsobem informován (např. telefonicky či e-mailem apod.) s tím, že rozhodnutí v písemné formě se nevyhotovuje, a záznam ve spise dítěte by mohl být proveden až následně v souladu s § 67 odst. 2 spr. ř. ve spojení s § 68 odst. 4 spr. ř., neboť odůvodnění v této situaci není potřeba, pokud bylo jedinému žadateli v plném rozsahu vyhověno, žádost, jež byla předmětem správního řízení, je v souladu s výrokovou částí rozhodnutí, nebudí žádné rozpory a samotná výroková část postačuje k porozumění rozhodnutí.

4.4.2 OSPOD vydá kladné stanovisko, ale ředitel pobyt dítěte mimo zařízení nepovolí

Komentářová literatura uvádí, že rozhodnutí ředitele je podmíněno souhlasem OSPOD, jenž vydá závazné stanovisko, které je v souladu s § 149 odst. 1 spr. ř. závazné pro výrokovou část rozhodnutí správního orgánu.⁴⁴⁸ Lze dovozovat, že tím je však myšleno pouze nesouhlasné stanovisko, přes jehož vydání by ředitel zařízení nemohl pobyt dítěte mimo zařízení povolit, ani kdyby sám chtěl.

Již ze znění § 23 odst. 1 písm. a) zák. o ústav. a ochranné výchově vyplývá, že ředitel zařízení je *oprávněn* povolit dítěti za podmínek stanovených zvláštním právním předpisem, kterým se myslí § 30 zák. o SPOD, pobyt mimo zařízení, a nikoliv povinen, vydá-li OSPOD souhlasné stanovisko. Takový výklad by odporoval „principu dvojího posuzování“, neboť pokud by ředitel zařízení za všech okolností musel následovat názor OSPOD, jaký by byl důvod podávat žádost k řediteli zařízení, jestliže by záviselo pouze na vůli OSPOD, kterému by pak stačilo pouze vyrozumět zařízení o odjezdu dítěte?

Ostatně totožný názor vyjádřil i veřejný ochránce práv ve zprávě o šetření ze dne 1. 8. 2012, v níž uvádí, že „jsou to právě a jedině OSPOD a ústavní zařízení, kdo je dle ustanovení § 30 zák. o SPOD kompetentní na základě znalosti veškerých okolností věci vyhodnotit a posoudit vhodnost krátkodobých pobytů dítěte v rodině jiných fyzických osob a posoudit možná rizika s tím související. Je plně v kompetenci OSPOD rozhodnout o tom, zda souhlas dá, či nikoli. Následně situaci vyhodnocuje a posuzuje ředitel dětského domova.“⁴⁴⁹

Pro zamítnutí musí existovat objektivní důvody, proč v danou chvíli není možné nebo vhodné pobyt mimo ústav realizovat. Mezi objektivní důvody, které může posoudit zařízení, patří například fyzický či duševní stav dítěte či jiné závažné objektivní důvody. Mezi ty se neřadí běžné provozní, organizační či finanční důvody na straně zařízení (např. krácení úhrad v důsledku pobytu dítěte mimo zařízení). Veřejný ochránce práv kritizoval také postup, kdy zařízení stanovovalo, že pobyt dítěte mimo zařízení může proběhnout jednou za 14 dní s ohledem na to, že v průběhu týdne není čas s dětmi dělat přínosné aktivity v takové míře, aby pro ně měly dostatečně příznivý efekt, např. kurzy finanční gramotnosti.⁴⁵⁰ Pobyt dítěte mimo zařízení také v žádném případě nelze pojímat jako odměnu za plnění povinností.⁴⁵¹

Praktický příklad toho, kdy OSPOD vydá kladné stanovisko, ale dítě zařízení neopustí, neboť mu to nebude povoleno ze strany ředitele zařízení, by vypadal následovně.

Ředitel zařízení je s dítětem v každodenním bezprostředním kontaktu. Může se stát, že před odjezdem vyvstanou objektivní důvody, proč v danou chvíli není

⁴⁴⁷ EVIX je internetový program, který se v zařízeních užívá k vedení informací o dítěti, rodinné skupině apod.

⁴⁴⁸ Křístek. § 30. *Pobyt dítěte mimo ústav*, s. 408.

⁴⁴⁹ Zpráva veřejného ochránce práv ze dne 1. 8. 2012, sp. zn. 4424/2012/VOP.

⁴⁵⁰ Zpráva veřejného ochránce práv ze dne 18. 4. 2023, sp. zn. 42/2022/NZ/SKO.

⁴⁵¹ Křístek. § 30. *Pobyt dítěte mimo ústav*, s. 405.

možné nebo vhodné pobyt mimo zařízení realizovat. Takovým důvodem může být například to, že se dítě vrátí ze samostatné vycházky před plánovaným odjezdem pod vlivem návykových látek a další den je v takovém fyzickém a psychickém stavu, že není možné, aby samo zajistilo svůj bezpečný přejezd na místo výkonu pobytu takovým způsobem, jakým bylo původně v plánu (zvláště pokud mělo využívat veřejnou dopravu a dopravovat se samo po delší trase). Zařízení by se sice mohlo pokusit dítě na příslušné místo odvést, často to však bude logisticky a personálně nemožné. Takové dítě navíc zpravidla bude muset podstoupit detoxikaci pod dozorem profesionálů. Takový postup nelze vnímat jako trest dítěte za porušení pravidel, ale za následek neblahého fyzického a duševního stavu dítěte, kvůli kterému by nebylo možné, respektive bezpečné, aby dítě pobyt mimo ústav realizovalo. V tomto případě je zcela na místě, aby ředitel pobyt dítěte mimo zařízení zamítnul (pokud ještě nestačil předtím rozhodnout), či aby postupoval dle § 23 odst. 1 písm. d) zák. o ústav. a ochranné výchově, pokud již pobyt povolil a došlo ke změně okolností.⁴⁵²

Jiná situace by ovšem byla, kdyby byl pobyt dítěte mimo zařízení podmíněn negativním testem na drogy a každé dítě by tento test muselo provádět preventivně. V takovém případě by se jednalo o tzv. motivační dovolenku⁴⁵³, což je nepřipustné, neboť pobyt dítěte mimo zařízení nemá sloužit jako motivační prvek k zdržení se od nežádoucího chování, ale jako projev práva dítěte na respektování soukromého a rodinného života a práva na osobní styk s rodiči⁴⁵⁴, jež je součástí rodičovské odpovědnosti a omezit je může pouze soud na základě § 858 obč. zák.

Často se také stává, že se děti opakovaně vrací z pobytu mimo zařízení evidentně pod vlivem drog, což následně potvrdí i provedené testování.⁴⁵⁵ V těchto situacích by bylo vhodné zaměřit se na to, jakou roli v tomto hrají osoby, u nichž pobyt dítěte mimo zařízení probíhá. Lze se setkat i s případy, kdy rodiče svým dětem např. sami návykové látky nabízejí, neboť jsou také závislí, či jim je sice nenabízejí, ale v jejich užívání se jim nesnaží nijak bránit. V takových případech je nutné, aby OSPOD (se spoluprací zařízení) inicioval úpravu styku (např. stanovení tzv. asistovaného styku, tedy za přítomnosti třetí osoby⁴⁵⁶, či vyloučení určité osoby ze styku – partnera rodiče⁴⁵⁷ apod.) a ve vážnějších případech pak řízení o omezení rodičovské odpovědnosti či jejího výkonu dle § 870 obč. zák., případně dokonce zbavení dle § 871 obč. zák.

OSPOD a zařízení postupují ve vzájemné shodě, kdy OSPOD obvykle prošetřuje okolnosti na straně žadatelů a zařízení řeší objektivní důvody na straně dítěte.

⁴⁵² Více ke změně okolností viz kapitolu 4.5.5.

⁴⁵³ Gáborová, Z. Ústavní a ochranná výchova. In: Kancelária veřejného ochránce práv. *Ochrana práv osob ktorých osobná sloboda bola obmedzená*. Bratislava: Kancelária veřejného ochránce práv, 2006, s. 61.

⁴⁵⁴ *Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy. Zpráva z návštěv zařízení 2022, č. 33/2021/NZ*, s. 55 [online].

⁴⁵⁵ Vyplývá z vyjádření ředitelů zařízení na kulatém stole organizovaným veřejným ochráncem práv dne 1. 12. 2023.

⁴⁵⁶ Westphalová. § 888. *Právo dítěte stýkat se s rodičem, právo dítěte stýkat se s dítětem*, s. 860.

⁴⁵⁷ *Ibidem*.

Může však zařízení rozhodnout negativně na základě informací o prostředí žadatelů? Pokud se zařízení dozví informaci o prostředí žadatele, u níž má pochybnosti o tom, zda ji OSPOD ví, měl by ji OSPOD sdělit. Jak se však stavět k situacím, kdy ředitel zařízení i OSPOD mají informace o totožném nedostatku na straně žadatelů, a OSPOD přesto pobytu dítěte mimo zařízení vyhoví, i když se ředitel zařízení s tímto postupem zcela neztotožňuje? Této otázce se doktrína prozatím nevěnovala.

Příkladem může být odlišný názor na to, zda by dětem měl být povolován pobyt mimo zařízení v případě, kdy se z rodiny opakovaně vrací se svrabem, štěnicemi, impetigem a podobnými problémy majícími vliv nejen na samotné dítě, ale i na ostatní děti v zařízení, neboť i při vynaložení veškeré opatrnosti se následně mohou rozšířit.

Je povinností OSPOD odpovědně vyhodnotit všechna rizika, která s pobytem dítěte mimo zařízení souvisí, zvláště pak jde-li o pobyt dítěte u osob, které zapříčinily jeho umístění v ústavní výchově.⁴⁵⁸ Avšak v tomto případě jsou zdravotní rizika pro dítě natolik výrazná, že by k povolení pobytu mimo zařízení nemělo dojít. To neznámá, že by neměly být hledány náhradní možnosti, jak zachovat styk dítěte s rodičem, ovšem tak, aby to pro dítě neznamenovalo ohrožení (např. návštěvy v zařízení, vycházky s rodičem mimo zařízení atd.).

Z textu zákona, důvodové zprávy ani doktríny není zjevné, jaké otázky by měl posuzovat ředitel zařízení a jaké OSPOD. Ačkoliv v praxi je to obvykle tak, že OSPOD prošetřuje okolnosti na straně žadatelů a zařízení řeší objektivní důvody na straně dítěte. Nejedná se o pravidlo, ale praktický důsledek toho, jaké informace ten který orgán má vzhledem ke své činnosti k dispozici.

Při rozhodování o pobytu dítěte mimo zařízení by však jak OSPOD, tak ředitel zařízení měli vzít v úvahu všechny skutečnosti, které jsou jim z jejich činnosti známy. Jen tak bude rozhodováno v nejlepším zájmu dítěte, kdy tento zájem je třeba posuzovat komplexně. To vyžaduje zohlednění všech informací. Pouze tak lze získat úplný obraz o situaci a předejít chybám či jednostrannému rozhodování. Nezhlednění klíčových informací (byť jen jedním z orgánů) by mohlo ohrozit bezpečí a psychickou pohodu dítěte, a naopak jej poslat do prostředí, které je pro něj škodlivé. Navíc z § 50 odst. 4 spr. ř. vyplývá, že správní orgán hodnotí podklady, zejména důkazy, podle své úvahy. Pečlivě přihlíží ke všemu, co vyšlo v řízení najevo, včetně toho, co uvedli účastníci.

Přestože se ve výše uvedeném případě jedná o skutečnosti, které se primárně týkají sféry rodiny dítěte, ředitel zařízení o nich má nepochybně také informace. Vždy je však ideální, aby v případě neshod ředitele zařízení a OSPOD došlo k organizaci případové konference, kde je možné tyto otázky multidisciplinárně diskutovat.

⁴⁵⁸ Doležal. § 30. *Pobyt dítěte mimo ústav*, s. 276.

4.4.3 OSPOD vydá nesouhlasné stanovisko, a proto ředitel nemůže pobyt dítěte mimo zařízení povolit

Rozhodnutí ředitele je podmíněno souhlasem OSPOD. Pokud je toto stanovisko negativní, resp. nesouhlasné, má povahu závazného stanoviska ve smyslu § 149 spr. ř.

Ustanovení § 149 odst. 6 spr. ř. stanovuje, že jestliže bylo v průběhu řízení o žádosti vydáno závazné stanovisko, které znemožňuje žádosti vyhovět, neprovádí správní orgán další dokazování a žádost zamítne. Pokud tedy OSPOD s pobytem dítěte mimo zařízení nesouhlasí, ředitel nemá pravomoc k tomu, aby pobyt mimo zařízení povolil, i kdyby chtěl.⁴⁵⁹ Pokud OSPOD souhlasí s pobytem v kratším časovém úseku, než o jaký bylo požádáno, ředitel část pobytu povolí a část zamítne.⁴⁶⁰

Ať už žádost o pobyt dítěte mimo zařízení nebyla povolena buď z vůle OSPOD, či ředitele zařízení, ředitel o tom vždy musí podle § 24 odst. 3 písm. e) a f) zák. o ústav. a ochranné výchově vydat písemné rozhodnutí.

4.5 Problematická místa v procesu (ne)povolování žádostí o pobyty mimo zařízení

V procesu vyřizování žádostí o pobyty dítěte mimo zařízení se otevírá spousta sporných otázek, na které je třeba hledat odpovědi. Některé z těchto otázek vyvěrají ze skutečnosti, že zákon o ústavní a ochranné výchově mnohé neupravuje a je tedy nutné užívat subsidiární úpravu správního řádu. Ta je však obecná a není „šitá na míru“ potřebám ústavní výchovy, což může přinášet problémy. Nad těmito otázkami se však doposud doktrína nijak nezamýšlela, byť se jedná o oblasti, které mohou mít zásadní vliv na reálné uplatňování práva dítěte na styk a v důsledku mohou zasahovat do práva dítěte (či žadatele) na rodinný a soukromý život.

4.5.1 Přednost při dvou žádostech o pobyt dítěte mimo zařízení

Řediteli zařízení může být doručeno více žádostí o pobyt dítěte mimo zařízení na totéž datum. Může se jednat o žádost otce a matky, ale i o souběh jiných žadatelů – např. matky a zletilé sestry, otce a hostitele atd. Je však zřejmé, že z povahy věci nemůže být vyhověno všem žádostem.

⁴⁵⁹ Zpráva veřejného ochránce práv ze dne 18. 12. 2015, sp. zn. 3111/2014/VOP.

⁴⁶⁰ Křístek. § 30. *Pobyt dítěte mimo ústav*, s. 410.

Hlavním hlediskem, které by měl jak ředitel zařízení, tak OSPOD zohledňovat, je nejlepší zájem dítěte. Klíčové je však určit, co je v nejlepším zájmu dítěte a kdo jej má vyhodnocovat.⁴⁶¹ Obzvláště problematické je to v situacích, kdy zákonní zástupci nejsou vyhodnocení schopni a prosazují vlastní zájmy. Konflikty ohledně toho, co je vlastně nejlepším zájmem dítěte, mohou nastat nejen se zákonnými zástupci, ale také mezi ředitelem zařízení a OSPOD.

Proces posouzení nejlepšího zájmu dítěte v sobě zahrnuje zejména vyhodnocení dotčených částí zájmů dítěte a posouzení jejich významu pro situaci dítěte ve vzájemných souvislostech. Ačkoliv výčet není vyčerpávající, uvádí se sedm hledisek, která jsou považována za základní v práci při posuzování i zjišťování nejlepšího zájmu dítěte – (1) názor dítěte, (2) identita dítěte, (3) zachování rodinného prostředí a navázání vztahů, (4) péče, ochrana a bezpečí dítěte, (5) situace zvláštní zranitelnosti dítěte, (6) právo dítěte na zdraví a (7) právo dítěte na vzdělání. Vždy bude záležet na konkrétní situaci. Některá z těchto hledisek na daný případ nemusí dopadat vůbec, jiná naopak mohou být ve vzájemném rozporu. Důležité však je, aby nedošlo k bezdůvodnému upřednostnění jednoho prvku před jiným.^{462, 463}

K názoru dítěte je třeba podotknout, že se nemusí vždy shodovat s nejlepším zájmem dítěte. OSPOD je povinen zohledňovat přání dítěte, nemůže se jím ale zcela zařítovat. Není a nemůže být povinností OSPOD řídit se bezvýhradně přáním dítěte, protože přání dítěte nemusí být vždy v souladu s jeho nejlepšími zájmy.⁴⁶⁴ Není tedy vyloučeno, je-li to důvodné, se od přání dítěte odchýlit.⁴⁶⁵ V takovém případě je důležité důsledně zdůvodnit, proč nebylo přání dítěte vyhověno.

Každé dítě a jeho životní příběh jsou unikátní, a proto nelze paušálně stanovit, že přednost by měli mít ve všech případech např. rodiče (navíc by se tím neřešila kolize žádosti matky a otce). Vždy je nutné poměřovat výše uvedená hlediska, přičemž rozhodování ředitele zařízení a OSPOD by mělo stát na kvalitním používání základních nástrojů sociální práce, tj. vyhodnocení situace dítěte a rodiny s přihlédnutím k cílům stanovených v IPOD a PROD.⁴⁶⁶

Není ojedinělé, že se OSPOD a ředitel zařízení neshodnou na tom, co je v nejlepším zájmu dítěte. Typicky se tak děje na případových konferencích, které je OSPOD povinen pořádat dle § 10 odst. 3 písm. e) zák. o SPOD pro řešení konkrétních situací

⁴⁶¹ Westphalová, L., Šínová, R. Nejlepší zájem dítěte. *Právník*. 2019, roč. 158, č. 12, s. 1091.

⁴⁶² *Ibidem*, s. 1099–1103.

⁴⁶³ Obdobně by se mohla zvážit hlediska, která se užívají při posuzování nejlepšího zájmu dítěte a volby příslušného modelu péče rodičů o dítě: (1) existence pokrevního pouta mezi dítětem a usilující osobou; (2) míra zachování identity dítěte a jeho rodinných vazeb; (3) schopnost osoby zajistit vývoj dítěte i fyzické, vzdělávací, emocionální, materiální a jiné potřeby; (4) přání dítěte. Více viz Nález Ústavního soudu ze dne 26. 5. 2014, sp. zn. I. ÚS 2482/13, či nález Ústavního soudu ze dne 12. 6. 2023, sp. zn. III. ÚS 1318/22.

⁴⁶⁴ Shodně stanovisko veřejného ochránce práv ze dne 18. 12. 2015, sp. zn. 8190/2014/VOP/KI.

⁴⁶⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 12. 6. 2023, sp. zn. III. ÚS 1318/22.

⁴⁶⁶ Hoffschneiderová, A. Praktický právní průvodce nejlepším zájmem dítěte [online]. In: *Liga lidských práv*, s. 22 [cit. 3. 6. 2024]. <https://llp.cz/wp-content/uploads/Prakticky-pravni-pruvodce-nejlepsim-zajmem-ditete.pdf>

ohrožených dětí a jejich rodin, a to ve spolupráci s rodiči a jinou osobou odpovědnou za výchovu dítěte a dalšími prizvanými osobami, v tomto případě konkrétně zástupci zařízení.

Jedním z prostředků, který by mohl napomoci zjištění, co je v nejlepším zájmu dítěte, je znalecký posudek.⁴⁶⁷ Jeho zpracování však trvá určitou dobu, která bude zpravidla delší než časový úsek mezi podáním více žádostí a datem, kdy se má pobyt dítěte mimo zařízení uskutečnit.

Praxe si našla několik vlastních (zcela jistě ne ideálních) postupů, které v případě souběhu dvou žádostí uplatňuje. Někdy situaci „vyřeší“ již ředitel zařízení, který v případě dvou žádostí kontaktuje jednoho ze žadatelů s tím, aby učinil zpětvzetí, neboť pro dítě bude vhodnější vyhovět jinému žadateli. To však nepřiměřeně zasahuje do jeho dispozičního práva, navíc *de facto* dochází k výběru „lepší“ žádosti, resp. „lepšího“ žadatele bez toho, aby byl nejlepší zájem dítěte multidisciplinárně zjištěn nejen zařízením, ale také OSPOD.

Jindy naopak OSPOD rezignuje na snahu nalézt nejlepší zájem dítěte a souhlasí s oběma pobytmi dítěte mimo ústavní zařízení, čímž v podstatě ponechá rozhodnutí na řediteli zařízení, který nutně bude muset jednu ze žádostí upřednostnit.

Oba tyto postupy odporují tomu, že situace dítěte by měla být hodnocena multidisciplinárně na případové konferenci.

4.5.2 Vyrozumění účastníků o zahájení řízení a procesní zastoupení

Účastníky řízení jsou dle § 27 odst. 1 odst. a) spr. ř. v řízení o žádosti žadatel a další dotčené osoby, na které se pro společenství práv nebo povinností s žadatelem musí vztahovat rozhodnutí správního orgánu, a podle § 27 odst. 2 spr. ř. též další dotčené osoby, pokud mohou být rozhodnutím přímo dotčeny ve svých právech nebo povinnostech.

K tomu, aby mohl účastník ve správním řízení účinně uplatňovat svá procesní práva a prosazovat své zájmy, musí především vědět, že dané řízení probíhá. Vzhledem k tomu, že v tomto případě se jedná o zahájení řízení na základě žádosti, kterou osoba sama vyvolala předmětné řízení, oznámení se mu z logiky věci již následně neoznamuje. Vedle hlavních účastníků řízení však v řízení mohou vystupovat v pozici účastníka řízení i další osoby, které se musí o probíhající řízení, jež se dotýká jejich práv a povinností, dozvědět.⁴⁶⁸

Zde se otevírá otázka, koho by měl ředitel zařízení jakožto příslušný správní orgán vyrozumívat.

Přestože dítě obvykle o podané žádosti ví, neboť je s žadatelem často předem domluvené, nemusí to tak být vždy a ředitel zařízení by měl o podané žádosti informovat samotné dítě, neboť právě o jeho pobytu mimo zařízení se rozhoduje. To samozřejmě platí za situace, kdy je dítě natolik rozumově a volně vyspělé, aby bylo schopné podstatu sdělované informace pochopit. Takové dítě by s ohledem na svá participativní práva mělo mít možnost se k žádosti vyjádřit.

Z ustanovení § 15 odst. 1 spr. ř. vyplývá požadavek písemnosti jednotlivých úkonů, pokud zákon nestanoví jinak nebo pokud to nevyklučuje povaha věci. Sdělení jsou možná vůči přítomnému účastníku činit také ústně, pokud na písemné formě účastník netrvá.

V kontextu ústavní výchovy se zásada písemnosti jeví jako zcela nesmyslná. Stačí, aby se dítě ústní cestou od ředitele zařízení, případně jiného pověřeného zaměstnance, dozvědělo, že byla podána žádost. To se v naprosté většině případů v praxi děje, neboť úkolem sociální pracovníce v zařízení bývá společná komunikace ve věcech sanace rodiny, vztahů s hostiteli, přáteli atd. Takové informování je dostatečné. Dítě v zařízení žije, proto by se tam mělo cítit co nejvíce „jako doma“. Kdyby mu měli zaměstnanci zařízení každou chvíli doručovat oficiálně vyhlázející písemnost, byl by tím jen podtržen institucionální charakter zařízení, a naopak „podkopány“ osobní vazby mezi personálem a dítětem. Účel ústavní výchovy je v rámci možností co nejnějnější náhrada domova. Dodržování zásady písemnosti není podle § 15 odst. 1 spr. ř. nutné a bylo by dokonce v kolizi se zásadou rychlosti řízení a procesní ekonomii. Vyřízení pobytu dítěte mimo zařízení se totiž často vyznačuje tím, že je žádost podána s krátkým časovým předstihem před realizací pobytu, a v zájmu dítěte je tedy nutné vyřídit ji co nejdříve.

Komentář k ustanovení § 23 odst. 1 písm. a) zák. o ústav. a ochranné výchově uvádí, že pokud není dána kolize zájmů dítěte a jeho zákonných zástupců, zpravidla mu nebude pro toto řízení nutné ustanovovat opatrovníka a procesně jej zastoupí zákonní zástupci. To by však neplatilo v případě, že by o pobyt dítěte mimo zařízení žádali oba zákonní zástupci.⁴⁶⁹ Tento názor je však v praxi neudržitelný.

Již výše byl zmíněn častý problém s absencí odpovědnosti, nedostatečnými organizačními schopnostmi rodičů a neochotou či neschopností dodržovat formální postupy. Ať už je důvodem těchto problémů cokoliv, právě nedostatek těchto vlastností, dovedností a schopností mohl v první řadě způsobit či významně přispět k samotnému umístění do zařízení.⁴⁷⁰

V zařízení pak mohou být děti kvůli tomu, že o ně jejich rodiče nejeví žádný zájem, ale stejně tak i kvůli tomu, že rodiče, kteří mají zájem pracovat na svých rodičovských kompetencích, z nejrůznějších důvodů nejsou schopni tyto povinnosti plnit v míře, která by byla dostatečná. Je velmi nepravděpodobné, že by rodiče se

⁴⁶⁷ Westphalová, Šínová. *Nejlepší zájem dítěte*, s. 1107.

⁴⁶⁸ Fiala, Z., Novotný, V. § 47. Vyrozumění účastníků řízení o zahájení řízení. In: Fiala a kol. *Správní řád: Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2020, s. 261.

⁴⁶⁹ Křístek. *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči. Komentář*, s. 197.

⁴⁷⁰ Konopková, S. *Digitalizace výkonu rodičovských práv u dětí v ústavní péči*, s. 38.

slabými rodičovskými kompetencemi byli ochotní (a schopní) dítě procesně zastupovat při každé žádosti o pobyt dítěte mimo zařízení.

Právě proto se zákon o ústavní a ochranné výchově o procesním zastoupení zákonného zástupce nezmiňuje. Nelze souhlasit s názorem, že (a to i za předpokladu, že rodič vůbec bude k dispozici) nehrozí kolize jeho zájmů se zájmy dítěte. Rodinné vztahy u dětí v ústavní péči jsou nezdídkou velmi složité. Příkladem může být častá manipulace ze strany jednoho rodiče.⁴⁷¹ Špatná rodinná situace se pak může propisovat nejen do vztahu rodičů, ale i dalších příbuzných. Například se může jednat o situace, kdy o pobyt dítěte mimo zařízení žádá babička (matka otce), přičemž procesně by dítě zastupovala matka, jejíž zájmy však mohou být zcela odlišné od zájmů dítěte. Ačkoliv by pobyt u babičky mohl být pro dítě přínosný, matka situaci vidí jinak, neboť s rodinou otce nemá dobré vztahy. Je třeba také připomenout, že nařízením ústavní výchovy dochází k faktickému omezení rodičovské odpovědnosti.

Stejně tak ani ustanovování speciálního opatrovníka nedává s ohledem na participaci OSPOD na celém procesu schvalování pobytu dítěte mimo zařízení logický smysl a zcela zbytečně by se protahoval proces, který je za nynějších podmínek už tak poměrně zdoluhavý. Další jeho protahování by nevedlo k vyššímu standardu ochrany práv dětí, ale k tomu, že by v daném čase nebylo realistické o pobytu mimo zařízení rozhodnout včas tak, aby na něj dítě mohlo reálně odjet.

Ochrana práv dítěte je zde dostatečně zajištěna „dvojím schvalováním“ ředitele zařízení a OSPOD. Ředitel má navíc dle § 23 odst. 1 písm. l) zák. o ústav. a ochranné výchově v zájmu úspěšné výchovy dětí právo zastoupit dítě v běžných záležitostech, což jsou pravidla speciální vůči § 32 odst. 2 písm. a) spr. ř.

4.5.3 Rozhodnutí o pobytu dítěte mimo zařízení při žádosti podané s minimálním časovým předstihem

Je velmi časté, že žadatelé žádají o pobyt dítěte mimo zařízení s minimálním předstihem, např. požádají v úterý s tím, že v pátek by dítě mělo odjet. Ředitel zařízení, jemuž je žádost adresována, bez zbytečného odkladu informuje OSPOD, který má vydat své stanovisko, které je v případě nesouhlasného stanoviska v souladu s § 149 odst. 1 spr. ř. závazné pro výrokovou část rozhodnutí správního orgánu.

Aby tak OSPOD mohl učinit, nezbytně potřebuje mít poznatky z šetření v obydlí žadatele a/nebo z jednání s žadatelem, na němž se řeší rodinné a sociální prostředí, ve kterém by dítě mělo pobývat. Ačkoliv zákon nestanovuje povinnost činit v souvislosti s každou žádostí šetření, tyto poznatky by měly být aktuální.⁴⁷²

⁴⁷¹ Zpráva veřejného ochránce práv ze dne 9. 2. 2016, sp. zn. 130/2015/VOP/BN.

⁴⁷² Křístek. § 30. *Pobyt dítěte mimo ústav*, s. 410.

Podle § 149 odst. 4 spr. ř. by OSPOD měl vydat stanovisko bez zbytečného odkladu, nejpozději do 30 dnů ode dne, kdy byl o vydání závazného stanoviska požádán. K této lhůtě se připočítává doba až 30 dnů, jestliže je zapotřebí nařídit ohledání na místě nebo jde-li o zvláště složitý případ.

Vzhledem k tomu, že žadatelé často žádají s předstihem jen pár dnů, je zřejmé, že aby mohl být pobyt dítěte mimo zařízení realizován, musí OSPOD rozhodnout prakticky bezodkladně.

Zájem žadatelů bývá různý, měl by však být v široké míře podporován, neboť zpravidla je v zájmu dítěte, aby se nezpřetrhaly citové vazby v rodině.⁴⁷³

V případech, že je o pobyt dítěte mimo zařízení žádáno po delší době, případně poprvé, může se stát, že OSPOD nestihne u podatele prošetřit poměry ani přes několik neúspěšných pokusů navázat s rodinou kontakt. OSPOD proto vydá negativní stanovisko ještě před požadovaným termínem pobytu, neboť po této lhůtě by rozhodnutí bylo bezpředmětné.

Ředitel zařízení musí dle § 71 odst. 1 spr. ř. vydat rozhodnutí bez zbytečného odkladu, a pokud nelze rozhodnutí vydat bezodkladně, je podle § 71 odst. 3 spr. ř. povinen vydat rozhodnutí nejpozději do 30 dnů od zahájení řízení. Podle § 67 odst. 2 spr. ř. se rozhodnutí vyhotovuje v písemné formě, přičemž toto rozhodnutí musí mít náležitosti dle § 68 spr. ř.

Problém je, že pokud se rozhoduje o žádosti, která je podána na poslední chvíli, ředitelé zařízení také s ohledem na své další pracovní povinnosti nemají prostor a čas písemné rozhodnutí vytvořit. A pokud se jim i přesto povede nemožné a dokáží v rámci několika hodin rozhodnutí napsat, nastává problém s doručováním.

Žadatelé zpravidla nemají zřízené datové schránky,⁴⁷⁴ proto by se jim mělo podle § 19 odst. 2 spr. ř. doručovat pomocí provozovatele poštovních služeb. Ustanovení § 72 odst. 1 spr. ř. uvádí, že je možné i ústní vyhlášení, nicméně ústní vyhlášení má účinky oznámení pouze v případě, že se účastník současně vzdá práva na doručení písemného vyhotovení rozhodnutí, což je typické především pro případy, kdy je účastníkovi plně vyhověno a on nemá potřebu se podrobněji a v delším časovém rozmezí seznamovat s rozhodnutím a jeho závěry, případně zvažovat procesní obranu proti němu.⁴⁷⁵ To však není případ žadatele, kterému nebylo v jeho žádosti vyhověno.

Při negativním rozhodnutí o žádosti o pobyt dítěte mimo zařízení, která byla učiněná na poslední chvíli, lze narazit na potíže s časovým hlediskem. Pravidelně se stává, že ředitel zařízení stihne žadatele před plánovaným odjezdem dítěte (který se neuskuteční) pouze zavolat, případně poslat neformální e-mail, který nemá zákonem požadované náležitosti. Tím se žadatel dozví, že došlo k zamítnutí. Ředitelé zařízení pak ale neví, jak s takovým „otevřeným“ správním řízením dále naložit, když

⁴⁷³ Konopková, S. *Digitalizace výkonu rodičovských práv u dětí v ústavní péči*, s. 39.

⁴⁷⁴ Z rozhovorů s řediteli zařízení vyplynulo, že datové schránky mají žadatelé zřízeny zcela výjimečně v promilých případech.

⁴⁷⁵ Fiala, Z., Novotný, V. § 72. Oznamování rozhodnutí. In: Fiala a kol. *Správní řád: Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2020, s. 390.

už je po termínu plánovaného pobytu, přičemž ani opakované dotazy adresované MŠMT jakožto odpovědnému rezortu nepřinesly uspokojivou odpověď. Ustálily se tedy dva postupy, jak situaci ředitelů zařízení řeší. První z nich je, že přemluví žadatele, aby vzal zpět svou žádost. Druhý je, že s žádostí už nic nedělají a správní řízení tak nikdy není formálně ukončeno.⁴⁷⁶

Oba postupy jsou nesprávné. První z nich nepřiměřeným způsobem zasahuje do dispozičního práva žadatele, který se může cítit pod nátlakem a učíní zpětvzetí, byť by jej jinak neučinil. Navíc i takové správní řízení je třeba procesně vyřídit, konkrétně vydat usnesení o zastavení řízení dle § 66 odst. 1 písm. a) spr. ř. Při druhém postupu je ředitel zařízení *de facto* nečinný.

Tyto postupy navíc ústí ve vážný problém, kdy je žadateli znemožněna procesní obrana, protože ani v jednom případě neexistuje rozhodnutí, proti kterému by se mohl odvolat. Byť se může zdát, že podání opravného prostředku je zbytečné, opak je pravdou.

Žadatel si sice může podat novou žádost na pozdější datum, nicméně jak bylo uvedeno výše, OSPOD nemusí u každé jednotlivé žádosti provádět šetření. Je však nezbytné, aby poznatky o vhodnosti prostředí, kde má pobyt proběhnout, byly aktuální,⁴⁷⁷ přičemž jejich aktuálnost může vycházet právě z minulé zamítnuté žádosti, pakliže od ní neuplynula příliš dlouhá doba. Z tohoto důvodu je vhodné, v případě nesouhlasu se závazným stanoviskem OSPOD, napadnout odvoláním už „první“ zamítavé rozhodnutí. V odvolacím řízení se totiž samostatně nenapadá závazné stanovisko, ale jím podmíněné finální rozhodnutí.⁴⁷⁸

Řešením *de lege ferenda* by mohlo být stanovení přiměřené lhůty ve zvláštním předpise, tedy v zákoně o ústavní a ochranné výchově, která by určovala, do kdy musí být žádost o pobyt dítěte učiněna, s tím, že pozdější žádost by nebyla automaticky vyřízena negativně, ale žadatel by neměl garantované, že ředitel zařízení o takové žádosti rozhodne včas.

Pokud problém není jen v doručování, ale v tom, že ředitel zařízení nestihne žádost rozhodnout do doby, do které se má pobyt dítěte mimo zařízení konat (např. protože OSPOD vůbec nepošle své stanovisko atd.), existují tři možné úvahy, jak danou situaci posoudit: buď je dán důvod pro zastavení řízení pro právní nepřipustnost podle § 66 odst. 1 písm. b) spr. ř., nebo pro zjevnou bezpředmětnost podle § 66 odst. 1 písm. g) spr. ř., případně pro zamítnutí žádosti podle § 51 odst. 3 spr. ř. Opět se jedná o otázku, která v kontextu pobytu mimo zařízení není doktrínou ani judikaturou nijak řešená.

Podle konstantní judikatury Nejvyššího správního soudu je možno za zjevně právně nepřipustnou žádost podle § 66 odst. 1 písm. b) spr. ř. považovat pouze takovou žádost, u níž je již na první pohled zřejmé, že jí nelze vyhovět. To především

⁴⁷⁶ Vyjádření ředitelů a ředitelek k zamítání pobytů dětí mimo zařízení na setkání Asociace náhradní výchovy.

⁴⁷⁷ Křístek, § 30. *Pobyt dítěte mimo ústav*, s. 410.

⁴⁷⁸ Hrabák, J. *Správní řád s výkladovými poznámkami a vybranou judikaturou*. Praha: Wolters Kluwer, 2018, s. 385. Shodně rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 23. 8. 2011, sp. zn. 2 As 75/2009.

znamená, že tato nepřipustnost musí být patrna již ze samotné žádosti, nikoliv teprve z výsledků dalšího dokazování či zjišťování.⁴⁷⁹ Typickým příkladem je např. podání žádosti právníkem osobou, ačkoliv zákon umožňuje přiznat určité oprávnění jen fyzické osobě.⁴⁸⁰ V případě, že je podána žádost o pobyt dítěte mimo zařízení na poslední chvíli, tyto znaky nejsou naplněny. V době podání žádosti nebyla právně nepřipustná a ze samotné žádosti tato skutečnost neplynula. Ustanovení § 66 odst. 1 písm. b) spr. ř. se tedy neuplatní.

Ve vztahu k § 51 odst. 3 spr. ř. bylo judikováno, že „*správní úřad neprovádí dokazování tehdy, pokud v souladu se zásadou materiální pravdy existuje zjištěná skutečnost, která sama o sobě brání kladnému vyhovění žádosti. Typickým případem je situace, kdy žadatel nesplňuje podmínky stanovené zákonem. Provádění dokazování by pak bylo v rozporu se zásadou hospodárnosti řízení.*“⁴⁸¹ Nemá totiž smysl zjišťovat, zda byly splněny další podmínky pro vydání kladného rozhodnutí, protože i kdyby byly, správní orgán (v tomto případě ředitel zařízení) by stejně nemohl žádosti vyhovět.⁴⁸² Důsledkem není usnesení o zastavení řízení, ale správní orgán žádost svým meritorním rozhodnutím zamítne.⁴⁸³ Nejedná se o rozhodnutí, kterým by se vyhovovalo žádosti, nevzniká tedy překážka věci rozhodnuté a není vyloučena možnost provést nové řízení a vydat nové rozhodnutí ve věci podle § 101 písm. b) spr. ř.⁴⁸⁴ Ani takový postup ale není správným procesním způsobem vyřízení žádosti o pobyt mimo zařízení. Tento institut slouží k řešení jiných situací, typicky právě těch, kdy žadatel nesplňuje podmínky stanovené zákonem, ale je možné, že je v budoucnu splní, což umožňuje následný postup dle § 101 písm. b) spr. ř. V případě žádosti podané bez časového předstihu, kdy ředitel zařízení nestihne žádost vyřídit před požadovaným termínem pobytu dítěte mimo zařízení, se jedná o jinou situaci, na kterou § 51 odst. 3 spr. ř. a o to více ani § 101 písm. b) spr. ř. nedopadá.

Správným procesním postupem by měla být aplikace § 66 odst. 1 písm. g) spr. ř. Nejvyšší správní soud uvedl, že bezpředmětná žádost je ta, kdy rozhodnutí správního orgánu o ní nebude mít pro žadatele význam.⁴⁸⁵ Ustanovení § 66 odst. 1 písm. g) spr. ř. dopadá na případy, kdy v průběhu řízení o žádosti dojde k takové změně skutkových nebo právních okolností, že žádost, která v době jejího podání nebyla bezpředmětná, se bezpředmětnou stane.⁴⁸⁶ Typicky to může být např. v situaci, kdy

⁴⁷⁹ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 7. 5. 2008, sp. zn. 2 As 74/2007, také rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 17. 1. 2024, sp. zn. 4 As 42/2022, či rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 12. 4. 2024, sp. zn. 30 A 10/2024.

⁴⁸⁰ Jemelka. *Správní řád*, s. 486.

⁴⁸¹ Usnesení zvláštního senátu zřízeného podle zákona č. 131/2002 Sb., o rozhodování některých kompetenčních sporů, ze dne 28. 11. 2019, sp. zn. Konf 16/2019.

⁴⁸² Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 15. 3. 2023, sp. zn. 6 As 2/2022, shodně např. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 24. 7. 2013, sp. zn. 4 As 81/2013.

⁴⁸³ Usnesení zvláštního senátu zřízeného podle zákona č. 131/2002 Sb., o rozhodování některých kompetenčních sporů, ze dne 28. 11. 2019, sp. zn. Konf 16/2019.

⁴⁸⁴ Jemelka a kol. *Správní řád*, s. 391.

⁴⁸⁵ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 14. 10. 2010, sp. zn. 5 As 62/2009.

⁴⁸⁶ Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 30. 3. 2010, sp. zn. 10 Ca 15/2009.

žadatel o některé z povolení k pobytu na území ČR získá státní občanství⁴⁸⁷, či v řízení o odstranění stavby, kterou před ukončením řízení zničí např. tornádo.⁴⁸⁸ Na základě tohoto ustanovení lze zastavovat řízení i v případě, kdy žádost se stala bezpředmětnou z toho důvodu, že plánovaný pobyt dítěte již měl proběhnout.

4.5.4 Účinky odvolání proti (ne)povolení pobytu dítěte mimo zařízení

Ustanovení § 74 odst. 1 spr. ř. stanoví, že rozhodnutí je předběžně vykonatelné, pokud odvolání nemá odkladný účinek, přičemž obecně platí, že nestanoví-li zákon (ať správní řád nebo zvláštní zákon) jinak, má včas podané a přípustné odvolání odkladný účinek.⁴⁸⁹ Podle § 36 odst. 3 zák. o ústav. a ochranné výchově nemá odvolání proti rozhodnutí podle § 24 odst. 3 písm. b) až f) téhož zákona odkladný účinek. Mezi těmito rozhodnutími je i zamítnutí žádosti o povolení pobytu podle § 23 odst. 1 písm. a) nebo c) zák. o ústav. a ochranné výchově.

Zvláštní zákon však nestanovuje, zda má odkladný účinek i odvolání proti rozhodnutí o povolení žádosti o pobyt mimo zařízení.

Výchozím pravidlem je § 85 odst. 1 spr. ř., podle něhož nestanoví-li zákon jinak, má včas podané a přípustné odvolání odkladný účinek. V důsledku odkladného účinku odvolání nenastává právní moc, vykonatelnost ani jiné právní účinky rozhodnutí. Podle § 85 odst. 2 písm. b) spr. ř. dochází k vyloučení odkladného účinku, hrozí-li vážná újma některému z účastníků. V takovém případě musí být dle § 85 odst. 4 spr. ř. vyloučení odkladného účinku odvolání odůvodněno.

Vážnou újmu se myslí těžko napravitelná či vysoká škoda z důvodu odložení vykonatelnosti rozhodnutí po podání odvolání. Vyloučení odkladného účinku však nespočívá jen v posouzení z pohledu žadatele, ale také musí být brány v úvahu i oprávněné zájmy účastníka řízení, který podává odvolání, tedy zda vyloučením odkladného účinku odvolání nevznikne vážná újma naopak jemu.⁴⁹⁰

Právo podat odvolání mají dle § 81 odst. 1 spr. ř. účastníci řízení, což bude zpravidla dítě a žadatel (nepředpokládejme nyní výše naznačené úvahy o tom, zda může být dítě samotné žadatelem). Žadateli se dostalo výsledku, o jaký svou žádostí usiloval, pro odvolání tedy nebude mít důvod. Dítě by sice důvod k odvolání mít mohlo, avšak je akademickou představou, že by se reálně odvolávalo. Pokud dítě nebude chtít pobyt mimo zařízení uskutečnit, tak jednoduše odmítne odjet.

Byť tím, že neodjede na pobyt k danému žadateli, může v určitých případech vzniknout těžko napravitelná újma – např. nedojde k navázání či upevnění vzájemného vztahu s rodičem (ač by to bylo v nejlepším zájmu dítěte), a zároveň se

⁴⁸⁷ Rigel, F. § 66. Zastavení řízení. In: Potěšil a kol. *Správní řád*. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 372.

⁴⁸⁸ Jemelka a kol. *Správní řád*, s. 488.

⁴⁸⁹ Potěšil, L. § 85. Účinky odvolání. In: Potěšil a kol. *Správní řád*. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 477.

⁴⁹⁰ Jemelka. *Správní řád*, s. 648.

v určitých případech může jednat o situaci nenapravitelnou (zejména z časového hlediska – např. žadatel nastupuje do výkonu trestu odnětí svobody, trpí vážnou nemocí se špatnou prognózou atd.), měla by se situace řešit např. formou terapie či asistovaných kontaktů v bezpečném prostředí atd.

4.5.5 Změna okolností po vydání rozhodnutí o pobytu dítěte mimo zařízení

Doposud tato publikace nastiňovala problém, kdy se OSPOD a zařízení musí vyrovnat s tím, že žadatel podal žádost na poslední chvíli. Neméně důležitou otázkou je také to, zda by bylo žádoucí rozhodovat o žádostech ve výrazně větším časovém předstihu, neboť může dojít k podstatné změně poměrů jak u žadatele, tak i u dítěte.

V případě, že se změni okolnosti u žadatele a ještě nebylo rozhodnuto, je možné vzít žádost zpět a ředitel zařízení podle § 66 odst. 1 písm. a) spr. ř. řízení zastaví. V praxi se však stává, že ředitelé místo zastavení řízení pobyt zamítnou nebo jednoduše neudělají nic a zpětvzetím je pro ně záležitost uzavřená, aniž by řízení formálně zastavili.

Problém by mohl nastat s již povoleným pobytem, kdy se s ohledem na podstatné nové skutečnosti ukáže, že by takový pobyt neměl být povolen. Ustanovení § 101 písm. e) spr. ř. umožňuje provést nové řízení ve věci, stanoví-li tak zvláštní zákon.

Otázkou je, zda to *lex specialis* umožňuje v § 23 odst. 1 písm. d) zák. o ústav. a ochranné výchově, či nikoliv. Toto ustanovení dává řediteli zařízení oprávnění v zájmu úspěšné výchovy zrušit pobyt dítěte mimo zařízení dle § 23 odst. 1 písm. a) téhož zákona, jestliže se dítě řádně nechová nebo péče o něj není dostatečně zabezpečena, případně došlo-li ke změně důvodů, pro něž byl pobyt mimo zařízení povolen; jedná-li se o dítě s uloženou ochrannou výchovou, dá ředitel soudu podnět k jeho rozhodnutí.

Toto ustanovení je mimořádně matoucí. Přesto mu komentář věnuje pouze jeden odstavec, který sporné otázky nezodpovídá.⁴⁹¹ Podle tohoto ustanovení může dojít ke zrušení pobytu dítěte mimo ústavní zařízení ze tří důvodů: (1) jestliže se dítě řádně nechová, (2) péče o něj není dostatečně zabezpečena, (3) došlo-li ke změně důvodů, pro něž byl pobyt mimo zařízení povolen.

V prvé řadě je třeba klást si otázku, kdy k takovému zrušení může dojít?

První možností je, že toto ustanovení míří na situace, kdy už začala realizace pobytu mimo zařízení. Tedy například když dítě začne v průběhu pobytu páchat trestnou činnost, nerespektuje rodiče, ubližuje sourozencům, ničí vybavení bytu atp., nebo se následně zjistí, že dítě u rodičů nemá co jíst, nebo že je vystěhovali z bytu apod.

⁴⁹¹ Křístek. *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči. Komentář*, s. 203.

Tomu by nasvědčovat gramatický výklad § 23 odst. 1 písm. d) zák. o ústav. a ochranné výchově, který stanovuje, že ředitel je oprávněn zrušit pobyt, nikoliv povolení pobytu. Je však otázkou, zda je toto účelem daného ustanovení.

Případy, kdy se dítě řádně nechová na již realizovaném pobytu, lze těžko vyřešit oprávněním ředitele zrušit pobyt, protože o tomto chování se zpravidla dozví až tehdy, kdy je pro rodiče situace doma neúnosná a sami chtějí, aby se dítě navrátilo do zařízení, či kdy to zjistí OSPOD.

Jak již bylo uvedeno výše, § 101 písm. e) spr. ř. umožňuje provést nové řízení ve věci, stanovil-li tak zvláštní zákon. Pokud by § 23 odst. 1 písm. d) zák. o ústav. a ochranné výchově měl být vykládán tak, že se týká pouze právě realizovaného pobytu, bylo by třeba pro změnu okolností před realizací pobytu subsidiárně použít § 101 spr. ř., který sice umožňuje v určitých případech provést nové řízení ve věci, nicméně žádný v zákoně uvedený důvod není na tuto situaci aplikovatelný.

Druhou možností, jak toto ustanovení vykládat, je, že řeší změnu okolností u již schváleného povolení, avšak k realizaci pobytu zatím nutně dojít nemuselo. Tento výklad tato publikace preferuje, neboť účelem § 23 odst. 1 písm. d) zák. o ústav. a ochranné výchově je chránit dítě v případě změny okolností, přičemž nevylučuje, aby k této změně došlo i před realizací pobytu.

Bod (2) péče o něj není dostatečně zabezpečena je specifikací bodu (3) došlo-li ke změně důvodů, pro něž byl pobyt mimo zařízení povolen. „Nezajištěnou péčí“ se zjevně myslí péče osoby žadatele. V případě, že by OSPOD zjistil, že žadatelé nedokáží o dítě řádně pečovat, pobyt mimo zařízení by nepovolil. Pokud jej však povolil, lze mít za to, že se změnila okolnosti a žadatel pozbyl schopnost zajistit v průběhu pobytu u něj řádnou péči o dítě.

Bod (3) by měl být vykládán obdobně jako § 475 z. ř. s., který se zabývá změnou poměrů u rozhodnutí ve věcech péče soudu o nezletilé, kde jde o výkon práv a povinností vyplývajících z rodičovské odpovědnosti a o výživné pro nezletilé dítě. Při vydávání nového rozhodnutí by se soud měl zaměřit na to, zda se změnila, a to podstatně, rozhodné skutečnosti od vyhlášení předchozího rozhodnutí, a jak se tato změna projeví v novém rozhodnutí. Je však vhodné také zkoumat, zda z pohledu zájmu dítěte převáží potřeba změny rozhodnutí nad stálostí daného rozhodnutí.⁴⁹² Změnou poměrů může být i změna postoje dítěte.⁴⁹³ Obdobné skutečnosti by měly hrát roli i v případě změny poměrů u pobytu mimo zařízení v případě rozhodování ředitele. Není rozhodné, koho se posuzovaná změna týká. Může k ní dojít na straně dítěte, osoby žádající, případně může taková změna spočívat v nejrůznějších objektivních okolnostech, jež ani žadatelé, ani dítě nejsou schopni ovlivnit.⁴⁹⁴

⁴⁹² Lužná, R. Podstatná změna poměrů při rozhodování o péči o nezletilé dítě. *Právo a rodina*. 2023, roč. 25, č. 2, s. 7.

⁴⁹³ Hromada, M. § 475. Změna poměrů. In: Svoboda, K. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních*. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 1054.

⁴⁹⁴ Ve věci podstatné změny poměrů při rozhodování soudů o péči nezletilé viz nálezy Ústavního soudu ze dne 20. 9. 2022, sp. zn. IV: ÚS 2002/22. Tyto závěry lze analogicky užít i na pobyt dítěte mimo zařízení.

Problematický je však bod (1) jestliže se dítě řádně nechová, pakliže tento bod vztáhneme na dobu před realizací pobytu. To totiž jde proti smyslu pobytů dítěte mimo zařízení, u nichž bylo výše uvedeno, že pro zamítnutí musí existovat objektivní důvody, proč v danou chvíli není možné nebo vhodné pobyt mimo ústav realizovat. Mezi objektivní důvody, které může posoudit zařízení, patří například fyzický či duševní stav dítěte, případně jiné závažné objektivní důvody. Mezi tyto důvody však nepatří „že se dítě řádně nechová“.

Jedná se o velmi vágní sousloví, kdy zákon neurčuje, co je jeho obsahem, tedy v čem má ona neřádnost chování spočívat, ani kdo ji má posuzovat. Také není jasné, proč je to důvod pro zrušení pobytu mimo zařízení dle § 23 odst. 1 písm. d) zák. o ústav. a ochranné výchově, a nikoliv již pro zamítnutí pobytu.

Veřejný ochránce práv navíc uvádí, že pobyty dítěte u rodičů jsou realizací práva na osobní styk rodičů s dítětem s nařízenou ústavní výchovou a jako takové je nelze podmiňovat či omezovat s odkazem na chování dítěte. Nesouhlasí s tím, aby byl pobyt u rodiny vnímán jako odměna. Pokud se dítě nechová řádně, může mu být uděleno negativní opatření ve výchově dle § 21 odst. 1 zák. o ústav. a ochranné výchově. Nutno však dodat, že zákaz pobytu mimo zařízení v taxativním výčtu výchovných opatření není. Chování dítěte by tak nemělo vyústit v zákaz pobytu dítěte u rodičů. Pobyt dítěte u rodiny nelze vnímat jako ústřední motivační prvek. Mělo by se jednat o součást celkové výchovné práce s dítětem, do níž je zahrnuta i rodina.⁴⁹⁵

Když není samotné „zlobení“ důvodem pro zamítnutí pobytu, nemůže být ani důvodem pro zrušení rozhodnutí před realizací pobytu. Jiná situace by však byla u dítěte s nařízenou ústavní výchovou, u něhož by „zlobení“ bylo důsledkem špatného duševního stavu (např. z důvodu psychotických projevů). V takovém případě by byl dán důvod i pro prvotní zamítnutí, pokud by tento stav panoval již v době podávání žádosti, neboť by byl naplněn předpoklad, že pobyt dítěte, které je v takovémto stavu, není v zájmu jeho úspěšné výchovy.

„Neřádné chování“ může nabírat jiných rozměrů v případě dětí s uloženou ochrannou výchovou. I zde však s ohledem na § 23 odst. 1 písm. a) zák. o ústav. a ochranné výchově platí, že pobyt může být povolen jen v zájmu úspěšné výchovy, přičemž ředitel by měl brát při rozhodování o pobytu mimo zařízení zřetel i na ohrožení účelu výkonu ochranné výchovy.⁴⁹⁶ Jinými slovy, již samotné „neřádné chování“⁴⁹⁷ je důvodem pro zamítnutí pobytu dítěte mimo zařízení, a pokud by se dítě chovalo po celou dobu řádně a před odjezdem neřádně, opět by šlo o skutkový stav, na který by se uplatnil bod (3), tedy změna okolností.

Co znamená dovětek „jedná-li se o dítě s uloženou ochrannou výchovou, dá soudu podnět k jeho rozhodnutí“ je pak zcela nejasné a žádný zdroj nevysvětluje, co by měl znamenat a o podnět k jakému rozhodnutí by se mělo jednat.

⁴⁹⁵ *Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy. Zpráva z návštěv zařízení 2022, č. 33/2021/NZ, s. 55* [online].

⁴⁹⁶ *Školská zařízení pro výkon ochranné výchovy. Zpráva ze systematických návštěv zástupce veřejného ochránce práv, č. 27/2023/NZ, s. 21* [online].

⁴⁹⁷ Více k tomu viz kapitola 4.6.

Závěrem lze říci, že po uplatnění teleologického výkladu, který je v souladu se systematickou zákona (tedy např. s tím, z jakých důvodů lze zamítnout pobyt dítěte mimo zařízení), lze konstatovat, že bod (1) a (2) jsou pouze důvody, pro které může dojít ke změně okolností (3). Zejména bod (1) nelze vykládat tak, že dětem s nařízenou ústavní výchovou lze zrušit jejich pobyt mimo zařízení jako trest za jejich neřádné chování.

Problematickostí ustanovení lze obvykle překlénout pozitivisticky správnou, tudíž ústavně konformní interpretací, bez toho, aby muselo nutně dojít ke změně legislativní. Tu lze však doporučit, jednak kvůli tomu, že pokud by § 23 odst. 1 písm. d) zák. o ústav. a ochranné výchově měl být vykládán tak, že je možné zrušit pouze právě realizovaný pobyt, neexistuje právní řešení pro změnu okolností v doposud nerealizovaném pobytu, ale také kvůli pochybnostem o významu poslední věty. Navíc neodstranění legislativních zmetků by mohlo vést k matení veřejnosti a k právním omylům.⁴⁹⁸

De lege ferenda by tedy bylo na místě upravit znění tohoto ustanovení a zjednodušit jej tak, že zrušit povolení k pobytu podle písmena a) nebo přechodné ubytování podle písmena c), lze, došlo-li ke změně okolností, pro něž byl pobyt mimo zařízení povolen.

4.6 Odlišnosti pro děti s uloženou ochrannou výchovou

Právní úprava pobytů dítěte mimo zařízení je pro děti s ústavní i ochrannou výchovou téměř shodná. Odlišnost lze spatřovat jen v tom, že dle § 30 odst. 1 zák. o spod v případě dětí s uloženou ochrannou výchovou prodloužení pobytu dítěte mimo zařízení možné není, jedná-li se o první pobyt u dané osoby.

U dětí s uloženou ochrannou výchovou nelze s ohledem na její účel zvažovat tábory a zpravidla se jich netýká ani hostitelská péče.

Účel ochranné výchovy je klíčový i s ohledem na § 23 odst. 1 písm. a) zák. o ústav. a ochranné výchově, dle něž může být pobyt mimo zařízení povolen jen v zájmu úspěšné výchovy. Zájem úspěšné výchovy má být hodnocen se zřetelem na účel ochranné výchovy.⁴⁹⁹ Pokud např. výsledky sexuologického a psychiatrického vyšetření u dítěte, které znásilnilo jinou osobu, ukázaly, že v této oblasti nedošlo ke zlepšení, a rodiče nedokáží dítě při pobytu u nich uhlídat, je zřejmé, že tento pobyt nemůže proběhnout, neboť účelem ochranné výchovy je mimo jiné i ochrana společnosti. Obdobně pokud dítě např. vyhrožuje, že na pobytu mimo zařízení někoho zabije, bude krást apod.

⁴⁹⁸ Telec. *Metodika výkladu právních předpisů*, s. 8.

⁴⁹⁹ *Školská zařízení pro výkon ochranné výchovy. Zpráva ze systematických návštěv zástupce veřejného ochránce práv*, č. 27/2023/NZ, s. 45 [online].

Tím, že právní úprava pobytů dítěte mimo zařízení je pro děti s ústavní i ochrannou výchovou co se textu zákona týče až na výše zmíněný detail shodná, dochází v praxi někdy k nesprávným závěrům, že se i zamítá ze stejných důvodů (aniž by byl zohledněn jiný účel těchto institutů). Poznatky veřejného ochránce práv ukazují, že v důsledku toho některá zařízení umožňují dětem s uloženou ochrannou výchovou jezdit na pobyty mimo zařízení zpravidla každý víkend, případně jednou za 14 dnů, byť vnitřně nejsou s touto praxí zcela ztotožněná, neboť se oprávněně obávají, že děti během pobytů mimo zařízení budou pokračovat v protiprávní činnosti, jež soudy vedla k uložení ochranné výchovy. S ohledem na nesprávný výklad zákona se však domnívají, že nemají žádnou jinou možnost.⁵⁰⁰

Každá „plošná praxe“ je v případě ústavní a ochranné výchovy špatná. Není vhodné zavádět pravidla, že děti mohou podniknout pobyt mimo zařízení např. jen jednou za 14 dní. Pokud je zřejmé, že dítě pobyt mimo zařízení zvládá bez problémů, mělo by mít možnost jezdit na pobyty každý týden.⁵⁰¹ Může se naopak také stát, že zejména u dětí s uloženou ochrannou výchovou (ale např. i u dětí s extrémními poruchami chování, což je kategorie dětí, která se nepojí výhradně s ochrannou výchovou) bude v individuálním případě po zhodnocení rizik zřejmé, že pobyt není (i po delší dobu) v zájmu jejich úspěšné výchovy. V takovém případě je vhodné, aby rodina zvážila jiné formy styku, v případě dětí s ochrannou výchovou typicky návštěvy v zařízení.

To by se také mělo projevit i v odlišném nahlížení na to, jak přistupovat k procesu povolování pobytu mimo zařízení v případě mladých dospělých s prodlouženou ochrannou výchovou. Na rozdíl od dětí s nařízenou ústavní výchovou, které by po svých 18. narozeninách neměly procházet procesem povolování pobytu mimo zařízení, je totiž účelem ochranné výchovy mimo jiné omezit možnost vzniku dalších, pro společnost nebezpečných protiprávních jednání. Vzhledem k tomu, že jde o omezení osobní svobody, mladí dospělí s prodlouženou ochrannou výchovou by s ohledem na účel ochranné výchovy měli stále „procházet“ postupem dle § 23 odst. 1 písm. a) zák. o ústav. a ochranné výchově a § 30 odst. 1 zák. o SPOD.

4.7 Dílčí závěr

Řízení o povolení pobytu dítěte mimo zařízení je řízením o žádosti ve smyslu § 44 a násl. spr. ř., což sice explicitně nevyplývá ani z § 23 odst. 1 písm. a) zák. o ústav. a ochranné výchově, ani z § 30 odst. 1 zák. o SPOD, lze to však dovodit z § 26 odst. 1 písm. e) zák. o ústav. a ochranné výchově, podle něhož mají zákonní zástupci dítěte právo písemně požádat ředitele zařízení o povolení pobytu dítěte mimo zařízení. Být zákon explicitně toto právo přiznává pouze zákonným zástupcům, z § 30

⁵⁰⁰ Ibidem.

⁵⁰¹ Ibidem.

zák. o SPOD jednoznačně vyplývá, že právo požádat o povolení pobytu mají i další osoby.

Jedná se o řízení ovládané dispoziční zásadou a ředitel zařízení nemůže s ohledem na čl. 2 odst. 3 Listiny, dle něž nikdo nesmí být nucen činit něco, co mu zákon neukládá, povolit pobyt dítěte mimo zařízení *ex officio*, a tím tak osobu, u níž by měl pobyt proběhnout, i samotné dítě k pobytu nutit.

Z hlediska naplnění náležitostí žádosti je problematický podpis, což se projevuje zejména při elektronických žádostech, jichž je v praxi většina. Pokud chybí elektronický podpis dle třetí a čtvrté úrovně nařízení eIDAS, případně žádost nebyla podána prostřednictvím datové schránky, ředitel zařízení by se neměl podáním zabývat. To však může být v rozporu s nejlepším zájmem dítěte a představovat bariéru pro naplnění práva na rodinný (případně soukromý) život. *De lege ferenda* by bylo vhodné upravit v *lex specialis* důsledky absence náležitostí žádosti tak, aby to bylo pro žadatele nízkoprahové. Například by zde mohla být stanovena povinnost ředitele, aby v řízení, ve kterém o žádosti rozhoduje, musel v případě chybějící náležitosti žadatele aktivně kontaktovat, aby ověřil skutečný zájem a totožnost. Pokud by tyto byly osvědčeny, nebylo by nutné podání doplňovat dle § 37 odst. 3 spr. ř. K tomuto postupu by se přistoupilo až v případě, kdy by se nepodařilo žadatele kontaktovat, i když ředitel vyvinul veškeré úsilí, které je po něm možné rozumně požadovat.

Co se týče žadatelů, z textu plyne několik dílčích závěrů.

V případě hostitelské péče je nutné *de lege ferenda* definovat jak pojem hostitelské péče, tak i konkrétní podmínky, na základě kterých ji bude možné vykonávat, aby se zabránilo nejednotnému přístupu ze strany OSPOD, který může mít negativní vliv na legitimní očekávání hostitelů.

Pobyt dítěte mimo zařízení ve smyslu § 23 odst. 1 písm. a) zák. o ústav. a ochranné výchově a ustanovení § 30 odst. 1 zák. o SPOD není možné absolvovat u právnické osoby. Žadatelem tedy nemůže být (úspěšně) právnická osoba. Doktrína zvažovala pobyt dítěte mimo zařízení u právnické osoby v případě táborů, jakožto zvláštní formy hostitelské péče, tuto myšlenku je však nutné odmítnout, neboť zásadně ovlivňuje vnímání hostitelské péče i proces, jaký který musí být v případě hostitelské péče dodržován. V případě táborů není nutné projít procesem dle § 30 odst. 1 zák. o SPOD, postačí pouze volnější součinnost mezi OSPOD a zařízením na základě § 1 odst. 4 zák. o ústav. a ochranné výchově v souladu s cíli v IPOD a PROD. Tábory by měly být vnímány jakožto běžné záležitosti uskutečnitelné na základě § 23 odst. 1 písm. l) zák. o ústav. a ochranné výchově, podle něhož ředitel zařízení může zastoupit dítě v běžných záležitostech.

Je možné, aby žadatelem bylo i samotné dítě. Takové dítě by však muselo být s ohledem na § 29 spr. ř. procesně způsobilé, případně by mělo být dle § 32 odst. 1 spr. ř. zastoupeno zákonným zástupcem, nebo s ohledem na § 928 obč. zák. a násl. obč. zák. poručníkem či opatrovníkem. Zpravidla se bude jednat o situace, kdy je dítě blízké věku dospělosti a bude chtít pobyt absolvovat bez přítomnosti dalších osob, případně pouze za přítomnosti jiných nezletilých.

Na rozdíl od názoru v komentáři⁵⁰² je třeba trvat na tom, aby všechny děti „procházel“ procesem žádosti o povolení pobytu mimo zařízení. Jediný případ, kdy to nutné není, je v případě zletilých osob s prodlouženou ústavní výchovou nebo setrvávajících v zařízení na základě smlouvy o dobrovolném pobytu. To však neplatí s ohledem na odlišný účel ochranné výchovy u zletilých osob s prodlouženou ochrannou výchovou dle § 22 odst. 2 z. s. m., které jsou zde mimo jiné i proto, aby před nimi byla ochráněna společnost.

Co se týče procesu (ne)nepovolování pobytu dítěte mimo zařízení, mohou nastat tři situace: (1) OSPOD vydá kladné stanovisko a ředitel se s ním ztotožní, (2) OSPOD vydá kladné stanovisko, ale ředitel pobyt dítěte mimo zařízení nepovolí, (3) OSPOD vydá nesouhlasné stanovisko, a proto ředitel nemůže pobyt dítěte mimo zařízení povolit. V prvních dvou případech lze přitom nalézt sporné otázky.

V případě prvním lze uzavřít, že i u kladného rozhodnutí se jedná o rozhodování v oblasti státní správy a podle § 1 odst. 2 spr. ř. se podpůrně aplikuje správní řád. Každá žádost o pobyt dítěte mimo zařízení by měla být řádně zaevidována a měla by být také řádně ukončena. Zákon o ústavní a ochranné výchově by mohl *de lege ferenda* stanovovat, že o vyhovění žádosti o povolení pobytu dítěte mimo zařízení musí být žadatel vhodným způsobem informován (např. telefonicky či e-mailem apod.) s tím, že rozhodnutí v písemné formě se nevyhotovuje, a záznam ve spise dítěte by mohl být proveden v souladu s § 67 odst. 2 spr. ř. ve spojení s § 68 odst. 4 spr. ř., neboť odůvodnění v této situaci není potřeba.

V druhém případě je třeba negativně hodnotit tzv. motivační dovolenky (např. podmíněné negativním testem na drogy prováděným preventivně a plošně na všech dětech bez toho, aby k tomu předchozí chování dítěte zavdalo důvod).

Jako nejproblematičtější se jeví hlavně to, jaké otázky by měl posuzovat ředitel zařízení a jaké OSPOD. Nejvhodnějším řešením je, aby oba orgány při svém rozhodování braly v úvahu všechny skutečnosti, které jsou jim z jejich činnosti známy, poněvadž tím dochází k největší ochraně nejlepšího zájmu dítěte.

V případě, kdy o pobyt dítěte mimo zařízení na totožné datum požádá více osob, je třeba odmítnout řešení uplatňovaná v praxi, kdy ředitel zařízení kontaktuje jednoho z žadatelů, aby vzal zpět svou žádost, či nesprávný postup OSPOD, který rezignuje na nalezení nejlepšího zájmu dítěte a povolí oba pobyty mimo zařízení, čímž tento problém posune k vyřešení řediteli zařízení. Nejlepší zájem dítěte by se měl řešit multidisciplinárně v souladu s cíli stanovenými v IPOD a PROD.

Z hlediska procesního zastoupení je v praxi neudržitelné, aby dítě při každé žádosti o jeho pobyt mimo zařízení zastupovali zákonní zástupci (s výjimkou, kdy dítě žádá samo a nemá procesní způsobilost). Důvody jsou nejen praktické (tedy mnohdy slabé rodičovské kompetence), ale často také hrozí kolize zájmů tohoto rodiče s jiným žadatelem (většinou kvůli poměrně malicherným důvodům – špatné vztahy v rodině, žárlivost apod.). Proces povolování pobytu mimo zařízení se obejde i bez

⁵⁰² Křístek. *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči. Komentář*, s. 194.

ustanovení speciálního opatrovníka. Ochrana práv dítěte je zde dostatečně zajištěna „dvojnásobným“ ředitelem zařízení a OSPOD, přičemž ředitel má navíc dle § 23 odst. 1 písm. k) zák. o ústav. a ochranné výchově v zájmu úspěšné výchovy dětí právo zastoupit dítě v běžných záležitostech, což jsou pravidla speciální vůči § 32 odst. 2 písm. a) spr. ř.

Obzvlášť problematické jsou ty žádosti o pobyt dítěte mimo zařízení, které byly podány s minimálním časovým předstihem. U žádostí, které byly rozhodnuty negativně, ředitel nemusí stihnout toto negativní rozhodnutí doručit. Zpravidla ředitel zařízení pouze žadateli neformálně zavolají, že došlo k negativnímu rozhodnutí. Otevřené správní řízení je však vždy nutné nějakým způsobem formálně vyřídit, a to vydáním usnesení o zastavení řízení dle § 66 odst. 1 písm. a) spr. ř. V praxi uplatňované přemlouvání žadatelů ke zpětvzetí žádosti či nečinnost orgánů nelze považovat za správné ukončení, neboť oba tyto postupy znemožňují žadateli následnou procesní obranu. Může se ale stát také to, že ředitel žádost nestihne rozhodnout vůbec (problém tedy není „jen“ v tom, že se rozhodnutí nestihne doručit). Poté je třeba postupovat podle § 66 odst. 1 písm. g) spr. ř. a řízení pro zjevnou bezpředmětnost zastavit.

Co se týče účinků odvolání, v případě zamítavého rozhodnutí zákon stanoví předběžnou vykonatelnost, neboť odvolání nemá dle § 36 odst. 3 zák. o ústav. a ochranné výchově odkladný účinek.

V případě kladného rozhodnutí *lex specialis* nic nestanovuje, takže podle § 85 odst. 2 písm. b) spr. ř. dochází k vyloučení odkladného účinku, hrozí-li vážná újma některému z účastníků. S ohledem na to, že žádost dopadla pro žadatele kladným výsledkem, nebude se odvolávat. Dítě by sice důvod k odvolání mít mohlo, avšak zpravidla se také nebude odvolávat, ale pouze odmítne pobyt mimo zařízení uskutečnit. V takovém případě je třeba s rodinou pracovat např. formou terapie či asistovaných kontaktů v bezpečném prostředí atd.

Důležitá je také otázka, jak postupovat v případě, kdy pobyt dítěte mimo zařízení je již povolen, ale změní se okolnosti. To je otázkou výkladu mimořádně problematického § 23 odst. 1 písm. d) zák. o ústav. a ochranné výchově. Výklad, ke kterému se tato monografie přiklání, je, že se jedná o speciální úpravu změny okolností i před realizací pobytu. Zcela nejasný je dovětek „jedná-li se o dítě s uloženou ochrannou výchovou, dá soudu podnět k jeho rozhodnutí“. Ve zbývajících částech tohoto ustanovení po uplatnění teleologického výkladu, který je v souladu se systematickou zákona (tedy např. s tím, z jakých důvodů lze zamítnout pobyt dítěte mimo zařízení), lze konstatovat, že „jestliže se dítě řádně nechová“ a „péče o něj není dostatečně zabezpečena“ jsou pouze důvody, pro které může dojít ke změně okolností. Zejména bod „jestliže se dítě řádně nechová“ nelze vykládat tak, že u dětí s nařízenou ústavní výchovou lze zrušit pobyt takového dítěte jako trest za jejich neřádné chování. *De lege ferenda* by bylo vhodné upravit znění tohoto ustanovení a zjednodušit jej tak, že zrušit povolení k pobytu podle písmena a) nebo přechodné ubytování podle písmena c) lze, došlo-li ke změně okolností, pro něž byl pobyt mimo zařízení povolen.

Právní úprava pobytu dítěte mimo ústavní zařízení je pro děti s nařízenou ústavní a uloženou ochrannou výchovou až na jeden detail totožná. To však neznamená, že účel tohoto institutu je totožný. Primárním účelem je samozřejmě zajistit styk dítěte a rodiče mimo zařízení, což platí jak pro děti s nařízenou ústavní, tak pro děti s uloženou ochrannou výchovou. Odlišný účel ochranné výchovy se projeví v jiném přístupu k zamítání pobytů mimo ústavní zařízení a v nutnosti projít formalizovaným procesem žádosti i v případě zletilých osob s prodlouženou ochrannou výchovou.

Lze tak zhodnotit, že současná právní úprava není co do možností zamítnout pobyt dítěte mimo zařízení tak „bezzubá“, jak si praxe myslí. Naopak správně předpokládá individuální hodnocení každého dítěte. V případě, že je v rámci tohoto hodnocení brán v potaz i jiný účel ochranné a ústavní výchovy, lze dospět k ústavně konformnímu výkladu § 23 odst. 1 písm. a) zák. o ústav. a ochranné výchově. Problematictější je pak samotný proces vydávání rozhodnutí a jiné výše naznačené dílčí otázky.

5 SAMOSTATNÉ VYCHÁZKY⁵⁰³

Samostatné vycházky jsou pro dítě časem, kdy se může realizovat „mimo zdi zařízení“. Tento čas může využít různými způsoby, např. k realizaci práv garantovaných čl. 31 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, podle něhož má dítě právo na odpočinek a volný čas, na účast ve hře a oddechové činnosti odpovídající jeho věku, jakož i na svobodnou účast v kulturním životě a umělecké činnosti. Dále se děti mohou na samostatných vycházkách potkat s rodiči, dalšími rodinnými příslušníky a osobami blízkými, čímž realizují právo na styk. V případě dětí starších 15 let s nařízenou ústavní výchovou lze v rámci samostatných vycházek realizovat např. i brigády.

Jedná se o oblast, v níž se nejvíce promítá rozdíl mezi dětmi s nařízenou ústavní a uloženou ochrannou výchovou. Vzhledem k tomu, že samostatné vycházky jsou upraveny pro každou kategorii dětí odlišně, je i tato kapitola členěna na dvě samostatné podkapitoly a dílčí závěr.

5.1 Podmínky pro uskutečnění samostatné vycházky u dětí s nařízenou ústavní výchovou

Samostatné vycházky u dětí s nařízenou ústavní výchovou nejsou koncipovány jako „odměna“, ale jako právo dítěte. Podle ustanovení § 20 odst. 1 písm. p) zák. o ústav. a ochranné výchově dítě může samostatně se souhlasem pedagogického pracovníka opustit zařízení za účelem vycházky, pokud je starší 7 let a nedošlo k zákazu nebo omezení samostatných vycházek v rámci opatření ve výchově.

A. Křístek toto ustanovení kritizuje s tím, že podle něj se jedná o nevhodný příklad veřejnoprávní a vězeňské metody regulace ústavní výchovy, která je přitom opatřením civilního, navíc rodinného práva.⁵⁰⁴ Obdobně jako A. Křístek se domnívám, že ustanovení je formulované nevhodně, avšak projevují se zde spíše dílčí nedostatky, přičemž některé lze překonat ústavně konformním výkladem.

⁵⁰³ Tato kapitola vychází z příspěvku Konopková, S. *Problematické aspekty výkonu práce u dětí s nařízenou ústavní výchovou*. In: Janovec, M. (eds.). *COFOLA 2023*. Brno: Masarykova univerzita, 2023.

⁵⁰⁴ Křístek. *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči. Komentář*, s. 150.

Podle veřejného ochránce práv by mělo za splnění podmínek § 21 odst. 1 písm. c) zák. o ústav. a ochranné výchově zařízení umožnit dítěti samostatnou vycházku v zásadě každý den.⁵⁰⁵

V některých zařízeních se lze setkat s nezákonným omezováním práva na samostatnou vycházku, a to například tak, že na samostatnou vycházku mohou zároveň pouze dvě děti z jedné rodinné skupiny. Další děti musí čekat, než se dvojice vrátí. Takové omezení je nepřijatelné, i kdyby důvodem pro jeho zavedení bylo předcházení trestné činnosti (např. krádežím), neboť jde o kolektivní trest. Samozřejmě dítěti, které se krádeže na samostatné vycházce dopustí, lze udělit negativní opatření ve výchově dle § 21 odst. 1 písm. c) zák. o ústav. a ochranné výchově (spočívající v omezení vycházek). Právo na samostatné vycházky však nelze takto plošně omezovat všem dětem.⁵⁰⁶ Omezení vycházek musí vždy spočívat v nenaplnění alespoň jedné z níže uvedených podmínek.

5.1.1 Souhlas pedagogického pracovníka

Ustanovení § 20 odst. 1 písm. p) zák. o ústav. a ochranné výchově používá problematický pojem „souhlas“. Zákon nikde dále nespécifikuje, jak by měl tento souhlas, resp. proces schválení vypadat (nakolik musí být formalizován – např. zda postačí ústní schválení), či za jakých podmínek má pedagogický pracovník povinnost souhlas dát, kdy jej naopak může odepřít a zda se odepření souhlasu vůbec písemně eviduje.

Veřejný ochránce práv k tomu uvedl, že souhlas nelze vykládat tak, že samostatné vycházky dětí podléhaly schvalování nebo povolování, jako je tomu například v případě pobytů mimo zařízení. Zákon tímto ustanovením pouze dává pedagogickým pracovníkům možnost promptně reagovat na aktuální situace, kdy by realizace vycházky nebyla z výchovných, zdravotních či jiných relevantních důvodů vhodná. Udělení souhlasu přirovnává k rodičovským kompetencím, kdy pedagogický pracovník může neudělit souhlas s jednou konkrétní samostatnou vycházkou např. tehdy, když si dítě odmítá splnit školní či jiné povinnosti, nebo to nedovoluje jeho zdravotní stav. Zároveň dodává, že k neudělení souhlasu by mělo docházet pouze výjimečně.⁵⁰⁷ Kromě situací, kdy si dítě odmítá splnit školní či jiné povinnosti, nebo to nedovoluje jeho zdravotní stav, se může jednat také o situace, kdy má zařízení z projevů dítěte podloženou obavu, že tzv. „něco vyvede“ (např. posprejuje či jinak poškodí cizí majetek, dopustí se drobné krádeže, agresivně napadne jinou osobu atd.).

⁵⁰⁵ Zpráva veřejného ochránce práv ze dne 12. 7. 2023, sp. zn. 7/2023/NZ/SKO, s. 12.

⁵⁰⁶ Zpráva veřejného ochránce práv ze dne 29. 7. 2024, sp. zn. 9/2024/NZ/EČR, s. 19.

⁵⁰⁷ Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy. Zpráva z návštěv zařízení 2022, č. 33/2021/NZ, s. 53 [online].

To, že zákon nestanovuje žádné podmínky, kdy pedagogický pracovník může souhlas odepřít⁵⁰⁸, ale veřejný ochránce práv je odvozuje od analogie s rodičovskou odpovědností, je praktické, neboť díky tomu lze postihnout různé situace, aniž by byl zákon kazuistický. Současně to však otevírá prostor pro uplatňování nejednotných postupů v různých zařízeních. To může narušit legitimní očekávání dětí, která zpravidla za život projdou vícero zařízeními.

Spíše než z přirovnání k rodičovským kompetencím je vhodnější vycházet z povinnosti zařízení vykonávat nad dětmi náležitý dohled dle § 2920 a násl. obč. zák. Dohled nad dětmi obvykle vykonávají především rodiče, avšak na jiné subjekty tato povinnost může přejít tehdy, pokud je dítě podle rozhodnutí rodičů, podle zákona nebo rozhodnutí soudu svěřeno na omezenou dobu do péče jiného subjektu.⁵⁰⁹ V případě zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy se tak děje rozhodnutím soudu o nařízení ústavní výchovy, či uložení ochranné výchovy.

Náležitým dohledem se má na mysli taková úroveň dohledu nad dítětem, která má s přihlédnutím ke všem okolnostem předejít vzniku škody.⁵¹⁰

Podoba dohledu se odvíjí od věku dítěte, jeho chování i povahových rysů.⁵¹¹ Náležitý dohled totiž není jen bezprostřední dohled nad dítětem, ale může to být také soubor obecnějších opatření činěných vůči dítěti.⁵¹² Neznamena jen bezprostřední zabránění či zákaz určitého škodlivého jednání, ale i celkový přístup k výchově nezletilého a výchovné působení k tomu, aby závadné jevy v jeho chování byly odstraněny.⁵¹³

S výjimkou situací, kdy je z okolností zřejmé, že vznik škody hrozí bezprostředně (např. chování dítěte je impulzivní a nepředvídatelné a pracovníkům zařízení se nedaří zjistit příčiny, tudíž nemohou ani pracovat na jejich odstranění, či se jedná o dítě s extrémní poruchou chování, které má tendenci se projevat agresivně vůči dalším lidem a působit jim škodu na zdraví), nepředstavuje náležitý dohled nutnost dohledu na každém kroku.⁵¹⁴

⁵⁰⁸ Existuje však metodický pokyn, který v čl. II odst. 3 určuje, kdy pedagogický pracovník může se samostatnou vycházkou nesouhlasit. Viz Metodický pokyn k úpravě vnitřního řádu školského zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy [online]. MŠTM [cit. 6. 9. 2024]. <https://msmt.gov.cz/file/48929/>

⁵⁰⁹ Simon, P. K § 2921. In: Melzer, F. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IX. § 2894–3081*. Praha: Leges, 2018, s. 430.

⁵¹⁰ Lovětínský, V. Odpovědnost osoby s povinností dohledu v českém deliktním právu aneb jak je to s těmi dětmi na hřišti. *Právní rozhledy*. 2018, roč. 157, č. 9, s. 305.

⁵¹¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8. 9. 2010, sp. zn. 25 Cdo 2204/2008, či rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 17. 12. 1968, sp. zn. 3 Cz 57/68.

⁵¹² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 2020, sp. zn. 25 Cdo 1091/2020.

⁵¹³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 2. 2003, sp. zn. 25 Cdo 1333/2001. Shodně *Školská zařízení pro výkon ochranné výchovy. Zpráva ze systematických návštěv zástupce veřejného ochránce práv, č. 27/2023/NZ*, s. 26 [online].

⁵¹⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 17. 12. 1968, sp. zn. 3 Cz 57/68. Shodně Simon, P. K § 2921. In: Melzer, F. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IX. § 2894–3081*. Praha: Leges, 2018, s. 431.

Lze uzavřít, že prostřednictvím náležitého dohledu lze regulovat zejména situace, kdy zařízení na základě negativní zkušenosti z předchozích projevů dítěte nabude dojmu, že samostatná vycházka by proběhla problematicky (např. dítě by páchalo přestupky, či trestnou činností).⁵¹⁵ Takové omezení je nutné zaznamenat v dokumentaci dítěte a řádně odůvodnit se současným stanovením, jak často se bude přezkoumávat nezbytnost dalšího trvání omezení.

Právně uspokojivě řešitelná je také situace, kdy dítě nemůže jít na samostatnou vycházku z důvodu svého zdravotního stavu. Pod zdravotním stavem se může skrývat jak běžná a přechodná zdravotní indispozice jinak zdravého dítěte (např. nemoci jako chřipka atd.), tak také vážnější problémy, které nejsou přechodného charakteru, kvůli kterým se dítě neorientuje v čase a prostoru (např. mentální postižení dítěte, vážnější poruchy autistického spektra atd.). Mezi časté komplikace zdravotního rázu patří také psychický stav dítěte, který se může projevat např. suicidálními sklony atd.⁵¹⁶ V případě, kdy existuje oprávněná a podložená obava, že si dítě během samostatné vycházky ublíží, je třeba ji omezit či zakázat.⁵¹⁷ Taková vycházka totiž představuje nepřiměřené riziko.

Je zřejmé, že pro tyto děti není (v některých případech jen přechodně) samostatná vycházka vhodná.

Účelem zařízení je dle § 1 odst. 1 zák. o ústav. a ochranné výchově poskytovat dětem péči v zájmu jejich zdravého vývoje. Je zřejmé, že zařízení tak mají nejen možnost, ale dokonce povinnost omezit právo dítěte na samostatnou vycházku, pokud je sledovaným zájmem ochrana dítěte a u dítěte existuje reálné riziko, že mu během samostatné vycházky hrozí nebezpečí (typicky pokud by si mohlo vzhledem ke svému zdravotnímu stavu ať už úmyslně, či neúmyslně ublížit).

Při kolizi subjektivních práv se použije test proporcionality.⁵¹⁸ V tomto případě by bylo nutné poměřovat, zda institut omezující subjektivní právo (právo na soukromý život formující se v právu na samostatnou vycházku) umožňuje dosáhnout stanoveného cíle (ochrany dítěte), zda by stanoveného cíle nemohlo být dosaženo jinými, mírnějšími opatřeními, a porovnat závažnost obou v kolizi postavených zájmů.

V tomto případě lze hodnotit, že omezení samostatných vycházek zpravidla bude vhodné, nutné a přiměřené. Zároveň sleduje legitimní cíl, tedy ochranu dítěte.

Poslední situace, která doposud nebyla vyřešena, je zákaz vycházky v důsledku neplnění školních či jiných povinností. Ačkoliv řešení veřejného ochránce práv lze

považovat za hodnotově správné, aby byl zákaz vycházky zákonný, bude muset být učiněn přes negativní opatření ve výchově dle § 21 odst. 1 písm. c) zák. o ústav. a ochranné výchově.

Z hlediska úvah *de lege ferenda* by bylo vhodné, aby zákon, třebaže demonstračním výčtem, stanovoval případy, kdy dítě na samostatnou vycházku jít nesmí. Mezi těmito důvody by mohlo být neplnění školních či jiných povinností, ale i špatný zdravotní stav dítěte a podložená obava o chování dítěte na samostatné vycházce (a to i přesto, že poslední dvě zmíněné situace lze zakázat již nyní s ohledem na náležitý dohled), neboť by se tím zvýšila právní jistota pracovníků zařízení, kteří zpravidla dokáží obstojně aplikovat zákon o ústavní a ochranné výchově, avšak ne vždy dokáží řádně aplikovat také související ustanovení v jiných zákonech (např. právě náležitý dohled dle § 2920 a násl. obč. zák.).

5.1.2 Dítě starší 7 let

Ustanovení § 20 odst. 1 písm. p) zák. o ústav. a ochranné výchově určuje jako minimální hranici pro uskutečnění samostatné vycházky věk 7 let. Tuto hranici sám o sobě považuje za dostatečnou k tomu, aby dítě samostatnou vycházku zvládlo. Důvodová zpráva však nikde neuvádí, z čeho tato hranice vyplývá.

Je nutno hledat rovnováhu mezi požadovanou intenzitou dohledu a svobodou dětí.⁵¹⁹ Česká judikatura uvádí, že míra náležitého dohledu by měla být nastavena tak, aby negativně a nepřiměřeně nezasahovala i do samotné svobody dětí, která je součástí jejich práva na soukromý život. Dále však judikatura poměrně poetickým způsobem uvedla, že „*časy, kdy osmiletá Lisa s Annou šly samy z Bullerbynu nakupovat do vedlejší vesnice..., či kdy pětiletý Honzik jel sám za dědečkem vlakem na vesnici, kde sám a s jinými dětmi běhal po vesnici a jejím okolí..., jsou již bohužel patrně minulostí. A to, i když v této svobodě děti zažily spoustu úžasných dobrodružství, která dnešní děti v době ovládané paradigmatickým ochrany a úplného odstranění rizika těžko zažijí. Nicméně ani v současné době nelze při určování zákonem požadované míry náležitého dohledu přijmout hraniční pozici, ve které se odpovědnost osoby vykonávající dohled nad dítětem, a to zejména v kontextu újmy vzniklé samotnému dítěti, stává prakticky absolutní.*“⁵²⁰ Byť tomuto rozhodnutí zcela jistě nechybí čtivost, o názoru Ústavního soudu ohledně konkrétnější věkové hranice toho z něj lze zjistit málo.

Znamená to, že všechny děti starší 7 let (za předpokladu naplnění obou dalších podmínek) mohou automaticky na samostatnou vycházku?

Problém nastává u dětí, které jsou z určitého důvodu nedostatečně vyzrálé a jejich volní a rozumové schopnosti neodpovídají schopnostem jiných dětí téhož věku. Zákon o ústavní a ochranné výchově s touto situací nijak nepočítá a nereflktuje

⁵¹⁵ Obdobně německá judikatura Spolkového soudního dvora, podle níž je u nezletilých osob, které mají sklon ke „špatným žertům“ nebo trestné činnosti vyžadován zvýšený dohled. Srov. Rozsudek BGH ze dne 26. 1. 1960, sp. zn. VI ZR 18/59 – VersR 1960, 355, 356 f, rozsudek BGH ze dne 27. 11. 1979, sp. zn. VI ZR 98/78 a rozsudek BGH ze dne 10. 10. 1995, sp. zn. I ZR 219/94 - VersR 1996, 65, 66.

⁵¹⁶ *Školská zařízení pro výkon ochranné výchovy. Zpráva ze systematických návštěv zástupce veřejného ochránce práv, č. 27/2023/NZ, s. 25 [online].*

⁵¹⁷ Zpráva veřejného ochránce práv ze dne 18. 5. 2023, sp. zn. 5/2023/NZ/SKO, s. 11.

⁵¹⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 2. 10. 1994, sp. zn. Pl. ÚS 4/94.

⁵¹⁹ Šimáčková, K. Právo přátelské k dětem a rodinám. *Časopis Řízení školy*. 2018, roč. 157, č. 4.

⁵²⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 15. 12. 2015, sp. zn. I. ÚS 1587/15.

realitu např. tak, jak to stanovuje § 31 obč. zák., který právě s vědomím, že ne všechny děti jsou v daném věku na stejné úrovni vývoje, zakotvuje vyvratitelnou právní domněnku, že každý nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, je způsobilý k právním jednáním co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku.

Problém nastává ale i u dětí na zcela standardní vývojové úrovni. Například pokud dítě žilo celý život na vesnici, ale nyní žije v dětském domově v rušné části Prahy, nemusí pro něj být bezpečné ihned jej pustit na samostatnou vycházku, přestože je mu 7 let.

Ačkoliv se zdá být úprava zákona o ústavní a ochranné výchově kusá, je třeba ji opět hodnotit v kontextu celého právního řádu a všech ustanovení, která na tuto situaci mohou dopadat. V tomto případě je třeba aplikovat výše uvedená pravidla náležitého dohledu a argumentaci zmíněnou v předchozí kapitole, která „tvrdość“ hranice 7 let v § 20 odst. 1 písm. p) zák. o ústav. a ochranné výchově do značné míry relativizuje.

Zákon o ústavní a ochranné výchově by měl více reflektovat skutečnost, že všechny děti nejsou stejné. V určitých případech by mohly jít na samostatnou vycházku i děti mladší (např. s kontrolou co 30 minut, či pouze v délce 30 minut, na bezpečné místo apod.). Najdou se naopak i děti mnohem starší než je 7 let, které nebudou moci z důvodu nedostatečné rozumové a mravní vyspělosti vycházku absolvovat. Za stávající právní úpravy lze řešit případy starších dětí, ale mladších nikoliv.

De lege ferenda by bylo vhodnější hranici 7 let vypustit a ustanovení formulovat po vzoru občanského zákoníku např. tak, že dítě má právo na samostatnou vycházku, pokud je to bezpečné s ohledem na jeho rozumovou a volní vyspělost.

V případě, že nejsou děti i přes svůj vyšší věk samostatné vycházky schopny, pracovníci by měli pracovat na minimalizaci tohoto problému tak, aby i u těchto dětí do budoucna samostatné vycházky (byť třeba jen v určitém rozsahu, např. jen v dané obci) byly možné (např. nácvikem vycházek apod.⁵²¹).

Pedagogičtí pracovníci by zároveň měli sledovat vývoj dětí v čase a možnost samostatně chodit na vycházky by měla být vždy posuzována podle aktuálního stavu.

5.1.3 Absence opatření ve výchově

Opatření ve výchově má povahu výhod (pozitivní opatření ve výchově) a trestů (negativní opatření ve výchově).⁵²² Negativním opatřením ve výchově se řeší situace, kdy dítě poruší některou ze svých povinností vymezených zákonem, a v důsledku

toho mu může být dle § 21 odst. 1 písm. c) zák. o ústav. a ochranné výchově omezeno nebo zakázáno trávení volného času mimo zařízení.

Formulace „trávení času mimo zařízení“ je nevhodná, neboť v důsledku podobného gramatického znění může otevírat prostor chybné úvaze, zda nedopadá i na pobyt dítěte mimo zařízení dle § 23 odst. 1 písm. a) zák. o ústav. a ochranné výchově a § 30 odst. 1 zák. o SPOD. Jak bylo uvedeno již výše, pobyt dítěte mimo zařízení nemá sloužit jako motivační prvek k zdržení se nežádoucího chování, ale jako projev práva dítěte na respektování soukromého a rodinného života a jeho práva na osobní styk s rodiči, jenž je součástí rodičovské odpovědnosti. Pobyt dítěte mimo zařízení lze sice regulovat, ale jinými mechanismy, a to těmi, které jsou popsány v kapitole 4.4.

Ustanovení § 21 odst. 1 písm. c) zák. o ústav. a ochranné výchově je vykládáno tak, že slouží k přiměřenému podmínění nebo zkrácení rozsahu samostatných vycházek, či jejich úplnému zákazu.⁵²³

Pokud je důvod k uložení negativního opatření spočívajícího dle § 21 odst. 1 písm. c) zák. o ústav. a ochranné výchově v omezení samostatné vycházky, zařízení v praxi nijak nezkontroluje, k jakému účelu měla být samostatná vycházka využita. Pokud by však měla sloužit ke shledání s osobami odpovědnými za výchovu a osobami blízkými, správně by styk mohl proběhnout (a to např. i tak, že by se návštěva uskutečnila mimo areál zařízení). V takovém případě totiž nejde o samostatnou vycházku, ale o návštěvu s jiným místem realizace než je zařízení a návštěvy těchto osob dle § 21 odst. 1 písm. e) zák. o ústav. a ochranné výchově nelze zakázat.

V ustanovení § 21 odst. 2 zák. o ústav. a ochranné výchově je uvedeno, že opatření ve výchově lze ukládat podmíněně se zkušební dobou až na 3 měsíce. Neuvádí však, jaká je maximální nepodmíněná doba trestu, byť vzhledem k závažnosti omezení, které to pro dítě představuje, je stanovení této hranice přímo zákonem nezbytné. Ustanovení § 21 odst. 1 písm. c) zák. o ústav. a ochranné výchově pouze uvádí, že míra tohoto omezení musí být v rozsahu stanoveném vnitřním řádem.

Vnitřní řád v zařízeních ústavní a ochranné výchovy je interním normativním aktem, neboť splňuje všechny tři definiční znaky interních normativních aktů, a to že (1) jeho účinky směřují proti skupině služebně podřízených subjektů, (2) jsou projevem vztahu nadřízenosti a podřízenosti a (3) slouží k úpravě vnitřních záležitostí dané organizační struktury.⁵²⁴

Vnitřní řád pro děti žijící v zařízení obsahuje základní úpravu vztahu mezi nimi a zařízením a hraje v jejich životě velkou roli. Jedním z dalekosáhlých důsledků, které pro život dítěte má, je právě také ukládání negativních výchovných opatření. Vnitřní řád by proto měl uspět v testu relevantních právních záruk ve veřejné

⁵²¹ Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy. Zpráva z návštěv zařízení 2022, č. 33/2021/NZ, s. 53 [online].

⁵²² Abbasi, S., Coufalová, P. Povaha opatření ve výchově udělovaných dítěti ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy. *Právo a rodina*. 2024, roč. 26, č. 6, s. 30.

⁵²³ Křístek. *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči. Komentář*, s. 174. Shodně Abbasi., Coufalová. *Povaha opatření ve výchově udělovaných dítěti ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy*, s. 30.

⁵²⁴ Průcha, P. *Správní právo: obecná část*. Brno: Doplněk, 2012, s. 276.

správě. Členění jednotlivých právních záruk ve veřejné správě je předmětem správního práva.⁵²⁵

Omezení vnitřním řádem považuje A. Křístek za problematické, neboť nejenže otvírá prostor libovůli zařízení, ale zejména je v rozporu se základními principy právního státu⁵²⁶, tedy především se zásadou zákonnosti, jež požaduje, aby každý orgán veřejné moci při uplatňování veřejné moci jednal jen na základě a v mezích zákona v rozsahu zákonem stanovené pravomoci a působnosti a způsobem v zákoně stanoveným.⁵²⁷

V oblasti správního trestání je tato zásada vyjádřena v podobě ústavního principu *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*.⁵²⁸ Jedním z dílčích znaků tohoto principu je mimo jiné požadavek určitosti, jenž se vztahuje také na právní úpravu trestů (sankcí), které mají být v zákoně uvedeny taxativním výčtem společně s relativním určením jejich sazby.⁵²⁹

V případě § 21 odst. 1 písm. c) zák. o ústav. a ochranné výchově je zřejmé, že byť jsou v zákoně sankce za prokázané porušení povinností taxativně vymezeny, v případě omezení samostatných vycházek chybí relativní určení sazby (resp. doby, po jakou může být dítě na vycházkách maximálně omezeno) a odkazuje se zde na vnitřní řád. Ten však, s ohledem na to, co bylo napsáno výše, není zákonným právním předpisem, ale pouze interním normativním aktem.

Momentální úprava tak odporuje zásadě zákonnosti a v extrémních případech by mohla vést k příliš přísným trestům, byť obecně lze konstatovat, že z kontrolní činnosti veřejného ochránce práv trend zvýšené přísnosti trestů nevyplývá.⁵³⁰

⁵²⁵ Průcha uvádí tyto právní záruky: 1) správní kontrola (vnitřní a vnější) a vnější kontrola veřejné správy (vykonávaná zákonodárným orgánem, resp. zastupitelskými orgány; soudy; Nejvyšším kontrolním úřadem; správními orgány; na základě podání občanů a Veřejným ochráncem práv), 2) právo na informace ve veřejné správě, 3) zrušení, změna, sistace vadných správních aktů a jiných opatření ve veřejné správě, 4) uplatňování odpovědnosti za porušení právních povinností, 5) přímé donucení ke splnění právní povinnosti. In: Průcha. *Správní právo: obecná část*, s. 324.

⁵²⁶ Křístek. *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči. Komentář*, s. 175.

⁵²⁷ Hejč, D. Zásada zákonnosti jako ústavní princip *nullum crimen sine lege*. In: Andraško, J. (eds.). *Bratislavské právnické fórum*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě, 2018, s. 111.

⁵²⁸ Křístek. *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči. Komentář*, s. 175.

⁵²⁹ Hendrych, D. a kol. *Správní právo, obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 411.

⁵³⁰ *Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy. Zpráva z návštěv zařízení 2022*, č. 33/2021/NZ, s. 52 [online].

5.2 Podmínky pro uskutečnění samostatné vycházky u dětí s uloženou ochrannou výchovou

Děti s uloženou ochrannou výchovou mají standardně možnost chodit na vycházky pouze s doprovodem. Podle ustanovení § 21 odst. 4 písm. a) zák. o ústav. a ochranné výchově jim může být povolena samostatná vycházka mimo zařízení v případě dobrých výsledků při plnění povinností, a to jen pokud lze mít důvodně za to, že tím nebude ohrožen účel výkonu ochranné výchovy.

Jinými slovy to znamená, že dítě s uloženou ochrannou výchovou může samostatně opustit zařízení za účelem vycházky, pokud „si to zaslouží“. Tento institut je vnímán jako odměna, nikoliv jako právo dítěte. S ohledem na to, že u ochranné výchovy se jedná o důsledek spáchání provinění či činu jinak trestného, lze připustit, aby pobyt v zařízení byl do jisté míry tíživý a omezující. Zároveň účelem ochranné výchovy je i zájem na ochraně společnosti, kterou by nebylo možné efektivně chránit, kdyby dítě mohlo bez dalšího samostatně chodit na vycházku.

Výše uvedené podmínky rozebírané v rámci předchozí kapitoly tak nemají na děti s uloženou ochrannou výchovou vliv, byť povinnost náležitého dohledu samozřejmě obecně platí i zde. Z tohoto důvodu ani dítěti s uloženou ochrannou výchovou nelze uložit opatření ve výchově ve formě omezení či zákazu samostatné vycházky, když mu toto právo bez dalšího nepřísluší.⁵³¹

5.3 Dílčí závěr

Samostatné vycházky jsou oblastí, kde se nejvíce promítá rozdíl mezi dětmi s nařízenou ústavní a uloženou ochrannou výchovou. U dětí s uloženou ochrannou výchovou jsou samostatné vycházky pokládány za „odměnu“, kdežto u dětí s nařízenou ústavní výchovou se jedná o jejich právo.

Co se týče dětí s nařízenou ústavní výchovou, podle § 20 odst. 1 písm. p) zák. o ústav. a ochranné výchově musí být splněny tři podmínky, aby mohla být samostatná vycházka uskutečněna: (1) souhlas pedagogického pracovníka, (2) věk dítěte nad 7 let, (3) absence opatření ve výchově.

U souhlasu pedagogického pracovníka by bylo vhodné spíše než přirovnávat jej k rodičovským kompetencím⁵³² vycházet z povinnosti zařízení vykonávat nad dětmi náležitý dohled dle § 2920 a násl. obč. zák., který v sobě zahrnuje i celkový

⁵³¹ Abbasi, Coufalová. *Povaha opatření ve výchově udělovaných dítěti ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy*, s. 32.

⁵³² Souhrnná zpráva z návštěv zařízení, č. 33/2021/NZ, s. 53 [online]. *Veřejný ochránce práv*. [cit. 10. 7. 2024]. <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/10388>

přístup k výchově nezletilého a výchovné působení k tomu, aby závadné jevy v jeho chování byly odstraněny.⁵³³ Prostřednictvím náležitého dohledu lze regulovat zejména situace, kdy má zařízení z projevů dítěte podloženou obavu vyplývající z jeho minulého chování, že se bude na samostatné vycházce dopouštět vážného nežádoucího chování (např. trestné činnosti).⁵³⁴

Pedagogický pracovník zásadně nebude moci dát souhlas k samostatné vycházce ani tehdy, když je dítě ve špatném zdravotním (fyzickém i psychickém) stavu, což vyplývá jak z pozitivních závazků státu vůči dítěti⁵³⁵, tak z § 1 odst. 1 zák. o ústav. a ochranné výchově i náležitého dohledu. Při kolizi subjektivních práv lze použít test proporcionality,⁵³⁶ aby došlo ke zjištění, zda omezení samostatných vycházek je vhodné, nutné a přiměřené. Zároveň musí sledovat legitimní cíl, tedy ochranu dítěte.

Pokud dítě neplní své školní (či jiné) povinnosti, pedagogický pracovník může dítěti udělit negativní opatření ve výchově dle § 21 odst. 1 písm. c) zák. o ústav. a ochranné výchově.

Přestože jsou všechny tři situace řešitelné pozitivisticky správným výkladem, lze z hlediska úvah *de lege ferenda* doporučit, aby zákon, třebaže demonstrativním výčtem, stanovoval případy, kdy dítě na samostatnou vycházku jít nesmí.

Z hlediska věku není jasné, proč zákonodárce zvolil právě hranici 7 let. Důvody nejsou stanoveny ani v důvodové zprávě. Je nutno hledat rovnováhu mezi požadovanou intenzitou dohledu a svobodou dětí.⁵³⁷ Tato pomyslná hranice může být někdy před 7. rokem věku dítěte, ale také po něm. Spíše než stanovit konkrétní hranici by měl zákon pracovat s konceptem rozumové a volní vyspělosti.

Problém je, že zákon neurčuje, na jakou maximální nepodmíněnou dobu může být negativní opatření ve výchově uděleno, ale odkazuje na vnitřní řád. Ten je však pouze interním normativním aktem. Orgán veřejné moci však při uplatňování veřejné moci může jednat jen v mezích zákona v rozsahu zákonem stanovené pravomoci a působnosti a způsobem v zákoně stanoveným.⁵³⁸ To se vztahuje také na právní

úpravu trestů (sankcí), které mají být v zákoně uvedeny taxativním výčtem společně s relativním určením jejich sazby.⁵³⁹ Momentální úprava tak odporuje zásadě zákonitosti a otevírá prostor pro libovůli.

⁵³³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 2. 2003, sp. zn. 25 Cdo 1333/2001. Shodně *Školská zařízení pro výkon ochranné výchovy. Zpráva ze systematických návštěv zástupce veřejného ochránce práv, č. 27/2023/NZ*, s. 26 [online].

⁵³⁴ Obdobně německá judikatura Spolkového soudního dvora, podle níž je u nezletilých osob, které mají sklon ke „špatným žertům“ nebo trestné činnosti vyžadován zvýšený dohled. Srov. Rozsudek BGH ze dne 26. 1. 1960, sp. zn. VI ZR 18/59 – VersR 1960, 355, 356 f, rozsudek BGH ze dne 27. 11. 1979, sp. zn. VI ZR 98/78 a rozsudek BGH ze dne 10. 10. 1995, sp. zn. I ZR 219/94 - VersR 1996, 65, 66.

⁵³⁵ *M. C. proti Bulharsku*, rozsudek ESLP ze dne 4. 12. 2003, č. stížnosti 39272/98, *Keenan proti Spojenému království*, rozsudek ESLP ze dne 3. 4. 2001, č. stížnosti 27229/95, a *L. C. B. proti Spojenému království*, rozsudek ESLP ze dne 9. 6. 1998, č. stížnosti 23413/94.

⁵³⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 2. 10. 1994, sp. zn. Pl. ÚS 4/94.

⁵³⁷ Šimáčková, K. Právo přátelské k dětem a rodinám. *Časopis Řízení školy*. 2018, roč. 157, č. 4.

⁵³⁸ Hejč, D. Zásada zákonitosti jako ústavní princip *nullum crimen sine lege*. In: Andraško, J. (eds.). *Bratislavské právnické fórum*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě, 2018, s. 111.

⁵³⁹ Hendrych, D. a kol. *Správní právo, obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 411.

6 NÁVŠTĚVY

Doposud tato kniha zmiňovala pouze přímé formy styku, které se odehrávaly mimo zařízení. Právo styku však lze uplatnit také přímo v zařízení, na jeho pozemcích či v blízkém okolí. V případě, kdy rodiče a další osoby přicházejí za dítětem, jde o návštěvy.

Úprava je odlišná pro děti s nařízenou ústavní výchovou a s uloženou ochrannou výchovou. Z tohoto důvodu bude následující text rozdělen na dvě samostatné podkapitoly.

6.1 Návštěvy u dětí s nařízenou ústavní výchovou

Právo dětí s nařízenou ústavní výchovou na udržování kontaktu s osobami odpovědnými za výchovu a dalšími blízkými osobami mimo jiné i prostřednictvím návštěv vyplývá z § 20 odst. 1 písm. n) zák. o ústav. a ochranné výchově.

Dále podle ustanovení § 20 odst. 1 písm. o) zák. o ústav. a ochranné výchově děti s nařízenou ústavní výchovou mohou přijímat v zařízení s vědomím pedagogického pracovníka i návštěvy jiných osob než osob odpovědných za výchovu a dalších blízkých osob. U těchto jiných osob pedagogický pracovník návštěvu nepřipustí, pokud byly dítěti zakázány nebo omezeny návštěvy podle § 21 odst. 1 písm. e) zák. o ústav. a ochranné výchově nebo pokud návštěva ohrožuje zdraví nebo bezpečnost.

Pro děti s nařízenou ústavní výchovou je zejména důležité rozeznat, zda se jejich nevlastní sourozenci⁵⁴⁰, kamarádi, partneři a případně bývalí pěstouni zařazují pod § 20 odst. 1 písm. n) nebo písm. o) zák. o ústav. a ochranné výchově. Rozlišovacím hlediskem je, zda tyto osoby jsou, či nejsou osobou blízkou.

Pojem „osoba blízká“ je užíván v celé řadě právních předpisů z oblasti soukromého i veřejného práva.⁵⁴¹ Pokud zvláštní právní předpis nevymezuje tento pojem

⁵⁴⁰ V případě nevlastních sourozenců se nejedná o zákonný pojem, ale mají se tím na mysli osoby, které nemají žádného společného rodiče, avšak jsou vychovávány tak, jako by pokrevními sourozenci byly. Typicky v případě soužití muže a ženy, kteří již mají děti z původních vztahů. Více viz Frinta, O. § 22. Osoba blízká. In: Švestka a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek I (§ 1–654)*. Praha: Wolters Kluwer, 2020, s. 118.

⁵⁴¹ Ibidem, s. 116.

specifickým způsobem⁵⁴², má obecnou použitelnost pro právo soukromé i veřejné občanský zákoník.⁵⁴³

Podle ustanovení § 22 obč. zák. je osoba blízká příbuzný v řadě přímé, sourozenec a manžel nebo partner podle zákona upravujícího registrované partnerství. I další osoby v rodinném nebo obdobném poměru se pokládají za osoby sobě navzájem blízké, pokud by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní. Dále zákon stanovuje vyvratitelnou právní domněnku, že osobami blízkými jsou i osoby sešvagřené nebo osoby, které spolu trvale žijí.

Občanský zákoník tedy osoby blízké vymezuje jak jejich přímým výčtem, tak za pomoci neurčitých pojmů (jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném) a přímým výčtem za současné konstrukce vyvratitelné domněnky.⁵⁴⁴

Obecně platí, že aby se mohlo jednat o osobu blízkou, musí mezi dítětem a touto osobou existovat rodinný nebo obdobný poměr (nikoliv pouze přátelský vztah). Současně musí být naplněno, že tato osoba by újmu dítěte vnímala jako újmu vlastní.⁵⁴⁵ Nicméně judikatura dovozuje, že pokud by bylo přátelství velmi pevné (např. známost od dětství, časté společné dovolené, pravidelný kontakt), mohlo by jít o osobu blízkou.⁵⁴⁶ To, zda na kamaráda dítěte dopadne úprava § 20 odst. 1 písm. n) nebo písm. o) zák. o ústav. a ochranné výchově, závisí tedy na posouzení, zda se bude jednat o osobu blízkou, či nikoliv (tedy zda je jejich přátelství natolik pevné, aby byla naplněna kritéria uvedená v nálezu Ústavního soudu ze dne 9. 7. 2018, sp. zn. II. ÚS 955/18).

Co se týče partnera či partnerky dítěte, lze zejména u dětí předpokládat, že tento vztah je z velké části založen právě na intenzivním citovém vztahu podobném přátelství. Je tedy otázkou, zda by za určitých okolností i partnerství nemohlo založit vztah osob blízkých obdobně jako ve výše zmíněné judikatuře. Pokud by tento vztah dosahoval určité kvality, která odůvodňuje zvýšenou ochranu, tak jistě ano.

V případě nevlastních sourozenců se nejedná o rodinný vztah, ale o vztah obdobný. Pokud by tedy nevlastní sourozenec důvodně pociťoval újmu dítěte jako vlastní, může se jednat o osobu blízkou. Stejně tak to platí v případě bývalých pěstounů.

Zajímavou otázkou je zde také problematika důkazního břemene. Musí ředitel zařízení zjišťovat, zda se jedná o osobu blízkou? Pokud chce řádně posoudit, zda na ni spadá zákaz § 21 odst. 1 písm. e) zák. o ústav. a ochranné výchově, tak ano, přičemž právě osoba, která tvrdí, že je osobou blízkou, by měla tuto blízkost prokázat. To je u osob příbuzných zpravidla jednoduché. Osoby, které by újmu dítěte vnímaly jako újmu vlastní, by musely prokázat kvalitu tohoto emočního pouta.

⁵⁴² Jako např. § 125 tr. zákoníku.

⁵⁴³ Hurdík, J., Dobrovolná, E. § 22. Osoba blízká. In: Lavický, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 119.

⁵⁴⁴ Frinta, O. § 22. *Osoba blízká*, s. 116.

⁵⁴⁵ Bodečková, J. § 22. Osoby blízké. In: *Občanský zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2019 (citována je aktualizace z r. 2023 dostupná pouze v systému Beck-online), s. 76.

⁵⁴⁶ Ústavní soud to sice konstatoval pro účely odepření výpovědi svědka v trestním řízení, avšak tyto závěry je možné zobecnit. Viz nálezu Ústavního soudu ze dne 9. 7. 2018, sp. zn. II. ÚS 955/18.

Pokud osoba nedoloží nic k blízkosti, měl by na ni ředitel nahlížet jako na osobu, která blízká není.

Ze znění § 20 odst. 1 písm. o) zák. o ústav. a ochranné výchově jako by snad vyznívalo, že pouze u jiných osob, než jsou osoby odpovědné za výchovu či další blízké osoby, lze nepřipustit návštěvu, pokud tato návštěva ohrožuje zdraví nebo bezpečnost dítěte. Tento výklad je však nesprávný.

Pro zařízení totiž platí prevenční povinnost uvedená v § 2900 obč. zák., která je rozvinutá i v § 1 odst. 2 zák. o ústav. a ochranné výchově, podle kterého jsou zařízení povinna poskytovat náhradní výchovnou péči v zájmu zdravého vývoje dítěte. Prevenční povinnost bývá zpravidla podrobněji upravena také ve vnitřních řádech.⁵⁴⁷

Zařízení mají také obecnou zakročovací povinnost dle § 2901 obč. zák., podle něhož má povinnost zakročit na ochranu jiného každý, kdo vytvořil nebezpečnou situaci nebo kdo nad ní má kontrolu, anebo odůvodňuje-li to povaha poměru mezi osobami. Stejnou povinnost má i ten, kdo může podle svých možností a schopností snadno odvrátit újmu, o které ví nebo musí vědět, že hrozící závažností zjevně převyšuje, co je třeba k zákroku vynaložit.

Typickým příkladem je např. rodič, který se dostaví na návštěvu pod vlivem návykových látek a je agresivní. Občanský zákoník rozlišuje tři případy, u nichž ukládá preventivní zakročení na ochranu jiného⁵⁴⁸, přičemž tato modelová situace by mohla naplňovat všechny tři: (1) existuje stav, který může vést k újmě dítěte (nebezpečná situace), ale zařízení má nad ní do značné míry kontrolu (nemusí rodiče za dítětem pustit), (2) mezi dítětem a zařízením existuje zvláštní poměr, který odůvodňuje povinnost zařízení zakročit, (3) zařízení může snadno odvrátit újmu, o níž ví nebo musí vědět, že hrozící závažností zjevně převyšuje, co je třeba k zákroku vynaložit.

V případě, že by se rodič opakovaně domáhal návštěvy pod vlivem návykových látek a vytvářel by tím pro umístěné děti nebezpečné situace, je třeba tuto situaci řešit s OSPOD a zvážit, jaké prostředky existují k eliminaci těchto situací (např. soudně nařízený asistovaný styk apod.).

Ačkoliv ne příliš přesně formulovaný § 20 odst. 1 písm. o) zák. o ústav. a ochranné výchově lze v souladu s jinými ustanoveními v právním řádu (srov. § 2901 obč. zák. a § 1 odst. 2 zák. o ústav. a ochranné výchově) vyložit pozitivisticky správným a ústavně konformním způsobem, z právně politických důvodů lze opět zákonodárci doporučit, aby v případě novelizace zákona o ústavní a ochranné výchově zvážil vhodnější formulaci, a to že personál zařízení může nepřipustit každou návštěvu, ohrožuje-li zdraví nebo bezpečnost dítěte (tedy nejen v případě jiných osob než osob odpovědných za výchovu a dalších blízkých osob). Zároveň

⁵⁴⁷ Puškinová, M., Hlaváč, A. Odpovědnost školy za škodu způsobenou žákovi nebo studentovi a účastníkovi školského zařízení. *Časopis Řízení školy*. 2015, č. 1.

⁵⁴⁸ Bezouška, P. § 2901. Zakročovací povinnost. In: Hulmák, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014)*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1517.

by zařízení mělo tyto situace zaznamenávat a informovat o nich OSPOD a dozoro-
vého státního zástupce.

Pouze návštěvy jiných osob než osob odpovědných za výchovu a blízkých osob
lze omezit negativním opatřením ve výchově za prokázané porušení povinností dle
§ 21 odst. 1 písm. e) zák. o ústav. a ochranné výchově. Je tak možné učinit nejdéle
na 30 dnů v období následujících tří měsíců.

6.2 Návštěvy u dětí s uloženou ochrannou výchovou

U dětí s uloženou ochrannou výchovou jsou návštěvy koncipovány poněkud odliš-
ně.

Podle § 21 odst. 4 písm. b) zák. o ústav. a ochranné výchově může být dítěti
v případě dobrých výsledků při plnění povinností povoleno přijetí návštěvy jiných
osob než osob odpovědných za výchovu, osob blízkých a oprávněných zaměst-
nanců orgánu sociálně-právní ochrany dětí, není-li to v rozporu s účelem výkonu
ochranné výchovy.

Z tohoto ustanovení vyplývá, že co se týče návštěv osob odpovědných za výcho-
vu a osob blízkých, platí pro ně to samé, co bylo uvedeno výše u dětí s nařízenou
ústavní výchovou.

Rozdíl spočívá v přístupu k osobám od těchto odlišných. Obdobně jako samo-
statné vycházky jsou i návštěvy těchto jiných osob u dětí s uloženou ochrannou vý-
chovou považovány za „odměnu“, tedy mohou být povoleny, pokud dítě řádně plní
své povinnosti. Zároveň však návštěva těchto osob nesmí být v rozporu s účelem
výkonu ochranné výchovy.

Jedná se přitom o poměrně přísnou úpravu. Lze ji srovnat např. s výkonem za-
bezpečovací detence, u níž § 10 odst. 1 zákona č. 129/2008 Sb., o výkonu zabez-
pečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů, stanoví, že chovanec
má právo během pobytu v ústavu přijímat návštěvy nejméně dvakrát týdně vždy
po dobu nejméně dvou hodin, přičemž zákon nijak neomezuje, zda má jít o osoby
blízké či nikoliv.

Podle § 21 odst. 4 písm. b) zák. o ústav. a ochranné výchově také platí, že v odů-
vodněném případě může být návštěva těchto jiných osob uskutečněna se zrakovou,
případně i sluchovou kontrolou zaměstnance zařízení.

V ustanovení § 20 odst. 3 zák. o ústav. a ochranné výchově se dále uvádí, že dítě
s uloženou ochrannou výchovou má všechna práva a povinnosti podle odstavců 1
a 2, s výjimkou práv podle odstavce 1 písm. o) a p) tohoto zákona.

Jak bylo uvedeno výše, v § 20 odst. 1 písm. p) zák. o ústav. a ochranné vý-
chově se mimo jiné uvádí, že pedagogický pracovník může nepřipustit návštěvu,
ohrožuje-li zdraví nebo bezpečnost. Ač je aplikace tohoto ustanovení vyloučena
pro děti s ochrannou výchovou, neznamená to, že by pedagogický personál neměl

zakročovací povinnost. Tato povinnost je dána s ohledem na § 2901 obč. zák. a § 1
odst. 2 zák. o ústav. a ochranné výchově.

6.3 Dílčí závěr

Co se týče návštěv osob odpovědných za výchovu a osob blízkých, úprava je
pro děti s nařízenou ústavní a uloženou ochrannou výchovou totožná. Obecně lze
říci, že tyto osoby mají v obou případech privilegované postavení, a proto je velmi
důležité určovat, zda dané osoby v konkrétním případě naplňují, či nenaplňují defi-
nici osoby blízké.

Ředitel musí pro zjištění oprávněnosti zákazu dle § 21 odst. 1 písm. e) zák.
o ústav. a ochranné výchově zjišťovat, zda se jedná o osobu blízkou či nikoliv.
Pokud osoba blízkost neprokáže, měl by na ni ředitel nahlížet jako na osobu, která
blízká není.

V případě jiných osob pro děti s nařízenou ústavní výchovou platí, že pedago-
gický pracovník návštěvu nepřipustí, pokud byly dítěti zakázány nebo omezeny
návštěvy podle § 21 odst. 1 písm. e) zák. o ústav. a ochranné výchově.

Pro děti s uloženou ochrannou výchovou v případě jiných osob naopak platí,
že tyto osoby s ohledem na § 21 odst. 4 písm. b) zák. o ústav. a ochranné výchově
mohou dítě navštívit, jen pokud dítě řádně plní své povinnosti a není to v rozporu
s účelem ochranné výchovy.

Bylo by vhodné *de lege ferenda* upravit § 20 odst. 1 písm. o) zák. o ústav.
a ochranné výchově tak, aby bylo zřejmé, že podmínka bezpečnosti a ochrany
zdraví se použije na všechny návštěvníky, a to i přes skutečnost, že to lze vyvodit
z § 2901 obč. zák. a § 1 odst. 2 zák. o ústav. a ochranné výchově. Není tedy podstat-
né, zda se jedná o rodinu či osoby blízké nebo jiné osoby, či zda přišli navštívit dítě
s nařízenou ústavní či uloženou ochrannou výchovou.

7 NEPŘÍMÝ STYK

Nepřímý styk je jakákoliv jiná forma komunikace, která není založena na osobní přítomnosti dítěte a dalších osob. Je jednou z podob, jak se může realizovat právo na styk.

V kapitole 2.2 bylo uvedeno, jak toto právo garantují mezinárodní prameny. Co se týče vnitrostátní úpravy, v kontextu dětí v zařízeních jej upravuje již zmíněný § 20 odst. 1 písm. n) zák. o ústav. a ochranné výchově, který uvádí, že dítě s nařízenou ústavní výchovou má právo na udržování kontaktu s osobami odpovědnými za výchovu a dalšími blízkými osobami, a to formou korespondence, telefonických hovorů a osobních návštěv. S ohledem na § 20 odst. 3 zák. o ústav. a ochranné výchově dopadá uvedené ustanovení i na děti s uloženou ochrannou výchovou.

Co se týče korespondence, nelze ji samozřejmě pojímat pouze v její listinné formě (dopisy), neboť s ohledem na rozsah moderních technologií má celou řadu podob: SMS zprávy, chat, komunikace přes sociální sítě, e-mail apod.⁵⁴⁹ Stejně tak u hovorů nelze zapomínat na videohovory, které zejména pro mladší děti mohou mít velký význam. Dítě si totiž může spojit hlas s tváří a jeho vjem se prohlubuje.⁵⁵⁰

7.1 Omezování nepřímého styku činěného prostřednictvím mobilního telefonu

A. Křístek uvádí, že telefonický kontakt souvisí s právem dítěte mít u sebe vlastní mobilní telefon, přičemž bez bližšího zdůvodnění má za to, že u dítěte staršího 14 let je toto právo neomezené a nepodmíněné. U dítěte mladšího 14 let je třeba možnosti omezení držení a užívání vlastního mobilního telefonu vykládat restriktivně.⁵⁵¹

Lze nepochybně souhlasit s tím, že odebrání mobilního telefonu představuje zásah do soukromého vlastnictví, které je chráněno v čl. 11 Listiny. Nelze však ignorovat, že v praxi často dochází ke kolizi práva na soukromé vlastnictví a práva na ochranu zdraví dítěte.

⁵⁴⁹ Křístek. *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči. Komentář*, s. 148.

⁵⁵⁰ Dětské domovy pro děti do 3 let věku – současné a budoucí výzvy. Souhrnná zpráva z návštěv 2024. Doporučení veřejného ochránce práv, č. 36/2024/OZP, s. 24 [online]. *Veřejný ochránce práv*. [cit. 10. 7. 2024]. <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/12846>.

⁵⁵¹ Křístek. *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči. Komentář*, s. 148.

Zdraví dítěte může být ohroženo různými způsoby. Dítě může trpět netolismem⁵⁵², může telefon využívat k trestné činnosti, může posílat vlastní fotografie s nevhodným obsahem intimního charakteru apod.

Prameny mezinárodního práva ukládají celou řadu pozitivních závazků. Čl. 8 odst. 1 Úmluvy uvádí, že každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydli a korespondence. Pod soukromý život se řadí i fyzická a psychická integrita⁵⁵³, kterou mají státní orgány chránit prostřednictvím vyhodnocování rizik a přijímání opatření k ochraně dětí.⁵⁵⁴ Tyto povinnosti mohou jednak zahrnovat přijetí opatření ve sféře vztahů mezi jednotlivci navzájem⁵⁵⁵, ale také chránit dítě před svým vlastním počínáním⁵⁵⁶ (v tomto případě před neuváženým používáním mobilního telefonu).

Problematika mobilních telefonů je v zařízeních velmi diskutovanou otázkou, kterou pedagogický personál neumí vhodně vyřešit⁵⁵⁷, a proto se často uchyluje k plošným zákazům uváděným obvykle ve vnitřních řádech, v nichž mají děti zpravidla vymezený čas, kdy mohou telefon užívat (např. mezi 17. a 19. hodinou). Ve zbytku času pak mají telefony uložené u pedagogického personálu.

Děti si sice mohou v případě potřeby zavolat z tzv. ústavního telefonu, tedy telefonu zapůjčeného zařízením.⁵⁵⁸ Tento telefon je však zpravidla pouze jeden, takže v případě obsazenosti telefonu (pokud by na dítě „nepřišla řada“) by mohl v extrémních případech dojít až k zásahu do práva na rodinný život, respektive práva na styk. Nutno dodat, že několikaminutový hovor uskutečněný prostřednictvím ústavního telefonu nemusí dítě považovat ve srovnání s častým kontaktem skrze vlastní telefon (např. prostřednictvím sociálních sítí) jako dostatečný.

V případě ústavní a ochranné výchovy obecně platí, že jakákoliv „plošná řešení“ jsou chybná a nefunkční. To potvrdil i ESLP, který uvedl, že je v rozporu s čl. 8 Úmluvy, aby vnitřní předpis stanovoval plošná pravidla omezení styku s vnějším světem, např. aby hovory podléhaly z preventivních bezpečnostních důvodů povolení, či aby byly odposlouchávány. Je třeba vždy zvažovat individuální rizika, rozlišovat, jakým osobám děti telefonují, zda mohou představovat určité nebezpečí

⁵⁵² Netolismus je závislost na internetu a jeho službách. Více viz Netolismus: závislost na tzv. virtuálních drogách. [online]. *Národní zdravotnický informační portál*. [cit. 13. 7. 2024]. <https://www.nzip.cz/clanek/259-netolismus>

⁵⁵³ *V. C. proti Itálii*, rozsudek ESLP ze dne 1. 2. 2018, č. stížnosti 54227/14.

⁵⁵⁴ *M. C. proti Bulharsku*, rozsudek ESLP ze dne 4. 12. 2003, č. stížnosti 39272/98, nebo *V. C. proti Itálii*, rozsudek ESLP ze dne 1. 2. 2018, č. stížnosti 54227/14.

⁵⁵⁵ *M. C. proti Bulharsku*, rozsudek ESLP ze dne 4. 12. 2003, č. stížnosti 39272/98.

⁵⁵⁶ Např. z věci *Keenan proti Spojenému království*, rozsudku ESLP ze dne 3. 4. 2001, č. stížnosti 27229/95, vyplývá, že „ze první věta čl. 2 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a svobod ukládá státům nejenom zdržet se úmyslného a nezákonného zblavení života, ale taktéž přijmout příslušné kroky k ochraně životů osob, které se nacházejí v jejich jurisdikci.“ Shodně také *L. C. B. proti Spojenému království*, rozsudek ESLP ze dne 9. 6. 1998, č. stížnosti 23413/94.

⁵⁵⁷ *Školská zařízení pro výkon ochranné výchovy. Zpráva ze systematických návštěv zástupce veřejného ochránce práv*, č. 27/2023/NZ, s. 41 [online].

⁵⁵⁸ *Ibidem*.

apod. Automatická plošná opatření představují porušení čl. 8 Úmluvy, protože nejsou nezbytná v demokratické společnosti.⁵⁵⁹

K plošným řešením navíc není důvod. Zákon o ústavní a ochranné výchově poskytuje poměrně sofistikovanou právní úpravu, jak se s problematikými situacemi vypořádat, přičemž tato úprava je postavená na individuálním hodnocení rizik.

Dle ustanovení § 20 odst. 2 písm. d) ve spojení s § 23 odst. 1 písm. g) zák. o ústav. a ochranné výchově platí, že dítě má povinnost (a ředitel zařízení tomu odpovídající oprávnění) předat do úschovy na výzvu ředitele předměty ohrožující výchovu, zdraví a bezpečnost. K odebrání telefonu, který může představovat předmět ohrožující výchovu, zdraví a bezpečnost, může dojít u konkrétního dítěte na základě důkladného zhodnocení rizik a jejich pečlivého odůvodnění ve spisové dokumentaci dítěte.⁵⁶⁰ Zároveň se jedná o oprávnění ředitele zařízení, nikoliv pedagogických pracovníků v přímé péči (vychovatelů).⁵⁶¹

Díky tomuto ustanovení lze řešit jak trestnou činnost či její přípravu prováděnou skrze mobilní telefon (např. prodávání drog), tak i posílání fotografií s nevhodným obsahem intimního charakteru, pokud se o nich dozví třeba od jiného dítěte.

K netolismu veřejný ochránce uvádí, že: „není možné dětem, u nichž personál zjistí problém při používání mobilního telefonu, přístroj automaticky uschovávat. V první řadě je nutné s dítětem pedagogicky pracovat – je možné v uvážlivé míře nechat dítě pocítit důsledky jeho jednání a přenést na něj zodpovědnost. Nepomůže-li to a používání telefonu dítě nadále reálně ohrožuje, je třeba především mu zajistit odbornou psychologickou, terapeutickou či psychiatrickou pomoc. Samozřejmě u dětí, které již jsou v péči pedopsychiatra, který identifikuje důvod pro omezení telefonu, je nezbytné dodržovat léčebný režim. (...) Pokud by dítě (...) porušovalo léčebný režim, mohou nastat podmínky pro povinnou úschovu jeho mobilního telefonu.“⁵⁶²

Ředitel kromě odebrání telefonu jakožto ohrožujícího předmětu dle § 20 odst. 2 písm. d) ve spojení s § 23 odst. 1 písm. g) zák. o ústav. a ochranné výchově může také omezit možnost používat telefon ve vnitřním řádu, a to zejména po dobu vyučování, komunitních a terapeutických činností, řízených výchovně vzdělávacích činností a dobu nočního klidu.⁵⁶³

Omezená možnost používání však nespočívá v odebrání telefonu (to by představovalo nepřijatelné plošné opatření), ale jen v zákazu jeho aktivního užívání. Pokud dítě opakovaně nebude respektovat takto stanovená pravidla a neuposlechne

⁵⁵⁹ *D. L. proti Bulharsku*, rozsudek ESLP ze dne 19. 5. 2016, č. stížnosti 7472/14.

⁵⁶⁰ *Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy. Zpráva z návštěv zařízení 2022*, č. 33/2021/NZ, s. 51 [online].

⁵⁶¹ Abbasí, S. Meze omezení používání mobilních telefonů dětmi ve školských zařízeních pro výkon ústavní či ochranné výchovy. *Právo a rodina*, 2024, roč. 26, č. 5, s. 17.

⁵⁶² *Školská zařízení pro výkon ochranné výchovy. Zpráva ze systematických návštěv zástupce veřejného ochránce práv*, č. 27/2023/NZ, s. 42 [online].

⁵⁶³ čl. III Metodického pokynu k úpravě vnitřního řádu školského zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, č. j. MSMT-26924/2018-1.

výzvy k tomu, aby v danou chvíli nepoužívalo mobil, porušuje tím stanovené povinnosti a může mu být uděleno negativní opatření ve výchově dle § 21 odst. 1 zák. o ústav. a ochranné výchově. Toto negativní opatření ve výchově by typicky spočívalo v omezení samostatných vycházek, odnětí možnosti účastnit se atraktivní akce atd.

Nelze však uložit negativní opatření ve výchově, které by spočívalo v odebrání telefonu. Používání telefonu jako takové totiž nepřestavuje atraktivní činnost dle § 21 odst. 1 písm. d) zák. o ústav. a ochranné výchově. Tou může být pouze určitá výše, např. hraní her na telefonu. Avšak vzhledem k tomu, že nelze odebrat telefon aniž by došlo také k zásahu do práva na rodinný život, respektive práva na styk, není odebrání telefonu možné.⁵⁶⁴ Teoreticky možné by bylo, aby došlo k zablokování her na telefonu, což však záleží na tom, zda je to technicky proveditelné.

Obdobná pravidla by platila také pro notebooky jako nástroj, skrze který může být uplatňován styk.

7.2 Kontrola korespondence

V ustanovení § 20 odst. 1 písm. g) zák. o ústav. a ochranné výchově je uvedeno, že dítě s nařízenou ústavní výchovou (a s ohledem na § 20 odst. 3 téhož zákona to platí i pro děti s ochrannou výchovou) má právo přijímat a odesílat korespondenci bez kontroly jejího obsahu svému obhájci či právnímu zástupci. Obdobně je zakázáno kontrolovat obsah písemností podle písm. i) téhož ustanovení, když se dítě obrací s žádostmi, stížnostmi a návrhy prostřednictvím ředitele či jiného pedagogického pracovníka na státní orgány, orgány územní samosprávy a právnické a fyzické osoby, jsou-li pověřeny výkonem sociálně-právní ochrany dětí.

Zákon o ústavní a ochranné výchově zde zcela nadbytečně, a ještě neúplně zdůrazňuje něco, co vyplývá již z čl. 13 LZSP, tedy z ochrany listovního tajemství, která se vztahuje na veškerou korespondenci, která odchází ze zařízení, nikoliv jen na tu vyjmenovanou v § 20 odst. 1 písm. g) a i) zák. o ústav. a ochranné výchově. Tato ochrana se samozřejmě týká nejen poštovních zásilek, ale i korespondence učiněné jinými způsoby (přes sociální síť, SMS zprávy apod.).

Jediná výjimka, kterou *lex specialis* stanovuje, je podle § 23 odst. 1 písm. f) zák. o ústav. a ochranné výchově oprávnění ředitele zařízení být v zájmu úspěšné výchovy přítomen při otevření listovní nebo balíkové zásilky dětem, má-li důvodné podezření, že má zásilka z výchovného hlediska závadný obsah nebo by mohla ohrozit zdraví či bezpečnost dětí. Tato úprava je odrazem pozitivních závazků státu spočívajících v povinnosti přijímat opatření k ochraně dětí prostřednictvím

⁵⁶⁴ Abbasi. *Meze omezení používání mobilních telefonů dětmi ve školských zařízeních pro výkon ústavní či ochranné výchovy*, s. 16.

individuálního vyhodnocování rizik⁵⁶⁵ a vyplývá také z § 1 odst. 2 zák. o ústav. a ochranné výchově.

7.3 Odlišnosti pro děti s uloženou ochrannou výchovou

Zákon o ústavní a ochranné výchově nečiní v otázkách nepřímého styku prakticky žádný rozdíl. Je však otázkou, zda k odlišným přístupům není důvod. Je třeba vyvážit dva protichůdné zájmy.

Na rozdíl od dětí s nařízenou ústavní výchovou, které mají obecně širší možnosti styku s rodinou a dalšími osobami, u dětí s uloženou ochrannou výchovou se mnohdy (pokud za ním nejsou ochotni chodit na návštěvy do zařízení) může jednat o jediný způsob, kterým mohou tyto děti udržovat kontakt s lidmi mimo zařízení.

Na druhou stranu umístění dítěte s uloženou ochrannou výchovou (na rozdíl od dítěte s nařízenou ústavní výchovou) předcházelo spáchání protiprávního činu a mohou zde existovat jistá bezpečnostní rizika. Určitá kontrola korespondence osob zbavených svobody je obecně doporučována a ESLP judikoval, že sama o sobě Úmluvě neodporuje.⁵⁶⁶ Upozornil však, že v případě, že je účelem umístění do zařízení výlučně výchova a příprava dětí na život (což pojmově naplňuje ústavní výchova), prostor pro uvážení vnitrostátních orgánů v případě kontroly korespondence je menší. Pro návrat dětí do společnosti musí být jejich kontakt s vnějším světem zajištěn.⁵⁶⁷

Výbor OSN pro práva dítěte uvádí, že je nepřijatelné uplatňování detence bez možnosti komunikace s okolím. Naopak je třeba podporovat a usnadňovat časté kontakty dítěte se širším okolím (rodinou, přáteli a dalšími osobami).⁵⁶⁸

Nepochybně musí být zachována důvěrnost korespondence s advokáty či organizacemi zabývajícími se ochranou práv dětí.⁵⁶⁹

7.4 Dílčí závěr

Tato část publikace se zaměřila zejména na otázky spojené s nepřímým stykem či jeho omezeními. Z hlediska užívání telefonu se však otevírají i další komplexnější

⁵⁶⁵ *M. C. proti Bulharsku*, rozsudek ESLP ze dne 4. 12. 2003, č. stížnosti 39272/98, nebo *V. C. proti Itálii*, rozsudek ESLP ze dne 1. 2. 2018, č. stížnosti 54227/14.

⁵⁶⁶ *Silver a ostatní proti Spojenému království*, rozsudek ESLP ze dne 25. 3. 1983, č. stížnosti 5947/72.

⁵⁶⁷ *D. L. proti Bulharsku*, rozsudek ESLP ze dne 19. 5. 2016, č. stížnosti 7472/14.

⁵⁶⁸ Shodně *General comment No. 24 (2019) on children's rights in the child justice system* [online] i *General comment No. 10 (2007) on children's rights in juvenile justice* [online].

⁵⁶⁹ *Ibidem*.

otázky (např. problematika kyberšikany, zaručené právo jiných dětí a zaměstnanců na ochranu osobnosti atd.). Ty však nebyly s ohledem na zaměření tématu této monografie předmětem jejího zkoumání.

Odebírání mobilního telefonu představuje zásah do soukromého vlastnictví, které je chráněno v čl. 11 Listiny, případně do práva na styk. Toto právo však může být v kolizi s právem na zdraví dítěte.

Je v rozporu s čl. 8 Úmluvy, aby vnitřní předpis stanovoval plošná pravidla omezení styku s vnějším světem, např. aby hovory podléhaly z preventivních bezpečnostních důvodů povolení, či aby byly odposlouchávány. Je třeba vždy zvažovat individuální rizika.⁵⁷⁰ Dítěti je možné odebrat mobilní telefon v konkrétních případech, kdy představuje předmět ohrožující výchovu, zdraví a bezpečnost, a to na základě § 20 odst. 2 písm. d) ve spojení s § 23 odst. 1 písm. g) zák. o ústav. a ochranné výchově.

Ředitel kromě toho může omezit možnost používat mobilní telefon ve vnitřním řádu, a to zejména po dobu vyučování, komunitních a terapeutických činností, řízených výchovně vzdělávacích činností a dobu nočního klidu.⁵⁷¹

Mobilní telefon však není možné odebírat na základě uložení negativního opatření ve výchově dle § 21 odst. 1 písm. d) zák. o ústav. a ochranné výchově, neboť přestože je např. hraní her na telefonu atraktivní činností, odebráním telefonu by bylo zároveň nepřipustně zasaženo do práva na styk.

V zařízeních bohužel mnohdy nedochází k respektování těchto pravidel a namísto toho dochází k nastavování plošných zákazů, které sice představují snadnější cestu, ale jsou nezákonné. ESLP v souvislosti s plošnými zákazy ve vztahu k telefonickým hovorům konstatoval, že např. automatické odposlouchávání telefonních hovorů není u dětí s nařízenou ústavní výchovou nezbytné, proto se jedná o porušení čl. 8 Úmluvy.⁵⁷²

Co se týče korespondence, § 20 odst. 1 písm. g) zák. o ústav. a ochranné výchově zcela nadbytečně (navíc pouze ve vztahu k určitým osobám) zdůrazňuje ochranu listovního tajemství vyplývající z čl. 13 LZSP.

Stanovuje však výjimku v § 23 odst. 1 písm. f) zák. o ústav. a ochranné výchově. Podle této výjimky je ředitel zařízení oprávněn být přítomen při otevření korespondence, panuje-li důvodné podezření, že je její obsah z výchovného hlediska závadný nebo by mohla ohrozit zdraví a bezpečnost dětí. Tato úprava je odrazem pozitivních závazků státu spočívající v povinnosti přijímat opatření k ochraně dětí prostřednictvím individuálního vyhodnocování rizik.⁵⁷³

Zákon o ústavní a ochranné výchově nečiní v otázkách nepřímého styku prakticky žádný rozdíl mezi dětmi s nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou. V hledání ideálního řešení, které bude bezpečné pro zaměstnance i další děti s uloženou ochrannou výchovou, je však třeba vyvážit i skutečnost, že na rozdíl od dětí s nařízenou ústavní výchovou, u dětí s uloženou ochrannou se mnohdy může jednat o jediný způsob, kterým mohou udržovat kontakt s lidmi mimo zařízení, přičemž jejich úplná separace je podle Výboru pro práva dítěte nejen nepřipustná,⁵⁷⁴ ale také v rozporu s potřebou podpory reintegrace dítěte do společnosti.

⁵⁷⁰ *M. C. proti Bulharsku*, rozsudek ESLP ze dne 4. 12. 2003, č. stížnosti 39272/98, nebo *V. C. proti Itálii*, rozsudek ESLP ze dne 1. 2. 2018, č. stížnosti 54227/14.

⁵⁷¹ čl. III Metodického pokynu k úpravě vnitřního řádu školského zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, č. j. MSMT-26924/2018-1.

⁵⁷² *D. L. proti Bulharsku*, rozsudek ESLP ze dne 19. 5. 2016, č. stížnosti 7472/14.

⁵⁷³ *M. C. proti Bulharsku*, rozsudek ESLP ze dne 4. 12. 2003, č. stížnosti 39272/98, nebo *V. C. proti Itálii*, rozsudek ESLP ze dne 1. 2. 2018, č. stížnosti 54227/14.

⁵⁷⁴ Shodně *General comment No. 24 (2019) on children's rights in the child justice system* [online] i *General comment No. 10 (2007) on children's rights in juvenile justice* [online].

ZÁVĚR

Tato monografie se zaměřila na právo dítěte s nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou na styk s rodiči a dalšími osobami. Zabývala se také situacemi, kdy v zařízení žije člověk starší 18 let.

Cílem bylo zanalyzovat a shrnout, jak je realizováno právo na styk dítěte s nařízenou ústavní či uloženou ochrannou výchovou s rodiči a dalšími osobami. Byly zkoumány jak lidskoprávní dimenze, tak identifikovány negativní projevy doktríny paternalistického přístupu k dětem. Problematika byla analyzována jak obecně, tak konkrétně v rámci jednotlivých institutů, kde se právo na styk projevuje. Cíl práce byl naplněn, a to jak prostřednictvím dílčích závěrů, tak v rámci zodpovězení výzkumných otázek.

V rámci práce byla učiněna řada dílčích závěrů, které dotváří kontext ústavní a ochranné výchovy a analyzují, jak správně a za jakých podmínek aplikovat instituty v práci zmíněné. Tyto dílčí závěry lze nalézt na konci každé kapitoly (krom kapitoly první). Na tomto místě tedy nedojde ke shrnutí všech dílčích poznatků, ale pouze k zodpovězení čtyř základních výzkumných otázek, díky nimž lze právo na styk dětí s nařízenou ústavní a uloženou ochrannou výchovou vidět celistvě a koncepčně:

1. Jaký má nařízení ústavní a uložení ochranné výchovy vliv na uplatňování práva dítěte na styk s rodiči a dalšími osobami?
2. Jsou právním řádem kladeny překážky k naplňování práva na styk u jednotlivých institutů (pobytu dítěte mimo zařízení, samostatných vycházek, návštěv a používání prostředků umožňujících nepřímý styk), prostřednictvím kterých je toto právo konkrétně naplňováno?
3. Jaký je důvod těchto překážek (např. kolize s jiným právem chráněným zájmem) a lze tyto překážky odstranit?
4. Je (a měla by být) širší práva na styk s rodiči a dalšími osobami totožná u dětí s nařízenou ústavní a uloženou ochrannou výchovou?

K otázce č. 1

Již samotné nařízení ústavní výchovy nebo uložení ochranné výchovy z povahy věci má dopad na práva dítěte na styk.

Státy mají negativní závazek projevující se zákazem zasahovat do chráněných práv garantovaných čl. 8 Úmluvy. Výjimkou ze zákazu je splnění tří podmínek: (a) pokud je to v souladu se zákonem¹ (b) nezbytné v demokratické společnosti²

¹ *Pojatina proti Chorvatsku*, rozsudek ESLP, 4. 10. 2018, č. stížnosti 18568/12.

² *Havelka proti České republice*, rozsudek ESLP, 21. 6. 2007, č. stížnosti 23499/06.

a (c) zásah sleduje legitimní cíl. Co se týče styku, vždy je limitem případný rozpor s nejlepším zájmem dítěte. U ochranné výchovy by však mohlo dojít k omezení i na základě sledování jiného legitimního cíle, např. bezpečnosti a ochrany společnosti. Proto je možné (a s ohledem na důvody uložení ochranné výchovy, chování dítěte a zájem na ochraně společnosti někdy i nutné), aby byl rozsah styku vnímán diferencovaně u dětí s nařízenou ústavní výchovou a dětí s uloženou ochrannou výchovou. Tomuto závěru odpovídá i čl. 37 písm. c) Úmluvy o právech dítěte.

Z tohoto důvodu lze kriticky hodnotit znění § 26 odst. 1 odst. c) zák. o ústav. a ochranné výchově. Toto ustanovení uvádí, že mezi právo osob odpovědných za výchovu patří právo na udržování kontaktu s dítětem, nebrání-li tomu závažné okolnosti ohrožující dítě. Z analýzy čl. 8 Úmluvy i čl. 37 písm. c) Úmluvy o právech dítěte však vyplynulo, že u dětí s uloženou ochrannou výchovou může být styk omezen i na základě jiných závažných okolností, nejen těch, které ohrožují dítě (např. v zájmu ochrany společnosti). Omezení práva na styk je třeba vykládat v souladu s prameny mezinárodního práva i s účelem ústavní a ochranné výchovy.

Právo na styk mají nejen rodiče či širší rodina, ale za určitých okolností také další lidé. Dítě se může chtít stýkat např. s přáteli, spolužáky, u starších dětí kolegy z brigád apod.³ Tito lidé nejsou subjekty práva na rodinný život a jejich vztahy chrání právo na soukromý život, v rámci kterého má dítě právo na vytváření a rozvíjení vztahů s ostatními lidmi.⁴

Pokud je dítě umístěno do zařízení, stát má povinnost přijmout pozitivní opatření směřující k tomu, aby se rodič mohl setkávat se svým dítětem a snažit se o sanaci rodiny. Ta je klíčová pro samotnou identitu dítěte, které má právo znát své rodiče a mít s nimi vazbu. Tyto vazby se tvoří, udržují a posilují mimo jiné právě stykem dítěte a rodičů.

Institucionalizací dítěte dochází k faktickému omezení rodičovské odpovědnosti, protože rodiče se musí přizpůsobovat tomu, že s dítětem nežijí ve společné domácnosti.

Rodiče i děti jsou podřízeni určitým pravidlům, která mají vliv na uplatňování práva na styk. To se projevuje v úpravách jednotlivých institutů, tedy pobytu dítěte mimo zařízení, samostatných vycházek, návštěv a nepřímého styku, o nichž bude podrobně pojednáno v rámci otázek č. 2 a 3.

Ačkoliv se monografie zabývá zejména dětmi, nebylo možné opomenout situaci, kdy se děti žijící v zařízení po dosažení zletilosti stanou mladými dospělými a zůstávají v zařízení žít na základě prodloužení ústavní výchovy, smlouvy o dobrovolném pobytu, či na základě prodloužení ochranné výchovy.

Pro ústavní výchovu platí, že styk nelze omezovat pravidly, která jsou platná pro děti, protože u nich ředitel zařízení vykonává část rodičovské odpovědnosti, která je fakticky omezená jejich umístěním do zařízení. To však u plně svéprávných zletilých lidí neplatí. S ohledem na garanci práv stanovených v čl. 5 a čl. 10 odst. 2

Listiny nelze tímto způsobem styk omezovat, proto ustanovení zákona, která by tak vůči mladému dospělému činila, nemají aplikační prostor. Pro tento závěr není rozhodující, zda se jedná o mladého dospělého v režimu prodloužení ústavní výchovy nebo smlouvy o dobrovolném pobytu.

U ochranné výchovy je to však jinak. Na rozdíl od prodloužení ústavní výchovy je účelem prodloužení ochranné výchovy také omezení osobní svobody a ochrana společnosti. Proto je správné, aby pro mladé dospělé s prodlouženou ochrannou výchovou platila zcela totožná pravidla, jaká pro ně platila do jejich zletilosti. Tyto úvahy se zřetelně promítají do práva na styk, zejména pak do otázek nutnosti schvalovat pobyty mimo zařízení a do pravidel týkajících se samostatných vycházek.

K otázkám č. 2 a 3

Pobyt dítěte mimo zařízení

Co se týče překážek při uplatňování práva na styk v rámci pobytů dítěte mimo zařízení, první takovou překážkou, která může zasahovat do práva na styk, je z hlediska naplnění náležitostí žádosti problematický podpis, což se projevuje zejména při elektronických žádostech, jichž je v praxi většina. Pokud chybí elektronický podpis dle třetí a čtvrté úrovně nařízení eIDAS, případně nebyla-li žádost podána prostřednictvím datové schránky, neměl by se ředitel zařízení podáním zabývat. To však může být v rozporu s nejlepším zájmem dítěte a představovat bariéru pro naplnění práva na rodinný život. *De lege ferenda* by bylo vhodné upravit v *lex specialis* důsledky absence náležitosti žádosti tak, aby to bylo pro žadatele nízkoprahové. Například by zde mohla být stanovena povinnost ředitele, aby v řízení, ve kterém o žádosti rozhoduje, musel v případě chybějící náležitosti žadatele aktivně kontaktovat, aby ověřil skutečný zájem a totožnost. Pokud by tyto byly ověřeny, nebylo by nutné podání doplňovat dle § 37 odst. 3 spr. ř. K tomuto postupu by se přistoupilo až poté, co by se nepodařilo žadatele kontaktovat, i když ředitel vyvinul veškeré úsilí, které je po něm možné rozumně požadovat.

Druhý problém, jenž může mít negativní vliv na právo na styk, je nedostatečné vymezení jak pojmu, tak podmínek tzv. hostitelské péče. Nyní dochází k nejednotnému postupu OSPOD, který může mít negativní vliv na legitimní očekávání hostitelů. Hostitelé mohou mít s procesem negativní zkušenost, která je odradí od toho, aby jím prošli příště, či aby hostitelství doporučili dalším osobám. To vše může mít vliv na to, že děti v ústavní výchově budou mít méně styku s hostiteli, než kolik by ho měli, kdyby hostitelská péče byla řádně legislativně upravená.

Není vyloučené, aby žadatelem bylo přímo dítě, přestože v praxi děti momentálně o této možnosti neví, proto ji nevyužívají. To by muselo být s ohledem na § 29 spr. ř. procesně způsobilé, případně by mělo být dle § 32 odst. 1 spr. ř. zastoupeno zákonným zástupcem, nebo s ohledem na § 928 a násl. obč. zák. poručníkem či opatrovníkem. Zpravidla se bude jednat o situace, kdy je dítě blízké věku dospělosti a bude chtít pobyt absolvovat bez přítomnosti dalších osob, případně pouze za přítomnosti jiných nezletilých.

³ Kratochvíl. *Právo na respektování soukromého a rodinného života (čl. 8 EÚLP)*, s. 869.

⁴ *Niemietz proti Německu*, rozsudek ESLP, 16. 12. 1992, č. stížnosti 13710/88.

Z faktického omezení rodičovské odpovědnosti a účelu ústavní a ochranné výchovy také plyne, že u všech dětí je třeba „projít procesem“ žádosti o povolení pobytu mimo zařízení. Jediný případ, kdy by to nemělo být nutné, je v případě mladých dospělých s prodlouženou ústavní výchovou, či žijících v zařízení na základě smlouvy o dobrovolném pobytu. U ochranné výchovy platí s ohledem na její účel zvláštní režim, kdy je pořád třeba trvat na povolování pobytů mimo zařízení.⁵

Nepřiměřený zásah do práva na styk představují motivační dovolenky, kdy zařízení např. plošně testuje na drogy všechny děti a negativním testem podmiňuje pobyt mimo zařízení, aniž by k takovému testování dalo předchozí chování konkrétních dětí důvod.

Jako nejproblematictější se jeví hlavně to, jaké otázky by měl posuzovat ředitel zařízení a jaké OSPOD. Nejvhodnějším řešením je, aby oba orgány při svém rozhodování braly v úvahu všechny skutečnosti, které jsou jim z jejich činnosti známy, poněvadž tím dochází k největší ochraně nejlepšího zájmu dítěte.

Jak v případě kladného, tak v případě negativního rozhodnutí o (ne)povolení pobytu se jedná o rozhodování v oblasti státní správy. Každá žádost o pobyt dítěte mimo zařízení by měla být řádně zaevidována a měla by být nějakým způsobem také řádně ukončena. Jen tak totiž žadatelé mohou uplatnit opravné prostředky. To je však obzvláště problematické v případě žádosti o pobyt dítěte mimo zařízení, která byla podaná s minimálním časovým předstihem. V případě, kdy se žádost nestihne vyřídit (např. OSPOD neodešle včas své stanovisko), postupuje se dle § 66 odst. 1 písm. g) spr. ř. a řízení se pro zjevnou bezpředmětnost zastaví. Pokud pobyt ředitel zamítl, jen nestihl doručit rozhodnutí, je třeba tuto informaci alespoň žadateli včas zavolat (či jej jinak vhodně kontaktovat) a následně zastavit řízení dle § 66 odst. 1 písm. a) spr. ř. V praxi uplatňované přemlouvání žadatelů ke zpětvzetí žádosti či nečinnost orgánu nelze považovat za správné ukončení, neboť oba tyto postupy znemožňují žadateli následnou procesní obranu.

V případě dvou a více žádostí podaných na totéž datum z logiky věci plyne, že něčí právo na styk bude upozaděno, neboť dítě nemůže odjet k oběma žadatelům. Kolize však musí být vždy vyřešena s ohledem na nejlepší zájem dítěte, ideálně multidisciplinárně v souladu s cíli stanovenými v IPOD a PROD.

Mimořádně problematická je také změna okolností u již povoleného pobytu mimo zařízení a s tím související výklad a aplikace § 23 odst. 1 písm. d) zák. o ústav. a ochranné výchově. Výklad, ke kterému se tato kniha přiklání, je, že se jedná o speciální úpravu změny okolností i před realizací pobytu.

Zcela nejasný je dovětek „jedná-li se o dítě s uloženou ochrannou výchovou, dá soudu podnět k jeho rozhodnutí“. Ve zbývající části tohoto ustanovení po uplatnění teleologického výkladu, který je v souladu se systematickou zákona (tedy např. s tím, z jakých důvodů lze zamítnout pobyt dítěte mimo zařízení), lze konstatovat, že „jestliže se dítě řádně nechová“ a „péče o něj není dostatečně zabezpečena“ jsou pouze důvody, pro které může dojít ke změně okolností. Zejména bod „jestliže se dítě

řádně nechová“ nelze vykládat tak, že u dětí s nařízenou ústavní výchovou lze zrušit pobyt takového dítěte jako trest za jejich neřádné chování. *De lege ferenda* by bylo vhodné upravit znění tohoto ustanovení a zjednodušit jej tak, že zrušit povolení k pobytu podle písmena a) nebo přechodné ubytování podle písmena c) lze, došlo-li ke změně okolností, pro něž byl pobyt mimo zařízení povolen.

Právo na styk však není negativně dotčeno následujícím.

Žadatelem o pobyt dítěte mimo zařízení nemůže být právnická osoba. Zejména v případě táborů, kde to doktrína zvažovala, totiž existují jiná (vhodnější) ustanovení zákona, díky kterým je možné tábor uskutečnit.

Na výkon práva na styk nemá nepříznivý vliv ani to, že dítě pro každé správné řízení o žádosti o jeho pobyt mimo zařízení (s výjimkou, kdy by žádalo samo) nemá ustanoveného speciálního opatrovníka. Ochrana práv dítěte je zde dostatečně zajištěna „dvojím schvalováním“ ředitele zařízení a OSPOD.

Samostatné vycházky

U samostatných vycházek právní řád stanovuje podmínky, za kterých mohou být uskutečněny. Snaží se tím o vhodné vyvážení protichůdných zájmů.

Samostatné vycházky jsou oblastí, kde se nejvíce „promítá“ rozdíl mezi dětmi s nařízenou ústavní a uloženou ochrannou výchovou.

U dětí s uloženou ochrannou výchovou jsou samostatné vycházky pokládány za „odměnu“. Aby dítě s uloženou ochrannou výchovou mohlo na samostatnou vycházku, musí si ji zasloužit. To nelze vnímat negativně, protože účelem ochranné výchovy je i zájem na ochraně společnosti a lze tedy připustit, aby pro tyto děti byl režim do jisté míry omezující. Pro děti s uloženou ochrannou výchovou tedy neplatí níže uvedené podmínky.

Co se týče dětí s nařízenou ústavní výchovou, podle § 20 odst. 1 písm. p) zák. o ústav. a ochranné výchově musí být splněny tři podmínky, aby mohla být samostatná vycházka uskutečněna: (1) souhlas pedagogického pracovníka, (2) věk dítěte nad 7 let, (3) absence opatření ve výchově.

Překážky k naplňování práva na styk mohou představovat poslední dvě podmínky, kdežto první podmínka je sice omezující, ale z důvodů kolize s jinými právy chráněnými zájmy, přičemž omezení činí vhodně, nutně a přiměřeně.

U souhlasu pedagogického pracovníka by bylo vhodné spíše než přirovnávat jej k rodičovským kompetencím⁶ vycházet z povinnosti zařízení vykonávat nad dětmi náležitý dohled dle § 2920 a násl. obč. zák. Prostřednictvím náležitého dohledu lze řešit zejména situace, kdy má zařízení z projevů dítěte podloženou obavu vyplývající z jeho minulého chování, že se bude na samostatné vycházce dopouštět vážného nežádoucího chování (např. trestné činnosti).⁷ Pedagogický pracovník zásadně

⁶ Souhrnná zpráva z návštěv zařízení, č. 33/2021/NZ, s. 53 [online]. *Veřejný ochránce práv*. [cit. 10. 7. 2024]. <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/10388>

⁷ Obdobně německá judikatura Spolkového soudního dvora, podle níž je u nezletilých osob, které mají sklon ke „špatným zertům“ nebo trestné činnosti vyžadován zvýšený dohled. Srov. Rozsudek BGH ze dne 26. 1. 1960, sp. zn. VI ZR 18/59 – VersR 1960, 355, 356 f, rozsudek BGH ze dne 27. 11.

⁵ Více viz závěr k výzkumné otázce č. 4.

nebude moci dát souhlas k samostatné vycházce ani tehdy, když je dítě ve špatném zdravotním (fyzickém i psychickém) stavu, což vyplývá jak z pozitivních závazků státu vůči dítěti⁸, tak z § 1 odst. 1 zák. o ústav. a ochranné výchově i náležitého dohledu. Pokud dítě neplní své školní (či jiné) povinnosti, lze mu udělit negativní opatření ve výchově dle § 21 odst. 1 písm. c) zák. o ústav. a ochranné výchově.

Překážkou k naplňování práva na styk však může být věk 7 let dítěte, který je hranicí pro uskutečnění vycházky. Je nutno hledat rovnováhu mezi požadovanou intenzitou dohledu a svobodou dětí.⁹ Tato pomyslná hranice může být někdy před 7. rokem věku dítěte, ale také po něm. Spíše než stanovovat konkrétní hranici by měl zákon pracovat s konceptem rozumové a volní vyspělosti.

Další překážkou, kterou zákon ve vztahu k samostatným vycházkám a právu na styk stanovuje, je, že neurčuje, na jakou maximální nepodmíněnou dobu může být negativní opatření ve výchově (kterým lze zakázat samostatnou vycházku) uděleno, ale odkazuje na vnitřní řád. Ten je však pouze interním normativním aktem. Organ veřejné moci však při uplatňování veřejné moci může jednat jen v mezích zákona v rozsahu zákonem stanovené pravomoci a působnosti a způsobem v zákoně stanoveným.¹⁰ To se vztahuje také na právní úpravu trestů (sankcí), které mají být v zákoně uvedeny taxativním výčtem společně s relativním určením jejich sazby.¹¹ Momentální úprava tak odporuje zásadě zákonnosti a otevírá prostor pro libovůli.

Návštěvy

Obecně lze říct, že osoby odpovědné za výchovu a osoby blízké mají privilegované postavení, a proto je velmi důležité určovat, zda dané osoby v konkrétním případě naplňují, či nenaplňují tyto znaky. Pokud osoba blízkost neprokáže, měl by na ni ředitel nahlížet jako na osobu, která blízká není.

V případě jiných osob, které nejsou privilegované, pro děti s nařízenou ústavní výchovou platí, že pedagogický pracovník návštěvu nepřipustí, pokud byly dítěti zakázány nebo omezeny návštěvy podle § 21 odst. 1 písm. e) zák. o ústav. a ochranné výchově.

Pro děti s uloženou ochrannou výchovou v případě jiných osob naopak platí, že tyto osoby s ohledem na § 21 odst. 4 písm. b) zák. o ústav. a ochranné výchově mohou dítě navštívit, jen pokud dítě řádně plní své povinnosti a není to v rozporu s účelem ochranné výchovy. Jedná se tedy o odměnu.

U dětí s nařízenou ústavní výchovou je omezení návštěv u neprivilegovaných osob trestem za prokázané porušení povinností, proto i když zasahuje do práva styk, nelze to vnímat negativně, pokud je tento trest přiměřený tomu, co dítě provedlo. U ochranné výchovy omezení návštěv neprivilegovaných osob je přípustné, protože obecně je možné s ohledem na jiný účel ochranné výchovy připustit, aby byl režim pro dítě do jisté míry omezující.

Dle § 20 odst. 1 písm. o) zák. o ústav. a ochranné výchově pokud návštěva ohrožuje zdraví nebo bezpečnost dítěte, pedagogický pracovník může rozhodnout o neuskutečnění návštěvy a styk nemusí proběhnout. Není podstatné, zda se jedná o rodinu či osoby blízké nebo jiné osoby, či zda přišli navštívit dítě s nařízenou ústavní, či uloženou ochrannou výchovou. Účelem tohoto ustanovení je ochrana dítěte, takže i když do jisté míry styk omezuje, činí tak v zájmu bezpečí dítěte. Tyto incidenty by se vždy měly zapisovat do dokumentace dítěte.

Nepřímý styk

Úprava je stejná pro děti s nařízenou ústavní i uloženou ochrannou výchovou. V rámci nepřímého styku je zásadní zejména otázka odebrání mobilních telefonů, která může představovat překážku k naplňování práva na styk. Odebrání mobilního telefonu také představuje zásah do soukromého vlastnictví, které je chráněno v čl. 11 Listiny. Toto právo však může být v kolizi s právem na ochranu zdraví dítěte. Je tedy nutné dle testu proporcionality individuálně v každém posuzovaném případě poměřovat, které právo by v daném případě mělo mít přednost.

Je v rozporu s čl. 8 Úmluvy, aby vnitřní předpis stanovoval plošná pravidla omezení styku s vnějším světem, např. aby hovory podléhaly z preventivních bezpečnostních důvodů povolení, či aby byly odposlouchávány. Je třeba vždy zvažovat individuální rizika. Dítěti je možné odebrat mobilní telefon v konkrétních případech, kdy představuje předmět ohrožující výchovu, zdraví a bezpečnost, a to na základě § 20 odst. 2 písm. d) ve spojení s § 23 odst. 1 písm. g) zák. o ústav. a ochranné výchově.

Ředitel kromě toho může omezit možnost používat mobilní telefon ve vnitřním řádu, a to zejména po dobu vyučování, komunitních a terapeutických činností, řízených výchovně vzdělávacích činností a dobu nočního klidu.¹² Omezení možnosti používání však není odebrání telefonu.

Mobilní telefon není možné odebrat na základě uložení negativního opatření ve výchově dle § 21 odst. 1 písm. d) zák. o ústav. a ochranné výchově, neboť přestože je např. hraní her na telefonu atraktivní činností, odebráním telefonu by bylo zároveň nepřipustně zasaženo do práva na styk.

V zařízeních bohužel mnohdy dochází k nerespektování těchto pravidel a namísto toho jsou nastavovány plošné zákazy, které sice představují snadnější cestu, ale jsou nezákonné. ESLP v souvislosti s plošnými zákazy ve vztahu k telefonickým

¹² čl. III Metodického pokynu k úpravě vnitřního řádu školského zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, č. j. MSMT-26924/2018-1.

1979, sp. zn. VI ZR 98/78 a rozsudek BGH ze dne 10. 10. 1995, sp. zn. I ZR 219/94 - VersR 1996, 65, 66.

⁸ *M. C. proti Bulharsku*, rozsudek ESLP ze dne 4. 12. 2003, č. stížnosti 39272/98, *Keenan proti Spojenému království*, rozsudek ESLP ze dne 3. 4. 2001, č. stížnosti 27229/95, a *L. C. B. proti Spojenému království*, rozsudek ESLP ze dne 9. 6. 1998, č. stížnosti 23413/94.

⁹ Šimáčková, K. Právo přátelské k dětem a rodinám. *Časopis Řízení školy*. 2018, roč. 157, č. 4.

¹⁰ Hejč, D. Zásada zákonnosti jako ústavní princip nullum crimen sine lege. In: Andraško, J. (eds.). *Bratislavské právnické fórum*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě, 2018, s. 111.

¹¹ Hendrych, D. a kol. *Správní právo, obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 411.

hovorům konstatoval, že např. automatické odposlouchávání telefonních hovorů není u dětí s nařízenou ústavní výchovou nezbytné, proto se jedná o porušení čl. 8 Úmluvy.¹³

Dalším zásahem do práva na styk může být § 23 odst. 1 písm. f) zák. o ústav. a ochranné výchově, podle něhož je ředitel zařízení oprávněn být přítomen při otevření korespondence, panuje-li důvodné podezření, že je její obsah z výchovného hlediska závadný nebo by mohla ohrozit zdraví a bezpečnost dětí. Tento zásah nelze hodnotit jako neoprávněný, protože úprava je odrazem pozitivních závazků státu spočívajících v povinnosti přijímat opatření k ochraně dětí prostřednictvím individuálního vyhodnocování rizik.¹⁴

K otázce č. 4

Vzhledem ke zcela odlišným účelům ústavní a ochranné výchovy nelze připustit jejich v doktríně i praxi časté směřování a nahrazování jedné za druhou. Jedná se o projev doktríny paternalistického přístupu k dětem, kterou však řada států v minulosti odmítla¹⁵ jakožto nepředvídatelnou z hlediska výkonu veřejné moci a z důvodu nedostatečných záruk před nelegitimními (či nepřiměřenými) zásahy do práv dětí.¹⁶ Místo toho je třeba užívat celostní přístup založený na právech dítěte¹⁷, který je v souladu s Úmluvou o právech dítěte. Doktrínu paternalistického přístupu k dětem (aniž by ji však v rozhodnutí takto pojmenoval) zahrnul i Ústavní soud.¹⁸

Projev paternalistického přístupu k dětem a relikty nedůsledného odlišování ústavní a ochranné výchovy lze spatřovat i v úpravě § 974 obč. zák. Prodloužení ústavní výchovy nelze pojímat stejně jako prodloužení ochranné výchovy.

Ochranná výchova představuje důsledek spáchání provinění či činu jinak trestného (tedy účelem je mimo jiné ochrana společnosti). V případě prodloužení ochranné výchovy je tak zřejmé, že mladý dospělý se musí podřídit pravidlům, která platila i v době jeho nezletilosti. U ústavní výchovy to tak není, přičemž není podstatné, zda mladý dospělý žije v zařízení na základě prodloužení ústavní výchovy, nebo na základě smlouvy o dobrovolném pobytu. V tomto případě styk nelze omezovat pravidly, která jsou platná pro děti. U dětí totiž ředitel zařízení vykonává část rodičovské odpovědnosti, která je fakticky omezená umístěním dítěte do zařízení. To však u plně svéprávných zletilých lidí neplatí. S ohledem na garanci práv stanovených v čl. 5 a čl. 10 odst. 2 Listiny nelze tímto způsobem styk omezovat, proto

ustanovení zákona, která by tak vůči mladému dospělému činila, nemají aplikační prostor.

Šíře práva na styk s rodiči a dalšími osobami u dětí s uloženou ochrannou výchovou není stejná jako u dětí s nařízenou ústavní výchovou. I dítě s uloženou ochrannou výchovou má právo na styk s rodinou, neboť udržování rodinných vazeb je pro reintegraci dítěte zcela klíčové. S ohledem na odlišný účel ústavní a ochranné výchovy však rozsah práva na styk může být jiný, neboť součástí legitimního cíle při ukládání ochranné výchovy je navíc vždy také zájem na ochraně společnosti.¹⁹

Právní úprava pobytu dítěte mimo ústavní zařízení je pro děti s nařízenou ústavní a uloženou ochrannou výchovou až na jeden detail totožná. To však neznamená, že účel tohoto institutu je totožný. Primárním účelem je samozřejmě zajistit styk dítěte a rodiče mimo zařízení, což platí jak pro děti s nařízenou ústavní, tak pro děti s uloženou ochrannou výchovou. Odlišný účel ochranné výchovy se projeví v jiném přístupu k zamítání pobytů mimo ústavní zařízení a v nutnosti projít formalizovaným procesem žádosti i v případě zletilých osob s prodlouženou ochrannou výchovou.

Co se týče samostatných vycházek, jedná se o oblast, kde se nejvíce projevuje rozdíl mezi ústavní a ochrannou výchovou. U dětí s uloženou ochrannou výchovou jsou samostatné vycházky pokládány za „odměnu“ v případě dobrých výsledků při plnění povinností, a to jen pokud lze mít důvodně za to, že tím nebude ohrožen účel výkonu ochranné výchovy. Kdežto u dětí s nařízenou ústavní výchovou se jedná o právo dítěte.

Také návštěvy jsou pojímány jinak a uplatňuje se zde tedy jiná šíře práva na styk v případě návštěv jiných než privilegovaných osob. Co se týče návštěv osob odpovědných za výchovu a osob blízkých, úprava je pro děti s nařízenou ústavní a uloženou ochrannou výchovou totožná. Obecně lze říci, že tyto osoby mají v obou případech privilegované postavení, proto je velmi důležité určovat, zda dané osoby v konkrétním případě naplňují, či nenaplňují definici osoby blízké. V případě jiných osob pro děti s nařízenou ústavní výchovou platí, že pedagogický pracovník návštěvu nepřipustí, pokud byly dítěti zakázány nebo omezeny návštěvy podle § 21 odst. 1 písm. e) zák. o ústav. a ochranné výchově. Pro děti s uloženou ochrannou výchovou v případě jiných osob naopak platí, že tyto osoby s ohledem na § 21 odst. 4 písm. b) zák. o ústav. a ochranné výchově mohou dítě navštívit, jen pokud dítě řádně plní své povinnosti a není to v rozporu s účelem ochranné výchovy.

Co se týče forem nepřímého styku, je úprava i rozsah styku pro děti s ústavní i ochrannou výchovou stejná. Je však otázkou, zda by i do úpravy nepřímého styku neměly být promítnuty odlišné účely ústavní a ochranné výchovy. V hledání ideálního řešení, které bude bezpečné pro zaměstnance i další děti s uloženou ochrannou výchovou, je však třeba vzít v potaz i skutečnost, že na rozdíl od dětí s nařízenou ústavní výchovou, u dětí s uloženou ochrannou se mnohdy může jednat o jediný

¹³ *D. L. proti Bulharsku*, rozsudek ESLP ze dne 19. 5. 2016, č. stížnosti 7472/14.

¹⁴ *M. C. proti Bulharsku*, rozsudek ESLP ze dne 4. 12. 2003, č. stížnosti 39272/98, nebo *V. C. proti Itálii*, rozsudek ESLP ze dne 1. 2. 2018, č. stížnosti 54227/14.

¹⁵ *Blokhin proti Rusku*, rozsudek ESLP, 23. 3. 2016, č. stížnosti 47152/06, dále rozsudek Nejvyššího soudu USA ze dne 15. 5. 1967 ve věci *Gault*, 387 U.S. 1 (1967), č. 116.

¹⁶ Hofschneiderová. *O kritice doktríny paternalistického přístupu k dětem v kontextu realizace ústavní výchovy a připravovaných změn v této oblasti*.

¹⁷ *I. 3. (b) of General comment No. 13 (2011). The right of the child to freedom from all forms of violence* [online].

¹⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 17. 2. 2015, sp. zn. III. ÚS 916/13.

¹⁹ Hofschneiderová. *Článek 9. Právo dítěte nebýt oddělen od svých rodičů*, s. 147.

způsob, kterým mohou udržovat kontakt s lidmi mimo zařízení, přičemž jejich úplná separace je podle Výboru pro práva dítěte nejen nepřijatelná,²⁰ ale také v rozporu s potřebou podpory reintegrace dítěte do společnosti.

²⁰ Shodně *General comment No. 24 (2019) on children's rights in the child justice system* [online] i *General comment No. 10 (2007) on children's rights in juvenile justice* [online].

ABSTRACT

This monograph critically examines the rights of children placed in institutional or protective custody within the Czech Republic, focusing on their right to maintain contact with parents and other individuals. It delves into the legal frameworks, international obligations, and human rights dimensions shaping these rights, addressing gaps in legal interpretations and practical implementation.

Definitions and Terminology

The concept of a “child” is primarily aligned with Article 1 of the *Convention on the Rights of the Child (No. 44/1989 Sb.)*, defining a child as anyone under 18 unless majority is attained earlier under applicable national laws. The monograph dissects terminology differences across Czech legal domains, including the *Civil Code (No. 89/2012 Sb., Sec. 30)*, *Criminal Code (No. 40/2009 Sb., Sec. 126)*, and *Law on Social-Legal Protection of Children (SPOD, No. 359/1999 Sb., Sec. 2)*. Special protection is afforded to children under 15, as delineated in the *Act on Juvenile Justice (No. 218/2003 Sb., Sec. 93)*.

Historical and Legal Context

The institutional care of children, governed by the *Law on Institutional and Protective Education (No. 109/2002 Sb.)*, remains rooted in outdated legislative frameworks established over two decades ago. The *Ombudsman's 2022 Report (File No. 2/2022/VOP)* criticized systemic shortcomings, including insufficient alignment with the *Convention on the Rights of the Child (CRC, No. 44/1989 Sb.)* and the *European Convention on Human Rights (ECHR, No. 209/1992 Sb., Article 8)*. Recommendations from the UN *Committee on the Rights of the Child (CRC/C/CZE/CO/5-6)* highlighted the overuse of institutional placements and inadequate family reintegration efforts.

Addressing the Orphan Myth

Statistics from the *Ministry of Education, Youth and Sports (2023/2024 school year)* reveal that less than 1% of children in institutional care are complete orphans. This finding debunks the “orphan myth” and underscores the importance of maintaining familial ties. The *CRC (Articles 7, 9)* and the *ECHR (Article 8)* mandate preserving such ties unless contrary to the child's best interests. Case law, including *Kutzner v. Germany (ESLP, No. 46544/99)* and *Hokkanen v. Finland (ESLP, No. 19823/92)*, reinforces the state's obligation to support family unity.

Human Rights Dimensions

The monograph emphasizes the dual obligations of the state under international treaties, including the *International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR, No. 120/1976 Sb., Article 17)*, the *CRC (Articles 7, 9, 16)*, and the *ECHR (Articles 5, 8)*. These obligations encompass both negative duties to prevent arbitrary interference with family life and positive duties to facilitate meaningful contact between children and their families. Relevant cases, such as *Dolhamre v. Sweden (ESLP, No. 67/04, 2010)* and *Levin v. Sweden (ESLP, No. 35141/06, 2012)*, illustrate permissible limitations on contact when justified by the child's best interests.

Legislative and Practical Challenges

The study identifies ambiguities in Czech legislation governing children's rights in institutional care, particularly the lack of specific guidance on visitation rights under *Sec. 12 of Law on SPOD (No. 359/1999 Sb.)*. The *2023 Report of the Public Defender of Rights (File No. 3/2023/VOP)* highlighted enforcement gaps, such as inadequate infrastructure for supervised visits and unclear protocols for electronic communication.

Recommendations for Reform

The monograph advocates for:

1. **Legislative Updates:** Revising the *Law on Institutional and Protective Education (No. 109/2002 Sb.)* to integrate child-centric provisions, including mandatory mechanisms for preserving contact.
2. **Institutional Oversight:** Establishing an independent Children's Ombudsman, as recommended by the *UN Committee on the Rights of the Child (CRC/C/CZE/CO/5-6)*, to monitor compliance with national and international standards.
3. **Practical Measures:** Enhancing training for staff in care facilities and judicial officers to prioritize the child's best interests, informed by *Principles of European Family Law (PEFL)*.
4. **Comparative Inspiration:** Drawing from Slovakia's model of professional foster care under *Act No. 305/2005 Coll.*, which aligns with *Article 20 of the CRC* and reduces reliance on institutional placements.

Comparative Perspectives

Although a detailed comparative analysis is not the primary aim, the Slovak model of care for children at risk demonstrates the potential for reducing institutionalization. This aligns with *UNICEF guidelines* and the *Council of Europe's Recommendation Rec(2005)5* on the rights of children living in residential care, emphasizing tailored, family-like settings as alternatives.

Conclusion

By addressing legal ambiguities, systemic inefficiencies, and the overuse of institutional care, this monograph seeks to align Czech practices with international standards and human rights principles. It underscores the importance of preserving familial ties, advocating for reforms that balance the rights of children, their families, and society at large.

POUŽITÉ ZDROJE

Knihy

1. Bainham, A. *Children. The modern Law*. Bristol: Jordan Publishing Limited, 2005.
2. Boele-Woelki, K., Ferrand, F. a kol. *Principles of European Family Law Revisited*. Cambridge: Intersentia, 2024.
3. Csaky, C. *Keeping children out of harmful institutions. Why we should be investing in family-based care*. London: Save the Children, 2009.
4. Čapek, J. *Evropská úmluva o ochraně lidských práv, I. část*. Brno: Linde, 2010.
5. Detrick, S. *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*. Hague: Kluwer Law International, 1999.
6. Fortin, J. *Children's Rights and the Developing Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
7. Hendrych, D. a kol. *Správní právo, obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2016.
8. Hofschneiderová, A. *Ochrana práv dětí v konfliktu se zákonem v mezinárodněprávních dokumentech*. Brno: Liga lidských práv, 2014.
9. Hrabák, J. *Správní řád s výkladovými poznámkami a vybranou judikaturou*. Praha: Wolters Kluwer, 2018.
10. Hrušáková, M. *Dítě, rodina, stát*. Brno: Masarykova univerzita, 1993.
11. Hubálková, E. *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika*. Praha: Linde, 2003.
12. Hulmáková, J. *Trestání delikventní mládeže*. Praha: C. H. Beck, 2013.
13. Jemelka, L. a kol. *Správní řád*. Praha: C. H. Beck, 2023.
14. Katzová, P. *Školský zákon. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2009.
15. Kovařík, J. a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*. Praha: Portál, 2004.
16. Králíčková, Z. *Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2009.
17. Křístek, A. *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017.
18. Malenovský, J. *Mezinárodní právo veřejné a poměr k jiným právním systémům. Obecná část*. Brno: Doplněk, 2014.
19. Matějček, Z. *Výbor z díla*. Praha: Karolinum, 2005.
20. Melzer, F. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. Praha: C. H. Beck, 2011.
21. Molek, P. *Základní práva, svazek druhý – Svoboda*. Praha: Wolters Kluwer, 2019.
22. Molek, P. *Základní práva, svazek první – Důstojnost*. Praha: Wolters Kluwer, 2017.
23. Motejl, O. a kol. *Rodina a dítě. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv č. 2*. Praha: Wolters Kluwer, 2007.
24. Nožirová, J. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde, 2012.
25. Poláková, H., Hromková, M. *Správní řád v praxi ředitelů škol a školských zařízení. Žďár nad Sázavou: Fakta, 2005*.
26. Polčák, R. *Právo a evropská informační společnost*. Brno: Masarykova univerzita, 2009.
27. Polišínská, P. a kol. *Rodinné právo. Právní postavení dítěte*. Praha: Wolters Kluwer, 2019.
28. Průcha, P. *Správní právo: obecná část*. Brno: Doplněk, 2012.
29. Smolíková, V. *Tradice pěstounské péče v českých zemích*. Ostrava: Key Publishing, 2014.
30. Stark, B. *International family law. An introduction*. Aldershot: Ashgate, 2005.
31. Sudre, F. *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*. Brno: Masarykova univerzita, 1997.
32. Šabatová, A. a kol. *Rodina a dítě II. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv č. 16*. Praha: Wolters Kluwer, 2017.
33. Šámal, P. a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Praha: C. H. Beck, 2011.
34. Telec, I. *Metodika výkladu právních předpisů*. Brno: Doplněk, 2001.
35. Trnková, L. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Wolters Kluwer, 2018.
36. Wagner, G. *Münchener Kommentar*. 9. vyd. München: C. H. Beck, 2024.
37. Žatecká, E., Hrušáková, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015.

Kapitoly v knihách

38. Bezouška, P. § 2901. Zakročovací povinnost. In: Hulmák, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014)*. Praha: C. H. Beck, 2014.
39. Bodečková, J. § 22 Osoby blízké. In: Petrov, J. a kol. *Občanský zákoník*. Praha: C. H. Beck, 2023.
40. Dobrovolná, E. § 31. Svěprávnost nezletilých. In: Lavický, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–302)*. Praha: C. H. Beck, 2022.
41. Doek, J. E. Article 9: The Right Not to Be Separated from His or Her Parents. In: Alen, A., Lanotte, V. (eds.). *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2006.
42. Doležal, M. § 30. Pobyt dítěte mimo ústav. In: Rogalewiczová, R. a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2018.
43. Doležal, M. § 42. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. In: Rogalewiczová, R. a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2018.
44. Enochová, D. § 971. Ústavní výchova. In: Petrov, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2019 (citována je aktualizace z r. 2023 dostupná pouze v systému Beck-online).
45. Enochová, D. § 974. Prodloužení ústavní výchovy po dosažení zletilosti. In: Petrov, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2019 (citována je aktualizace z r. 2023 dostupná pouze v systému Beck-online).
46. Fiala, Z., Novotný, V. § 47. Vyrozumění účastníků řízení o zahájení řízení. In: Fiala a kol. *Správní řád: Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2020.

47. Fiala, Z., Novotný, V. § 72. Oznamování rozhodnutí. In: Fiala a kol. *Správní řád: Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2020.
48. Freeman, M. The Rights of the Child. Article 3. The Best interests of the Child. In: Alen, A. (eds.). *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2007.
49. Frinta, O. § 22. Osoba blízká. In: Švestka a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek I (§ 1–654)*. Praha: Wolters Kluwer, 2020.
50. Frumarová, K. § 67. Obsah a forma rozhodnutí. In: Fiala, Z. a kol. *Správní řád: Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2020.
51. Hofschneiderová, A. Článek 2. Obecný zákaz diskriminace při realizaci práv garantovaných CRC. In: Dušková, Š. a kol. *Úmluva o právech dítěte. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2021.
52. Hofschneiderová, A. Článek 9. Právo dítěte nebýt oddělen od svých rodičů. In: Dušková, Š. a kol. *Úmluva o právech dítěte. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2021.
53. Hromada, M. § 475. Změna poměrů. In: Svoboda, K. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních*. Praha: C. H. Beck, 2020.
54. Hrušáková, M. Ústavní výchova. In: Hendrych, D. a kol. *Právní slovník*. Praha: C. H. Beck, 2009.
55. Hrušáková, M., Sotolář, A. § 93. Opatření. In: Šámal, P. a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Praha: C. H. Beck, 2011.
56. Hurdík, J., Dobrovolná, E. § 22 Osoba blízká. In: Lavický, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. Praha: C. H. Beck, 2022.
57. Kornel, M., Šínová, R. K § 974. In: Melzer, F. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 794–975*. Praha: Leges, 2016.
58. Králíčková, Z. § 46. Ústavní výchova. In: Hrušáková, M. a kol. *Zákon o rodině*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2005.
59. Králíčková, Z. § 775. Mateřství. In: Králíčková, Z. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. Praha: C. H. Beck, 2020.
60. Králíčková, Z. O rodinném právu. In: Králíčková, Z. a kol. *Rodinné právo*. Praha: C. H. Beck, 2022.
61. Králíčková, Z. Právní osobnost, zletilost, svéprávnost, osoby blízké a další pojmy občanského zákoníku. In: Králíčková, Z. a kol. *Rodinné právo*. Praha: C. H. Beck, 2022.
62. Králíčková, Z. Rodiče a děti. In: Králíčková, Z. a kol. *Rodinné právo*. Praha: C. H. Beck, 2022.
63. Králíčková, Z. Svéprávnost, zletilost a zastoupení dítěte. In: Radvanová, S. a kol. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. Praha: C. H. Beck, 2015.
64. Kratochvíl, J. Právo na respektování soukromého a rodinného života (č. 8 Úmluvy). In: Kmec, J. a kol. *Evropská úmluva o lidských právech*. Praha: C. H. Beck, 2012.
65. Křístek, A. § 30. Pobyt dítěte mimo ústav. In: Macela, M. a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2019.
66. Křístek, A. § 52. Oprávnění vstupovat do domácnosti a úřední licence k pořizování obrazových a zvukových záznamů. In: Macela, M. a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2019.
67. Nová, H. § 871. Zbavení rodičovské odpovědnosti. In: Petrov, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2019 (citována je aktualizace z r. 2023 dostupná v systému Beck-online).
68. Nová, H. § 877. Nedostatek shody vůle mezi rodiči. In: Petrov, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2019 (citována je aktualizace z r. 2023 dostupná pouze v systému Beck-online).
69. Novák, O. Závěr – hlavní zjištění a inspirace. In: Novák, O. a kol. *Náhradní péče o děti v Dánsku, v Anglii a Walesu, na Slovensku a v Polsku*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2013.
70. Novák, T. Vyjádření Kanceláře veřejného ochránce práv k úpravě styku rodičů s dítětem. Novák, T. a kol. *Kontakt s dětmi po rozvodu*. Jak nepřijít o dítě. Praha: Wolters Kluwer, 2015.
71. Novotná, V. § 30 Pobyt dítěte mimo ústav. In: Novotná, V. a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: ANAG, 2022.
72. Otýpková, L. Specifika omezení osobní svobody dětí. In: Hofmannová, H. a kol. *Lidská práva za mřížemi. Ústavněprávní aspekty omezení osobní svobody*. Praha: Auditorium, 2021.
73. Paleček, J. Slovensko. Systém náhradní péče o děti na Slovensku. In: Novák, O. a kol. *Náhradní péče o děti v Dánsku, v Anglii a Walesu, na Slovensku a v Polsku*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2013.
74. Paleček, J. Úvod. In: Novák, O. a kol. *Náhradní péče o děti v Dánsku, v Anglii a Walesu, na Slovensku a v Polsku*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2013.
75. Pavelková, B. Náhradná starostlivosť o dieťa. In: Cirák, J. a kol. *Rodinné právo*. Šamorín: Heuréka, 2008.
76. Petrová, E. Práva a postavení dítěte v judikatuře ESLP. In: Šínová, R., Kapitán, Z. a kol. *Rodina v mezinárodních souvislostech*. Praha: Leges, 2019.
77. Potěšil, L. § 85. Účinky odvolání. In: Potěšil a kol. *Správní řád*. Praha: C. H. Beck, 2020.
78. Puškinová, M. § 37. Povinnost školní docházky. In: Rigel, F. a kol. *Školský zákon*. Praha: C. H. Beck, 2014.
79. Rigel, F. § 66. Zastavení řízení. In: Potěšil a kol. *Správní řád*. Praha: C. H. Beck, 2020.
80. Rogalewitzová, R. § 6. Ohrožené dítě. In: Rogalewitzová, R. a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2018.
81. Ruggiero, R. Article 3: The Best interests of the Child. In: Vaghri, Z., Zermatten, J. (eds.). *Monitoring State Compliance with the UN Convention on the Rights of the Child. An Analysis of Attributes*. Geneva: Springer, 2022.
82. Simon, P. § 2921. In: Melzer, F. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IX. § 2894–3081*. Praha: Leges, 2018.
83. Šámal, P. § 22. Ochranná výchova. In: Šámal, P. a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Praha: C. H. Beck, 2011.
84. Šámal, P. § 46. Vazba mladistvého. In: Šámal, P. a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Praha: C. H. Beck, 2011.
85. Šámal, P. § 82. Výkon ochranné výchovy. In: Šámal, P. a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Praha: C. H. Beck, 2011.
86. Šínová, R., Nováková, M. Náhradní rodinná péče v mezinárodním kontextu. In: Šínová, R., Kapitán, Z. a kol. *Rodina v mezinárodních souvislostech*. Praha: Leges, 2019.
87. Westphalová, L. § 867. Zjištění názoru nezletilého dítěte. In: Králíčková, Z. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. Praha: C. H. Beck, 2020.

88. Westphalová, L. § 869. Pozastavení rodičovské odpovědnosti. In: Králíčková, Z. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. Praha: C. H. Beck, 2020.
89. Westphalová, L. § 869. Pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti. In: Králíčková, Z. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. Praha: C. H. Beck, 2020.
90. Westphalová, L. § 870. Omezení rodičovské odpovědnosti nebo jejího výkonu. In: Králíčková, Z. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. Praha: C. H. Beck, 2020.
91. Westphalová, L. § 872. Právo osobně se stýkat s dítětem. In: Králíčková, Z. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. Praha: C. H. Beck, 2020.
92. Westphalová, L. § 877. Neshoda rodičů ve významné záležitosti. In: Králíčková, Z. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. Praha: C. H. Beck, 2020.
93. Westphalová, L. § 888. Právo dítěte stýkat se s rodičem, právo dítěte stýkat se s dítětem. In: Králíčková, Z. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. Praha: C. H. Beck, 2020.
94. Westphalová, L. § 971. Ústavní výchova a péče v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. In: Králíčková, Z. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. Praha: C. H. Beck, 2020.
95. Westphalová, L. Ústavní a ochranná výchova. In: Králíčková, Z. a kol. *Rodinné právo*. Praha: C. H. Beck, 2022.
96. Westphalová, L. Zásahy do rodičovské odpovědnosti. In: Šínová, R. a kol. *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016.
97. Whalen, Ch. Article 9: The Right Not to Be Separated from Parents. In: Vaghri, Z., Zermatten, J. (eds.). *Monitoring State Compliance with the UN Convention on the Rights of the Child. An Analysis of Attributes*. Geneva: Springer, 2022.
98. Zuklínová, M. § 971. Ústavní výchova. In: Švestka a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Sv. II (§ 655–975)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014 (citována je aktualizace z r. 2023 dostupná v systému ASPI).
99. Abbasi, S. Meze omezení používání mobilních telefonů dětmi ve školských zařízeních pro výkon ústavní či ochranné výchovy. *Právo a rodina*, 2024, roč. 26, č. 5.
100. Abbasi, S., Coufalová, P. Povaha opatření ve výchově udělovaných dítěti ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy. *Právo a rodina*. 2024, roč. 26, č. 6.
101. Bobek, M. Výzkum v právu: reklama na Nike anebo kvantová fyzika? *Jurisprudence*. 2016, roč. XXV, č. 6.
102. Boele-Woelki, K.; Martiny, D. The Commission on European Family Law (CEFL) and its Principles of European Family Law Regarding Parental Responsibilities. *ERA Forum. Journal of the Academy of European Law*. 2007, č. 8.
103. Bryderup, I. M., Johansen, S. A. Continuity and coherence for Danish children and young people placed outside their homes – a positive development? *Social Work and Society International Online Journal*. 2021, roč. 19, č. 1.
104. Coufalová, P, Abbasi, S. Zastupování dítěte ředitelem zařízení. *Právo a rodina*. 2024, roč. 26, č. 4.
105. Hussein, F. Možnost subsidiární aplikace správního řádu na „správní řízení“ dle zákona o výkonu trestu odnětí svobody (úvaha zejména s ohledem na kázeňské řízení a na mimořádné opravné prostředky). *Správní právo*. 2009, roč. 62, č. 7-8.
106. Kaiserová, V. Novinky v odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a v soudnictví ve věcech mládeže. *Právo a rodina*, 2024, roč. 26, č. 1.
107. Konopková, S. Oprávnění zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy při přemísťování dítěte. *Právní rozhledy*. 2023, roč. 31, č. 4.
108. Konopková, S. Právo dítěte s nařízenou ústavní výchovou na styk podle Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. *Právo a rodina*. 2024, roč. 26, č. 10.
109. Konopková, S. Proces schvalování žádosti o pobyt dítěte mimo zařízení pro výkon ústavní výchovy. *Právník*. 2024, roč. 163, č. 9.
110. Křístek, A. Petit a výrok soudního rozhodnutí ve věcech cizí péče ústavní, 1. část. *Právo a rodina*. 2016, roč. 18, č. 1.
111. Křístek, A. Pravidla pro rozhodování soudu o svěřeni dítěte do péče jmenovitě určeného ústavního zařízení. *Právo a rodina*. 2015, roč. 17, č. 4.
112. Křístek, A. Umísťování dětí předškolního věku do ústavní formy cizí péče ve světle vývoje právní úpravy posledních let. *Právo a rodina*. 2024, roč. 26, č. 4.
113. Lechner, L. Podání v elektronické podobě podle správního řádu. *Správní právo*. 2018, roč. LI, č. 4–5.
114. Lovětinský, V. Odpovědnost osoby s povinností dohledu v českém deliktním právu aneb jak je to s těmi dětmi na hřišti. *Právní rozhledy*. 2018, roč. 157, č. 9.
115. Lužná, R. Podstatná změna poměrů při rozhodování o péči o nezletilé dítě. *Právo a rodina*. 2023, roč. 25, č. 2.
116. Matyšková, L. Styk dětí v pěstounské péči s rodiči, příbuznými a blízkými osobami. *Právo a rodina*. 2021, roč. 23, č. 3.
117. Myšková, L. a kol. Vzdělání u osob se zkušeností s náhradní formou péče v dětství. *Pedagogická orientace*. 2015 roč. 25, č. 1.
118. Novák, D. Styk dítěte s druhým rodičem: nový pohled na starý problém. *Právo a rodina*. 2003, roč. 5, č. 11.
119. Novotná, V. Úmluva o styku s dětmi. *Právo a rodina*, 2003, roč. 5, č. 4.
120. Pěkník, V. Je ústavní výchova pouze tím nejhorším možným řešením, či nikoliv? *Právo a rodina*. 2023, roč. 25, č. 7–8.
121. Pěkník, V. Nařízení ústavní výchovy u dítěte prchajícího z rodné země před válečným konfliktem – dítě jako oběť systému. *Právo a rodina*. 2023, roč. 25, č. 9.
122. Pěkník, V. Statistika jako řeč čísel, nebo spíše matení smyslů? *Právo a rodina*. 2024, roč. 26, č. 5.
123. Průchová, B. Omezený styk dítěte s rodiči. *Právo a rodina*. 2004, roč. 6, č. 3.
124. Puškinová, M., Hlaváč, A. Odpovědnost školy za škodu způsobenou žákovi nebo studentovi a účastníkovi školského zařízení. *Časopis Řízení školy*. 2015, č. 1.
125. Rogalewiczová, R. Umístění dítěte v jiném členském státě (postup dle čl. 82 nařízení Brusel IIb). *Právo a rodina*. 2023, roč. 25, č. 7-8.
126. Siems, M. Legal Originality. *Oxford Journal of Legal Studies*. 2008, č. 28.
127. Šimáčková, K. Právo přátelské k dětem a rodinám. *Časopis Řízení školy*. 2018, roč. 157.

128. Urbániková, M., Smejkal, H. Právní věda a právní psaní: Postačí vždy jako výzkumná metoda „číst, přemýšlet a psát“?. *Jurisprudence*. 2017, roč. XXVI, č. 4.
129. Westphalová, L. § 974. Prodloužení ústavní výchovy. In: Králíčková, Z. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975)*. Praha: C. H. Beck, 2020.
130. Westphalová, L., Šinová, R. Nejlepší zájem dítěte. *Právník*. 2019, roč. 158, č. 12.

Příspěvky ve sborníku

131. Bílek, P., Kunstová, H. Ochrana práv dětí. In Schelle, K., Pospíšil, I. (eds.). *Plnění Úmluvy o právech dítěte Českou republikou*. Brno: Vysoká škola Karla Engliše s Nejvyšším státním zastupitelstvím České republiky, 2001.
132. Boele-Woelki, K. Parental responsibilities – CEFL’s initial results. In: Boele-Woelki, K. (eds.). *Common Core and Better Law in European Family Law*. Oxford: Intersentia. 2005.
133. Frinta, O., Melicharová, D. Náhradní péče o dítě – právní rámec v obecných souvislostech. In: Dvořák, J., Radvanová, S. (eds.). *Náhradní výchova dětí – možnosti a meze*. Praha: Nakladatelství Eva Rozkotová, 2008.
134. Gáborová, Z. Ústavní a ochranná výchova. In: Kancelária veřejného ochránce práv. *Ochrana práv osob ktorých osobná sloboda bola obmedzená*. Bratislava: Kancelária veřejného ochránce práv, 2006.
135. Hejč, D. Zásada zákonitosti jako ústavní princip nullum crimen sine lege. In: Andraško, J. (eds.). *Bratislavské právnické fórum*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě, 2018.
136. Kohoutová, J. Stručný vývoj ústavní výchovy od roku 1990 do dneška. In: Dvořák, J., Radvanová, S. (eds.). *Náhradní výchova dětí – možnosti a meze*. Praha: Nakladatelství Eva Rozkotová, 2008.
137. Konopková, S. Digitalitace výkonu rodičovských práv u dětí v ústavní péči. In: Kotásek, J. (eds.). *COFOLA 2022*. Brno: Masarykova univerzita, 2022.
138. Konopková, S. Digitalizace výkonu rodičovských práv u dětí v ústavní péči. In: Kotásek, J. (eds.). *COFOLA 2022*. Brno: Masarykova univerzita, 2022.
139. Konopková, S. Problematické aspekty výkonu práce u dětí s nařízenou ústavní výchovou. In: Janovec, M. (eds.). *COFOLA 2023*. Brno: Masarykova univerzita, 2023.
140. Nademleinsky, M. Tensions between legal, biological and social conceptions of parentage report for Austria. In: Schwenzer, I. (ed). *Tensions Between Legal, Biological and Social Conceptions of Parentage*. Antwerpen: Intersentia, 2007.
141. Petrášová, J. Odborné vedení při obnovení vztahů mezi dětmi vyrůstajícími mimo rodinu a jejich rodiči. In: Radvanová, S. (eds.). *Náhradní rodinná péče – představy a skutečnost*. Praha: Univerzita Karlova, 2009.
142. Pilař, J. Některé problémy v současném pojetí ústavní a ochranné výchovy. In: Dvořák, J., Radvanová, S. (eds.). *Náhradní výchova dětí – možnosti a meze*. Praha: Nakladatelství Eva Rozkotová, 2008.
143. Polčák, R. Elektronické právní jednání – změny, problémy a nové možnosti v zákoně č. 89/2012 Sb. In: Zoufalý, V. (eds.). *XXI. Karlovarské právnické dny*. Praha: Leges, 2013.
144. Sobotková, I. Poznámky k současné situaci v ústavní výchově dětí. In: Dvořák, J., Radvanová, S. (eds.). *Náhradní výchova dětí – možnosti a meze*. Praha: Nakladatelství Eva Rozkotová, 2008.

145. Todorova. V. Contact arrangements: unification on the basis of european principles? In: Boele-Woelki, K. (eds.). *Common Core and Better Law in European Family Law*. Oxford: Intersentia. 2005.
146. Zdražilová, P. Právo dítěte odloučeného od rodičů na kontakt s nimi a se svými sourozenci – poznatky ochránce ze systematických návštěv. In: Rotreklová E. (eds.). *Aktuální otázky péče o děti separované od rodičů*. Praha: Triada, 2011.

Jiné elektronické prameny

147. Bertík pomáhá – podpořené projekty [online]. *Nadační fond Albert* [cit. 6. 7. 2024]. <https://www.nadacnifondalbert.cz/bertik-pomaha/podporene-projekty>
148. Bludný kruh [online]. *8000 důvodů* [cit. 1. 7. 2024]. <https://www.8000dvodu.cz/#bludny-kruh>
149. Cestování s dětmi [online]. *Ministerstvo zahraničních věcí* [cit. 6. 7. 2024]. https://mzv.gov.cz/jnp/cz/cestujeme/podminky_vycestovani_z_cr/cestovani_s_detmi.html
150. Concluding observations on the combined fifth and sixth periodic reports of Czechia, č. CRC/C/CZE/CO/5-6 [online]. *United Nations*. 22. 10. 2021. [cit. 1. 5. 2024]. https://uv.gov.cz/assets/ppov/rlp/vybory/pro-prava-ditete/ze-zasedani-vyboru/CRC-CO-5_6-G2129372-final.pdf
151. Dětské domovy pro děti do 3 let věku – současné a budoucí výzvy. Souhrnná zpráva z návštěv 2024. Doporučení veřejného ochránce práv, č. 36/2024/OZP [online]. *Veřejný ochránce práv*. [cit. 10. 7. 2024]. <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/12846>
152. Dětské oddělení [online]. *Psychiatrická léčebna Šternberk* [cit. 6. 7. 2024]. <https://www.plstbk.cz/detske-oddeleni>
153. Doporučení veřejného ochránce práv ve věci deinstitutionalizace péče o malé děti [online]. *Veřejný ochránce práv* [cit. 1. 5. 2023]. https://www.ochrance.cz/projekty/posileni-aktivit/6_Doporuceni-ochrance-ve-veci-deinstitutionalizace-pece-o-male-deti.pdf
154. Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. K § 974 a 975. [online]. *Beck online* [cit. 4. 7. 2024]. <https://app-beck-online-cz.ezproxy.muni.cz/bo/chapter-interview-document.seam?documentId=oz5f6mrqgez6obz15shu&rowIndex=0>
155. Důvodová zpráva k zákonu č. 220/2021 Sb. kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. K bodům 7 až 9 a 25 (§ 23, § 87) [online]. *Beck online* [cit. 27. 7. 2024]. <https://app.beck-online.cz/bo/chapter-interview-document.seam?documentId=oz5f6mrqgiyv6mrsgbpwi6q&rowIndex=0>
156. Důvodová zpráva k zákonu č. 383/2005 Sb. kterým se mění zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony [online]. *Beck online* [cit. 27. 7. 2024].

- <https://app-beck-online-cz.ezproxy.muni.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz5f6mrqga2v6mzygnpwi6q&rowIndex=0>
157. Důvodová zpráva k zákonu č. 401/2012 Sb. kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. K bodu 21. [online]. *Beck online* [cit. 4. 7. 2024]. <https://app.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz5f6mrqgez6nbcqf6q&groupIndex=0&rowIndex=0&refSource=search>
158. Explanatory Report to the Convention on Contact concerning Children [online]. *Hague Conference on Private International Law*. [cit. 6. 6. 2024]. <https://rm.coe.int/16800d380d>
159. General comment No. 10 (2007) on children's rights in juvenile justice [online]. *Committee on the Rights of the Child* [cit. 12. 5. 2024]. <https://doctest.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPRiCAqhKb7yhsqIkirKQZL-K2M58RF%2F5F0vEZN%2Bo3pfhJYL%2B%2Fo2i7lJgP6EjqSGKnB2CPSr6g7e-d2E3KHJE5N00u2eV6314J5DpG8DXl6G%2FXWR2nJhyAX63P>
160. General comment No. 13 (2011). The right of the child to freedom from all forms of violence [online]. *Committee on the Rights of the Child* [cit. 12. 6. 2024]. https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2FC%2FGC%2F13&Lang=en
161. General comment No. 14 (2013). The right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1) [online]. *Committee on the Rights of the Child* [cit. 12. 6. 2024]. https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/gc/crc_c_gc_14_eng.pdf
162. General comment No. 21 (2017) on children in street situations [online]. *Committee on the Rights of the Child* [cit. 12. 6. 2024]. https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2FC%2FGC%2F21&Lang=en
163. General comment No. 24 (2019) on children's rights in the child justice system. *Committee on the Rights of the Child* [cit. 12. 5. 2024]. <https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=CRC/C/GC/24&Lang=E>
164. Hodnocení systému péče o ohrožené děti, s. 14 [online]. *Ministerstvo vnitra* [cit. 27. 2. 2024]. <https://www.mvcr.cz/soubor/hodnoceni-systemu3-pdf.aspx>
165. Hoffschneiderová, A. Praktický právní průvodce nejlepším zájmem dítěte [online]. In: *Liga lidských práv*, s. 22 [cit. 3. 6. 2024]. <https://lp.cz/wp-content/uploads/Prakticky-pravni-pruvodce-nejlepsim-zajmem-ditete.pdf>
166. Hoffschneiderová, A. O kritice doktríny paternalistického přístupu k dětem v kontextu realizace ústavní výchovy a připravovaných změn v této oblasti [online]. *epravo.cz*. 10. 4. 2019. [cit. 1. 6. 2024]. <https://www.epravo.cz/top/clanky/o-kritice-doktriny-paternalistickeho-pristupu-k-detem-v-kontextu-realizace-ustavni-vychovy-a-pripravovanych-zmen-v-teto-oblasti-109148.html>
167. Hostitelská péče [online]. *Děti patří domů* [cit. 6. 7. 2024]. <https://www.detipatridomu.cz/hostitelskapec/>
168. Hostitelská péče [online]. *Spoluživot*. [cit. 6. 7. 2024]. <https://www.spoluzivot.cz/o-hostitelce>
169. Chart of signatures and ratifications of Treaty 192 [online]. *Council of Europe* [cit. 12. 5. 2024]. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatyenum=192>
170. Children in institutions. The Global Picture [online]. *LUMOS*. [cit. 25. 10. 2023]. <https://www.wearelumos.org/resources/children-institutions-global-picture/>
171. Individual communications. Human Rights Committee [online]. *United Nations* [cit. 14. 5. 2024]. <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/ccpr/individual-communications>
172. Institucionální výchova [online]. *MŠMT* [cit. 1. 5. 2023]. <https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/institucionalni-vychova>
173. Introduction to the Committee. Committee on the Rights of the Child [online]. *United Nations* [cit. 18. 5. 2024]. <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crc/introduction-committee>
174. Jasná pravidla pro e-mailovou komunikaci s úřady [online]. *Veřejný ochránce práv*. [cit. 4. 7. 2024]. <https://www.ochrance.cz/aktualne/jasna-pravidla-pro-e-mailovou-komunikaci-s-urady/>
175. Kliměš, J. Koncept instituce hostitelství v NRP [online]. *klimes.mysteria.cz*. [cit. 1. 7. 2024]. <https://klimes.mysteria.cz/nrp/hostitelstvi.htm>
176. Kociánová, H. Dá se ve výchovném ústavu zažít „normální“ puberta? [online]. *8000 důvodů*. 3. 2. 2023. [cit. 6. 7. 2024]. <https://www.8000dvodu.cz/blog/da-se-ve-vychovnem-ustavu-zazit-normalni-puberta>
177. Křístek, A. Prodloužení ústavní výchovy [online]. *epravo.cz*. 13. 1. 2015. [cit. 1. 7. 2024]. <https://www.epravo.cz/top/clanky/prodlouzeni-ustavni-vychovy-96533.html>
178. Manuál implementace Standardů kvality sociálně právní ochrany pro orgány sociálně-právní ochrany [online]. *MPSV*. [cit. 1. 6. 2024]. <https://kr-stredocesky.cz/documents/20688/140729/Manu%C3%A1l+implementace+Standard%C5%AF+kvality+v%C3%BDkonu+SPO+%28MPSV%29.pdf/03f00905-3eb6-4dc3-ba4b-257c0a979ef4?t=1406727014516>
179. Metodická příručka pro kurátory pro děti a mládež [online]. In: *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online], s. 158. [cit. 7. 6. 2024]. <http://vyzkum-mladez.cz/zprava/1525117926.pdf>
180. Metodické pomůcky ke správnému řádu [online]. *Ministerstvo vnitra* [cit. 4. 7. 2024]. <https://www.mvcr.cz/clanek/spravni-rad-metodicke-pomucky-ke-spravnimu-radu-metodicke-pomucky-ke-spravnimu-radu.aspx>
181. Metodický pokyn k úpravě vnitřního řádu školského zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy [online]. *MŠTM* [cit. 6. 9. 2024]. <https://msmt.gov.cz/file/48929/>
182. MPSV reviduje metodickou příručku pro kurátory [online]. In: *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [cit. 7. 6. 2024]. <https://www.mpsv.cz/web/cz/-/mpsv-reviduje-metodic-kou-prirucku-pro-kuratory?inheritRedirect=true>
183. Netolismus: závislost na tzv. virtuálních drogách. [online]. *Národní zdravotnický informační portál*. [cit. 13. 7. 2024]. <https://www.nzip.cz/clanek/259-netolismus>
184. Paula Távora, V. Portugal [online]. *CEFLonline*. [cit. 6. 6. 2024]. <https://ceflonline.net/wp-content/uploads/Portugal-Vitor-.pdf>
185. Principles of European Family Law regarding parental responsibilities [online]. *CEFLonline*. [cit. 6. 6. 2024]. <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Principles-PR-English.pdf>
186. Sněmovní tisk č. 573 [online]. *Poslanecká sněmovna*. [cit. 1. 6. 2024]. <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=9&CT=573&CT1=0>
187. Sněmovní tisk 688/0. Novela zákona o Veřejném ochránci práv [online]. *Poslanecká sněmovna*. [cit. 1. 5. 2024]. <https://public.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=9&CT=688&CT1=0>

188. Sociálních pracovníků je nedostatek. Někteří pracují až s dvojnásobným počtem ohrožených dětí, upozorňuje právnička z kanceláře ombudsmana [online]. *Radiožurnál*. [cit. 17. 6. 2024]. <https://radiozurnal.rozhlas.cz/socialnich-pracovniku-je-nedostatek-nekteri-pracuji-az-s-dvojnaso-bnym-poctem-8889360>
189. Souhrnná zpráva z návštěv 2024, č. 36/2024/OZP/PH 17/2024/NZ/PH [online]. *Veřejný ochránce práv*. [cit. 26. 6. 2024]. <https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/Souhrnn%C3%A1%20zpr%C3%A1va-doporu%C4%8Den%C3%AD%2036-24-OZP-PH-2+17-24-NZ-PH-2%20final%20PH+KI+SKO+VAS.pdf>
190. Školská zařízení pro výkon ochranné výchovy. Zpráva ze systematických návštěv zástupce veřejného ochránce práv, č. 27/2023/NZ [online]. *Veřejný ochránce práv*. [cit. 30. 8. 2024]. <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/12914>
191. Souhrnná zpráva z návštěv zařízení, č. 35/2021/NZ [online]. *Veřejný ochránce práv*. [cit. 10. 7. 2024]. <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/12916>
192. Statistika MŠMT. Zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy – počet zařízení, prostorové podmínky, děti a mládež – podle zařízení a území [online]. *MŠMT*. [cit. 1. 7. 2023]. <https://statis.msmt.cz/rocenka/rocenka.asp>
193. Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy. Zpráva z návštěv zařízení 2022, č. 33/2021/NZ [online]. *Veřejný ochránce práv*. [cit. 17. 5. 2024]. <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/10388>.
194. The Fostering Network has a mandate to create a better future for everyone who is fostered [online]. *Capstone forset care*. [cit. 10. 7. 2024]. <https://www.capstonefostercare.co.uk/knowledge-centre/foster-care-statistics>
195. Treaty Bodies. Human Rights Committee [online]. *United Nations* [cit. 14. 5. 2024]. <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/ccpr>
196. Výroční zpráva veřejného ochránce práv z r. 2022 [online]. *Veřejný ochránce práv*. [cit. 1. 5. 2023]. https://www.ochrance.cz/dokument/zpravy_pro_poslaneckou_snemovnu_2022/vyrocnizprava-2022.pdf
197. Výroční zpráva veřejného ochránce práv z r. 2023 [online]. *Veřejný ochránce práv*. [cit. 1. 5. 2023]. https://www.ochrance.cz/dokument/zpravy_pro_poslaneckou_snemovnu_2023/vyrocnizprava-2023.pdf
198. Výzkum Nadace Sirius a SocioFactoru k překážkám ústavní péče [online]. *Nadace Sirius*. [cit. 1. 5. 2024]. <https://ditearodina.cz/vyzkum-nadace-sirius-a-sociofactoru-k-prekazkam-ustavni-pecce/>
199. Výzkum veřejného ochránce práv 2020, č. 6/2019/OZP/MR, s. 30 [online]. *Veřejný ochránce práv*. [cit. 26. 6. 2024]. <https://www.ochrance.cz/uploads-import/CRPD/Vyzkumy/6-2019-domovy-pro-osoby-s-postizenim.pdf>
200. Základní pojmy a zkratky. Databáze ústavní výchovy. [online]. *MŠMT*. [cit. 1. 7. 2024]. <https://dbuv.msmt.cz/zkratky.asp>
201. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Zpráva ze systematických návštěv veřejného ochránce práv [online]. *Veřejný ochránce práv*. [cit. 17. 5. 2024]. https://www.ochrance.cz/uploads-import/ochrana_osob/ZARIZENI/Ustavni_vychova/2019_0110_Zprava_DET_zarizeni_pro_deti_A4_CS_04_web.pdf
202. Zasedání Poradního sboru ministerstva vnitra ke správnímu řádu ze dne 11. 12. 2006 [online]. *Ministerstvo vnitra*. [cit. 1. 7. 2024]. <https://www.mvcr.cz/soubor/2006-2-50a-pdf.aspx>

203. Zpráva o stavu péče o ohrožené děti v ČR v roce 2023. Prevence ohrožení dítěte stále Achillovou patou [online]. *8000důvodů*. [cit. 1. 7. 2024]. https://www.edu.cz/wp-content/uploads/2023/06/Zprava_pecce_ohrozene_deti_2023.pdf

Kvalifikační práce

204. Houfková, A. *Útěky dětí ze zařízení realizujících ústavní a ochrannou výchovu*. 2009, diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Husitská teleologická fakulta.
205. Kornel, M. *Právo rodiče na styk s dítětem*. 2008, diplomová práce, Masarykova univerzita, Právnická fakulta.
206. Mazánková, M. *Praxe OSPOD po zjištění neplnění rodičovské odpovědnosti*. 2017, bakalářská práce, Univerzita Hradec Králové, Ústav sociální práce.
207. Rogalewiczová, R. *Realizace práva na styk s dítětem v České republice a Německu*. 2012, rigorózní práce, Masarykova univerzita, Právnická fakulta.

Právo dítěte s nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou na styk s rodiči a dalšími osobami

Silvie Konopková

Vydává Wolters Kluwer ČR
U Nákladového nádraží 10, 130 00 Praha 3,
v roce 2024 jako svou 5331. publikaci.
Odpovědná redaktorka Iva Rolečková

Vydání první

Stran 192

Tisk Sowa Sp. z o. o., ul. Raszyńska 13, 05-500 Piaseczno, Polsko

Obsah této publikace naleznete také v ASPI.

E-kniha k dostání na obchod.wolterskluwer.cz

www.wolterskluwer.cz

e-mail: obchod@wolterskluwer.cz

tel. 246 040 400

